

KUN TOIMEEN TARTUTAAN

Tukin tie lautavaraksi – metsästä maailmalle

OY MIKKO KALOISEN

PUUTAVARALIIKKEEN HISTORIA

Toimittanut Jorma Wilmi

KUN TOIMEEN TARTUTAAN

**Tukin tie lautatavaraksi
– metsästä maailmalle**

**Oy Mikko Kaloisen
puutavaraliikkeen historia**

Kirjoittajat:

Zachris Haaparinne, Anna Kantanen, Lauri Karvonen,
Ossi Latvala, Kiti Luoma-aho ja Jorma Wilmi

Toimittanut: Jorma Wilmi

Kustantaja: Mikko Kaloisen Säätiö

Kirjan kuvat ovat Kaloisen suvun kuvakokoelmista,
ellei toisin mainita.

Tilaukset: Asiamies Pentti Kakkonen, 040 547 9628

© Kirjoittajat ja Mikko Kaloisen Säätiö

Kustantaja
Mikko Kaloisen Säätiö

ISBN 978-952-93-5056-8 (nid.)
ISBN 978-952-93-5343-9 (PDF)
URN:ISBN:978-952-93-5343-9

PainoPrintservice Oy 2015

Saatteeksi

Sopimus Oy Mikko Kaloinen -historian saattamisesta yksiin kansiin tehtiin syksyllä 2012 Mikko Kaloisen Säätiön ja Jyväskylän yliopiston kesken. Tavoitteena oli artikkelipohjainen kirja, jonka kirjoittamisesta vastasivat yliopiston Historian ja etnologian laitoksen opiskelijat osana projektit ja johtaminen -opintokokonaisuutta. Hanke oli määrä toteuttaa vuosien 2013 ja 2014 aikana.

Kirjahankkeelle nimettiin ohjausryhmä, johon tulivat teettäjän puolelta Mikko Kaloisen Säätiön hallituksen puheenjohtaja, filosofian lisensiaatti Kimmo Kaloinen ja Säätiön asiamies, rovasti Pentti Kakkonen. Tekijäpuolta edustivat professori Jari Ojala ja hankkeen vastuulliseksi tutkijaksi nimetty filosofian tohtori, dosentti Jorma Wilmi. Ohjausryhmä kokoontui ensimmäisen kerran tammikuussa 2013 Hämeenlinnan maakunta-arkistossa. Siitä alkoivat kahden vuoden mittaiset ponnistukset perheyriyksen historian saattamiseksi painetuksi kirjaksi.

Keväällä 2013 Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella järjestettiin kirjahankkeen johdanto-opetus, johon otti osaa viisi varttunutta historian opiskelijaa: Zachris Haaparinne, Anna Kantanen, Lauri Karvonen, Ossi Latvala ja Kiti Luoma-aho. He kaikki lupautuivat valmistamaan osuutensa yhteisestä hankkeesta.

Tämän kirjan tekeminen ei ole ollut pelkästään kirjoittamista. Paljon suurempi työ oli melko hajanaisen taustamateriaalin kokoaminen ja siihen perehtyminen. Keskeinen arkistoaines on ollut Oy Mikko Kaloisen arkisto Hämeenlinnan maakunta-arkistossa, josta se saatiin lainatuksi tutkimuskäyttöön Jyväskylään. Kirjan lähdeluettelosta näemme, mitä muita arkistoaineksia ja lähteitä on pitänyt tutkia, jotta tekstit ovat syntyneet. Kirjoittajat ovat tukeutuneet runsaasti haastatteluihin, josta vanhimmat on tehty 1970-luvun puolivälissä ja tallennettu Helsinkiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Nauhoitearkistoon. Kirjoittajat täydensivät muistitietoa mieleen painuvin haastatteluin keväthalvella 2014. Viimeistään tällöin me ulkopuoliset vakuutuimme tuuloslaisen perheyriyksen tärkeästä asemasta ympäristös-

sään ja siitä, kuinka työntekijät ja työnantaja olivat – yhden kirjan artikkelin otsikkoa toistaen – ”samassa veneessä”.

Me kirjoittajat saimme sekä haastattelupäiviemme että muiden tutkimusmatkojemme aikana aina Rapoossa mitä anteliaimman hämäläisen ylöspidon kestityksineen. Saimme tutustua myös ekonomi, filosofian maisteri (historia) Kyllikki Kaloiseen, joka seurasi utterasti elinpäiviensä loppuun saakka hänelle ilmeisen tärkeän hankkeen edistymistä antaen samalla käyttöömmemme terävät ja tarkat muistitietonsa. Lämpimimmät kiitoksemme kohdistuvat hänen lisäksi myös Kimmo Kaloiseen ja Pentti Kakkoseen, jotka ovat paitsi tarkastaneet käsikirjoituksen vastanneet kuvituksen valinnasta ja monin käytännön toimin ja järjestelyin tehneet tämän kirjan valmistumisen mahdolliseksi. Viimeisen silauksen on antanut kirjan painajana Printservice Oy. Englanninkielisen tiivistelmän tekstin tarkasti Chuck Suikki.

Lukijan on hyvä tietää muutamasta asiasta. Entisajan markka-arvoiset rahat on sopivaksi katsotussa määrin esitetty myös nykyroina (2013) käyttämällä elinkustannusindeksin muutoksiin sidottua kerrointa. Puutavaramitoissa on käytetty tilavuusmittoina standarttia, kuutiojalkaa ja kuutiometriä. Niiden suhteet ovat seuraavat: yksi standartti on noin 4,67 kuutiometriä tai noin 270 kuutiojalkaa; yksi kuutiometri on noin 35,31 kuutiojalkaa.

Artikkeleista kuultaa kunkin kirjoittajat persoonallinen tyyli. Sen säilyttämiseksi teksteissä sallittiin hienoinen päällekkäisyys. Kukin artikkeli täydentää toinen toistaan. Kirjoittajakunta haluaa kiittää Mikko Kaloisen Säätiota samastaan tunnustusstipendistä, joka tuli mieluisana yllätyksenä tutkimis- ja kirjoittamistyön puolivälissä kannustaen jokaista pyrkimään parhaimpaansa. Ehkäpä vielä näemme jonkun kirjoittajista jatkavan tilaustutkimusten parissa ammatillisen polkunsa aikana.

Me kirjoittajat toivomme, että lukija löytää kirjan sivuilta ja niiden kuvista tuttuja ihmisiä, tapahtumia ja muistoja.

Jyväskylä, tammikuu 2015

Jorma Wilmi

Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen, 1885–1949.

Maalaus: taiteilija Eero Nelimarkka

Sisällys

Anna Kantanen

Yrittäjästä teollisuusneuvokseksi

Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen (1885–1949).....	9
Maanviljelijästä saha-alan yrittäjäksi.....	9
Uusi elämä Rapoossa ja paluu liikemieheksi.....	17
Mikko Kaloinen yhteiskunnallisena vaikuttajana, yrittäjänä ja työnantajana.....	22

Anna Kantanen ja Ossi Latvala

Kaloisten yritystoiminnan kehitys ja MK-kruunun tarina

Toimintaympäristön muutokset.....	35
MK-kruunun tarina ja Patentti- ja rekisterihallituksen laivausmerkkejä koskeva kiista.....	39
Tulitikkutehdas, Mikko Kaloisen uran tähdenlento.....	47
Keravan Puuteollisuus Oy.....	51
Kuorihumus Oy.....	53
Toiminimi Kaloisen Puutavaraliike.....	60

Zachris Haaparinne, Lauri Karvonen ja Kiti Luoma-aho

Tukin matka sahatavaraksi

Raaka-aineen hankinta.....	65
Sahalla.....	68
Kuljetukset vesitse.....	76
Hevosista kuorma-auton vallankumoukseen.....	80
Nopeammin ja enemmän.....	84

”Puun tiemetsästä lautatavaraksi ja satamaan”-kuvasarja.....

Lauri Karvonen

Kasvua, läpimurtoja ja kriisejä

Suhdanteet siivittivät sahausta.....	91
Puun osto ja myynti.....	98
Kilpailu oli kovaa.....	106

Ossi Latvala

Perhe yrityksen takana

Oy Mikko Kaloinen Jouko Kaloisen johdettavana.....	115
Aimo Kaloinen vetovastuuseen perheyrityksestä.....	121
Kaloiset, ympäröivä yhteisö ja perheyrityksen myyminen.....	128
Yrittäjyyshenki ja perinnön jatkuminen.....	133

Kiti Luoma-aho

Oy Mikko Kaloisen työyhteisö

Oy Mikko Kaloisen työntekijät.....	137
"Samassa veneessä" – työnantajan, työntekijöiden ja perheiden sahayhteisö.....	141
Työyhteisöstä työpaikaksi – sahayhteisö muuttuvassa maailmassa.....	158

Zachris Haaparinne

Yrityksen perintö

Yritys myydään.....	163
Sahatoiminta loppuu.....	171
Saha ja ympäröivä yhteisö.....	177

Jorma Wilmi

Oy Mikko Kaloinen perheyrityksen elinkaaritutki- muksen näkökulmasta

Yrityksen elinkaari.....	181
Perheyritykset yritysvarantomme perustana.....	187
Perheyrittäjyys: jatkuvuudenturvaamista.....	189

Lyhenteet	193
------------------------	-----

Lähteet	195
----------------------	-----

Summary	205
----------------------	-----

Anna Kantanen

Yrittäjistä teollisuusneuvokseksi

Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen (1885–1949)

Mikko Kaloinen (28.9.1885–5.4.1949) oli hämäläinen sahayrittäjä ja teollisuusneuvos. Kaloinen rakensi ensimmäisen pienen sahasa Tuuloksen Ylöskartanon riihimäelle. Tämä oli alkuna liikkeelle, jonka merkitys oli ympäristön talouselämässä merkittävä.¹ Mikko Kaloisesta kehittyi määrätietoisen toiminnan ja kovan yrittäjyyden kautta tunnettu paikallinen liikemies ja suomalaisen sahatteollisuuden uuttera vaikuttaja. Artikkelissa tarkastellaan sahan perustajan Mikko Kaloisen henkilöhistoriaa ja taustoitetaan hänen elämänvaihteitaan. Kirjoituksessa käsitellään Mikko Kaloisen keskeisiä toimia yrittäjänä, ammatinharjoittajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana.

Maanviljelijästä saha-alan yrittäjäksi

Talonpoikaissahan ympäristöön syntyneen Mikko Kaloisen elämän lähtökohtana ja kiinnostuksen kohteena oli metsä. Mikko Kaloinen syntyi Rengossa maanvuokraajaperheeseen. Kaloisen vanhemmat olivat Matti Henrik Kaloinen ja Maria Karoliina Kaloinen. Mikko Kaloisen ollessa vain vuoden ja viiden kuukauden ikäinen hänen isänsä menehtyi.²

Muutaman vuoden jälkeen Mikko Kaloisen leskiäiti Maria meni uusiin naimisiin Johan Lauhasen kanssa. Hänen isäpuolensa Johan Lauhanen oli rakentanut sahan ja myllyn kotitalon alapuolella sijaitsevaan koskeen 1890-luvulla.³ Mikko Kaloinen oli siis kasvanut nuoresta pitäen sahan tuntumassa ja hän oli mukana sahan eri työtehtävissä. Kaloinen kävi kansakoulun Rengossa, mutta tulevaisuutta silmällä pitäen hänet lähetettiin saamaan yksityisopetusta kirjanpidosta ja ulkomaan kirjeenvaihdosta. Kotiin palatessaan hän aloitti maatalouden ja sahan kirjanpitoitehtävät opettajansa avustuksella. Vuonna 1904 Ka-

¹ HMA, MKA. Muuta 316. Kansion selässä lukee: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, "vanhoja papereita", ym. 1956–1974.

² Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

³ Piironen 1997, s. 4; Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

loinen haki lukukauden mittaiseen koulutukseen Kansanopistoon Sääksmäelle.⁴ Jo kouluaikana Mikko Kaloinen oli veljensä kanssa kesät töissä isäpuolen järjestämässä työtehtävissä. Mikko nautti jo nuorena hevosten kanssa puuhaamisesta, ja hevosajot olivat hänen mielestään hauskaa. Talon parikymmentä hevosta antoivat mahdollisuuden työskennellä, mutta myös huvitella läheisen työapurin kanssa. Kahdentoista vuoden iässä Mikko aloitti veljensä Heikin kanssa työt sahaamalla yövuorossa isäpuolensa sahalla. Myös metsäkauppoihin Mikko Kaloinen oli saanut ensikosketuksen perheen sahan kautta, kun hän jo nuorella iällä oli yksin ostanut sahalle edullisia leimikoita.⁵ Käytännön toiminnan ja lyhyen koulutuksen kautta Mikko Kaloisella oli valmiudet lähteä rakentamaan omaa liiketoimintaansa.

Syksyllä 1905 Mikko Kaloinen oli täyttänyt 20 vuotta. Tuuloksen pitäjän Ylöskartanon virkatalon vuokraajaksi tuli seuraavana keväänä nuori mies Rengosta, kun Kaloinen osti ensimmäisen tilansa vuokraoikeuden. Kansakoulun ja kansanopiston jälkeen Kaloinen aloitti oman itsenäisen toimintansa kruununvirkatilan vuokraajana ja näin ollen Ylöskartanon nuorena isäntänä. Mikko Kaloisen isäpuoli oli jo helmikuussa vuonna 1906 ilmoittanut pojalleen, että Tuuloksessa olisi eräs virkatalon vuokraoikeus myytävänä irtaimistoiheen. Sieltä olisi hänen mukaansa Mikon hyvä aloittaa oma yritystoimintansa ja liikemieheksi kasvu. Virkatalon kauppa syntyi 18 800 markalla (n. 490 000 euroa), ja se sisälsi vuokraoikeuden lisäksi eläimiä ja viljelyskalustoa.⁶ Näin Mikko oli aloittanut maanviljelijänä, mutta hänellä oli suuri halu rakentaa oma saha.

Maanviljelyksen ohella Mikko Kaloinen aloitti liiketoimensa perustamalla ensimmäisen oman sahan. Alkuvaiheessa hänellä ei ollut suurta pääomaa yrityksen perustamista varten ja saha oli tarkoitus saada rakennetuksi kohtuullisella pääomalla. Maatillalle sekä tulevalle sahalle oli tarve hankkia koneita, mutta uusiin koneisiin ei kuitenkaan heti alkuun ollut varoja. Syksyllä 1907 hän päätti tilata Turun Rautateollisuus Oy:ltä 2 300 markalla kymmenen hevosvoiman lokomobiilin, jonka tehtävänä oli käyttää sepältä ostettua Gran-mallista puimakonetta. Mikko päätti

⁴ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁵ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁶ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 92.

sijoittaa sahan lähelle riiheä, jonne hän rakensi samana syksynä konehuoneen ja pienen saharakennuksen. Sahan koneistoksi Kaloinen osti isäpuoleltaan Rengosta käytetyn tukkisirkkelin, jota käytti sama lokomobiili. Näin Mikko Kaloinen oli rakentanut ensimmäisen sahaansa vuonna 1907 Ylöskartanon riihimäelle. Sahan ensiaskeleet olivat kuitenkin haastavat. Kartanon omalta vuosilohkolta oli ajettu vähäinen määrä suuria tukkeja riihimäelle tukkisirkkelin viereen sahattavaksi, ja tukeista oli keväällä puun sulettua tarkoitus sahata 3 x 9 tuuman lankkuja myyntiä sekä omaa käyttöä varten. Lokomobiilin teho oli kuitenkin liian heikko sahaukseen, ja oli pakko investoida uuteen koneeseen.⁷

Kaloinen oli suuresti kiinnostunut parantamaan sahaansa, mutta rahavarojen puutteen takia oli keksittävä muita tuloja. Hän päätti myydä karjaa ja investoida myynnistä kertyneet tulot ensimmäisen sahan kohentamiseen. Syksyllä 1908 Kaloinen järjesti karjahuutokaupan, josta saadut tulot käytettiin sahayrityksen parannukseen.⁸ Maanviljelys kruununvirkatalon vuokrauksella oli rahoitettu pankin lainarahalla. Työvoimaa tilalla oli vakituisesti viitisen miestä, joiden lisäksi torpparit suorittivat taksvärkkitöitä. Alkuvuosina 1906–1908 oli Ylöskartanossa karjaa viidestäkymmenestä kuuteenkymmeneen lehmää. Maataloustöiden ja sahauksen lisäksi Kaloisen yksityiselämässä tapahtui suuria muutoksia. Mikko tapasi Hilja Rapoon Rantasalmen tilan puimaladossa nuorisolle järjestettävien iltamien aikana. Mikko Kaloinen ja Hilja Matilda Rapoo (15.9.1888–7.2.1950) avioituivat 25.6.1908.⁹ He saivat neljä lasta: Kaukon, Joukon, Aimon ja Hellän. Kauko kuitenkin menehtyi pienenä.¹⁰

Ensimmäisen heikkotehoisen sirkkelisahan tilalle Kaloinen päätti rakentaa vuonna 1909 uuden sahan. Se toimi yhdellä raamalla, kantilla ja höyläkoneella ja kävi 22 hevosvoiman voimalla.¹¹ Sahan sahausteho oli 100–200 standarttia. Sen tuottamat sahatavarat myytiin paikallisille yrityksille ja yksityishenkilöille, mutta myös vientikauppaa harjoittaneille liikkeille. Ammattihenkilökunnan osittaisen käytön aloittaminen tuotannossa kertoo yritykseen panostamisesta ja halusta kehittää sahaustoimintaa.

⁷ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 127–128.

⁸ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 234.

¹⁰ *Dokumentti: Perusteet teollisuusneuvos-arvonimen hakemiselle. Lähetetty valtioneuvostolle 1945.*

¹¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 397.

*Kaloisten perhe 1920-luvulla.
Hilja, Hellä, Jouko, Aimo ja Mikko Kaloinen.*

Sahan elämänkaari päättyi kuitenkin vuonna 1916 kannattamattomuutensa vuoksi. Tuotantolaitos sijaitsi epäedullisessa ympäristössä ilman vesistöjen tuomaa edullista lisäarvoa ja se oli heikkotehoinen. Vesipula olikin sitten ratkaisevana syynä siihen, että syksyllä 1915 tukkien loputtua Kaloinen päätti purkaa riihimäellä olevan sahan ja myydä koneet eri puolille maakuntaa.¹² Tarkoituksena oli kehittää tuotantoa ja rakentaa uusi, tehokkaampi saha, joka pystyi vastaamaan paremmin tuotantotoivomuksia.¹³

Mikko Kaloinen oli ajanut Mallasvesi Oy -nimiselle yritykselle tukkeja tavoitteenaan ansaita rahaa sahaansa varten. Yrityksen huonon taloustilanteen vuoksi Mikko ei ollut saanut palkkaansa heti työn valmistuttua vaan hieman myöhemmin. Kerralla saatu suurempi palkka tukkien ajosta mahdollisti kuitenkin uuden sahan rakennuttamisen. Uusiin koneisiin investoiminen oli etusijalla.¹⁴ Kotimaan tarjonta ei kuitenkaan vastannut toivomuksia, eikä Suomesta tuntunut löytyvän kooltaan ja muilta ominaisuuksiltaan sopivaa käytettyä höyrykonetta uutta sahaa varten. Kaloinen päätti matkustaa Helsinkiin, jossa hän välittäjän kautta tilasi Iso-Britanniasta maatalouskoneita valmistavalta Marshall, Sons & Co.:lta uuden 22-hevosvoimaisen lokomobiilin noin 10 000 markalla. Raami puolestaan ostettiin lehti-ilmoituksen perusteella: konkurssipesässä oli tarjolla ruotsalainen edullinen raami.

¹² Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 205.

¹³ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 297.

¹⁴ Kaloinen Mikko, Muistikirjan muistelmat.

Mikko ja Hilja Kaloinen kotitalonsa Rapoon sisäänkäynnin edustalla juhannuksena 1942.

Mikko Kaloisen isäpuoli Johan Lauhanen lahjoitti lisäksi Rengosta sahalle kanttisirkkelin. Uuden sahan rakentaminen aloitettiin purkamalla Ylösmäen riihimäellä vanhat koneet.¹⁵

Sahalle hankittiin puutavaraa sekä ostamalla metsää että hakaamalla omasta vuosilohkosta. Valmiin sahatavaran myynti lähti käyntiin hyvin, ja osa tuotteista tapuloitiin riihimäen sahan viereen säilytystä ja kuivaamista varten. Ensimmäiset kaupat tehtiin Juselius Oy:n ja Keravan Puuteollisuus Oy:n kanssa. Vuosisahaukset muodostuivat 100–200 standartin tasolle, joka riitti talouden vakiinnuttamiseen. Kohtuullisen vilkkaan kysynnän vuoksi toiminta alkoi hiljalleen tuottaa voittoa ja Mikko Kaloinen alkoi saada sijoitetulle pääomalleen korvausta. Pääomat mahdollistivat puolestaan uusien investointien tekemisen. Mikko Kaloinen päätti sijoittaa uuteen höyläyskoneeseen, 5-kutteriseen Lottefors-merkkiseen. Hän teki myös kuntalaisille yleishyödyllisen hankinnan ostamalla myllyn.¹⁶

Tuotantovälineiden lukumäärän kasvaessa energian riittävydestä kaikille koneille muodostui haaste. Ratkaisuksi koneita päätettiin käyttää vuorotellen. Myllyä hyödynnettiin syksyn aikaan, kun taas saha oli käynnissä keväällä. Höylää käytettiin

¹⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s.148.

¹⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 149–150.

puolestaan kesällä puutavaran kuivuttua, joten kausivaihteluiden tasapainottaminen oli suoritettu onnistuneesti.¹⁷

Sahaustoiminnan kuljetuspuoli toi toisenlaiset haasteet. Tuotteiden kuljetusketjun tärkein määränpää oli Hämeenlinna, joka sijaitsi noin kolmenkymmenen kilometrin päässä tuotannosta. Valmiin puutavaran kuljetus tehtiin hevosilla, mutta se ei ollut tehokkain menetelmä. Hevoskuljetuksen hitauden ja hintavuuden vuoksi Mikko oli päättänyt investoida kuljetukseen ostamalla vuonna 1911 pienen kahdeksan hevosvoiman laivan. Tavaroiden vesikuljetus Valkeakosken kautta muodostui tehokkaammaksi. Laivan höyrykoneen teho oli kuitenkin pieni, ja siitä muodostui rajoittava tekijä myöhemmälle kuljetustehokkuuden paranemiselle, koneen tehokkuuden ollessa riittämättömän vetämään kuormattuja lotjia. Kuitenkin laivainvestoinnilla oli olennainen vaikutus kuljetuskustannusten madaltumiseen ja siten liikevoittojen kasvuun.¹⁸

Mikko Kaloinen oli saanut perustettua liiketoimintansa kohutuullisella pääomalla, mutta yrityksen kasvuhaluukkuus oli voimakas. Tilaisuuden Kaloinen saikin, kun Sääksmäellä sijaitseva maatila ja sahalaitos ilmoittivat etsivänsä ostajaa konkurssin vuoksi. Kaloinen päätti sijoittaa pääomaansa uuden höyrysaahalaitoksen ostamiseen talvella 1915. Sahan kauppahinnaksi muodostui 15 500 markkaa (noin 306 000 euroa). Uittamon höyrysaaha oli toiminnassa Sääksmäellä kyseisen talven, mutta kesällä se purettiin ja siirrettiin Tuulokseen. Saha päätettiin sijoittaa Pyhäjärven rantaan hyvien kuljetusyhteyksien ääreen. Investoidussa sahasa oli 32 tuuman kaksoisraami, Juuveli kantteineen sekä 55 hevosvoiman voimalaitos. Sahan vuosituotanto vaihteli 400–800 standarttissa. Puutavarat kuljetettiin kokonaan vesiteitse Hämeenlinnaan, ja tuotteista valtaosa myytiin ulkomaille agenttien välityksellä. Huomionarvoista on, että sahan tuotannossa käytettiin ensimmäisen kerran liikkeen tavaramerkkiä MK, josta muodostui yleisesti tunnettu ja arvostettu merkki erityisesti Isossa-Britanniassa. Mikko Kaloinen osti samaan aikaan myös paljon raaka-ainetta Tuuloksesta.¹⁹

¹⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 149–150.

¹⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 149–150; Karvonen 2013 www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/, viitattu 20.9.2014.

¹⁹ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 183, 397–398.

Kaloinen oli luvannut, että ennen Uittamon sahan purkamista suoritettaisiin maakuntasahausta tarpeen mukaan. Sahalla käytettiin entistä työväkeä, ja 32 tuuman Holmers-raami olikin sopiva pienten erien vuorosahaukseen, kun siihen tehtiin kaksi asetusta rinnakkain. Lyhyestä Sääksmäen sahauskaudesta oli sekin hyöty, että koneiden sijoittelussa tehdyt pienet virheet tulivat ilmi, ja ne voitiin sitten Kettulassa ottaa huomioon ja korjata. Toukotöiden alku ja koneiden siirto Kettulaan osuivat samaan aikaan. Kevät olisikin ollut parasta sahausaikaa, koska tukit eivät olleet enää jäässä, mutta eivät olleet liian pehmeitäkään, kuten myöhemmin kesäkuumalla. Uusi saha käynnistettiin kuitenkin vasta syyskuun puolivälissä, jolloin Kettulanlahti oli täynnä tukkeja. Kyseinen syksy oli onneksi leuto, ja melkein kaikki tukit saatiin sahatuksi ennen järven jäätymistä. Päivittäinen sahaustulos oli noin 450 tukkia ja vuonna 1915 molempien sahojen yhteinen sahausmäärä oli 700 standarttia.²⁰

Heinäkuussa 1914 syttyneen ensimmäisen maailmansodan aikana saha joutui seisomaan kesällä jonkin aikaa, mutta syksyllä puutavaran kysyntä oli kasvanut tarjontaa suuremmaksi.²¹ Kysyntää oli kaikissa muodoissa. Erityisesti kaupaksi meni sukkipuita ja halkoja, ja sisämaan sahan oli helppo ostaa lähiympäristöstä pieniä koivueriä, joista sai nopeasti sahatuksi suksiaihi-oita. Keravan Puuteollisuuden kanssa oli edelleen hyvin tärkeä kauppasopimus, koska se toimitti patruunalaatikoita Venäjän armeijalle. Mikko Kaloinen päättelikin runollisesti, että kun nyt oli myötätuuli, niin nostetaan kaikki purjeet.²²

Vuosi 1918 oli suurien muutosten aikaa niin Mikko Kaloisen liiketoiminnan ja suvun puolesta kuin koko Suomen kohtalon puolesta. Suomi oli itsenäistynyt edellisen vuoden lopulla ja kahtiajakautunut kansa joutui kokemaan verisen sisällissodan valkoisten ja punaisten välillä. Mikko ja Hilja Kaloisen lähipiirissäkin jouduttiin kärsimään vuoden 1918 sodasta. Vaikka sisällissota oli huhtikuun loppuun mennessä jo päättymäisillään, joutui Tuulos taistelualueeksi. Kun saksalaiset olivat vallanneet Hämeenlinnan 26. huhtikuuta, Länsi-Suomesta perääntyneet punaiset joutuivat marssimaan kohti kapeaa vyöhykettä, Tuu-

²⁰ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 186–190.

²¹ Piironen 1977, s. 5.

²² Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 210–211.

Kettulan vanha saha 1920-luvulla. Mikko Kaloinen oli laatinut itse koneiden asennus- ja rakennuspiirroksset.

losta, Hauhoa ja Hattulaa Hämeenlinnaan pakenemisen sijasta. Hämeenlinnasta aikaisemmin vetäytyneet punaiset olivat kulkeneet Tuuloksen Syrjäntaan kautta itään. He olivat kuitenkin jättäneet varmistamatta seudun, ja etelästä marssineet saksalaiset tapasivat punaiset juuri Syrjäntakana, mistä seurasi raskas taistelu 27. huhtikuuta.²³

Ylöskartano ja sen väki selvisivät sodan tapahtumista vain materiaalisilla menetyksillä. Kuitenkin pakko-ottoina tilalta vietiin heinää, viljaa, lihaa, vaatteita sekä hevoset Liina ja Rusko valjaineen ja työrekineen.²⁴ Ihmishenkien menetyksiltäkään ei lähipiirissä kokonaan välttytty. Hiljan isä Kustaa Rapoo sai surmansa pitkänäperjantaina Rapoon tupaam ammutusta luodista.²⁵ Lisäksi Mikon Aimo-veli oli kaatunut Anianpellossa Vääksyssä käydyssä taistelussa ja hänet haudattiin sukuhautaan äitinsä Marian ja isänsä Johanneksen viereen.²⁶ Suomen sisällissota päättyi 16. päivä toukokuuta 1918, mutta sodan vaikutukset olivat pitkäkestoiset. Perheen surua lisäsi vielä

²³ Hoppu 2009, s. 214–215. Katso lisää aiheesta teoksessa Kaloinen, Kyllikki, 1987.

²⁴ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 228.

²⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 234.

²⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 237.

Mikon ainoan sisaren Marian menehtyminen kesäkuussa samana vuonna.²⁷

Hiljan isän menehtyminen nosti Rapoon perhetilan kohtalon keskustelun aiheeksi Mikko ja Hilja Kaloiselle. Pohdinnan jälkeen he olivat tehneet päätöksen tulevaisuudesta. Mikko ja Hilja myisivät Ylöskartanon ja liiketoiminnan ja muuttaisivat asumaan perheineen Rapooseen. Sisällissodan talvena tukkien ostaminen sahalle ei ollut mahdollista, joten liiketoiminta oli ollut vaikeuksissa. Syksyllä 1918 sahat ja Ylöskartanon vuokraoikeus ilmoitettiin Hämeen Sanomissa myytäväksi huutokaupalla.²⁸ Tilasta luopumisen vuoksi he päättivät järjestää huutokaupan lokakuussa ja myydä irtaimistoa Ylöskartanon tilalla.²⁹ Mikko Kaloinen möi 19.9.1918 Tuuloksen pitäjässä olevan Jutilan Ylöskartanon sotilasvirkatalon siirto-oikeuden jäljellä olevaksi vuokra-ajaksi 225 000 markalla (noin 490 000 euroa) Johan Vernerille Havannolle. Tilan lisäksi kauppaan kuului muita rakennuksia, koneita, maatalouseläimiä sekä Kyläjoen saha ja mylly.³⁰

Hämeenlinnan Vanutehdas osti kaksi laivaa ja yksitoista proomua, mutta Kettulan saha ei kuitenkaan mennyt kaupaksi. Ongelmana oli sahan sijainti, koska saha oli alkujaan rakennettu Ylöskartanon maille. Asia ratkaistiin erottamalla saha-alue omaksi lohkokseen, ja sahan tontin hallinnasta laadittiin erillinen sopimus. Kettulan sahan koneet huollettiin ennen paikan sulkemista, ja lopuksi ovet lukittiin tulevaisuutta odottamaan. Ennen muuttoa Ylöskartanosta Rapooseen Mikko ja Hilja järjestivät läksiäiset, joihin oli kutsuttuna naapureita ja työväkeä. Sinä päivänä 28. syyskuuta Mikko täytti 33 vuotta. Hän oli nuorehko liikemies, joka oli päässyt liikemaailman makuun ja rakentanut oman yrityksen.³¹

Uusi elämänvaihe Rapoossa ja paluu liikemieheksi

Mikko Kaloisella oli kova palo päästä takaisin yrittäjäksi ja kiinni liike-elämän pyörteisiin. 1920-luku oli myös markkinoi-

²⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 242.

²⁸ Sama.

²⁹ HMA, MKA. Vuosijuhla, vanhoja papereita ym. 1956–1974. Dokumentti: Huutokauppailmoitus 8.10.1918. Lähetetty Hämeen Sanomiin.

³⁰ HMA, MKA. Kirjeenvaihto 1, kirjeenvaihto 1924–1940. Kauppakirja Tuuloksessa 19.9.1918.

³¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 243.

Akkijärven sahan työntekijöitä.

den puolesta nousukautta. Kettulan sahan ollessa vielä hänen omistuksessaan ei valtavia investointeja ollut tarvetta tehdä. Sahan uudelleen käynnistäminen ei käynyt tietenkään hetkessä. Raaka-aineen, metsän, ostaminen ja koneiden kunnostaminen olivat ensimmäiset tehtävät. Vastoinkäymisenä Tuuloksen Pyhäjärven rannalle rakennettu kolmiraaminen Kettulan höyrysaha paloi 1920-luvun alussa. Sahan jälleenrakennus tapahtui seuraavana vuonna. Palon jälkeen saha rakennettiin kokonaan uudelleen ja laajennettiin neliraamiseksi.³² Kevättalvella 1923 Kettulan saha käynnistettiin ja sahaaminen alkoi. Puutavaran kysynnän kasvaessa hinnat olivat nousseet kevääseen mennessä talvisista hinnoista. Sahatoiminnan uudelleen aloittaminen merkitsi tarvetta myös kuljetuskysymyksen ratkaisemiseen. Ylöskartanon vuokraoikeuden myynnin yhteydessä Mikko oli myynyt sahatavaran kuljetuksessa käytetyt proomut. Sahan uudelleen avaamisen tilanteessa nopeaksi ratkaisuksi tuli lainaproomujen käyttö, mutta kuljetuskustannukset nousivat kovasti. Myöskään aikataulullisesti puutavaran kuljettaminen Kettulasta Hämeenlinnaan ei aina ollut tarkkaa ja kuljetukset myöhästelivät toisinaan. Kustannustehokkainta oli rakentaa uusi proomu-laivasto, mutta sen toteuttaminen vei hieman aikaa.³³

³² Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398 ; Piironen 1977, s. 5.

³³ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 269–270.

Akkijärven höyrysaha Hauholla.

Vuonna 1919 Kaloinen laajensi liiketoimintaansa ostamalla kiinteistösijoituksena Hämeenlinnasta varasto- ja satamatontti-alueet, jonne perustettiin 1930-luvulla höyläämö ja laatikkotehdas.³⁴ Mikko oli mukana 1920-luvulla perustamassa Hämeenlinnan tulitikkutehdasta, jonka toiminta jouduttiin kuitenkin lopettamaan konkurssiin muutaman vuoden jälkeen ruotsalaisen tulitikkukartellin painostuksesta.³⁵ Samalla vuosikymmenellä Kaloinen rakensi uuden Rapoon päärakennuksen oman metsän puista.³⁶

Sahojen tuotanto vaihteli 1920-luvulla 1 000 ja 1 500 standardin välillä, mutta nousi sen jälkeen jatkuvasti ja ylsi vuonna 1939 noin 4 000 standarttiin. Sodan supistivat vuosituotannon kuitenkin noin 1 000–2 000 standarttiin. Yritys kävi laajan kotimaankaupan ohella tuottoisaa ulkomaankauppaa, etenkin Iso-Britannian kanssa.³⁷

Vuosikymmenen taite – 1920-luvun loppu ja 1930-luvun alku – oli investointien ja muutosten aikaa. Ylöskartanon höyrysaha purettiin ja uusittiin perusteellisesti uusilla voimakoneilla ja neljällä raamilla vuonna 1929, jolloin sahan tuotanto nousi 3 000 standarttiin saakka. 1930-luvulla alkoi yleismaailmali-

³⁴ Piironen 1977, s. 5.

³⁵ Piironen 1977, s. 5; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398.

³⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 377.

³⁷ Kannel & Lavonius & Karikoski 1951, s. 623.

nen lamakausi, joka laski puutavaran hintoja. Kuitenkin yrityksen investoinnit jatkuivat pulakaudesta huolimatta, ja vuonna 1931 Mikko Kaloinen perusti Akkijärven höyrystyslaitoksen Hauholle. Se oli uusi yksiraamainen sahalaitos, joka jouduttiin rakentamaan uudelleen vuoden 1933 tulipalon seurauksena.³⁸ Lisäksi vuonna 1934 perustettiin Hämeenlinnaan höyläämö ja laatikkotehdas, jossa oli jo aikaisemminkin ollut varasto- ja lastauspaikka. Vuonna 1937 Hämeenlinnassa vielä uusittiin höylä- ja laatikkotehtaan koneistus.³⁹

Syksyllä 1939 syttyi Euroopassa toinen maailmansota. Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen marraskuun lopulla maiden välille puhkesi sota, joka valjasti yhteiskunnan toimimaan seuraavat vuodet sotateollisuuden ehdoilla epävarmuuden ilmapiirissä. Sahalla toiminta oli jatkunut vielä syyskuun ajan, mutta maamme jouduttua sotaan muuttui yhteiskunnallinen ja taloudellinen toiminta täysin.⁴⁰ Sahoille sotavuodet merkitsivät toimintavaikeuksia muun muassa työvoiman vuoksi, kun miehet olivat rintamalla, vaikkakaan täydellistä pysähtymistä ei tapahtunut. Hämeenlinnan varastolla oli jo syksyllä 1939 valtion määräämien ylimääräisten kertausharjoitusten aikana alettu valmistaa ammus- ja aselaatikoita. Lisäksi sotavuosina valmistettiin lasi- ja hevosenkenkälaatikoita, tynnyriholveja sekä teltoja ja parakkeja.⁴¹

Sodan jälkeen toiminnan aloitus tapahtui pienemmässä mittassa, mikä hidasti kasvua. Osakeyhtiöksi muuttunut Kaloisten yritys, Oy Mikko Kaloinen, kuitenkin laajensi toimintaansa ja vuonna 1946 perustettiin vielä kaksikehäinen Teuron saha. Ennen sotia viennin osuus oli noin 65 prosenttia tuotannosta. Sahattua ja höylättyä puutavaraa sekä laatikkolautoja vietiin ulkomaille, pääasiallisesti Iso-Britanniaan, mutta hyvin paljon myös Saksaan, Hollantiin, Tanskaan ja Belgiaan.⁴²

Yritystoiminta oli 1930-luvulla ja sotavuosina hengeltään hyvin perheyrittymäistä. Toisinaan kun laiva oli kiireessä lähtemässä, olivat molemmat pojat Jouko ja Aimo nostamassa lautta laivaan yöhön asti. Maanviljelijäperheen yritystyylin

³⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398.

³⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 374.

⁴⁰ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 376.

⁴¹ Sama.

Veljekset Jouko ja Aimo Kaloinen isänsä haudalla kunniakäynnillä Oy Mikko Kaloisen 50-vuotisjuhlien aikana.

mukaisesti toimittiin perheen yhteisen hyvän eteen.⁴³ Vuodesta 1929 lähtien Mikko Kaloisen poika Jouko alkoi ottaa osaa liikeyrityksen johtotyöhön, ja toisen maailmansodan jälkeen nuorempi poika Aimo siirtyi myös osaksi sahayrityksen johtoa.⁴⁴ Muutoksia yrityksen omistajuussuhteissa järjestettiin vuoden 1939 aikana. Joukon nimiin muutettiin Akkijärven saha ja Kettulan omistajuus siirtyi Aimolle. Monet syyt olivat puhuneet jonkinlaisen muutoksen välttämättömyydestä. Mikko oli alkanut sairastella, ja hänen poikansa olivat olleet mukana sahan töissä jo jonkin aikaa. 1940-luvulta lähtien firmaa johtivat aktiivisesti veljekset Jouko ja Aimo Kaloinen. Heidän sisarensa Hellä, silloin jo kauan avioituneena Häppölä, puolestaan sai perinnönjaoissa vuonna 1950 Pohjoisten kartanon Tuuloksesta.⁴⁵

Saavutettuaan tietyn aseman ja taloudellisen menestyksen monet liikemiehet haluavat turvata saavutustensa jatkumisen. Näin oli myös Mikko Kaloisen kohdalla, ja hänen merkitykselliseksi tehtäväkseen muodostui yrityksen tulevaisuuden vakiinnuttaminen. Pojat Jouko ja Aimo takasivat yrityksen jatkuvuu-

⁴² Kannel & Lavonius & Karikoski 1951, s. 623.

⁴³ SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

⁴⁴ Piironen 1977, s. 6; Kaloinen Mikko, Muistikirjan muistelmat.

⁴⁵ SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

den ja säilymisen. Jouko Kaloinen ja Aimo Kaloinen jatkoivat isänsä yrityksiä, ja vuonna 1946 Mikko Kaloinen siirsi yrityksen poikiensa nimiin. Huhtikuussa (1946) perustettiin Oy Mikko Kaloinen -niminen osakeyhtiö.⁴⁶ Uuden yhtiön muodostivat molemmat Kettulan ja Akkijärven sahat, kun puolestaan Hämeenlinnan höyläämö ja laatikkotehdas sekä vähittäiskauppa liiketoimintoina jäivät toimimaan T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen nimissä.⁴⁷

Yhteiskunnan ja erityisesti Kanta-Hämeen hyväksi tekemästään työstä tehtailija Mikko Kaloinen sai teollisuusneuvoksen arvonimen 20.12.1945. Arvonimen saaminen ja julkinen palkitseminen oli osoitus Kaloisen asemasta yhteiskunnassa. Teollisuusneuvos Kaloisen toiminnallisuus oli koskettanut monia eri tahoja. Mikko Kaloinen oli sairastellut jo aikaisemmin kärsien sappikivistä ja sydänkohtauksesta. Viidentenä päivänä huhtikuuta 1949 Mikko Kaloinen menehtyi. Seuraavina vuosikymmeninä Oy Mikko Kaloisen yritystoiminta kasvoi ja toiminta laajeni koskettamaan myös muita aloja.⁴⁸

Mikko Kaloinen yhteiskunnallisena vaikuttajana, yrittäjänä ja työnantajana

Liikemiehet ovat usein kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta taloudellisen vaikuttamisen lisäksi. Mikko Kaloinenkin oli kiinnostunut yhteiskunnallisista kysymyksistä, ja hän hoiti monia erilaisia luottamustehtäviä. Hänelle kertyikin niitä runsaasti. Kaloinen kuului vuodesta 1919 Tuuloksen kunnanvaltuustoon ja kunnallislautakuntaan. Kunnanvaltuustossa työskennellessään Mikko Kaloinen kuului myös useisiin lautaja toimikuntiin: esimerkkeinä jäsenyys toimikunnassa, joka laati valtuustolle maakauppoja koskevan suunnitelman ja ehdotuksen.⁴⁹ Hän kuului lisäksi kunnanvaltuuston tutkijalautakuntaan, jolla oli tärkeä, mutta raskaskin työsarka verotusluetteloiden ja verovalitusten käsittelijänä.⁵⁰ Joulukuussa 1944 Kaloinen valittiin varajäseneksi tulo- ja omaisuusverolautakuntaan⁵¹ ja vuosina 1945–1947 hän kuului Tuuloksen viljelyrahaston hoitokuntaan.⁵²

⁴⁶ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁴⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 395.

⁴⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 402–403.

⁴⁹ TuKa, Tuuloksen kunnanvaltuuston kokouksen ptk. 30.12.1938.

⁵⁰ TuKa, Tuuloksen kunnanvaltuuston kokouksen ptk. 14.4.1939.

⁵¹ TuKa, Tuuloksen kunnanarkisto: Tuuloksen kunnanvaltuuston ptk. joulukuu, 1944.

⁵² TuKa, Tuuloksen kunnanarkisto: Tuuloksen kunnanvaltuuston ptk. 28.9.1944.

*Teollisuusneuvos
Mikko Kaloinen
(1885–1949)
60-vuotisjuhla-
kuvassaan.*

Mikko Kaloinen oli merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja sekä Tuuloksen seudulla että lähiympäristössä. Kaloinen kuului monien yhdistysten ja yritysten perustajajäseniin. Hän oli esimerkiksi Tuuloksen suojeluskunnan perustajia. Toukokuun toisena päivänä 1918 järjestettiin perustava kokous Juttilan kylässä Mikko Kaloisen omistamassa Ylöskartanossa, jossa Kaloinen valittiin kokouksen puheenjohtajaksi, suojeluskunnan rahastonhoitajaksi ja varusmestariksi.⁵³ Kaloinen oli myös Tuuloksen Maamiesseuran perustajajäsen ja johtokunnan jäsen vuosina 1908–1912.⁵⁴ Lisäksi Kaloinen oli yksi Ahveniston tuberkuloosisairaalan ja Tuuloksen Osuusmeijerin perustajista.⁵⁵

Mikko Kaloisella riitti asiantuntemusta moneen eri tehtävään, ja hän toimi lukuisten yhdistysten ja hallitusten jäsenenä. Kaloinen vaikutti muun muassa Tuuloksen Säästöpankin

⁵³ Kyllikki Kaloinen: *On aika kertoa. Tuuloksen suojeluskunnan ja Lottien toiminta vuosina 1918–1944. Valokopio alkuperäisestä dokumentista "Lista Tuuloksen suojeluskunnan perustajajäsenistä 2.5.1918," s. 29 ja Pöytäkirja Tuuloksen suojeluskunnan perustavassa kokouksessa 2.5.1918" s. 30.*

⁵⁴ Dokumentti: *Perusteet teollisuusneuvos-arvonimen hakemiselle. Lähetetty valtioneuvostolle 1945.*

⁵⁵ Sama.

hallituksen jäsenenä, Helsingin Osakepankin Hämeenlinnan konttorin valvojana, holhouslautakunnan puheenjohtaja 1912–1921, tilattoman väestön omakotirahaston puheenjohtajana 1914–1924, maanvuokralautakunnan puheenjohtajana 1920–1924 ja myöhemmin vielä pika-asutuslautakunnan jäsenenä 1940–1941.⁵⁶

Kaloinen kuului lisäksi Jutilan kansakoulun johtokuntaan vuosina 1913–1918 sekä hän oli liittovaltuuskunnan jäsen ja varapuheenjohtaja 1930-luvulla. Kiinnostus hevosiin näkyi myös sodan aikana, kun Kaloinen oli hevosenottolautakunnassa sekä talvi- että jatkosodan aikana.⁵⁷ Seurakunnalliset luottamustoimet olivat myös osa Mikko Kaloisen toimintapiiriä: jäsenyys kirkkovaltuustossa ja tehtävä kirkonisännöitsijänä ja seurakunnan tilintarkastajana.⁵⁸

Mikko Kaloinen kuului myös Oy Hämeen Sähkön hallinto-neuvostoon. Sähkötekniikan käyttö alkoi hiljalleen arkipäiväistyä Suomessa 1900-luvun alkupuolella. Hämeessäkin oltiin kiinnostuneita kehittämään sähkön käyttömahdollisuuksia ja parantamaan elämänlaatua. Myös Mikko Kaloinen oli kiinnostunut kehittämään sähköjärjestelmää niin itselleen kuin kylällekin. Hän teetti vuonna 1913 suunnitelman ja kustannusarvion sähkögeneraattorin asentamiseksi kartanon riihimäellä olevalle sahalle. Sen aikaiset resurssit eivät kuitenkaan mahdollistaneet suunnitelmien toteutusta, vaan sähkön tuotantoon ja jakeluun panostettiin muutaman vuoden päästä. Kyläjoen sahan ostettuaan Kaloinen investoi dynamoon ja aloitti sähkönjakelun Jutilan kylälle. Jakeluun tarvittiin tuolloin lupa, jota ei ollut haettu ennen jakelun aloittamista. Nimismiehen otettua yhteyttä laitetettiin lupahakemus lääninhallitukseen ja virasto antoi jälkikäteen 10.10.1917 Tuuloksen ensimmäisen sähkölaitoksen perustamisluvan.⁵⁹

Sähkötekniikan kehityksen kiinnostuksen levittyä Hämeen alueella päätti yhdeksän kuntaa perustaa Hämeen kuntain säh-

⁵⁶ Sama.

⁵⁷ Sama.

⁵⁸ *Lehtiartikkeli: Teollisuusneuvos Mikko Kaloisen muistokirjoitus 1949. Kimmo Kaloisen kokoelma.*

⁵⁹ *Dokumentti: Perusteet teollisuusneuvos-arvonimen hakemiselle. Lähetetty valtioneuvostolle 1945; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 255–256.*

kötoimikunnan Hämeenlinnassa pidetyssä kokouksessa loka-kuussa 1918. Mikko Kaloisen lisäksi Tuulosta edustivat Alarik Saarikivi ja Edvard Anttola. Kunnallisvaltuuston kokous järjestettiin seuraavan vuoden tammikuussa, jolloin Mikko valittiin kunnallislautakunnan varapuheenjohtajaksi ja perustettavan sähköyhtiöhankkeen johtajaksi.⁶⁰ Sähköyhtiöt olivat alkujaan yleishyödyllisiä laitoksia, joilla oli merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä. Oy Tuuloksen Sähkön perustamisen alkuaikoina Mikko joutui käyttämään omia varojaan toiminnan alkuun saattamiseen. Vuonna 1921 Oy Tuuloksen Sähkö perustettiin virallisesti.⁶¹ Kaloinen oli myös mukana Hämeen Puhelin -nimisessä liikeyrityksessä. Mielenkiintoista onkin eräs yksityiskohta: Kaloisen laitosten välillä oli aluksi omat linjapuhelinyhteydet ennen yleistä puhelinlaitosta.⁶²

Voimme nähdä, kuinka Mikko Kaloisella oli uskoa koneisiin ja tekniikan kehitykseen. Hänen panoksensa oli arvokasta muutosten eteenpäin saattamisessa paikallisella tasolla. Lukuisten edellä mainittujen luottamustoimien lisäksi hän kuului myös Valkaman Saha Oy:n hallitukseen vuosina 1935–1941. Lisäksi Mikko Kaloinen istui Keravan Puuteollisuus Oy:n Keski-Suomen Sumiaisissa omistaman sahan johtokunnassa, koska oli osakeyhtiön huomattavimpia sijoittajia.⁶³ Keravan Puuteollisuus Oy:n tarinaan palataan seuraavassa artikkelissa.

Tehtailija Kaloisella oli asiantuntemusta moneen eri tehtävään, joita hän ansiokkaasti hoiti elämänsä aikana. Hänessä esiintyi monia onnistuneeseen yrittäjän uraan vaikuttaneita ominaisuuksia. Seuraava osio artikkelissa perustuu Mikko Kaloisen omiin muistiinpanoihin, hänen läheistensä, yrityksen työntekijöiden ja muiden tuuloslaisten sekä liiketuttavien kertomiin muistitietoihin. Mikolla oli monia yksilöllisiä ominaisuuksia: kykyä ja taitoa, jotka vaikuttivat liikemieheksi kehittymiseen. Yrittäjyyshengestä kertovat myös hänen muistelmansa. Seuraavanlaisia tunnelmia Kaloinen kuvasi Ylöskartanon kauppojen jälkeen ennen muuttoaan tilan isännäksi:

⁶⁰ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 259.

⁶¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 261.

⁶² Kimmo Kaloinen: *lisäkommentti artikkeliin 2014.*

⁶³ *Dokumentti: Perusteet teollisuusneuvos-arvonimen hakemiselle. Lähetetty valtioneuvostolle 1945; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 354.*

*”Loppu talvi kului työssä ja touhussa Kaloisissa. Mieli oli iloinen ja toivorikas että kerrankin saa yrittää itsenäisesti niin kuin pystyy. Luotin lujasti itseeni, en vähänkään epäillyt. Saanhan yrittää eihän minulla ollut paljon menetettävää.”*⁶⁴

Ympäristön ja yksilön ominaisuuksien vaikutusta liiketaloudelliseen menestykseen on tutkittu jonkin verran. Voidaan todeta, että taloudelliseen menestykseen vaikuttavat ympäristöllisten ja persoonallisten ominaisuuksien lisäksi suuremmat maailmanlaajuiset taloudelliset muutokset ja näiden muutosten ulottuvuuden voimakkuus. Kuitenkin yksityisyrittäjän henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on huomattu olevan keskeinen rooli siinä, kuinka hän reagoi ympäristön tuomiin muutoksiin. Mikko Kaloiselle saha-ala oli tuttu pikkupojasta asti. Hänen persoonalliset ominaisuutensa, kuten utteruus ja tarmokkuus, olivat avaimia yrittäjyyden tiellä. Omien vahvuuksien hyödyntäminen yhdistettynä liike-elämän pelisääntöjen tuntemukseen vei menestykseen. Aloitekyvykkyys on yksi monista luonteenpiirteistä, jota yrittäjät tarvitsevat, ja Mikko Kaloisen monet toimet osoittavat asian paikkaansa pitävyyden hänenkin kohdallaan.

Nykyaikaisessa tarkastelussa erotetaan usein pääomahyödykkeet muista pääoman muodoista kuten inhimillisestä pääomasta. Inhimillistä pääomaa kertyy koulutuksen tai harjoituksen tuloksena. Toisinaan tuotannon tekijänä mainitaan myös yrittäjyys, jolloin tarkoitetaan tuotannon organisointia, riskinottoa sekä ideointia.⁶⁵ Mikko Kaloinen on mainio esimerkki riskinottajasta ja lannistumattomasta yrittäjästä. Nuorena poikana Mikko teki veljensä kanssa kotisahalta puuttuvien miesten työt, mitä kautta hän oppi vuosien mittaan eri ammattimiesten työtaidon. Näistä jo lapsuudesta karttuneista taidoista muodostui merkityksellisiä valmiuksia toimia puutavara- ja saha-alan yrittäjänä. Epäilemättä perhetausta sahauksessa vaikutti suuresti ammatinvalintaan. Mikko Kaloisen tärkeimmät johtajan työvälineet olivat hänen mustat muistikirjansa, joihin hän keräsi ja raportoi olennaisimmat informaatiot, toiseen kirjaan maatalousasiat ja toiseen sahojen asiat: puutavaravarastot ja -myynnit, hinnat ja työntekijöiden palkat kävivät

⁶⁴ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁶⁵ <http://www.yvi.fi/sanakirja/235-inhimillinen-paoma-human-capital>, viitattu 20.9.2014.

*Miehet suksilla talvella 1951.
Alpo Lehtinen (oikealla) ja Veikko Mökkälä (toinen oikealta)
työskentelivät Oy Mikko Kaloisen autonkuljettajina.*

selville hänen henkilökohtaisista muistiinpanoista.⁶⁶ Ainakin päiväkirjansa muistiinpanoissa Mikko viljeli paljon sananlaskuja ja kaskuja, joita hän käytti asian merkityksen vahvistamiseen. Mikko käsitteli sananlaskujen kautta niin liike-elämän ylä- ja alamäkiä kuin yleisellä tasolla elämän tuomia haasteita ja onnistumisia.⁶⁷

Johtajana Mikko Kaloista on kuvailtu reiluksi ja asialliseksi, mutta työnantajana myös tarkaksi ja perusteelliseksi. Hän oli rehellisyyttä arvostava johtaja. Kaloinen oli kiinnostunut itse tarkastelemaan sahoilla työntekoa ja sen jälkeä, minkä vuoksi hän vieraili usein sahoilla.⁶⁸ Kaloisen ollessa hyvällä tuulella hän jutusteli mielellään työntekijöiden kanssa ja vitsaili leikkisästi. Pahalle päälle sattuaan hän oli hiljaisempaa sorttia.⁶⁹ Mikko Kaloista on luonnehdittu tiukaksi, mutta mukavaksi työnantajaksi. Erityisesti työasioissa tuli olla tarkka ja täsmälli-

⁶⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 184.

⁶⁷ Kaloinen Mikko, Muistikirjan muistelmat.

⁶⁸ SKSÄ: Kalle Peltonen, Lauri Laine, Kalle Tallinen, Aino Virtanen, Niilo Järvenpää, Aino Urpanen ja Kustaa Nurminen.

⁶⁹ SKSÄ: Kalle Tallinen, Aino Virtanen, Niilo Järvenpää, Aino Urpanen ja Kustaa Nurminen.

nen, ja asiat tuli hoitaa suoraan puhumalla, ilman peittelyitä.⁷⁰

Vaikkakin tehtailija Kaloinen saattoi olla vaativa työnantaja, hän ymmärsi kunnollisten ja taitavien työntekijöiden merkityksen yritykselle. Esimerkkejä on monia. Kalle Tallinen oli Mikko Kaloisella töissä vuosikautia ensin järvihommissa ja myöhemmin taaplaajana. Tallinen kuitenkin erosi työpaikastaan, koska palkkaus ei vastannut hänen odotuksiaan. Kaloinen pyysi Tallisen takaisin tarjoten parempaa palkkaa, ja Tallinen jäi sahalle töihin.⁷¹ Vaikka johtaja Kaloinen olikin vaativa mies työasioissa, hän osasi antaa arvon työmiehille.⁷²

Monillakaan ei ollut moittimista Mikko Kaloisesta, eikä kritisointia tapahtunut ainakaan kovin julkisesti. Kaloista kuvailtiin kansanomaiseksi ihmiseksi, tarmokkaaksi ja viisaaksi.⁷³ Hän oli Kalle Peltosen mukaan mitä oikeudenmukaisin ja rehdein, mutta samalla huumorimies.⁷⁴ Kaloisen kokonaisvaltainen alan ammattitaito nousi esille muun muassa silloin, kun oli tarve opastaa toista henkilöä. Kustaa Nurminen kuvailee asiaa seuraavin sanoin: *”Ei ollut sellaista työtä, jota hän ei olisi tarkalleen osannut näyttää ja neuvoa toiselle.”*⁷⁵

Rehellisyys ja ahkeruus olivat piirteitä, joita Mikko Kaloinen arvosti monien henkilöiden mukaan. Negatiivisetkin asiat tuli ilmoittaa totuudenmukaisesti ja rehellisesti kertoen asioiden todellinen laita. Valehteleva tai totuuden vääristelevä ei saanut olla osallisena sen enempää liiketoiminnassa kuin työnteossakaan. Jos hän halusi tietää tapahtumista työmaalla, hänelle täytyi tehdä tarkka selonteko. Töissä ei saanut laiskotella eikä käyttäytyä hulttiomaisesti.⁷⁶

Mikko Kaloista kuvailtiin äkkinäiseksi mieheksi, jolla riitti temperamenttia paikan tullen.⁷⁷ Luonteeltaan Mikko Kaloinen saattoi olla pikainen, jos sille päälle sattui. Mikko saattoi ajaa

⁷⁰ SKSÄ: Kalle Peltonen, Kalle Tallinen, Aino Virtanen, Niilo Järvenpää, Aino Urpanen ja Kustaa Nurminen.

⁷¹ SKSÄ: Kalle Tallinen, Aino Virtanen ja Aino Urpanen.

⁷² SKSÄ: Niilo Järvenpää.

⁷³ SKSÄ: Kalle Peltonen ja Kustaa Nurminen.

⁷⁴ SKSÄ: Kalle Peltonen.

⁷⁵ SKSÄ: Kustaa Nurminen.

⁷⁶ SKSÄ: Lauri Laine, Kustaa Nurminen, Kalle Tallinen ja Aino Virtanen.

⁷⁷ SKSÄ: Niilo Järvenpää, Kalle Tallinen, Aino Virtanen, Aino Urpanen ja Kustaa Nurminen.

Pyhäjärven rannalla sijaitseva Kettulan saha-alue vuonna 1964.

välillä sahan porttien läpi ollessaan pahalla päällä.⁷⁸ Eräs tarina on mielenkiintoinen osoitus Mikko Kaloisen äkkipikaisuudesta, suuttumisesta ja osoitus siitä, ettei hän kestänyt valehtelua liikeasioissa. 1930-luvun lama vaikutti maailmanlaajuisesti ja myös sahatavaran tarjonnan hintaan. Kesällä 1930 männyn hinta oli alhaisessa kuudessa Iso-Britannian punnassa standardilta. Taloudellinen epävarmuus vaikutti epäilemättä myös Mikko Kaloisen mielialaan häneen ollessa ärtyisä ja vaitonainen liikeasioista. Lama-aikana oli kuitenkin pakon edessä myytävä tavaraa alihintaan, ja yritys lähetti suuren laivauksen Iso-Britanniaan. Kaupan lopullisessa toteutumisessa oli ongelmia. Ennen tuntemattoman agentin kanssa tehty sopimus osoittautui arveluttavaksi, kun myyntisaatavia ei kuulunut. Agentin toiminta vaikutti kyseenalaiselta konkurssiepäilyjen vuoksi. Lakimiehen kanssa neuvoteltuaan ja kauan pohdittuaan Mikko Kaloinen päätti tehdä jotain rohkeaa rahojensa takaisin saamiseksi. Tarinan mukaan Kaloinen kohtasi myyntiedustajan ja pistoolilla uhaten sai saatavansa takaisin.⁷⁹

⁷⁸ SKSÄ: Lauri Laine ja Jalmar Virtanen.

⁷⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 314–316.

Arvo Hietala Tuuloksen Juttilan kylästä on muistanut kaskun Mikko Kaloisesta. Hietala kertoi, kuinka he olivat kerran uittolla kyläjoella ja Mikko Kaloinenkin oli mukana, kun ei ollut tarpeeksi työmiehiä käytettävissä. Kaskun mukaan Kaloinen putosi jokeen ja hattu jäi veden päälle kellumaan. Sitten kun Mikko alkoi nousta ylös joesta, niin kertomuksen mukaan eräs Lampinen sanoi: ”Älä nosta päätäs, pomo näkee.”⁸⁰ Kun oli pudottu, niin ylöshän vedestä täytyi tulla, ja miehet olivat nauraaneet tapahtuneelle hyväntuulisesti.⁸¹

Mikko Kaloista on kuvailtu puheliaaksi ja leikkisäksi mieheksi ainakin tuttavien luona ruokaillessaan ja kyläillessään.⁸² Saattoi olla, että hänen ulkoinen olemuksensa hieman muuttui aina tilanteen ja seuran mukaan, kuten monella muullakin ihmisellä. Työasioissa tuli hänen mukaansa olla asiallinen ja ahkera, mutta vapaa-ajalla Mikko Kaloinen oli suurimmaksi osaksi melkoisen leppoisa mies.

Hyväntahtoinen luonne näkyi Mikko Kaloisen kiinnostuksesta hyväntekeväisyyttä kohtaan. Kaloinen teki vuosien aikana lukuisia lahjoituksia yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Esimerkkinä mainittakoon eräs suuri lahjoitus Suomen maanpuolustuksen hyväksi, kun Mikko lahjoitti satatuhatta markkaa syksyllä 1939 Akateemiselle Ilmasuojeluyhdistykselle. Lahjoitus tuli kuin kreivin aikaan talvisodan kynnyksellä.⁸³

Jo lapsuudesta alkanut kiinnostus ja ystävyysuhde hevosiin jatkui aikuisikään asti. Mikko Kaloista on kuvailtu kovaksi hevosmieheksi, ja hevoset olivatkin hänelle mieluisa harrastus. Mikolla oli jo koulupoikana oma Eppo-niminen varsa, josta hän kasvatti ajokkia.⁸⁴ Kaloisilla oli muistelujen perusteella toistakymmentä hevosta, joista suurin osa oli ajohevosia, ja niiden lisäksi oli vielä muutama varsa. Kustaa Nurminen muistelee, kuinka hän oli seuraamassa aina mahdollisuuksien mukaan hevosten kouluttamista. Kaloisten isäntä oli kuulemma lähes aina mukana koulutuksessa ja antoi neuvoja Nurmiselle hevosista ja niiden

⁸⁰ SKSÄ: Arvo Hietala, Olga Hietala ja Hellä Saarinen.

⁸¹ Sama.

⁸² SKSÄ: Saima Ranki.

⁸³ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 361–362.

⁸⁴ Kaloinen Mikko, Muistikirjan muistelmat.

valjastamisesta.⁸⁵ 1930-luvulla Kaloinen oli kiinnostunut myös hevosjalostuksesta.⁸⁶ Hellä Saarinen muisteli, kuinka Mikko sai pelastettua erään hevosen joutumasta sota-aikana rintamalle.⁸⁷

Matkustuskin kuului Kaloisten perheen mieliharrastuksiin. Mikko Kaloisen ensimmäinen ulkomaanmatka liittyi Oy Hämeen Sähkön alkuaikoihin. Mikko ei päässyt hallintoneuvoston ensimmäisellä kerralla, mutta parin vuoden päästä hänet kuitenkin valittiin johtokunnan varamieheksi. Myös Mikon veli Johannes oli valittu Rengon edustajaksi. Oy Hämeen Sähkö toteuttikin kesällä vuonna 1921 hallintoneuvostolle ja pitäjän edustajille omakustanteisen opintomatkan Ruotsiin, jonne Mikko ilmoittautui Tuuloksen edustajana.⁸⁸ Matkustaminen niin ulko- kuin kotimaassa jatkui mieluisana vapaa-ajan viettotapana koko perheessä läpi elämän.

Vaikka Mikko Kaloinen tunnettiin ensisijaisesti liikemiehenä, oli hänellä monia muitakin elämän osa-alueita, joita hän taisi. Niin Ylöskartanon nuorena vuokraviljelijänä kuin myöhemmin Rapoon isäntänä Mikko Kaloinen ymmärsi maatalouden ja teollisuuden hyödyllisen vuorovaikutussuhteen. Muistikirjassaan hän kuvailee: ”Maatalouden kirjanpitoineen pitää käydä käsi kädessä parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi teollisuuden kanssa. Pelto on äiti, joka ruokkii ja hoivaa kotona. Teollisuus on isä, joka tienaa maailmalta.”⁸⁹

Mikko Kaloisen osaaminen ei rajoittunut vain liike-elämään, vaan hänellä oli laaja tietotaito niin maanviljelyksestä kuin eläintenhoitosta. Saima Ranki muistelee, kuinka Mikko Kaloinen toimi hevosenkengittäjän lisäksi eläinlääkärinä. Kerran Saima Rankin äiti pyysi apua lankkukuormaa ohitse ajavalta Kaloiselta, koska heillä oli kovin turvonnut ja kivuissaan oleva lehmä. Kaloinen tuli katsomaan ja antoi neuvoja, joilla ilma pistettiin pois.⁹⁰ Toisenkin kerran olivat Kaloiset avustamassa Saima Rankin luona eläintenhoitoasioissa. Heidän lehmälleen oli sattunut poikimahalvaus, ja he päättivät soittaa Kaloisille pyytääk-

⁸⁵ SKSÄ: Kustaa Nurminen.

⁸⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 402.

⁸⁷ SKSÄ: Arvo Hietala, Olga Hietala ja Hellä Saarinen.

⁸⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 261.

⁸⁹ Kaloinen Mikko, Muistikirjan muistelmat.

⁹⁰ SKSÄ: Saima Ranki.

seen apua sairaalle lehmälleen. Tällä kerralla myös Hilja lähti Mikon mukaan avustamaan. Kaloiset toivat pumpun ja pumpasivat lehmän utareisiin ilmaa. Hoito auttoi, ja lehmä nousi muutaman tunnin päästä ylös. Saima Ranki muistelee, kuinka Mikko Kaloinen opetti häntä sairaiden lehmien hoidosta. Ranki vitsailikin, kuinka hän on Kaloisen opettama eläinlääkäri.⁹¹

Kaloinen kävi myös monien muiden luona auttamassa vastaavanlaisissa tilanteissa. Naapurit olivat oppineet hakemaan isäntää apuun lehmän poikimisongelmissa ja silloin, kun lehmä oli halkeamaisillaan apilapellossa. Tähän vaivaan Kaloinen oli hankkinut hienon instrumentinkin. Kiiltävän putken ympäröimä piikki iskettiin lehmän kylkeen, ja kun piikki vedettiin pois, putki jäi kiinni kylkeen ja kaasut virtasivat putkesta ulos. Pian lehmä nousi ylös. Mikko Kaloinen oli yleensä valmis lähtemään apuun eikä ottanut vastaan maksuakaan.⁹² Myös Kustaa Nurminen muistelee, kuinka Mikko oli kääntänyt vasikan lehmän sisällä.⁹³ Käytännön toimet olivat opettaneet Mikkoa toimimaan eläinten kanssa, mutta Kaloinen oli niin ikään opiskellut kirjoista kotieläinten, erityisesti nautaeläinten anatomiaa, tautiselostuksia sekä hoito-ohjeita.⁹⁴

Ihmiset arvostivat Mikko Kaloisen työmoraalia ja ahkeruutta. Kehuttiin, että isännältäkin sujuivat käden käänteessä niin maatalous- kuin metsätyötkin.⁹⁵ Monille työntekijöille Oy Mikko Kaloisen historia ja yrittäjän tarina oli tuttu. Hyvin monet tuuloslaiset ja sahan työntekijät tiesivät tarinan Rengon Kaloisista tulleesta nuoresta miehestä. Mikko Kaloisen elämänvaiheista ja sahan historiasta kerrottiin tarinoita vuotuisissa firman kesäjuhlissa.⁹⁶ Yrityksen merkityksestä työntekijöiden elämässä avataan enemmän Kiti Luoma-ahon artikkelissa. Mikko Kaloinen ilmensi tietynlaista perustajasuvun suhtautumistapaa, luottamusta perinnön jatkumiseen suvussa, mikä näkyi kokemuksen ja menestyksen tuomalla itseriitaisuudella, mutta energisellä asenteella.⁹⁷

⁹¹ SKSÄ: Saima Ranki.

⁹² Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 199.

⁹³ SKSÄ: Kustaa Nurminen.

⁹⁴ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 200.

⁹⁵ Esimerkiksi SKSÄ: Kustaa Nurminen ja Saima Ranki.

⁹⁶ HMA, MKA; Piironen, 1977, s. 14; SKSÄ: Lauri Laine.

⁹⁷ SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

Mikko Kaloisen yhteiskunnallinen merkitys on tavallaan kuin tilinpäätös, jossa tarkastellaan aikaansaatuja hyötyjä ja haittoja laajemmin kuin liiketaloudellisesta näkökulmasta. Yhteiskunnalliseen tilinpäätökseen voi liittyä myös muiden kuin rahamääräisten vaikutusten arviointia. Suppeimmillaan saatetaan esittää yrityksen jalostusarvon jakautuminen eri sidosryhmille, kuten henkilöstölle ja osakkaille. Tämänkaltaista yhteiskunnallista vaikutusta käsitellään laajemmin myöhemmissä artikkeleissa.

Sirkkelisahasta aloittanut Mikko Kaloinen raivasi tiensä taouselämän vaikuttajaksi. Investointien, riskien, onnistumisten ja työn kautta tehtailija Kaloinen loi liikeyrityksen, jolla oli huomattava vaikutus Kanta-Hämeen ympäristöön. Mikko Kaloisen yrityksen ja liiketoiminnan menestymisen osana oli myös monia haasteita ja takaiskuja, kuten Ylöskartanon ja Akkijärven sahojen palo, tulitikkutehtaan konkurssi sekä maailmanlaajuiset lamakaudet ja sodat.⁹⁸ Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen oli luonut yrityksen, joka oli noussut merkittäväksi sahateollisuuden toimijaksi kolmen keskikokoisen sahan, Hämeenlinnassa toimineen T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen sekä pienempien sivuyritysten ansiosta.⁹⁹ Liike-elämän saavutukset siirtyivät isältä pojille. Luonteva sukupolvenvaihdos takasi Mikko Kaloisen elämäntyön jatkumisen tulevien vuosikymmenten ajan. Hänen merkityksestään kertoo osaltaan Mikko Kaloisen Säätiön perustaminen, jonka tehtävänä on vaalia yrityksen muistoa laajan hyväntekeväisyyden lisäksi. Tästä kerrotaan lisää sekä Ossi Latvalan että Zachris Haaparinteen artikkeleissa.

⁹⁸ *Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398.*

⁹⁹ *Kannel & Lavonius & Karikoski 1951, s. 623.*

Kaloisten yritystoiminnan kehitys ja MK–kruunun tarina

Teollisuusneuvos Mikko Kaloisen yritystoiminta ulottui sahausyrittäjyyden lisäksi muillekin liiketalouden aloille. Kaloinen kuului myös monien teollisuus- ja liikeyritysten hallintoon ja johtoon. Kuten ei yrittäjäkään, yrityskään ei tyytynyt vain sahaustoimintaan. Päämäärätietoinen kiinnostus alan kehittämismahdollisuuksiin ja eri sijoituskohteisiin osana suurempaa kokonaisuutta kulkivat yritystoiminnassa mukana yrityksen perustajan kuoltua. Artikkelin pääpaino on eri liiketoimien esittelyssä. Esittelemme niiden toimintaympäristöä, tuotantoalojen ja yritysorganisaation syntyä ja kehitystä. Artikkelissa käsitellään yritystoiminnan strategisia muutoksia, toiminnan vaikutuksia eri tuotantoaloihin sekä yritystoiminnan mahdollistavien tukialojen kehitystä.

Toimintaympäristön muutokset

Sahateollisuuden tilaan 1940-luvulla vaikuttivat olennaisesti toinen maailmansota sekä Suomelle määrätyt sotakorvaukset. Sotakorvausten maksaminen Neuvostoliitolle merkitsi yritysten ja tuotantoalojen sopeutumista sodan jälkeiseen tilanteeseen. Toisen maailmansodan jälkeen Suomen sahatavara-tuotanto käynnistettiin kuitenkin varsin nopeasti.¹ Myös Oy Mikko Kaloinen osallistui osaltaan sotakorvausten suorittamiseen. Yritys oli tilannut vuonna 1944 A. Ahlström Oy:ltä Karhulasta kaksi kappaletta 24 tuuman kehysahoja. Kuitenkin Kauppa- ja teollisuusministeriön Sotakorvausteollisuuden valtuuskunta, SOTEVA, oli ilmoittanut maaliskuussa 1945 päivätyssä kirjelmässään, että toimittamatta olevia kehysahoja ei voida toimittaa, koska niitä tarvittiin sotakorvausten suorittamiseen.²

Seuraavat vuosikymmenet olivat aaltoilevaa sahateteollisuuden muutosta maailmanlaajuisten nousu- ja laskusuhdanteiden vaikutuksessa ja myös siksi, että metsäteollisuuden luonne alkoi muuttua hiljalleen. Oy Mikko Kaloisen yritystoiminta

¹ *Könönen 1971, s. 298.*

² *HMA, MKA. Kansio: Tilat ja Rakennukset 315. Dokumentti 22.3.1945 Helsinki. Kirje Kauppa- ja teollisuusministeriön Sotakorvausteollisuuden valtuuskunnalta T:mi Mikko Kaloiselle, Tuulos.*

muutoksien kohteena oli sekä sisäisten uudistusten että ulkoisten kriisien seurauksena.

Yritys omisti Hämeenlinnassa sijaitsevan varastorakennuksen ja tontteja, mutta 1950-luvun puolivälissä yritys joutui kuitenkin vaikean ratkaisun eteen tonttien suhteen. Hämeenlinnan kaupunki oli jo vuodesta 1945 alkaen huomautellut omistajan rakennusvelvollisuudesta tonteille. Rakentamisen aloittamisen viivytys oli ollut seurausta rakentamishaluttomuudesta, mutta myös haasteellisesta rahatilanteesta. Lisäksi vuonna 1954 rakennetun tiilisen varasto- ja autotallirakennuksen jälkeen yrityksellä ei ollut rakennustarvettakaan. Kaupungin lisäksi tonttien omistuksesta oli kiinnostunut Oy Mensa. Kaupungin kanssa käydyt neuvottelut kariutuivat alhaiseen tarjoukseen, mutta Oy Mensan kanssa aloitetut neuvottelut tuottivat kuitenkin tulosta. Yritys hyväksyi hintatarjouksen, ja Hämeenlinnan Possentien oikeanpuoleiset tontit rakennuksineen myytiin syksyllä 1955.³ Myynnin jälkeen Oy Mikko Kaloinen rakennutti Hämeenlinnaan uuden höyläämörakennuksen konttoreineen sekä uudet puru- ja puutavaravarastot.⁴

Tulipalon vaara oli merkittävä riski sahateollisuudessa. Sahatavaran varastointi oli riskialtista, koska tulipalon syttyessä tuli saattoi tuhota kokonaisen varastollisen valmista sahatavaraa koneineen ja rakennuksineen. Oy Mikko Kaloisella tulipalo tuhosi 1920-luvun alussa Kettulan sahan, vuonna 1933 Akkijärven sahan Hauholla sekä vielä 1970-luvulla puutavaravaraston. Viimeksi mainitussa Hämeenlinnan puutavaravaraston tulipalossa toukokuussa 1970 tuhoutui höylätavaraa, sahatavaraa, erilaista puutavaraa sekä levysirkkeli ja sähkömoottori.⁵ Lopullisten arvioiden mukaan vahingot nousivat 200 000 markkaan (noin 286 000 euroa). Tulipalo oli arvioiden mukaan saanut alkunsa luvattomasti oleskelleiden ulkopuolisten henkilöiden tulenkäytöstä.⁶

Haasteita oli luvassa seuraavien vuosikymmenien aikana yri-

³ *Oy Mikko Kaloisen vuoden 1955 toimintakertomuksen kopio. Päiväty Tuuloksessa maaliskuussa 1956. Kimmo Kaloisen aineisto.*

⁴ *Oy Mikko Kaloisen vuoden 1956 toimintakertomuksen kopio. Päiväty Tuuloksessa 15.3.1957. Kimmo Kaloisen aineisto.*

⁵ *HMA, MKA. Kansio: 316. Tulipalo Oy Mikko Kaloisen varastolla 6.5.1970, klo.23.30; Pääkirja 1917–1927; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398.*

⁶ *HMA, MKA. Kansio: 316. Lehtileike, Hämeen Sanomat 16.5.1970.*

Hämeenlinnan myyntikonttorin johtaja Erkki Taipale työmaallaan. Taustalla olevan Possentien talon toisessa kerroksessa sijaitsi konttori.

tyksen toiminnassa. Syksyllä 1959 yhtiön omistamalle Kettulan sahalle tilattiin ja alettiin asentaa uusia Karhula-rakenteisia koneita. Investoinnin kohteena olivat pääkoneet, kaksi kehys-saha ja särmäyssaha. Lisäksi samassa yhteydessä toteutettiin muita tuotannon kannattavuuteen tähtääviä parannuksia. Uudistusten oli ollut tarkoitus olla valmiina seuraavan vuoden maaliskuussa, jolloin uusittu saha olisi ollut jo moitteettomassa käyntivalmiudessa. Yhtiö oli ostanut suuren erän raaka-ainetta laskien puutavaran myyntikehityksen ja rakennusaikataulun toteutumisen varaan. Kuitenkin Kettulan koneiden asennustyö kesti odotettua kauemmin ja koesahausten aloittaminen venyi toukokuulle asti.⁷

Ongelmana kuitenkin oli se, ettei koko kesän kuluessa saahan saatu tuotettua täyttä tehoa, eikä sen tuotanto kyseisenä aikana päässyt ylittämään vanhemman mallisen myös Tuuloksessa sijainneen Teuron sahan tuotantoa. Sahakoneiston uusinnan yhteydessä tapahtunut laskuvirhe vaati pitkäaikaisen koekäytön ja jatkuvia pienempiä korjauksia kitkattoman koneiden yhteistoiminnan aikaansaamiseksi. Edellä mainituista syistä

⁷ HMA, MKA. Kansio: Vuosijuhla "vanhoja papereita" ym. 1956–1974. Dokumentti "Toimintakertomus. Oy Mikko Kaloisen toimintaan haitallisesti vaikuttaneita tekijöitä 1961".

Työntekoa Teuron sahalla.

johtuen ei riittävän nopeasti saatu sahatuksi puutavaraa suuria laivausmääriä varten. Puutavaraa jouduttiin pakon edessä eräissä tapauksissa lähettämään myös tuoreena, täydennyseriä jouduttiin ostamaan muilta sahoilta tai vaihtoehtoisesti suoritettiin vaihtoja, jotka usein olivat ahdingossa olevalle osapuolelle epäedullisia.⁸

Sahauskustannukset pysyivät koko kesän 1960 kalliina, koska Teuron saha vanhanmallisena ja hitaana joutui käymään kahta vuoroa eikä Kettulan sahalla puolestaan saatu koko kesän aikana tehoa nostetuksi. Sahauskausi olisi kuitenkin kaikesta huolimatta sujunut todennäköisesti välttävästi, ellei Kettulan sahalla olisi sattunut konerikkoja. Lokakuussa 1960 uuden II-raamin kiertokanki katkesi rikkoen samalla myös muuta kalustoa. Tuotantoa yritettiin kuitenkin jatkaa I-raamilla läpisahauksena, mikä sellaisenaan on hyvin epäedullista, kunnes sekin raami särkyi. Vaikkakin koneilla oli ollut takuu, puutavarayhtiöltä oli puuttunut keskeytysvakuutus. Vaurioiden laajuutta selvittänee maininta, että työt Kettulan sahalla saatiin käyntiin vasta maaliskuussa 1961.⁹

⁸ HMA, MKA. Kansio: Vuosijuhla "vanhoja papereita" ym. 1956–1974. Dokumentti "Toimintakertomus. Oy Mikko Kaloisen toimintaan haitallisesti vaikuttaneita tekijöitä 1961".

⁹ Sama.

*Höylätyn tavaran varastointia Kettulan sahalla.
Oikealla Mauno Kilpinen.*

MK–kruunun tarina ja Patentti- ja rekisterihallituksen laivausmerkkejä koskeva kiista

Laivausmerkkejä ja puuleimoja käytettiin yritysten tuotteissa merkitsemään niiden alkuperää. Oy Mikko Kaloisen tuotteiden MK-merkit olivatkin tärkeässä asemassa yrityksen toiminnassa. Merkit toimivat Oy Mikko Kaloisen tuotteita määrittävinä symboleina ja tuotteiden laadun takaajana. MK-leimausta alettiin käyttää ensimmäisen kerran jo 1900-luvun alkupuolella. Vuonna 1915 Mikko Kaloinen osti Sääksmäeltä Uittamon höyrystyshalan, ja pian sahan toiminta siirrettiin Tuulokseen Ylöskartanon höyrystyshalle, kuten aiemmin on kerrottu. Tällöin Mikko Kaloinen otti käyttöön sahan tuotteille tavaramerkin MK, ja vuosien vieressä merkki tuli yleisesti tunnetuksi. Vuosikymmenien ajan Mikko Kaloinen ja myöhemmin hänen poikansa saivat vapaasti käyttää tätä merkkiä tuotteissaan.¹⁰

¹⁰ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 397*

Ainakin 1920-luvulla merkkiä MK on käytetty aktiivisesti, mikä käy ilmi jo vuoden 1926 Finnish Timber and Paper Calendar -kirjasta. 1930-luvulla Mikko Kaloisen käyttämien merkkien muodot kehittyivät siten, että U/S-laatuissa puutavarassa käytettiin merkkiä "kruunu MK kruunu" ja V-laatuissa puutavarassa merkkiä "M-K". Jo tuohon aikaan suomalaisia puutavaran laivausmerkkejä oli olemassa varsin suuri määrä.¹¹

MK-merkkien vapaa käyttö katkesi kuitenkin vuonna 1962, kun Patentti- ja rekisterihallituksen ja Oy Mikko Kaloisen välillä ilmeni ongelmia merkkien käytön suhteen. Oy Mikko Kaloinen rekisteröi laivausmerkkinsä, mutta ongelmitta ei kuitenkaan selvitty. Tästä rekisteröintikiistasta johtuen myös Suomen Sahanomistajayhdistys muistutti jäseniään patenttien ja laivausmerkkien rekisteröinnin tärkeydestä kiertokirjeessään vuoden 1962 kesäkuussa. Patentit ja laivausmerkit olivat oleellisena osana sekä sahatöissä että kaikessa teollisuudessa. Sahanomistajayhdistys katsoi, että oli tärkeää muistuttaa yrityksiä rekisteröinnin tärkeydestä, jottei vastaavia ongelmia tapahtuisi tulevaisuudessa.¹²

Laivausmerkkien rekisteröiminen takasi yrityksen yksinoikeudellisen merkkien käytön, kuitenkin huomioiden, että laivausmerkin rekisteröinti täytyi uudistaa joka kymmenes vuosi.¹³ Myös vakiintumisen kautta saattoi saada käyttöönsä laivausmerkin yksinoikeudella, joka käytännössä tarkoitti sitä, että tietty merkki tuli yleisesti tunnetuksi tunnusmerkiksi tietyille kaupallisille tavaroille. Tämä kuitenkin edellytti merkin käyttämistä Suomessa tavaramerkin tapaan. Ulkomaan kaupan yhteydessä käytetyt rekisteröidyt laivausmerkit olivat siis ainoa tapa Oy Mikko Kaloiselle suojata yksinoikeus omaan merkkiinsä, koska vakiintumisen kautta merkin pystyi suojaamaan vain kotimaan kaupankäynnissä.¹⁴

Patenttihakemuksen tai laivausmerkin rekisteröinti oli aina tehtävä kirjallisesti Patentti- ja rekisterihallituksen patentti- ja

¹¹ HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentit Oy Mikko Kaloisen kirjeistä Patentti- ja rekisterihallitukselle.

¹² HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1962–1963. Dokumentti: Suomen Sahanomistajayhdistyksen kiertokirje N:o 23/1962.

¹³ Sama.

¹⁴ Sama.

Kyllikki Kaloinen suunnitteli vuonna 1969 ensimmäisen keskuskoululla esitellyn messuosaston. Oy Mikko Kaloisen puutavaraa myytiin ympäri maailmaa.

tavaraleimaosastolle joko postitse tai asiamiehen kautta. Kaloiset päättivät toimittaa anomuksen kirjallisesti, jolloin anomuksen täytyi sisältää hakijan toiminimi, toimiala ja kotipaikka postiosoitteineen. Anomukseen oli myös lisättävä kaksi piirrettyä kuvaa merkistä/leimasta, minkä lisäksi Kaloisten täytyi vielä liittää anomukseen piirrettyjen kuvien kokoinen kuvalaatta eli klishee, koska heidän laivausmerkkinsä oli kuvioleima, jonka painamiseen ei voitu käyttää normaaleja kirjajasmineja.¹⁵

Vuonna 1962 Oy Mikko Kaloinen joutui anomaan laivausmerkkiensä rekisteröintiä kahdelle eri tavaralajille. Toinen tavaralaji oli U/S-laatuinen puutavara, kun taas toinen tavaralaji oli V-laatuista puutavaraa. Rekisteröinneistä Kaloisten täytyi suorittaa yhteensä 14 000 markan (noin 1 800 euroa) maksu.¹⁶

Anomukset jouduttiin tekemään, koska Oy Mikko Kaloisen laivausmerkkien käytössä ilmeni ongelmia. Tämä johtui siitä, että

¹⁵ Sama.

¹⁶ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1962–1963. Dokumentti: Laivausmerkin rekisteröinti.

MK-kruunu, jota käytettiin US-laatuksen puutavaran merkkinä.

Oy Mikko Kaloisen käyttämät merkit sekoitettiin helposti lisveden Metsä Oy:n merkkiin. Kyseiset leimat eivät olleet täsmälleen samanlaisia, mutta niissä oli huomattava yhdennäköisyys siten, että ne oli helppo sekoittaa keskenään. Esimerkiksi Oy Mikko Kaloinen käytti lajittelemattomille tuotteilleen merkkiä, jossa näkyivät kirjaimet M ja K ja niiden ympärillä kaksi kruunun kuvaa, kun taas lisveden Metsä Oy:n merkissä näkyivät kirjaimet M ja K, sekä niiden välissä keskellä oleva kruunun kuva. Ymmärrettävistä syistä tapaus tuotti ongelmia Oy Mikko Kaloiselle, ja tilannetta monimutkaisti vielä se, että Patentti- ja rekisteröintihallitus oli jo aiemmin hyväksynyt lisvesi Oy:n merkin päteväksi tavaraleimaksi.¹⁷

Oy Mikko Kaloisen tekemät anomukset laivausmerkkiensä rekisteröinnistä hylättiin siitä syystä, että ne muistuttivat liikaa lisvesi Oy:n merkkiä. Patentti- ja rekisterihallitus lähetti helmikuussa 1963 Oy Mikko Kaloiselle vastauksen, jossa virasto vaati, että puutteellisuudet hakemuksessa pitää korjata ja Oy Mikko Kaloisen täytyy lähettää lisäselvitys asiasta saman vuoden marraskuuhun mennessä. Mikäli asiasta ei saatu selvitystä tuohon aikaan mennessä, anomusta ei enää luvattu käsitellä.¹⁸ Tämä olisi käytännössä tarkoittanut, että Oy Mikko Kaloinen ei olisi saanut käyttää enää MK-merkkejään, vaan ne olisi pitänyt muuttaa toisenlaisiksi.

Asiaa kuitenkin lähdettiin selvittämään tarkemmin, ja lopulta Oy Mikko Kaloista rekisteröintikiistassa olivat auttamassa myös yrityksen agentit. Oy Nino Lincoln & Co., joka oli Suomen johtava sahatavaran välittäjä ja yksi Oy Mikko Kaloisen pääedusta-

¹⁷ HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentit Oy Mikko Kaloisen kirjeistä Patentti- ja rekisterihallitukselle ja Patentti- ja rekisterihallituksen kirjeet Oy Mikko Kaloiselle.

¹⁸ Sama.

jista ulkomailla, halusi auttaa, jotta yritys saisi laivausmerkkinsä rekisteröityä. Tästä syystä he lähettivät Patentti- ja rekisterihallitukselle kirjeen, jossa he perustelivat, miksi Oy Mikko Kaloisen pitäisi saada rekisteröidä laivausmerkkinsä. He perustelivat asiaa muutamalla seikalla. Ensinnäkin he vetosivat historiaan, koska MK-merkkejä oli käytetty jo 1930-luvulta lähtien kaikissa heidän sahatavaratoimituksissaan eri markkinoille. Perustelun mukaan tietoon ei ollut tullut minkäänlaisia väärintulkintoja tai hankaluuksia merkkien suhteen, sillä ammattipiireissä merkkejä ei luonnollisesti sekoitettu. Toisena perusteena edustajat vetosivat ostajamaihin, kuten Iso-Britanniaan. He vetosivat siihen, että ulkomaille myydessä ostajat kiinnittävät huomiota vain laivausmerkkeihin, eikä niinkään laivaajiin, jolloin laivausmerkin vaihtuminen olisi tarkoittanut käytännössä samaa kuin markkinoille uuden tulokkaan tulo. Oy Mikko Kaloisella oli pitkä ulkomaankauppaperinne, ja laivausmerkin vaihtaminen olisi voinut tarkoittaa jopa rahallista tappiota, koska laivausmerkin vaihtuessa hinnat olisi saatettu tiputtaa uuden tulokkaan tasolle. Markkinoille tullessa uusi yrittäjä ei välttämättä saanut tavarastaan yhtä hyvää hintaa kuin vanhat yrittäjät, joten laivausmerkin vaihtuessa olisi Oy Mikko Kaloiselle voinut käydä epäsuotuisasti. Oy Mikko Kaloisella oli laaja ostajapiiri ulkomailla, ja näiden elintärkeiden yhteyksien ja suhteen jatkumisen kannalta oli Oy Nino Lincoln & Co:n mukaan paras vaihtoehto, että Oy Mikko Kaloisen anomus laivausmerkkien rekisteröinnistä hyväksyttäisiin.¹⁹

Wm. Brandts (Timber) Ltd. oli myös yksi niistä Oy Mikko Kaloisen agenteista, jotka tahtoivat puhua hämäläisyriksen puolesta laivausmerkkikiistassa. He vetosivat Patentti- ja rekisterihallitukseen samoin perustein kuin edellä mainittukin edustaja. Heidänkään toiminnassaan ei ollut koskaan syntynyt mitään ongelmia kyseisten laivausmerkkien käytössä, ja Oy Mikko Kaloisen oli kuitenkin toiminut Iso-Britanniassa Wm. Brandts (Timber) Ltd:n kanssa yhteistyössä jo 12 vuoden ajan, kun asiaa käsiteltiin vielä vuonna 1964. He pelkäsivät, että Oy Mikko Kaloisen tuotannon myynti lähtisi laskuun, jos MK-merkit jouduttaisiin vaihtamaan, koska ostajat kiinnittivät enemmän huomiota laivausmerkkiin kuin laivaajan tai myyjän nimeen.

¹⁹ HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentti Nino Lincoln & CO:n lähettämästä kirjeestä Patentti- ja rekisterihallitukselle.

Lisäksi painotettiin, että Oy Mikko Kaloisen merkit oli kirjattu pariin kirjalliseen teokseenkin, joiden myötä laivausleimat olivat tulleet hyvin tutuiksi Iso-Britanniassa. The Finnish Timber and Paper Calendar -teos oli julkaissut merkit monena vuonna Iso-Britanniassa, ja tämän lisäksi myös Timber Trades Journal julkaisi virallisessa Shipping Marks of Timber -laivausmerkkikirjassa kyseiset merkit. Tämän perusteella he halusivat, että Oy Mikko Kaloinen saisi rekisteröityä merkkinsä, jottei jo tehty työ markkinoinnin suhteen olisi mennyt hukkaan. Rahallinen tappio olisi ollut mahdollinen, koska Oy Mikko Kaloista olisi pitänyt alkaa uudelleen markkinoida Iso-Britanniassa, mistä olisi syntynyt kuluja muun muassa lehtimainonnassa.²⁰

Oy Pihta Ab, joka oli myös yksi Oy Mikko Kaloisen agenteista, oli puolustamassa Oy Mikko Kaloista. Oy Pihta Ab vetosi edellä mainittuihin asioihin, mutta laajemmammitassa. Se perusti väitteensä siihen, että Oy Mikko Kaloisen merkit olivat tulleet tutuiksi ympäri maailmaa leviävissä tärkeimmissä ilmoituksissa ja kirjoissa, jotka kertoivat puutavarasta. Lisäksi se listasi tärkeimpiä vientimaita, joissa merkki oli ollut käytössä jo yli 30 vuoden ajan. Tällaisia maita olivat muun muassa Iso-Britannia ja Irlanti, Belgia, Alankomaat, Länsi-Saksa, Ranska, Tanska, Ruotsi, Kreikka ja Israel, ja jokaisessa näistä maista merkkien muuttaminen olisi aiheuttanut väärinkäsityksiä, hankaluuksia ja kuluja. Lisäksi vuosien työ olisi mennyt hukkaan Oy Pihta Ab:n mukaan.²¹ Olennaista on myös huomata, että Oy Pihta Ab antoi lausuntonsa Suomen Puuasiamiesyhdistys r.y:n nimissä. Suomen Puuasiamiesyhdistykseen kuului 32 alan vaikutusvaltaisinta ja suurinta sahatavara-agenttia, joten kaiken kaikkiaan Oy Mikko Kaloinen sai paljon tukea asiansa puolesta, ja laivausmerkeistä syntyneessä kiistassa olivat myös muut kuin itse asianomainen mukana. Oli ehdottoman tärkeää, että laivausmerkit saatiin rekisteröidyksi, koska Oy Mikko Kaloisen ohella muiden toimijoiden, kuten agenttien, täytyi puolustaa etujaan.

Patentti- ja rekisterihallituksen kanssa asia eteni pitkän kaavan mukaan, kuten yleensäkin byrokraattisessa systeemissä.

²⁰ HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentti Wm. Brandts (Timber) Ltd.:n lähettämästä kirjeestä Patentti- ja rekisterihallitukselle.

²¹ HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentti Oy Pihta Ab:n lähettämästä kirjeestä Patentti- ja rekisterihallitukselle.

sä on tapana. Oy Mikko Kaloinen oli hakenut vuonna 1962 kahteen otteeseen merkkiensä rekisteröimistä. Ensimmäinen anomus oli jätetty 24.9.1962 ja toinen 24.10.1962. Kuitenkin 28.10.1963 lähetetyssä kirjeessä Patentti- ja rekisterihallitus oli todennut, ettei anomuksia olisi mahdollista hyväksyä, koska lisveden Metsä Oy:llä oli hyvin samankaltainen rekisteröity tavaraleima. Oy Mikko Kaloinen pohtikin uuden merkin tekemistä ja vanhan merkin hylkäämistä, vaikka se olisikin aiheuttanut taloudellisia menetyksiä ja tietyn henkisen tunnesiteen katkeamista.²²

Tilanne sai uuden käänteen, kun Oy Mikko Kaloinen kävi keskusteluita agenttiansa kanssa, jotka olivat vahvasti sitä mieltä, että yrityksen merkit olisi saatava rekisteröityä. Tästä rohkaistuneena Oy Mikko Kaloinen otti asian uudelleen käsittelemään ja lähetti Patentti- ja rekisterihallitukselle uuden kirjeen päivämäärällä 9.3.1964. Kirjeessä he perustelivat jälleen sitä, että merkit on saatava rekisteröidyiksi. He vetosivat erinäisiin seikkoihin, joista jotkut olivat varsin mielenkiintoisia. Esimerkiksi kirjeessä todettiin, että Mikko Kaloisen merkeillä oli pitkä historia ja erityisesti oli huomioitava piirre, jonka mukaan merkin täytyi olla lyhyt, jotta se saatiin näkymään puutavarassa. Esimerkiksi ¾" x 4" -kokoisissa laudoissa merkki leimattiin laudan päähän. Erikoinen fakta oli, että varsinkin Iso-Britanniassa ja Irlannissa pidettiin tärkeänä sitä, että U/S-laatusessa puutavarassa merkki piti sisällään kruunun. Tämä johti väkisinkin hyvin samankaltaisiin laivausmerkkeihin, koska suomalaisia laivausmerkkejä oli paljon, merkkien täytyi olla lyhyitä ja niiden täytyi sisältää kruunun kuva. Tästä syystä oli väistämätöntä, että laivausmerkit olivat hyvin samanlaisia, mutta missään vaiheessa Oy Mikko Kaloisen merkkien käytössä ei ollut ilmennyt epäselvyyksiä. Lisäksi Oy Mikko Kaloinen perusteli merkkien rekisteröimistä historialla, merkin vakiintumisella, tavaramerkkilakiin vetoamalla ja suoranaissilla kuluilla, joita syntyisi, jos rekisteröintiä ei hyväksyttäisi. Lisäargumenttina todettiin, että heidän tavaramerkkinsä oli lyhennys toiminimestä ja siitä syystä olennainen osa toimin-

²² HMA, MKA. Kansio: "Vanhoja Papereita": Dokumentit Oy Mikko Kaloisen kirjeistä Patentti- ja rekisterihallitukselle.

Puutavaraa MK-kruunu-merkillä varustettuna. Yhtyneet Sahatkin käytti samaa merkkiä ostettuaan Oy Mikko Kaloisen.

taa. Perusteluita olivat tukemassa myös lausunnot Oy Mikko Kaloisen agenteilta ja eräs kirjallinen lähde.²³

Vuonna 1962 alkaneessa pitkän kaavan mukaan selvitetystä laivausmerkkien anomuksissa syntyi kuin syntyikin lopulta päätös. Oy Mikko Kaloinen sai luvan käyttää laivausmerkkejään, ja ne myös saatiin rekisteröityä. Tämä tapahtui tosin vasta marraskuun 20. päivänä vuonna 1965, kun Patentti- ja rekisterihallitus totesi päätöksessään, että Oy Mikko Kaloisen laivausmerkit hyväksytään rekisteriin.²⁴ Tämän päätöksen jälkeen Oy Mikko Kaloinen käytti rekisteröityjä laivausmerkkejään yksinoikeudella ilman hankaluuksia. Kiistan jälkeen Oy Mikko Kaloinen käytti "kruunu MK kruunu" -merkin ja "M-K"-merkin ohella myös kahta muuta merkkiä. ST-laatuaisessa puutavarassa käytettiin merkkiä, jossa olivat kirjaimet M ja K, sekä niiden välissä tähti, ja VI-laatuaisessa puussa käytettiin yksinkertaisesti merkkiä, jossa luki MIKKO.²⁵

²³ Sama.

²⁴ Reijo K. Virtasen luovuttamaa aineistoa. Dokumentti Patentti- ja rekisterihallituksen päätöksestä vuonna 1965.

²⁵ Reijo K. Virtasen luovuttamaa aineistoa. Dokumentti Patentti- ja rekisterihallituksen päätöksestä muuttaa tavaramerkkiluokitus vuonna 1974.

Tulitikkutehdas, Mikko Kaloisen uran tähdenlento

Tehtailija Mikko Kaloisen yritystoiminta ulottui sahaustoiminnan lisäksi myös muille liiketalouden aloille. Seuraavaksi esittelemme lyhyesti kyseisiä yrityksiä niiden toimintaympäristössä, aloittaen tulitikkutehtailusta.

Mikko Kaloisen aloittaessa uudelleen sahaustoiminnan 1920-luvun alussa puutavaran hinta oli korkea. Sahan tuottaessa hyvin voittoa Kaloisella oli mahdollisuus investoida muihinkin liiketoimiin. Vuosikymmenen alussa hän oli mukana perustamassa Hämeenlinnan tulitikku-lastuvilla-vanutehdasta, jonka tulitikkujen teko jouduttiin kuitenkin lopettamaan neljän vuoden toiminnan jälkeen ruotsalaisen yhtiön kovan kilpailun takia.²⁶

1920-luvulla Mikko Kaloinen sai idean osallistua tulitikkutehtaan perustamiseen keskusteltuaan asiasta tuuloslaisten isäntien kanssa. Alkuun Kaloisella ei ollut suurta tietomäärää tulitikkutehtaan pyörittämisestä, mutta hän innostui asiasta kuullessaan, että tulitikuille oli kysyntää ja hyvät markkinat Suomessa. Kaloinen perehtyi teollisuudenalaa ja hankki tietoa tulitikkutehtaan käytännön töistä ja koneistosta. Tekniset käytännöt eivät olleet tulitikkutehtaassa liian monimutkaisia, minkä lisäksi tulitikkutehtaalla oli myös nopeampi valmistaa tavaraa kuin sahoilla, koska puutavaran kuivumista ei tarvinnut odottaa kuukausia. Tämän lisäksi tulitikkutehdas vaati puutavaraa käytettäväksi, joten Mikko Kaloiselle siinä oli jo valmiiksi tuttua ainesta. Kaloinen sai puutavaran tehtaalle paikalliselta isännältä, joka oli jo ennen tulitikkutehtaan perustamista lupautunut puutavaran hankkijaksi. Tulitikkutehtaaseen liittyvät kysymykset mietityttivät Mikko Kaloista sen verran paljon, että hän päätti perehtyä tulitikkutehtaissa tehtyyn työhön käytännön töiden parissa. Keskusteltuaan asiasta muun muassa tulitikkuja valmistavan Vaajakosken tehtaan konttorissa olleen Paavo Soilan kanssa Mikko Kaloinen päätti lähteä tutustumaan tulitikkutehtaan käytäntöihin. Hän sai töitä pariksi päiväksi Vaajakosken tehtaalta apumiehenä ja pääsi siten tutustumaan tehtaan menettelytapoihin ja koneistoon. Kaloinen siivosi roskia ja suoritti muita apulaisen tehtäviä, mutta samalla hän pystyi

²⁶ Piironen 1977, s. 5.

perehtymään tehtaan toimintaan ja teknisiin ratkaisuihin. Hän esimerkiksi kirjoitti pieneen muistivihkoon koneiden valmistajien nimiä. Tutustumisen jälkeen Kaloinen pystyi tekemään päätöksen tulitikkutehtaan perustamisesta.²⁷

Mikko Kaloinen päätti lopulta osallistua tulitikkutehtaan perustamiseen, ja tehtaan nimeksi tuli Tulitikkutehdas Häme Oy. Osakkaina yrityksessä oli muutamia henkilöitä, joiden mukana Mikko Kaloinen oli yksi pääosakkaista yhdessä veljensä Johanneksen kanssa. Mukana olivat myös Paavo ja Väinö Soila. Väinö Soila toimi haapapuun ostajana, ja Paavo Soilakin oli jättänyt työnsä Vaajakosken tehtaan konttoripäällikkönä, jotta pystyisi toimimaan Tulitikkutehdas Häme Oy:ssä. Tulitikkutehdas Häme Oy perustettiin vuonna 1922.²⁸

Tehtaalle piti saada käytetyt hyväkuntoiset koneet Ruotsista, mutta yllättäen sieltä ei pystyttykään lähettämään koneistoa tehtaan käytettäväksi, vaan koneet varattiin siellä mahdolliseen omaan tulevaisuuden käyttöön. Tämän takia Tulitikkutehdas Häme Oy piti tärkeän hallituksen kokouksen, jossa myös Mikko Kaloinen oli mukana. Kokouksen jälkeen oli selvää, että koneet täytyi hankkia jostain muualta ja lopulta Tulitikkutehdas Häme Oy:lle päätettiin hankkia koneet Saksasta. Mikko Kaloinen oli mukana tutustumassa saksalaisten tulitikkutehtaaseen ja koneistukseen, ja Saksan matkalla solmittiin kauppasopimus. Lopulta Tulitikkutehdas Häme Oy sai kuin saikin tarvitsemansa koneiston Saksasta.²⁹

Yritykselle hankittiin ensimmäinen kiinteistö Hämeenlinnasta Aulangontieltä, mutta samalla osakkaat huomasivat, ettei kiinteistö sopinutkaan tulitikkutehtaaksi. Tilat päätettiin myydä ja Sairiosta ostettiin vanutehdas, joka vaikutti soveltuvan paremmin osakkaiden tarkoituksiin. Alkuvaikeuksien jälkeen ongelmat kuitenkin jatkuivat. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen 1920-luvulla kansainvälinen kartellitoiminta alkoi vaikuttaa tulitikkuteollisuudessa. Se tarkoitti sitä, että muutamat toimijat saivat monopoliaseman tulitikkuteollisuudessa ja pystyivät hallitsemaan markkinoita ja hintoja mielensä mukaan ajaen

²⁷ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 284–287.*

²⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 289.

²⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 289, 292.

pienet toimijat pois markkinoilta. Näin uhkasi käydä myös Tuli-
tikkutehdas Häme Oy:lle, kun aivan yllättäen tehtaalle tuli vie-
railemaan Ruotsista alan asiantuntija ehdottamaan osakkaille,
että he voisivat myydä tehtaan saaden hyvät rahat. Johtokunta
järjesti jälleen kokouksen, jossa pohdittiin yrityksen myymistä.
Kaloinen oli muun muassa sitä mieltä, että yritystä ei kannattai-
si myydä heti, eikä johtokunta tehnyt vielä päätöksiä yrityksen
myynnin suhteen. Mikko Kaloinen oli veljensä kanssa sitä miel-
tä, että yrityksen myymisen harkitseminen vaikuttaisi negatii-
visesti heidän suhteisiinsa Saksaan. Aikomuksena oli järjestää
uusi Saksan matka, jonka aikana hankittaisiin lisää koneistoa
parantamaan yrityksen tehokkuutta, koska alussa tehtaan te-
hokkuutta madalsivat puutteelliset koneet, jotka aiheuttivat li-
säkustannuksia yritykselle.³⁰

Saksan matka toteutui suunnitellusti, ja kaikki koneet, joita
oli suunniteltu hankittavaksi, saatiin ostettua. Matka oli onnis-
tunut. Silti osakkaiden mieltä painoi huoli yrityksen tulevai-
suudesta, vaikka asiasta ei ääneen juuri puhuttu. Pian Saksan
matkan jälkeen kotimaassa odotti kuitenkin huonoja uutisia.
Euroopan myynti oli näyttänyt aluksi lupaavalta, mutta tilan-
ne oli muuttunut, kun kiinnostuneet ostajat saattoivat syytä
ilmoittamatta jättää kaupanteon kesken.³¹ Menettelytapa oli
todennäköisesti seurausta tulitikkumarkkinoilla vallinneesta
kartellitoiminnasta.

Tiedusteluista huolimatta muita sijoittajia ei kiinnostanut in-
vestointi yritykseen. Mikko Kaloisen yrityskontaktihenkilö K. E.
Blomberg Turusta kertoi kirjeenvaihdossa, etteivät hänen tun-
temansa liikemiehet olleet kiinnostuneita sijoittamaan tulitikkutehtaaseen trustin kilpailemisen takia.³²

Lopullinen kuolinisku alkaneelle tulitikkutehtaalle tuli kuiten-
kin New Yorkin suunnalta. Sieltä lähetettiin ilmoitus, jossa ker-
rottiin, että paikallinen ahtaustyöväki ei suostunut purkamaan
Tulitikkutehdas Häme Oy:n lastia satamassa. Kyseessä oli ollut
lakko, eikä juuri muuta selitystä annettu. Silloin osakkaat alkoi-

³⁰ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 293–295, 297.

³¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 300.

³² HMA, MKA. *Kansio: Kirjeenvaihto 1. Mikko Kaloinen Oy kirjeenvaihto 1924–1940. Kirje K. E. Blombergilta Turusta Mikko Kaloiselle 21.8.1926.*

vat epäillä, että Ivar Kreuger olisi ollut vaikuttamassa asiaan. Kreuger oli ruotsalainen yrittäjä, joka oli saanut Ruotsissa ja 15 muussa maassa monopoliaseman tulitikkuteollisuudessa, mitä hän pystyi käyttämään hyväkseen.³³ Hänen epäiltiin olevan lakon takana, mutta todisteita tästä ei ollut. Osakkaat pohtivatkin, pitäisikö Suomesta lähettää joku tutkimaan asiaa, mutta tarpeellisten resurssien puuttuessa näin ei kuitenkaan menetelty, vaan New Yorkiin matkalla ollut lasti jouduttiin tuomaan takaisin Suomeen.³⁴

Hämeenlinnassa vierailut salaperäinen ruotsalainen asiantuntijakaan, joka oli mahdollisesti ollut Kreuger, ei enää vierailut tehtaalla, eivätkä osakkaat katsoneet tarpeelliseksi enää tavoittaa häntä ottaen huomioon kaiken tapahtuneen. Samalla yrityksen velka kuitenkin kasvoi, ja pankkikin vaati lisävakuuksia velan maksuun, joten yrityksen tulevaisuus ei näyttänyt enää lupaavalta. Tämä vaati jälleen yrityksen johtokunnalta vaikeita päätöksiä, mikä tarkoitti lähinnä sitä, että jostain piti löytyä vakuuskohteita pankille, ja johtokunta kääntyi Mikko Kaloisen ja hänen veljensä Johanneksen puoleen. Johannes oli myös mukana Tulitikkutehdas Häme Oy:ssä. Pankki onneksi vielä luotti siihen, että heillä oli varallisuutta. Johtokunnan kokous päätettiin siltä päivältä, ja Mikko ja Johannes Kaloinen aikoivat harjoittaa asiaa yön yli. Unettoman yön jälkeen päätös oli syntynyt. Mikko ja Johannes molemmat päätyivät samaan tulokseen: he päättivät jättää yhtiön konkurssihakemuksen.³⁵

Mikko Kaloisen onneksi hänelle jäi kuitenkin sahatoimintansa, mutta muille osakkaille ei käynyt niin hyvin. Kaloinen koki velvollisuudekseen korvata omista rahoistaan ainakin osan joidenkin johtoryhmän henkilöiden vahingoista, sillä hän oli ollut vaatimassa näitä johtoryhmän henkilöitä ottamaan vastuuta yhtiöstä.³⁶ Konkurssi oli haastava tilanne monelle. Mikko Kaloinen tosin suhtautui asiaan, tilanteen huomioon ottaen, suhteellisen positiivisesti. Aimo Kaloinen kuvaili isänsä tuntemuksia yrityksen konkurssista kirjassa *Ajat ja otteet*, jossa Mikko totesi konkurssista näin:

³³ Gerber & Jensen & Kubena 2007, s. 167.

³⁴ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 300.

³⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 300–301.

³⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 301.

*"Ehei pojjaat, ei, ei. Jos nyt joku tehdas menee konkurssiin, niin en minä mene. Jos siinä jotakin meni, niin vastaavasti myös tuli. Kun lasketaan yhteen elämäkokemus ja rahalliset varat, voin minä melkein kehua omistavani nyt enemmän kuin aikaisemmin. Ja pluspuolelle kuuluu varmasti se, että tunnen mitä on kansainvälinen trusti Kruegereineen ja Kätyreineen."*³⁷

Tulitikkutehdas Häme Oy haettiin konkurssiin vuonna 1925. Konkurssi ei kuitenkaan merkinnyt loppua Mikko Kaloisen yritystoiminnalle, vaikka kartelleja ja teollisuuden monopoleja hän vihasi tapahtuman jälkeen koko loppuelämänsä.³⁸ Konkurssin jälkeen tulitikkutehtaan tilat ja rakennukset myytiin huutokaupassa. Kovin suurta kilpailua ei rakennuksista syntynyt, joten Mikko Kaloinen päätti ostaa kiinteistöt itselleen.³⁹

Keravan Puuteollisuus Oy

Tulitikkutehdas Häme Oy:n vuonna 1925 kokeman vararikon jälkeen Mikko Kaloinen jatkoi monipuolista yritystoimintaansa. Hänen uudeksi kiinnostuksen kohteeksi muodostui Keravan Puuteollisuus Oy, joka oli perustettu vuonna 1909.⁴⁰ Aluksi yrityksen nimenä oli Keravan Mylly- ja Puunjalostus Oy, mutta Keravan Puuteollisuus Oy vaihdettiin yrityksen nimeksi vuonna 1923.⁴¹ Keravan Puuteollisuus Oy:n yhtiöjärjestyksessä todettiin, että yhtiön tarkoituksena oli harjoittaa puunjalostusliikettä hyödyntäen kotimaisia ja ulkomaisia tavaroita.⁴² Tämän lisäksi yhtiö möi myös sähköä.⁴³

Keravan Puuteollisuus Oy oli hyvin tärkeä Mikko Kaloisen yritykselle yhteyksien takia jo aivan alkuvuosista alkaen, ja Kaloinen olikin mukana sen toiminnassa monin eri tavoin. Hän toimi Keravan Puuteollisuus Oy:ssä saha-asiantuntijana ja omisti yrityksen osakkeista huomattavan osan.⁴⁴ Pääosan osakkeista omistivat Mikko Kaloisen lisäksi Einar Ahlström ja Keravan Puu-

³⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 302.

³⁸ Sama.

³⁹ Sama.

⁴⁰ PRH, VIRRE-tietokanta. https://virre.prh.fi/novus/companySearch?_flowExecutionKey=c0A7A1368-A95A-888A-B5DA-530915A3DB3F_kB4A56002-186F-712B-41DA-8D6D8C35EB9B, viitattu 24.9.2014.

⁴¹ PRH, Kaupparekisteri. Keravan Puuteollisuus Oy:n historiatiedot.

⁴² Sama.

⁴³ Sama.

⁴⁴ Sähköpostiviesti Kyllikki Kaloiselta 20.9.2014.

teollisuus Oy:n paikalliset johtajat Kauppila ja Kallio.⁴⁵ Yhtiö omisti Keravan keskustassa sijainneen sahan, jonka lisäksi sillä oli omistuksessaan puusepäntehtas.⁴⁶ Sen ja Keravalla sijainneen sahan lisäksi Keravan Puuteollisuus Oy osti myöhemmin kaksi sahaa Keski-Suomesta. Toinen saha sijaitsi Sumiaisissa ja toinen Jämsässä.⁴⁷

Keravan Puuteollisuus Oy:n toiminnassa Mikko Kaloinen oli mukana osakkaana, mutta myös tärkeässä tehtävässä sahasiantuntijana.⁴⁸ Muut osakkaat arvostivat Mikko Kaloisen asiantuntemusta ja kysyivätkin häneltä neuvoa monissa asioissa. Keravan Puuteollisuus Oy oli menestyvä yritys, ja sahaustoiminta oli kannattavaa useiden vuosien ajan.⁴⁹ Asiantuntemuksesta osoituksena on eräs esimerkki vuodelta 1924, kun Mikko Kaloiselta kysyttiin neuvoa Keravan Puuteollisuus Oy:n asioiden hoidossa.⁵⁰ Keravan Puuteollisuus Oy oli ostanut puutavaraa, joka oli tietyin osin mätää ja heikkolaatuista, ja ongelmana oli se, miten puutavara tulisi myydä ja millä hinnalla.⁵² Keravan Puuteollisuus lähetti Mikko Kaloiselle ehdotuksen asian hoitamiseksi, mutta virallista päätöstä he eivät olleet vielä tehneet. He halusivat kuulla Kaloisen kannan asiasta ja hänen näkemyksensä asian ratkaisemiseksi.⁵² Lisäksi Kaloinen toimitti puutavaraa Keravan Puuteollisuus Oy:lle.⁵³

Mikko Kaloisen kuoltua hänen omistamansa Keravan Puuteollisuus Oy:n osakkeet jäivät hänen pojilleen Joukalle ja Aimmolle.⁵⁴ He jatkoivat omalta osaltaan Mikko Kaloisen tekemää työtä Keravan Puuteollisuus Oy:n parissa, ja Oy Mikko Kaloinen lähetti edelleen puutavaraa Keravan Puuteollisuus Oy:lle Mikko Kaloisen kuoleman jälkeenkin.⁵⁵ Jouko ja Aimo Kaloinen möivät omistamansa osakkeet Keravan Puuteollisuus Oy:stä 1950-luvulla.⁵⁶ Yhtiö kuitenkin jatkoi toimintaansa aina vuoteen 1971 asti, jolloin se haettiin konkurssiin.⁵⁷

⁴⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 295, 301.

⁴⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 301.

⁴⁷ Sähköpostiviesti Kyllikki Kaloiselta 20.9.2014.

⁴⁸ Sama.

⁴⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 301.

⁵⁰ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1: Dokumentti Keravan Puuteollisuus Oy:n lähettämästä kirjeestä Mikko Kaloiselle.

⁵¹ Sama.

⁵² Sama.

⁵³ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1: Dokumentit rahtikirjoista Keravan Puuteollisuus Oy:lle.

⁵⁴ Sähköpostiviesti Kyllikki Kaloiselta 20.9.2014.

Kuorihumus Oy

Yritystoiminnan tuotantoalojen kehityksen kannalta kuorihumuksen valmistamisen aloittaminen oli huomattava uusi strateginen kokeilu. Kuorihumus Oy:n rekisteröintiajankohta oli 27.1.1967.⁵⁸ Alaa koskeva tutkimus oli aloitettu jo aikaisemmin, vuonna 1965, eräiden yksityisten sahalaitosten ja Sahateollisuuden Sivutuoteyhdistys ry:n rahoittamana. Yrityksen alkuvuodet olivat koeluontoisia monilla eri sektoreilla. Syntymisvaiheen haasteena oli valmistuksen standardisointi, tuotteen eli kuorihumuksen kehittäminen, tuotteen hyväksyttäminen markkinoilla ja asiakkaiden löytäminen.⁵⁹

Kuorihumus oli eri käyttötarkoituksia varten valmistettua lannoitetta. Sitä tehtiin puunjalostuslaitoksissa syntyvistä hapupuun kuorintajätteistä humustamalla ne lisäaineiden avulla. Lisäaineina käytettiin kalkkia, typpeä ja fosforia sekä erityisesti puun kuoren lahottamiseen kehitettyä bakteerivalmistetta. Humustamisvaiheessa hienonnetun kuorimassan lämpötila kohoosi 50–70 asteeseen. Vaihe vei aikaa pari kuukautta, jonka jälkeen ravinnepitoinen humustuote oli valmista käytettäväksi.⁶⁰ Kuorihumusta suositeltiin käytettäväksi niin kotikukille, puutarhan hoitoon, nurmikolle, kukkaryhmille, pensaille kuin puillekin. Kuorihumuksen käyttöä suositeltiin myös avomaavihannesten viljelyssä ja maanparannuksessa.⁶¹

Kuorihumuksen tuotannon laajentuessa ja valmistajien lisääntyessä katsottiin aiheelliseksi antaa uusia valmistusohjeita tuotteen valmistajille. Tämän avulla pyrittiin varmistamaan jokaisen tuottajan kiinnostus päästä valmistuksessaan vaadittuihin kuorihumusnormeihin. Näin päästäisiin yhdenmukaiseen laatuun kaikkien valmistajien kesken, mikä on erittäin tärkeitä markkinoinnin järjestämisen kannalta.⁶²

⁵⁵ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 5: Dokumentti Keravan Puuteollisuus Oy:lle lähetetystä puutavarasta.

⁵⁶ Sähköpostiviesti Kyllikki Kaloiselta 20.9.2014.

⁵⁷ PRH, Kaupparekisteri. Keravan Puuteollisuus Oy:n historiatiedot.

⁵⁸ PRH, Virre-tietokanta. https://virre.prh.fi/novus/companySearch?_flowExecutionKey=c9FF9A53D-A1FC-81BF-C536-9A17A6CECF18_k1B4B9E59-A990-EF80-B82E-7454A2169F67, viitattu 3.9.2014.

⁵⁹ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumus Oy:n toiminta ja rahoitus".

⁶⁰ HMA, MKA. Kansio: Muut Yhtiöt 311. Kuorihumus Oy:n dokumentti 18.8.1969.

⁶¹ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumuksella puutarhat kuntoon" 30.4.1968.

⁶² HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Kuorihumus Oy. Dokumentti "Kuorihumuksen uudet valmistusohjeet" 24.1.1968.

Täyslannoitetun kuorihumuksen tuotannossa käytettiin seuraavia lisäaineita: dolomiittikalkkia, kaliumsulfaattia, kaksoisuperfosfaattia, boorisuperfosfaattia, ureaa, oulunsalpietaria⁶³ ja hivenseosta. Puolilannoitetun kuorihumuksen kanssa puolestaan käytettiin lisäaineina vain kalkkijauhetta ja ureaa sekä vanhan kuoren kanssa oulunsalpietaria. Lisäksi käytössä oli Ekono-mit-bakteerivalmiste. Typen eli oulunsalpietarin käyttömäärä vanhaan kuoriainekseen määräytyi kuoren maatumisasteen mukaan. Humuskasojen valmistukseen annettiin ohjeistuksia, vaikkakin niiden laatijat totesivat, ettei tarkkoja ohjeita kannattanut antaa vähäisten tutkimusten vuoksi. Kuitenkin parhaisiin tuloksiin oli päästy tekemällä humustuskasat enintään 2,5 metriä korkeiksi ja pohjaltaan enintään 6 metriä leveiksi, rajoittamatta kasojen pituusmittaa. Humustusprosessi vaati runsaasti happea, minkä vuoksi kasoista oli tehtävä mahdollisimman ilmavia ja löyhiä. Laittamalla ilmakehän kasan sisäosiin saatiin aikaan tasaisempi ja tehokkaampi humustuminen. Humustusmateriaalin siirrot ja kasojen teko kävi kätevästi esimerkiksi kauhakuormaajan avulla.⁶⁴

Uittopuun kuoren kosteus oli sellaisenaan riittävä humustuksen onnistumiseksi. Sen sijaan maitse kuljetetun puun kuoren kosteus ei ollut, ja kuivasta kuoresta tehtyjä humustuskasoja oli kasteltava useampaan kertaan ensimmäisten viikkojen aikana. Tosin tällöin tapahtui ravinteiden huuhtoutumista, joten valmistettaessa täyslannoitettua kuorihumusta kuivasta kuoresta oli suositeltavaa suorittaa täyslannoitus vasta humustamisen jälkeen analyysin perusteella. Humuskasat tuli suojata sateelta, jotta rahtikustannukset eivät olisi nousseet tarpeettomasti. Prosessin onnistumiseksi oli ilman pääsyn kasaan oltava esteetöntä. Lämpötilan kohoaminen humustuskasassa oli merkinä mikrobitoiminnan alkamisesta, koska mikrobien hajoustoiminta synnytti lämpöä. Tämän vuoksi oli talviolosuhteissa käytettävä alkulämmitystä mikrobitoiminnan alkuun saattamiseksi. Lämpötilan tuli humustuskasassa kohota ainakin 50 asteeseen, muttei missään vaiheessa yli 90:ää astetta. Yleensä mitä ilmavampi humustuskasa oli ja mitä pienempi oli raekoko ja typpilisäys, sitä nopeampaa lahoaminen oli. Lämpötilan

⁶³ *Typpeä käytettiin tuotannossa vain vanhan kuoren kanssa.*

⁶⁴ *HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Kuorihumus Oy. Dokumentti "Kuorihumuksen uudet valmistusohjeet" 24.1.1968.*

laskeminen humustuskasassa oli merkinä kuorihumuksen valmistumisesta. Käytännössä siihen kului aikaa olosuhteista riippuen yhdestä kahteen kuukauteen. Lämpötilan kehitystä oli seurattava viikoittain humustuskasassa eri osissa, koska vain lämpötilaa seuraamalla pystyttiin toteamaan missä vaiheessa humustusprosessi oli. Tuotteen laatua ja yhtenäisyyttä valvottiin näytteiden otolla ja analyyseillä. Jokaisen valmistajan tuli ottaa riittävästi näytteitä ja lähettää ne Kuorihumus Oy:lle, joka teetti niistä valmistajan laskuun tarvittavat analyysit ja raportoi tulokset valmistajalle.⁶⁵

Kuorihumuksen eri tuotelajit oli jaettu eri laatuluokkiin, jotka olivat täyslannoitettu kuorihumus, puolilannoitettu kuorihumus ja maanparannuskuorihumus. Kaksi ensimmäistä laatua oli jaettu vielä karkeajakoiseen ja hienojakoiseen kuorihumukseen. Kuorihumukselle oli asetettu yleisiä laatuvaatimuksia, jotka tuotteiden tuli täyttää. Maanparannuskuorihumus oli puolestaan yleisiltä ominaisuuksiltaan heikompilaatuista lannoitetta, joka ei täyttänyt edellisille luokille asetettavia vaatimuksia, mutta kelpasi mainiosti maanparannustarkoituksiin.⁶⁶

Kuorihumus Oy:n rahoitus koostui vuonna 1965 yksityisten sahalaitosten ja Sivutuoteyhdistys ry:n antamasta rahoituksesta. Yksityiset sahalaitokset muodostivat yhdessä suurimman sijoittajajoukon, ja Sivutuoteyhdistys ry. vastasi noin puolesta edellä mainitun sijoituksesta. Kuitenkin yhteenlaskettu sijoitussumma oli vaatimaton. Seuravana vuonna yrityksen rahoitus oli kasvanut jo kymmenkertaiseksi. Sivutuoteyhdistys ry. oli kasvattanut sijoitustaan moninkertaiseksi, mutta ratkaisevasti suurempi rahoitus oli muodostunut Olavi Isomäen henkilökohtaisesti saamasta apurahasta, joka muutti merkittävästi yrityksen rahoitus pohjaa.⁶⁷

Toiminnan käynnistyminen ja myyntituotto eivät yritystoiminnan alussa olleet kuitenkaan vastanneet osakkaiden toivomusta. Kuorihumus Oy suoritti selvityksen alkutoiminnan heikkouksista ja niiden syistä. Selvityksen mukaan vuoden 1969 pakatun tavaran markkinointi oli epäonnistunut suuresti. Lisäksi

⁶⁵ Sama.

⁶⁶ HMA, MKA. Kansio: Muut Yhtiöt 311. Kuorihumus Oy:n dokumentti 18.8.1969.

⁶⁷ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumus Oy:n toiminta ja rahoitus".

kysynnän yllättävä alkuunlähtö ja koeluontoisen valmistuksen korkea kustannustaso olivat antaneet aiheutta nostaa hintatasoa ja luoneet liiallista mielikuvaa menestyksestä. Selvityksen mukaan viisi pääepäkohtaa olivat yhdessä muodostaneet ei-toivotun tuloksen. Ne olivat liian pieni myyntipalkkio vähittäiskauppaportaalille suhteessa kilpailijoiden palkkioon, tuotteen uutuus ja tuntemattomuus, tukku- ja keskusliikkeiden passiivinen suhtautuminen, heikko yhteydenotto vähittäiskauppaportaaaseen ja viimeiseksi pakkauksen ulkonäölliset puutteet.⁶⁸

Irtotavaran myynnin nousun esteenä oli katsottu olevan Etelä-Suomessa yksinomaan valmistuspaikkojen vähyys ja siitä johdettua tuotannon pieni volyyymi. Pohjois-Suomessa puolestaan ei kysynnän nousu myöskään ollut odotetun suuruinen.⁶⁹ Vaikka toivottua tulosta ei ollut toiminnan alussa saavutettu, olivat tuotanto, myynti ja toiminta alkaneet kohtalaisesti. Yksi suurimmista ensisopimuksista saatiin solmittua SMK:n välityksellä Helsingin hautausmaille. Yrityksen teettämässä kyselyissä ostajien antamat lausunnot olivat kuitenkin olleet poikkeuksetta erittäin kiittäviä. Tämä ja TV-mainonnan tuoma tunnettavuus olivat luoneet hyvän pohjan tuleville markkinoille. Pakatun tavaran tuotepakkauksista suurin kysyntä oli alkuvuosina ollut ylivoimaisesti pienimmillä kolmen litran pakkauksilla; 10 litran, 40 litran ja 100 litran pakkauksien menekki oli huomattavasti vaimeampaa.⁷⁰

Kuorihumus Oy:n markkinointistrategiaan kuului erityisesti esittelytilaisuuksien järjestäminen sekä TV- ja lehtimainonta. Toukokuussa 1968 yritys kutsui erinäisiä edustajia tutustumaan uuden kuorihumuksen kasvukokeisiin ja tuotteen valmistukseen.⁷¹ Seuraavan vuoden helmikuussa järjestettiin kuorihumuksen esittelytilaisuus Hotelli Marskin M-clubilla, koskien kotikukkien viihtymistä kuorihumuksessa.⁷² Markkinoinnin olennaisena osana oli TV-mainonta, joka loi tuotteelle tunnettavuutta ympäri Suomea. Ensimmäisen TV-mainoksen jälkeen järjestettiin yhteistyössä markkinointitilaisuus lehdistölle. Tilaisuudessa oli paikalla kolmekymmentäkuusi eri lehteä, jot-

⁶⁸ Sama.

⁶⁹ Sama.

⁷⁰ Sama.

⁷¹ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumuksen kasvukokeitten ja valmistuksen esittely 29.5.1968".

⁷² HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kutsu esittelytilaisuuteen 10.2.1969".

Oy Mikko Kaloisen yritystoiminta käsitti monipuolista markkinointia. Kuvassa yritys osallistuu Hämeenkaassa 1960-luvulla järjestetyille messuille.

ka koostuivat niin sanomalehdistä, alan puutarhalehdistä kuin naistenlehdistäkin.⁷³

Yhteensä osakkaat olivat maksaneet 31.12.1968 mennessä Kuorihumus Oy:lle 7 694 markkaa (noin 69 000 euroa) ja vuoden 1969 loppuun mennessä 8 719 markkaa (noin 76 000 euroa). Kuorihumus Oy:n myynti- ja suunnittelu yritystoiminta puolestaan oli tuottanut 31.12.1968 mennessä 11 971 markkaa (noin 107 000 euroa) ja vuonna 1969 3 535 markkaa (noin 31 000 euroa). Olavi Isomäen saamat apurahat olivat olleet yhteensä 53 000 markkaa (noin 462 000 euroa). Kaikkiaan kuorihumuksen kehittämiseen oli käytetty rahaa noin 160 000 markkaa (vajaat 1,4 miljoonaa euroa), josta Kuorihumus Oy:n osakkaat olivat maksaneet suoranaisesti provisiona noin kymmenen prosenttia.⁷⁴

⁷³ Tilaisuudessa oli paikalla muun muassa Helsingin Sanomat, Maaseudun Tulevaisuus, Hufvudstadsbladet, Puutarha, Puutarhauutiset, Me Naiset, Avotakka, Seura, Hymy, Pirkka, Kaunis Koti, Yhteishyvä ja Eeva; HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumuksen PR-toiminta 6.8.1968 Kuorihumus Oy".

⁷⁴ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Kuorihumus Oy:n toiminta ja rahoitus".

Kuorihumus Oy:n tutkimustyön etenemisessä osakkeen omistajien ja tutkimushenkilökunnan välillä oli toisinaan erimielisyyksiä yritystoiminnan nopeudesta ja rahoituksesta. Kuorihumus Oy:n tutkimustyöstä suuri osa oli rahoitettu Olavi Isomäen saamalla henkilökohtaisilla apurahoilla, jotka hän oli saanut Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiöltä. Vuosina 1966–1970 nämä käsittivät yhteensä 55 000 markkaa. Lisäksi vuonna 1970 Kauppa- ja Teollisuusministeriö antoi 26 000 markan tutkimusapurahan, jonka ehtona oli, että myös Kuorihumus Oy itse sijoittaisi saman summan tutkimukseen. Syksyllä 1971 oli laadittu suunnitelma valmistusta ja käyttöä sekä käyttäjien kokemuksia koskevasta tutkimusohjelmasta, mutta sen toteuttaminen oli huomattavasti viivästynyt. Vaarana oli, että jos tutkimustyö ei edistynyt tarpeeksi nopealla tahdilla ja jos Kuorihumus Oy ei sijoita vaadittavaa summaa tutkimukseen, Kauppa- ja Teollisuusministeriö olisi voinut jopa vaatia annetut rahat takaisin.⁷⁵

Vuonna 1970 oli laadittu kuorihumusta koskeva tutkimussuunnitelma, joka oli myös Kauppa- ja Teollisuusministeriölle tehdyn apurahahakemuksen perustana. Tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää kuorihumuksen valmistusmenetelmiä ja luoda uusia tuotemuotoja, jotta kuoren käyttömahdollisuus saataisiin kehitettyä mahdollisimman monipuoliseksi ja laajaksi.⁷⁶ Vuoden 1972 tutkimuskohteita olivat lisäaineiden sekoitusmäärien ja mikrobikantojen vaikutus, kuorihumuksen paalaus ja briketointi, kuori- ja kuitulietteen talteenotto ja valmistus humukseksi, teollisuus- ja asumajätevesien käyttö humuksen valmistuksessa sekä kuorihumuksen käyttöominaisuuksien tutkimus puutarhakasvien, metsäpuiden, kasvitautien ja tuholaisten osalta.⁷⁷

Kuorihumus Oy:n toiminnan rahoitus oli joidenkin osakkaiden passiivisuuden johdosta ajautunut siihen, että rahoitusvaikeuksien takia olisi ollut pakko lopettaa toiminta, ellei parannusta olisi tapahtunut. Yhtiölle saapuneista kuorihumuksen ostoa koskevista tiedusteluista päätellen vaikutti siltä, että kuorihumuksen käyttö oli kasvanut. Kuorihumuksen osakkaita keho-

⁷⁵ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti. Lähetetty: Kuorihumus Oy:n osakkaille. Lähettäjä: Olavi Isomäki. Helsinki 27.2.1972.

⁷⁶ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Kuorihumus Oy. Kuorihumuksen tutkimussuunnitelma. Ei päiväystä.

⁷⁷ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Kuorihumus Oy. Helsingissä 26.5.1971. Lähettäjä: Olavi Isomäki. Lähetetty: Kuorihumuksen hallitukselle.

Hakevarasto Oy Mikko Kaloisen Teuron sahalla.

tettiin vakavasti harkitsemaan valmistukseen ryhtymistä niillä paikkakunnilla, joilla ei ollut lähellä kuorihumuksen valmistusta. 1970-luvun alkupuolella katsottiin kuorihumuksen laajemman käytön esteeksi pitkät kuljetusmatkat.⁷⁸

Oy Mikko Kaloiselta sai ostettua kuorihumusta vapaasti suoraan pienissä erissä Hämeenlinnan varastolta ja irtotavarana vapaasti Teuron sahalta.⁷⁹ Lisäksi mainittakoon, että Oy Mikko Kaloinen oli toiseksi suurin pakatun kuorihumuksen valmistaja vuonna 1969.⁸⁰ Oy Mikko Kaloisen lisäksi Kuorihumus Oy:n osakkeenomistajia olivat 1970-luvun alussa muun muassa Bölen Saha Oy, Metsäliiton Selluloosa, Soinlahti Oy, Metsäliiton Osuuskunta ja Sahateollisuuden Sivutuoteyhdistys ry.⁸¹ Kuorihumuksen viennin aikaansaamiseksi järjestettiin myös työmatkoja ulkomaille.⁸² Viimeiset tiedot Kuorihumus Oy:stä ovat vuoden 1980 helmikuulta, jolloin toiminta on kaupparekisterin mukaan käytännössä loppunut.⁸³

⁷⁸ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti. Lähettäjä: Kuorihumus Oy:n hallitus. Lähetetty: Kuorihumus Oy:n osakkaille. Ei päivämäärää; Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti. Lähettäjä: Kuorihumus Oy, P.Aarnikoivu. Lähetetty: Kuorihumus Oy:n osakkaille. 18.5.1972.

⁷⁹ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti "Hinnasto" Kuorihumus Oy. Helsinki 1.4.1967.

⁸⁰ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Kuorihumus oy:n dokumentti 11.11.1968. Pakatun kuorihumuksen valmistus 1969.

⁸¹ HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti Pöytäkirja laadittu Kuorihumus Oy:n yhtiökokouksessa, joka pidettiin Helsingissä kesäkuun 11.päivänä 1974.

⁸² HMA, MKA. Kansio: Muut yhtiöt 311. Dokumentti Matkakertomus Ruotsin, Tanskan ja Saksan matkasta 4.6.–16.6.1968 kuorihumuksen viennin aikaansaamiseksi. 18.6.1968.

⁸³ Patentti- ja rekisterihallitus, VIRRE-tietokanta. https://virre.prh.fi/novus/companySearch?_flowExecutionKey=_c9FF9A53D-A1FC-81BF-C536-9A17A6CECF18_k1B4B9E59-A990-EF80-B82E-7454A2169F67, viitattu 3.9.2014.

Toiminimi Kaloisen Puutavaraliike

Toiminimi Kaloisen Puutavaraliikkeen toiminta pohjautui vuonna 1934 perustetuille Kaloisen höyläämölle ja laatikkotehtaalle. Mikko Kaloinen jätti yritystoimet ja siirsi pojilleen saha-toimintansa vuonna 1946 ja samassa yhteydessä myös Mikko Kaloisen höyläämö ja laatikkotehdas siirrettiin T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen nimen alle. Mikko Kaloisen höyläämö ja laatikkotehdas oli perustettu Hämeenlinnaan vuonna 1934, mutta jo aiemmin siellä oli sijainnut Kaloisen käyttämä lastaus- ja varastopaikka, jonka Kaloinen oli ostanut vuonna 1919.⁸⁴ Mikko Kaloisen höyläämön ja laatikkotehtaan käyttämä Kaloisen omistuksessa ollut tontti sijaitsi Hämeenlinnassa Kiistalassa, ja tontilla pidettiin yllä muun muassa satama-aluetta, joka toimi lastaus- ja varastopaikkana.⁸⁵ Lisäksi varastoalueelta pystytettiin lastaamaan puutavara suoraan rautatievaunuun, mikä mahdollisti tuotteiden myynnin myös kaukokuljetuksiin.⁸⁶ Varasto- ja lähetysosaston hoitajana oli toiminut Hugo Lapojärvi aivan lastaus- ja varastopaikan alusta lähtien.⁸⁷ Lapojärvi toimi höyläämön ja laatikkotehtaan laivauspäällikkönä, teknisenä johtajana ja kotimaan myyjänä, ja kaikki tavara lähetettiin eteenpäin vasta Lapojärven tarkastettua tavarantoimituksen laadun.⁸⁸ Aluksi Mikko Kaloinen hoiti itse kirjanpidon ja Lapojärvi paikallismyyntikirjan, mutta myöhemmin Mikko Kaloisen höyläämö ja laatikkotehdas saivat Ilona Mäkelästä pitkäaikaisen pääkirjanpitäjän.⁸⁹ Mäkelä hoiti kirjanpitoa myös T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeessä, Oy Mikko Kaloisessa ja Mikko Kaloisen Säätiossa.⁹⁰

Samaan aikaan, kun Mikko Kaloinen jätti perintönä sahaustoimintansa pojilleen Jouko ja Aimo Kaloiselle, hän lahjoitti heille myös höyläämön ja laatikkotehtaan. Höyläämöstä ja laatikkotehtaasta perustettiin uusi T:mi Kaloisen Puutavaraliike. Se möi vähittäismyynnissä U/S- ja V-laatuista puutavaraa eri tuoteryh-

⁸³ Patentti- ja rekisterihallitus, VIRRE-tietokanta. https://virre.prh.fi/novus/companySearch?_flowExecutionKey=c9FF9A53D-A1FC-81BF-C536-9A17A6CECF18_k1B4B9E59-A990-EF80-B82E-7454A2169F67, viitattu 3.9.2014.

⁸⁴ Piironen 1977, s. 5.

⁸⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 359.

⁸⁶ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 318.

⁸⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 398.

⁸⁸ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 359.

⁸⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 359–360.

⁹⁰ HMA, MKA. Kansio Kirjeenvaihto 5: Dokumentit T:mi Mikko Kaloisen puutavaraliikkeen vuoden 1954 veronpidätyksistä; Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 360; Kyllikki Kaloisen haastattelu.

*Toimitusjohtaja
Aimo Kaloinen
(vas.) pitkäaikaisten
työntekijöiden kanssa
onnittelukäynnillä
1960-luvulla.
Kuvassa keskellä
kirjanpitäjä Ilona
Mäkelä ja oikealla
Hämeenlinnan myyn-
tikonttorin johtaja
Hugo Lapojärvi.*

missä. Puutavaroiden hinnat määritettiin lähinnä tavarankoon ja luokan mukaan. T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen tuotevalikoima piti sisällään muun muassa jalka- ja kattolistoja, oven ja ikkunan vuoreja, pokapuita, välipokia, vesinokkia, vesilistoja, käsipuita, karmeja, holkkilistoja, piiruja, puolipuhdasta puutavaraa ja hylkylautoja. Tuoteryhmät siis käsittivät erilaista joko sahattua tai höylättyä puutavaraa.⁹¹ Vähittäismyynti tarkoitti lähinnä paikallista myyntiä, mutta suurempiakin tilauksia hoidettiin T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen kautta. Esimerkiksi Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimisto osti T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeeltä suuret määrät puutavaraa: muun muassa karmilankkuja, ikkunakarmeja, jalkalistoja ja paljon sahattua puutavaraa.⁹²

Kauppoja toki tehtiin myös Hämeenlinnan ulkopuolelle, ja puutavaraa myytiin sekä yrityksille että yksityishenkilöille. Puu-

⁹¹ HMA, MKA. *Kansio Kirjeenvaihto 1941–1964: Dokumentti: T:mi Mikko Kaloisen puutavaraliikkeen vähittäismyyntihinnasto.*

⁹² HMA, MKA. *Kansio Kirjeenvaihto 5: Dokumentti: Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimistolle myydystä tavarasta.*

tavaraa myytiin ympäri Suomea muun muassa Iittalaan, Parolaan, Valkeakoskelle, Harvialaan ja Riihimäelle.⁹³

Myyntityön ohella T:mi Kaloisen puutavaraliike suoritti tavarankuljetuksia, ja työllisti siksi myös kuorma-autonkuljettajia. T:mi Kaloisen Puutavaraliike vei aina sovitulla tavalla tilatun tavaran määräosoitteisiin. Puutavaran kuljetuksien ohella T:mi Kaloisen Puutavaraliike tarvitsi työvoimaa myös muihin työtehtäviin kuin tavaran kuljetuksiin. Työntekijöitä työllistettiin muun muassa puutavaran lastaamisessa, taaplaamisessa ja höyrykoneen käytössä. Lisäksi T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeellä oli oma lautatarha, jossa tarvittiin työvoimaa huolehtimaan puutavaran mittauksista, lastauksista ja muista puutavaran käsittelyyn liittyvistä asioista.⁹⁴ Kaiken kaikkiaan T:mi Kaloisen Puutavaraliike työllisti esimerkiksi vuonna 1954 yhteensä sata henkilöä.⁹⁵

T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeellä myynti sujui vuosittain vaihtelevasti, mutta niistä riippumatta T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen tilastot liikevaihdosta kertovat siitä, että liike kehittyi ja myyntiä riitti. Jo viidessä vuodessa 1950-luvun alkupuolella myynti kasvoi nimellisesti yli kaksinkertaiseksi:

Vuosi	Liikevaihto <i>ko. vuoden</i> <i>markkoina; milj.</i>	<i>(vuoden 2013</i> <i>euroina; milj.)</i>
1949	20,3	(n. 5,3)
1950	35,9	(n. 8,4)
1951	31,3	(n. 6,2)
1952	39,7	(n. 7,6)
1953	46,6	(n. 8,8)

⁹³ HMA, MKA. Kansio Kirjeenvaihto 5: Dokumentit T:mi Kaloisen puutavaraliikkeen kirjeet sovituista kaupoista ja laskuista.

⁹⁴ HMA, MKA. Kansio Kirjeenvaihto 5: Dokumentit T:mi Mikko Kaloisen puutavaraliikkeen kirjoittamista työtodistuksista.

⁹⁵ HMA, MKA. Kansio Kirjeenvaihto 5: Dokumentit T:mi Mikko Kaloisen puutavaraliikkeen vuoden 1954 veronpidätyksistä.

⁹⁶ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 5: Dokumentti T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen tarkastuskertomus vuodelta 1955.

⁹⁷ PRH, VIRRE-tietokanta. https://virre.prh.fi/novus/companySearch?_flowExecutionKey=c721C57A2-664B-74E4-4EE3-3D4285A9D734_kAF06126C-AD4B-7788-6224-6C8248D6B7FE, viitattu 26.9.2014.

⁹⁸ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 5: Dokumentti Oy Mikko Kaloisen kirjeestä postisäästöpankkiin.

T:mi Kaloisen Puutavaraliikkeen viimeiset vuodet olivat menestyksekkäitä. Liikevaihto näytti pääsääntöisesti kasvavan ja yrityksellä meni hyvin.⁹⁶ Yritys kuitenkin lopetti toimintansa itsenäisenä yrityksenä vuonna 1956.⁹⁷ Tällöin T:mi Kaloisen Puutavaraliike fuusioitiin osaksi Oy Mikko Kaloista, kun Oy Mikko Kaloinen osti puutavaraliikkeen.⁹⁸

Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen oli sahaustoiminnan lisäksi mukana monissa eri yrityksissä niin perustajana, sijoittajana kuin asiantuntijana. Toiset liikeyritykset menestyivät paremmin ja toiset, kuten tulitikkutehdas, kohtasivat tiensä pään odotettua aiemmin. Kaloisen periksiantamattomuudesta on osoituksena hänen panostuksensa yrityselämän eri toimiin, piittaamatta vastoinkäymisistä. Ehkäpä juuri tästä Mikko Kaloisen energisyydestä, sinnikkyydestä ja suoranaisestä halusta yrittää Oy Mikko Kaloinen ja suurin osa artikkelissa esitellyistä yrityksistä menestyivät.

Tukin matka sahatavaraksi

Raaka-aineen hankinta

Sahausten perusperiaate säilyi muuttumattomana hyvin kauan. Sahatavara pysyi samana, vaikka nopeus ja tuotantoteho kasvoivat tekniikan kehittyessä. Sahaukseen liittyi ”jatkuva kuljettaminen”.¹ Sahausprosessi oli matka, jonka aikana puu muutti muotoaan tukista valmiiksi tavaraksi. Tekniikan kehitys kuitenkin lisäsi työn tehokkuutta ja nopeutta niin paljon, että työ muuttui luonteeltaan hyvin erilaiseksi.²

Puun matkan ensimmäinen vaihe oli puunhankinta ja metsätyöt. Metsätöissä puunkaatotekniikoiden ja -välineiden kehitys vaikutti suuresti työhön. Vanhamallisissa metsätöissä käytettiin kirveiden lisäksi sahoja, joista tukkisaha eli justeeria oli yksi perinteisimpiä. Justeerisahassa oli pitkä terä, jossa oli hampaat puun syiden katkaisua varten, ja sen käyttöön tarvittiin kaksi miestä. Justeerisahaus alkoi yleistyä Suomessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, mutta sen käyttö herätti myös ennakoluuloja ja muutosvastarintaa.³

Sahaamisen etuna kirveen käyttöön nähden oli sen taloudellisuus: puuta meni sahatessa vähemmän hukkaan. Sahaaminen koettiin kuitenkin hankalaksi, sillä puun kaatumissuuntaa oli vaikeampi hallita. Lisäksi puunkaadon aloittaminen sahalla oli hankalampaa kuin kirveellä. Kirves kulki mukana huomattavasti suurta sahaa helpommin. Myöhemmin justeerisahan rinnalle tuli pokasaha, jota kutsuttiin myös kaari-, jänne- tai halkosahaksi. Tämän sahan etuna oli, että sitä pystyi käyttämään yksi työntekijä.⁴

Seuraavaksi puunkaadon mullisti moottorisaha. Aluksi moottorisahoja vierastettiin yleisesti metsätyöläisten keskuudessa. Syynä oli se, että moottorisahan käyttö edellytti tarkempaa

¹ Kari Kaloisen haastattelu.

² Esim. Ahvenainen 1984, s. 413.

³ Pakkanen & Leikola 2010, s. 194–207.

⁴ Sama.

*Keskustelutuokio.
Kuva 1950-luvulta tai
aivan 1960-luvun alusta.
Hauhon suunnan piiri-
mies Bruno Ilonen ja tuo-
hon aikaan koko yrityksen
puunhankinnasta vastan-
nut Aimo Kaloinen.*

huoltoa ja uusia tekniikoita, ja ne olivat raskaita käsitellä. Lisäksi moottorisahojen pelättiin muuttavan metsätyökulttuuria suuria metsätyömaita ja avohakkuuta suosivaksi. Muutos oli kuitenkin väistämätön, sillä 1950- ja 1960-lukujen aikana moottorisahojen käyttö alkoi yleistyä.⁵

Uudet tekniikat otettiin usein käyttöön vanhojen työskentelytapojen rinnalle. Justeeri- ja pokasahan yhdistelmä oli käytössä Oy Mikko Kaloisella 1950-luvulle asti; moottorisahat korvasivat ne muun Suomen tavoin 1950- ja 1960-lukujen aikana. Toisaalta metsätöitä ei voitu vielä täysin koneellistaa. Puut kaadettiin tavallisesti moottorisahalla, mutta karsiminen jouduttiin tekemään yhä kirveellä. Moottorisaha oli nimittäin liian raskas käsiteltäväksi täyspäiväisesti, sillä esimerkiksi Jouko Kaloisen ensimmäiseksi hankkima Stihl-merkkinen moottorisaha painoi 22 kiloa. Metsätöitä tehneen Kauko Mäkipään mukaan *”piti olla kaks miestä ku kaadettiin puita. Kirveellä karsittiin ja pokarilla pantiin poikki”*.⁶

⁵ Pakkanen & Leikola 2010, s. 303–307.

⁶ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu; Lehtonen, s. 15.

Metsätöihin liittyi puiden mittaaminen. Työvaihe oli tehtävä, jotta voitiin maksaa ostetusta metsästä oikea hinta ja metsätyöläisille urakkapalkka. Lisäksi oli tarpeen arvioida sahalle käyttöön tulevan raaka-aineen määrä.⁷ Oy Mikko Kaloisella mittaamisen hoitivat vielä 1960-luvun lopulle asti tehtävään erikoistuneet mittamiehet, joilta vaadittiin omaa osaamista.⁸ 1970-luvulle tultaessa mittaamisesta ja apteeraamisesta eli puun jakamisesta tukeiksi mahdollisimman taloudellisesti tuli metsureiden tehtävä, mikä aiheutti huolta etenkin vanhimmissa metsätyöntekijöissä. Kyseessä oli tärkeä tehtävä, jolla voitiin sekä saada paras hinta puusta että vähentää pienimmilleen hukkapuun määrä. Työn laatua voitiin valvoa siten, että jokaisella metsätyömiehellä oli kirves, joka jätti omanlaisensa jäljen puuhun.⁹

Tukit kuljetettiin sahalle aluksi vesiteitse ja myöhemmin maanteitse. Vedellä ja järvellä oli tärkeä merkitys myös tukkien käsittelyssä, sahan sisäisessä siirtämisessä ja varastoinnissa.¹⁰ Tukit oli sahattava märkänä, jotta ne eivät sahausvaiheessa halkeaisi ja jotta tuholaiset eivät vahingoittaisi puuta. Sahalle saapuesaan tukkipuut varastoitiin järveen tai järven jäälle. Talvella maalle jätetyt tukit jäätyivät, joten ne oli sulatettava vedessä ennen sahaamista. 1950-luvulta alkaen tukkeja alettiin säilyttää vedessä myös talvisin, kun keinotekoisesti ylläpidetty pintavirtaus esti järveä jäätymästä. Järvivarastoinnissa oli mahdollista, että järvi jäätyi kaikista varotoimenpiteistä huolimatta.¹¹ Tällaisissa tilanteissa jouduttiin turvautumaan poikkeuksellisiin ratkaisuihin:

“... talvi oli vaikeeta. Huippuaikana Kettulassakin yhden kerran ammuttiin dynamiitilla jäätä, ja siellä lensi jo tukitkin 10 metriä korkealla ilmassa.”¹²

Uppotukit olivat suuri haaste järvivarastoinnissa. 1970-luvulla otettiin käyttöön ”kähmyksi” kutsuttu uppotukkien nostolaite; tätä ennen nostotyö täytyi tehdä miesvoimin. Vesi oli noin kolmesta neljään metriä syvää, ja miehet nostivat uppotukit pitkien keksi-

⁷ Pakkanen & Leikola 2010, s. 282.

⁸ HMA, MKA. Kotelo 316: Yhteenveto havainnoista Kettulan sahalla 5.-10.2.1962; Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

⁹ Sama.

¹⁰ Ahvenainen 1984, s. 414.

¹¹ Reijo K. Virtasen haastattelu; Lehtonen, s. 18.

¹² Reijo K. Virtasen haastattelu.

en avulla. Eri puulajit käyttäytyivät vedessä eri tavalla: esimerkiksi mänty upposi kuusta helpommin. Niinpä kuusi- ja mäntytukkeja laitettiin samaan nippuun, jotta kuusipuu kannatteli mäntypuuta.¹³

1970-luvulla tukit siirrettiin erilliseen varastoon, jossa ne pidettiin märkinä kastelujärjestelmän avulla, eikä niitä tarvinnut enää säilyttää järvestä. Myös tukkien lajittelu automatisoitui. Tämä tarkoitti sitä, ettei tukkeja tarvinnut enää lajitella koon perusteella varastoinnin yhteydessä, vaan varsinainen lajittelu tapahtui tukin kuorinnan ja tarkastuksen aikana. Puut lajiteltiin ja jaoteltiin automaattisesti koon ja käyttökelpoisuuden mukaan, minkä jälkeen ne saatettiin järveen odottamaan siirtämistä sahalle. Tukkien lajittelun automatisoituminen helpotti ja tehosti työtä, sillä tukeista saatavan sahatavaran kokoa ei tarvinnut enää arvioida silmämääräisesti.¹⁴

Sahateollisuuden kannalta tukin kuoriminen ei ollut välttämätön työvaihe, mutta sellun valmistamiselle puun kuori oli haitallista. Kun sahateollisuudessa alettiin hyödyntää sahausjätettä entistä huolellisemmin ja tehokkaammin, oli myös kuorintaan kiinnitettävä huomiota. Sahausjäte päätyi nimittäin usein pape-ritehtaalle sellun raaka-aineeksi. Aluksi puut kuorittiin käsityönä metsätöiden yhteydessä, mutta 1950-luvulla kuorinta alettiin tehdä koneellisesti sahalaiteissa.¹⁵ Tukkien koneellinen kuoriminen alkoi todennäköisesti myös Oy Mikko Kaloisen sahoilla näihin aikoihin, sillä 1960- ja 1970-luvulla vanhat kuorimokoneet uusittiin. Kuorinta vähensi sahojen rikkoutumista. Metallinpaljastimen ja kuorinnan avulla vierasesineet löytyivät helpommin, mutta täysin aukoton järjestelmä ei ollut, sillä kiviä ja soraa senkään avulla ei helposti huomattu. Myöhemmin puunkuorta hyödynnettiin myös kuivaamon lämmittämisessä.¹⁷

Sahalla

Kuoritut tukit siirrettiin järvestä sahalle hinaajan avulla, josta repsikat eli syöttäjät laittoivat tukkipuut kuljettimelle eli transportterille. Repsikoita tarvittiin alun perin kaksi. Toinen heistä ohjasi ja kiinnitti tukit nippuihin, kun taas toinen veti ne sisälle

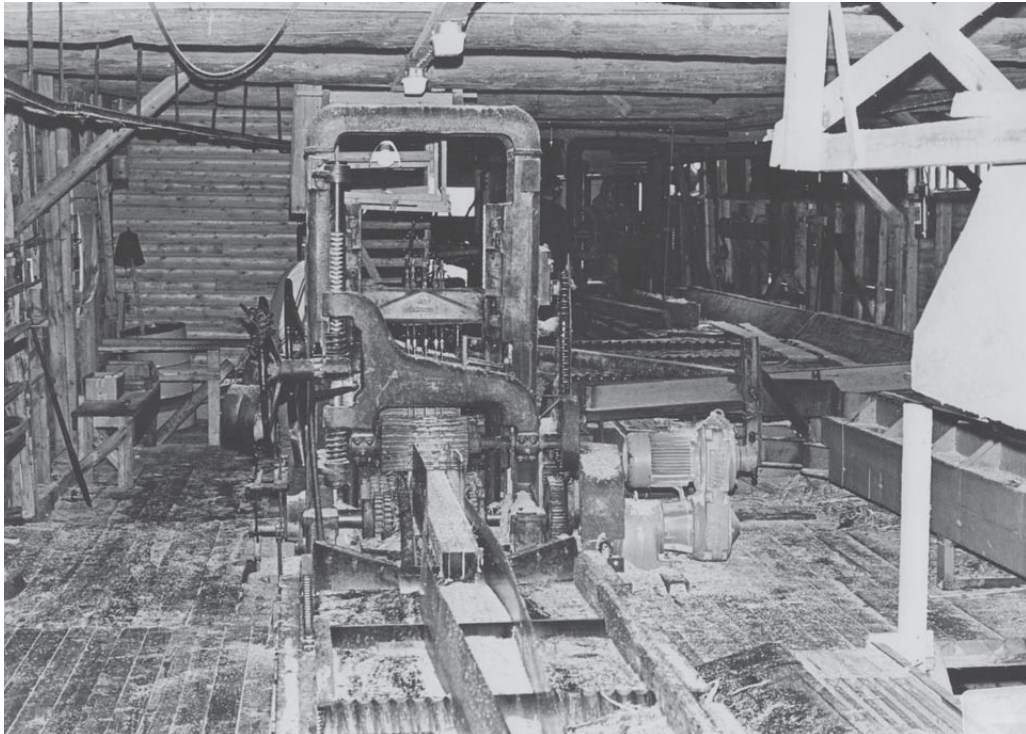
¹³ Reijo K. Virtasen ja Atte Suovasen haastattelu; Lehtonen, s. 18.

¹⁴ Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu; Lehtonen, s. 20–21, 25.

¹⁵ Ahvenainen 1984, 414; Pakkanen & Leikola 2010, s. 257–294.

¹⁶ HMA, MKA. Kotelo 316: Yhteenveto havainnoista Kettulan sahalla 5.–10.1962; KH 24.1.1974.

¹⁷ HMA, MKA. Työohjeet, päiväämätön; Lehtonen, s. 20–21, 25; KH 12.12.1974.

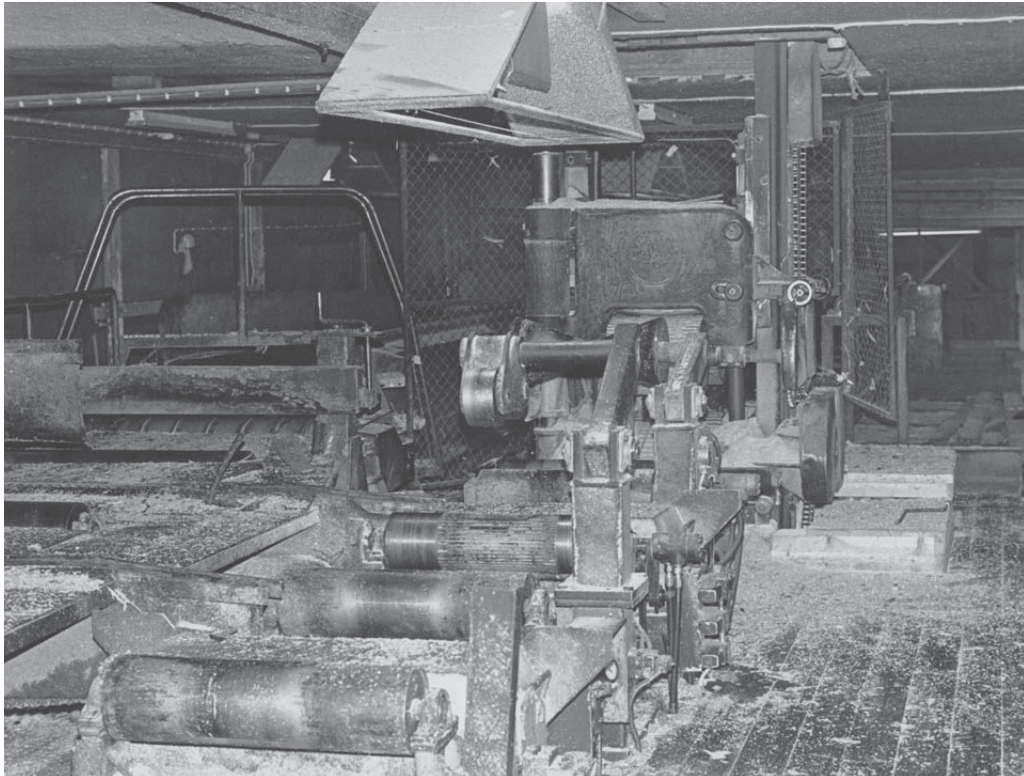

Kettulan vanhan sahan II-raami, joka toimi jakosahana. Oy Mikko Kaloisen sahoilla oli käytössä raamisahausmenetelmä. Tukista sahattiin I-raamissa pois sivulaudat ja II-raamissa tukin ydinosat jaettiin särmäämättömäksi sahatavaraksi.

sahaan. Tukin syötön koneellistumisen jälkeen ylärepsikkaa ei enää tarvittu, sillä puu kuljetettiin automaattisesti sahan läpi ilman, että sitä tarvitsi käsitellä.¹⁸

Saha muodostui ylä- ja alasahasta. Alasahassa käsiteltiin hukkakappaleet ja sahausjäte, jota syntyi varsinaisessa sahausvaiheessa. Yläsahassa hoidettiin tukin sahaaminen, särmääminen ja tasaus. Sahausmenetelmänä oli Kettulassa käytössä raamisahaus, joka tarkoitti, että tukki sahattiin kahdessa peräkkäisessä raamissa. Ensin tukista sahattiin pois sivulaudat, minkä jälkeen ydinosat eli sydänkappaleet sahattiin särmäämättömäksi sahatavaraksi. Molemmilla raameilla oli omat sahurinsa ja apusahurinsa. Sahalla tarvittiin myös asettajia, joiden tehtävänä oli teroittaa ja vaihtaa terät. Asettaja oli ammattimies, jonka vastuulla oli tehdä asete eli asettaa terät niin, että saatiin sahattua oikean kokoisia lautoja. Aluksi sahatyö oli luonteeltaan fyysistä,

¹⁸ Lehtonen, s. 20; Mäkipää 1982, s. 14.

Kettulan sahan syöttölaitteet ja II-raami. Ennen sahauksen automatisointia tukki piti asettaa syöttölaitteeseen käsivoimin.

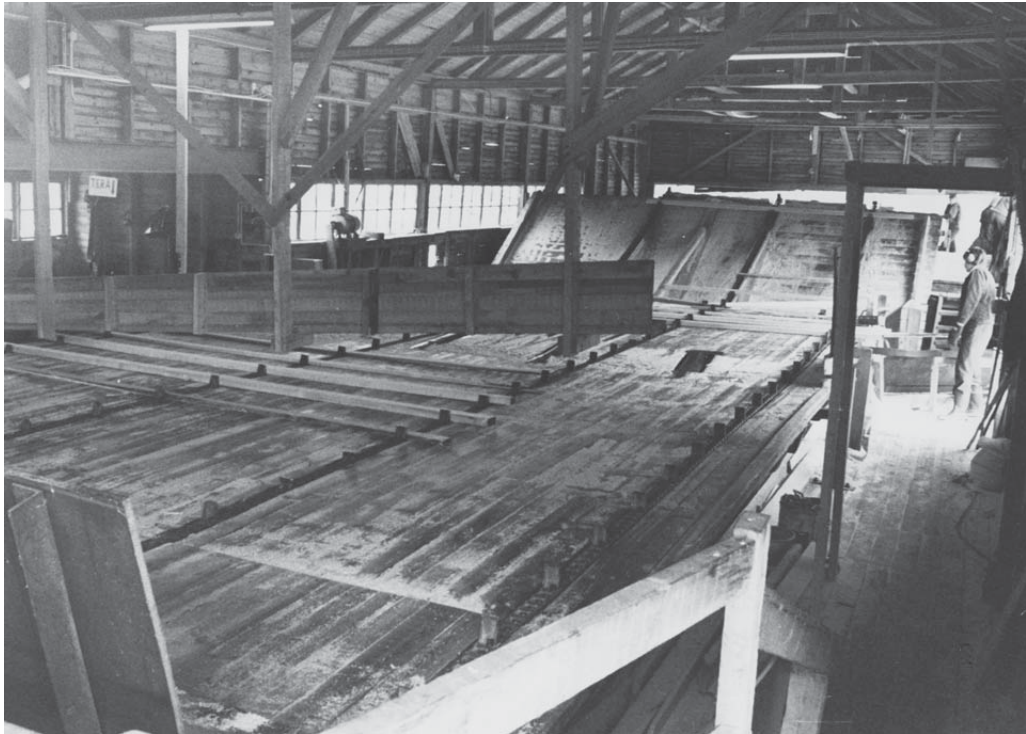
sillä tukki oli syötettävä ja käännettävä raamien läpi käsivoimin. Sahurin tehtävänä oli tukkien siirtäminen vaunulla sahattavaksi raamiin. Apusahuri avusti tässä ja poisti sahausroskat. Myöhemmin sahausvaiheet automatisoitiin eikä sahurin tarvinnut kuin valvoa sahan toimintaa.¹⁹

Raamisahauksessa syntyneet ydinkappaleet voitiin viedä sahausken jälkeen suoraan tasauspöydälle, jossa laudan tai lankun tyvi ja latva tasattiin, mahdolliset huonolaatuiset tai vaajasärmäiset kohdat poistettiin ja lankku leikattiin vaadittuihin mittoihin. Tämän jälkeen lautaan merkittiin tarvittavat pituus- ja laatumerkinnät.²⁰

Raamisahaus jätti kuitenkin myös paljon sivuosia, jotka oli kantattava eli särmättävä. Sivuosat päätyivät särmäyssahaan

¹⁹ HMA, MKA. Kotelo 316: Työohjeet, päiväämätön; SKSÄ: Kalle Peltonen, Sulo Armas Laine; Lehtonen, s. 21–23, 26–27; Asunmaa 1998B, s. 24–25; Mäkipää 1982, s. 14–16, 18.

²⁰ SKSÄ: Kalle Peltonen, Sulo Armas Laine; Lehtonen, s. 21–23, 26–27; Asunmaa 1998, s. 24–25; Mäkipää 1982, s. 18.

Sahan tasauspöytä, jolla valmis sahatavara tasattiin ja jaettiin määrämitta.

eli kanttiin, jossa kanttari sahasi niistä sirkkelisahalla lautoja niiden salliman koon mukaan. Särmäyspöytiä oli Kettulan sahalla aluksi vain yksi, mutta 1960-luvun lopulla tuli ajankohtaiseksi rakentaa toinen. 1970-luvun uudistusten aikana hankittiin kolmas särmäyspöytä, joka otettiin käyttöön vuosien 1974–1975 aikana.²¹

Kanttari oli tärkeä työntekijä, sillä häntä voidaan kuvata ”sahan silmiksi”.²² Kanttarin ammattitaito perustui kykyyn arvioida varsin nopeasti, kuinka vajasärmäinen lauta pitäisi särmätä, jotta siitä jäisi hukkapaloja mahdollisimman vähän. Ei siis ihme, että tämä vaativa työ oli jopa yksi sahan parhaiten palkatuista töistä. Apuvälineenä särmättävän laudan maksimikoon arvioinnissa käytettiin aluksi valon ja langan avulla luotavia varjoja. Myöhemmin tämä menetelmä korvattiin laservalolla Kettulan sahalla vuonna 1984.²³

²¹ KH 24.1.1974; Lehtonen, 22–23; Asunmaa 1998B, s. 26; Mäkipää 1982, s. 16.

²² Mäkipää 1982, s. 16.

²³ HMA, MKA. Kotelo 316: Yhteenvetohavainnoista Kettulan sahalla 5.–10.2.1962; SKSÄ: Heikki Kaarenoja; Lehtonen, s. 22–23; Asunmaa 1998B, s. 26.

Valmista sahatavaraa kuormauspöydällä Kettulan sahalla.

Ydinkappaleet ja särmätty lautatavara siirrettiin seuraavaksi myrkkyaltaaseen, jossa se suojattiin sinistymiseltä. Allas sijaitsi sahan sisällä aina 1970-luvulle asti, jolloin se siirrettiin ulkotiloihin. Myrkkynä käytettiin KY-5-nimistä ainetta, joka oli käytössä myös muilla sahoilla 1940- ja 1950-luvuilla. Sen ei tiedetty aiheuttaneen vakavia ongelmia, mutta myrkkyaltaalla työskentelevien ja myrkytettyä sahatavaraa lautatarhassa käsittelevien työntekijöiden tuli käyttää varmuuden vuoksi suojavaatteita. 1970-luvulla myrkytys koneellistui, minkä seurauksena sahatavara alettiin kastaa myrkkyyyn konevoimin.²⁴

Alasaha vastasi sahauksessa ja särmäyksessä syntyneiden hukkapalojen ja muun sahausjätteen käsittelystä ja hyödyntämisestä. Alkuaikoina Oy Mikko Kaloisen sahoilla sahauksesta ylijääneitä rimoja myytiin polttopuina tai käytettiin laatikoiden valmistusmateriaalina. Hukkapalat leikattiin pienemmiksi ripamylyksi kutsutussa koneessa. Rimojen käsittely oli tyypillisesti naisten työtä, ja ”ripanaiset” kokosivat sahasta tulevat rimat, kasasivat, pilkkoivat ja lastasivat ne.²⁵ Kettulan sahalle rakennettiin kuivaamon yhteydessä vuonna 1974 myös uusi rimoituslaitos.²⁶

²⁴ Atte Suovasen haastattelu; Lehtonen, s. 24, 30; Asunmaa 1998A, s. 12.

Vuonna 1974 Kettulan sahalle rakennettiin uusi rimoitus- ja kuivaushalli. Rakennuksen ylemmissä kerroksissa oli myös työnjohdon toimistotiloja ja suuri henkilöstöravintola.

Vuodesta 1959 lähtien jätetapuiden hyödyntämisessä käyttöön otettiin hakkuri. Siihen päätyi todennäköisesti kaikki sellainen sahausjäte, jota ei voitu muuten hyödyntää. Haketta voitiin käyttää esimerkiksi paperinvalmistuksessa.²⁷ Hakkurit yleistyivät 1950-luvulla, jolloin sahausjätteen hyötykäyttöön kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota. Tehokkailla kuorimoilla ja hakkureilla voitiin valmistaa hyvälaatuista haketta paperiteollisuuden tarpeeseen. Tämä kehitys vähensi tarvetta valmistaa pientä sahatavaraa, kuten rimoja.²⁸ Kettulan sahalla hakkurin ja hyvälaatuisen hakkeen merkitys korostui erityisesti sahan myynnin jälkeen. Sahan tuottama sahausjäte oli Yhtyneille Paperitehtaille merkittävää selluloosan valmistusainetta.²⁹

Kun lautatavara oli valmis, se oli kuivattava ja varastoitava, jotta se ei sinistyisi. Vuoteen 1963 asti Oy Mikko Kaloisella sahatavara kuivattiin lautatarhassa tapuleissa eli ilmakeivauksessa, minkä lisäksi käytettiin ulkopuolista kuivaamoja. Tapulikeivaus tarkoitti, että sahatuista laudoista rakennettiin ristikoittain oleva rakennelma eli tapuli, jossa laudat kuivuivat luonnostaan.

²⁵ SKSÄ: Iita Nurminen, Arvo Hietala ja Olga Hietala; Lehtonen, s. 25.

²⁶ KH 24. 1. 1974; KH 12. 12. 1974.

²⁷ Lehtonen, s. 20–25.

²⁸ Pakkanen & Leikola 2011B, s. 190–191.

²⁹ Kari Kaloisen haastattelu; Lehtonen, s. 25.

Oy Mikko Kaloinen oli osakkaana Sahojen Laivaus Oy:ssä, jonka kuivaamo ja satama sijaitsivat Paraisilla. Kuorma-autot veivät Kettulasta tuoretta sahatavaraa yhteislaitokselle, ennen kuin Kettulaan valmistui oma kuivaamo ja rimoituslaitos. Oy Mikko Kaloinen osuus 25 sahayhtiön omistaman yhteislaitoksen osakekannasta oli noin neljä prosenttia ja sitä vastaava sahatavaran kuivatusmäärä aluksi 400 standarttia. Vuonna 1970 määrää nostettiin tuotannon lisääntyneenä 1 100 standartiin, jolloin Kaloisten yhtiön osuus kuivaamon 13 500 standartin vuosikapasiteetista oli noin kahdeksan prosenttia.

Menetelmänä tämä oli varsin hidas, sillä sahatavara kuivui tapulissa tavallisesti vuoden verran. Työnjohtajana toiminut Kalle Iloinen totesi osuvasti, että tapulissa kuivuvassa sahatavarassa on valtava määrä rahaa kiinni hyvin kauan. Keinokuivattua sahatavaraa voitiin sen sijaan myydä huomattavasti nopeammin.³⁰

Keinokuivaus oli keksitty jo 1800-luvun lopulla, mutta kuivausmenetelmänä se alkoi yleistyä vasta 1900-luvun puolella. Erilaiset kuivaushuoneet ja -uunit nopeuttivat monien sahojen sahatavaran kuivausta jo 1920- ja 1930-luvuilla. Tapulikuivausta kuivaamuhuoneet eivät kuitenkaan ilmeisesti täysin syrjäyttäneet, vaan niiden avulla kuivattiin vain noin kymmenen prosenttia koko tuotannosta.³¹

³⁰ Kalle Iloinen, Kauko Mäkipään, Veikko Mökkälän ja Pertti Saaren haastattelu; Mäkipää 1982, s. 19; Pakkala & Leikola 2011B, s. 151; Lehtonen, s. 28–30.

Valmis sahatavara kuivattiin tapuleissa lautatarhassa. Kuvassa miehet vievät lautoja tapuleihin kiskolla kulkevan karryn avulla. Oikealla on Matti Rökman.

Myös Oy Mikko Kaloisella oli käytössä kuivaamokamareita, mutta niiden merkitys oli varsin pieni, sillä ulkopuolista kuivaamoä käytettiin tapulikuivauksen rinnalla oman kuivaamon rakentamiseen asti. Kuivaamohuoneilla kuivattiin lähinnä pieniä sahatavaraeriä.³²

Laudat siirrettiin lautatarhaan kiskoilla kulkevalla karryllä työntekijöiden voimin. 1960-luvulla aloitettiin myös lautatarhalta tehdyn työn tehostaminen, minkä jälkeen kuljetukset alettiin hoitaa trukeilla. Saha-alueen infrastruktuuria parannettiin, sillä hyväkuntoiset tiet ja nopea kuljetus säästivät aikaa, kalustoa ja polttoainetta. Etenkin tapulin rakentaminen oli raskasta työtä varsinkin, kun apuvälineenä ei ollut käytettävissä trukkeja eikä tapuloimiskoneita. Pitkät laudat oli vedettävä käsivoimin usean metrin korkeuteen. Lautatarhassa työskenteli viisi taaplaria, jotka pystyivät rakentamaan tapulia työpäivän aikana noin 18 standarttia. Tapuloimiskoneen avulla teho oli mahdollista nostaa 20–25 standarttiin yhdessä työpäivässä.³³

³¹ Pakkanen & Leikola 2011B, 151, s. 184–185.

³² HMA, MKA. Kotelo 316: Oy Mikko Kaloisen vastaus Suomen Paperi- ja Puutavara-lehti Oy:lle 4.1.1965; Lehtonen, s. 30.

³³ HMA, MKA. Kotelo 316: Yhteenveto havainnoista Kettulan sahalla 5.–10.2.1962; SKSÄ: Jalmari Virtanen; Lehtonen, s. 28–29.

Tapulikuivaus ei enää riittänyt kuivausmenetelmäksi tehostuneessa ja nopeutuneessa sahateollisuudessa. Vuonna 1974 Kettulaan rakennettiin oma kuivaamorakennus. Uudessa kuivaamossa oli kolme kanavaa, ja sen kapasiteetiksi arvioitiin 70 000 m³. Kuivaamo saatiin käyttöön vuoden vaihteessa, ja sen avulla voitiin kuivattaa koko Kettulan tuotanto. Niinpä vanhanaikainen lautatarha, jossa laudat veivät tilaa ja seisoivat tuottamattomina jopa vuoden, jäi historiaan.³⁴

Sahaustekniikan kehitys johti sahaustyön luonteen muuttumiseen, vaikka itse tuote säilyikin hyvin pitkälle samana. Sahasta tuli automatisoitu lautatehdas, jonka läpi puu kulki ja valmistui lautatararaksi ilman, että ihmisen täytyi tähän prosessiin suuremmin puuttua. Sahojen tekninen kehitys vaikutti paitsi työn nopeuteen myös työvoiman tarpeeseen ja työkuultuuriin. Sahateollisuutta tutkinut professori Jorma Ahvenainen on arvellut, että höyrysahoilla ympärivuotiseksi muuttunut vuorotyö muutti myös työn luonnetta ”leppoisemmasta” tiivistähtisemmäksi.³⁵ 1960- ja 1970-lukujen muutoksilla oli todennäköisesti samanlainen vaikutus. Kettulan sahanakin sanottiin vuoden 1974 uudistusten myötä muuttuneen sahasta lautatehtaaksi.³⁶ Tämänkaltaiset suuret muutokset heijastuivat tuotannon lisäksi luonnollisesti myös sahan henkilökuntaan. Vanhaan sahaan ei ollut enää paluuta.

Kuljetukset vesitse

”Urho-laiva ja uljaat miehet”³⁷

Kaloisen sahalla ensisijaisena kuljetusväylänä toimi perinteisesti vesistö, ja tyypillisesti sahat olikin rakennettu juuri vesistöjen ääreen kuljetuksen ja varastointimahdollisuuksien vuoksi. Järvi mahdollisti tukkien uiton sahalle, niiden varastoinnin ja toisaalta valmiin sahatavaran jatkokuljetuksen proomuilla. Järven läheisyydessä puutavara myös kuivui hyvin. Sen sijaan energian kannalta sahan sijainnilla ei ollut enää 1800-luvun lopun jälkeen merkitystä, sillä höyrykoneet mahdollistivat sahojen perustamisen paikkoihin, joissa vesivoimaa ei ollut saatavilla.³⁸

³⁴ KH 12.12.1974; Lehtonen, s. 28–30.

³⁵ Ahvenainen 1984, 303, s. 417–418.

³⁶ KH 12.12.1974.

³⁷ SKSÄ: Hellä Saarinen.

³⁸ Karvonen 2013.

Vesireittien merkitys sahateollisuudelle ja Kaloisten yritykselle oli keskeinen etenkin yrityksen alkuaikoina. Mikko Kaloisen ensimmäisen sahan kohtalo oli epäonninen pitkälti juuri sen vuoksi, ettei se sijainnut rannalla. Tästä johtuen Kettulan saha perustettiin tarkoituksellisesti Pyhjärven rantaan vuonna 1915. Yritys teki merkittäviä investointeja proomulaivastoon sekä perusti Hämeenlinnan päähän satama-alueen pistoraiteineen. Vuonna 1912 Mikko Kaloinen oli hankkinut ensimmäisen hinaajan ja hän rakennutti pian lukuisia proomuja.³⁹ Maailmansotien välisenä aikana Kaloisten omistuksessa oli myös kaksi laivaa, Urho ja Alli.⁴⁰

Vesistöjen merkitys oli oleellinen ennen kaikkea sahatavaran kuljetuksessa Hämeenlinnaan. Vesistökuljetukset kulkivat Kettulasta Hämeenlinnaan Valkeakosken kanavan kautta, josta sahatavara jatkoi rautatietä pitkin edemmäs, usein Sörnäisten satamaan Helsingissä. Järjestely piti kuljetuskustannukset alhaisina ja logistiikan toimivana, sillä sahatavaraa kulki suurissa erissä ja kustannustehokkaasti.⁴¹ Helsinki–Hämeenlinna-rautatie avattiin jo vuonna 1862 ja se tunnettiin etenkin alkuaikoinaan ”halkoratana”, sillä sen liikennöinti pohjasi pitkälti juuri metsäteollisuuteen.⁴²

Hinaajien ja proomujen matka Kettulasta Hämeenlinnaan kesti tavanomaisesti koko työpäivän, noin kaksitoista tuntia. Kesäiselle kuljetusmatkalle lähti yleensä kuusi miestä. Kaksi lämmittäjää ja koneenkäyttäjää vastasivat itse laivasta, kolme ”roomikeisaria” puolestaan ohjasivat eli ”tyyräsivät” kahden tai kolmen proomun kulkua.⁴³ Matkalle lähdettiin usein jo varhain aamulla. Mukaan varattiin eväitä, minkä lisäksi höyrylavassa keitettiin vielä kahvit. Laivakuljetuksessa proomut lastattiin mahdollisimman täysiksi, ja lastien ollessa korkeita proomut eivät aina tahtoneet mahtua Lehdesmäen sillan ali.⁴⁴

Etenkin valmiin sahatavaran kuljetus proomuilla Hämeenlinnaan säilyi merkittävänä verrattain pitkään. Siirtyminen vesistökuljetuksista maantiekuljetukseen alkoi Oy Mikko Kaloisella

³⁹ *Karvonen 2013; Keijo Mäkipään ja Kari Kaloisen haastattelu; Kaloinen 1994.*

⁴⁰ *SKSÄ: Hellä Saarinen; HMA, Oy Mikko Kaloisen arkisto. Kotelo 315: Kauppakirja.*

⁴¹ *Karvonen 2013; Keijo Mäkipään, Kari Kalosen, Veikko Mökkälän haastattelu ja Esko Ojansuun haastattelu; Kaloinen 1994.*

⁴² *Pakkanen & Leikola 2011A, s. 10, 186–190, 198–199.*

⁴³ *SKSÄ: Arvo Hietala, Lauri Laine.*

⁴⁴ *SKSÄ: Arvo Hietala, Olga Hietala, Hellä Saarinen.*

vuosien 1947–1948 tietämällä, joskin proomukuljetukset jatkuivat pienemmässä ja epäsäännöllisessä määrin vielä jonkin aikaa tämän jälkeenkin.⁴⁵ Kettulassa kehitys proomukuljetuksesta tiekuljetukseen tapahtuikin valtakunnallista kehitystä nopeammin, sillä vesikuljetus säilyi yleisesti Suomessa tärkeimpänä puun kuljetusmuotona aina 1960-luvulle asti.⁴⁶

Toinen vesistökuljetuksen muoto liittyi ennen kaikkea raaka-aineen kuljetukseen sahalle, nimittäin uitto. Suomessa uiton osuus on perinteisesti ollut suuri Suomen merkittävien vesistöalueiden ja -väylien vuoksi.⁴⁷ Uitettaessa tukit kuljetettiin ensin talvella vesistöjen lähistölle, missä ne koottiin myöhemmin lautoiksi ja uitettiin Kettulanlahteen. Tukkeja hinattiin muun muassa hevosvoimin ja tuulen avulla. Myös laivoja käytettiin tukkilauttojen siirtämiseen.⁴⁸

Uittoreitteihin vaikutti aina keskeisesti metsätyömaiden sijainti, mutta eräs keskeinen uittoreitti kulki Suolijärveltä Sairialanjoen, Tuuloslammen ja Leheen kautta Pyhäjärveen. Uittotöissä työskenneltiin siten, että kaikkein kokeneimmat miehet ohjailivat tukkien kulkua joen mutkissa kekseillä pyrkien ehkäisemään tukkosten syntyä.⁴⁹ Pääosa uitoista Tuuloksessa oli niin sanottua purouittoa, joka ajoittui keväälle ja oli mahdollista vain tulvavesien aikaan.⁵⁰ Vaikka uitossa tarvittiin paljon työvoimaa, ei ulkopuolista väkeä juuri käytetty. Suurin osa oli paikallisia kausityöntekijöitä, jotka *”nukkuivat muutaman tunnin ja söivät amerikaläskiä”*.⁵¹

Uittamisessa ja tukkien järvivarastoinnissa myrskyt tuottivat sahalle alituista päänvaivaa. Rajuilmat rikkoivat ajoittain puomeja ja nippuja ja tukkeja saatiin etsiä aina Hauholta asti. Pahimmillaan ympäri järveä saattoi seilata jopa satoja tukkinippuja. Varsinaista suurta taloudellista vahinkoa tällaiset tapaukset eivät kuitenkaan tuottaneet, vaikka niiden seurauksena sahaus saattoikin joutua seisomaan. Paljon työtä ja vaivaa myrskytuhojen korjaaminen kuitenkin vaati.⁵²

⁴⁵ Kaloinen 1994; Karvonen 2013; Reijo K Virtasen haastattelu.

⁴⁶ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 10.

⁴⁷ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 12–15.

⁴⁸ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 82–85; Kaloinen 1994; SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

⁴⁹ SKSÄ: Kimmo Kaloinen, Lauri Laine, Sulo Armas Laine, Olga Elisabet Laine, Erkki Heino.

⁵⁰ Leikola 2011A, s. 59–63; SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

⁵¹ SKSÄ: Kimmo Kaloinen, Kustaa Nurminen.

⁵² Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu.

Tukkien järvisäilytystä Kettulanlahdella 1970-luvun alussa. Sen lisäksi, että karanneita tukkeja etsittiin ajoittain järven seältä, jouduttiin uppotukkeja onkimaan ylös lahden pohjasta.

Vesistöjen merkitys säilyi suurena Oy Mikko Kaloiselle aina 1950-luvun puoliväliin saakka, jolloin tukkien uittamisesta luovuttiin. Autokuljetukset korvasivat perinteiset vesireitit.⁵³ Tämä siirtymä tapahtui verrattain nopeasti ja koski myös valmiin sahatavaran vesikuljetusta. Perinteisen proomukuljetuksen sijaan sahatavaraa alettiin yhä enenevässä määrin kuljettaa maanteitse Hämeenlinnaan ja sieltä raitein edemmäs. Proomukuljetus säilyi uittamista kauemmin ainakin osittaisena kuljetusmuotona, vaikka sekin alkoi menettää merkitystään.⁵⁴

Jyrkästi kasvaneiden polttoainekustannusten takia Kettulassa harkittiin vielä uudestaan raakapuun uittamisen aloittamista öljykriisin jälkimainingeissa 1970-luvulla. Yritys kuitenkin kaatui lopulta välineistön puutteeseen, ja uuden rakentaminen olisi tullut liian kalliiksi ja vaivalloiseksi. Toisaalta sopivien uittopurojenkin löytäminen tuotti hankaluuksia, ja järven rannoille oli noussut runsaasti kesämökkejä.⁵⁵ Vaikka uitto olisikin voinut olla kannattavaa, oli sekä yhteiskunta ja että Kettulan saha muuttunut liiaksi.

⁵² Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu.

⁵³ SKSÄ: Kimmo Kaloinen, Lauri Laine.

⁵⁴ Keijo Mäkipään ja Reijo K. Virtasen haastattelu.

⁵⁵ Reijo K. Virtasen haastattelu.

Vaikka tukkien uitto väheni 1950-luvun puolivälissä, säilyi Kettulanlahti tärkeänä varastointipaikkana vielä pitkään tämän jälkeen. Kuvassa tukkinippuja puretaan jäälle kuorma-autosta.

Uitto oli kuljetusmuoto, joka vaati valtakunnallisesti eniten työvoimaa, ja se kärsikin merkittävästi työvoimapuutteesta sotien aikana. Niiden jälkeen tilanne kuitenkin normalisoitui ja 1940- ja 1950-lukujen taitteessa uittomäärät kasvoivat merkittävästi. Kasvavat työvoimakustannukset ja autokuljetuksen kehitys olivat omiaan pienentämään uittomääriä ja uiton merkitystä yleensä. Esimerkiksi vuonna 1960 kolmannes kotimaisille tehtaille toimitetusta puusta toimitettiin autoin, mutta 1970-luvun alussa uiton osuus tehtaille tuodusta puusta oli enää neljännes. Uitto keskityi ja rajoittui yhä enemmän suurille ja perinteisille jokiväylille.⁵⁶

Hevosista kuorma-auton vallankumoukseen

*"Ei siinä, etteikö traktoreita ja autoja olis ennen sotiakin ollut vaikka kuinka. Mutta niiden merkitys jostain syystä oli sekundäärinen."*⁵⁷

Perinteisesti vesistöjen lisäksi puuta ja lankkuja liikkui myös teitä pitkin. Talvisaikaan hevosia käytettiin tukinajossa, kun kuormia ajettiin sahalle. Kesällä proomukuljetuksen lisäksi lankkuja kuljetettiin Hämeenlinnaan myös hevosin. Hevoskuormilla

⁵⁶ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 143–158.

⁵⁷ SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

Talvisin pintavedenkiertäjät pitivät jään sulana. Tukkien syöttäminen kuljettimelle oli kylmää työtä. Taustalla näkyy Kokonsaari.

lankkuja vietiin kerralla runsaasti: *"Kymmenen hevosta meni peräkanaa, kaikilla oli lankkukuormat kun vietiin Hämeenlinnan rautatieasemalle ja siellä pistettiin junaan."*⁵⁸

Mikko Kaloinen tunnettiin hevostmiehenä, joka oli päässyt aloittamaan sahaustoimintansa kuljetusurakoilla. Talvisessa tukinajossa joutuivat Kaloisen omistamat hevoset usein koville, sillä urakoiden ollessa suuria metsässä pyrittiin ajamaan mahdollisimman täysillä tukku kuormilla.⁵⁹ Kuten kuorma-autojen välillä, löytyi hevostenkin kesken eroja:

*"Sitten oli Kallepari, Salmisen Kalle ja Toivosen Kalle. Ne ajo Karvakolle nimisellä hevosella. Sillä oli noin pitkä karva, se, se oli laiska, vaikka löikin niin se meni harvaan askeleella. Poijat laulo: 'jätkiä oomme ja pommareita vaan kuljemme kyytillä ja ajelemme vaan.' Kun polle ei kovaa mene. Se toi monta kuormaa vähemmän tukkia päivässä. Aina se tehtävänsä teki, se meni harvaan, mutta ei sillä matkaa karttunu kovasti. Poikia nauratti, kun ei tarttenut tehdä niin montaa kuormaa kun ei polle ehtinyt tehdä niin montaa kuormaa sitä."*⁶⁰

⁵⁸ SKSÄ: Niilo Järvenpää.

⁵⁹ SKSÄ: Aino Urpanen.

⁶⁰ Sama.

Valmista lautatavaraa kuormataan Kettulan sahalla.

Ajoneuvokuljetuksia käytettiin Tuuloksessa jo verrattain aikaisin. Tässä vaiheessa ajoneuvot olivat kuitenkin vielä kotikutoisia eivätkä sinänsä metsä- tai sahatyöhön suunniteltuja. Esimerkiksi 1920-luvun alussa paikkakunnalla nähtiin *”semmonen telaketjujen kanssa [kulkeva] henkilövaunu”* ajamassa kohti Hämeenlinnaa. Sotien välillä käytössä olleiden kuorma-autojen kantavuus oli pieni. Kuljetukset olivat kuitenkin tärkeä osa sahan toimintaa, ja vuonna 1934 Mikko Kaloinen päätti hankkia liikkeen ensimmäiset kuorma-autot.⁶¹

Kuorma-autojen tulo Suomeen korvasi hevoskuljetukset hitaasti. Ensimmäisenä kuorma-autot alkoivat syrjäyttää hevosia keskipitkillä maantiekuljetuksilla, kuten Oy Mikko Kaloisen tapauksessa Tuuloksen ja Hämeenlinna välillä. Valtakunnallisesti hevosten käyttö säilyi pisimpään metsätoissa, ja vielä 1960-luvulla puu siirtyi metsistä hevosvoimin. 1970-luvulla metsäkonneet kuitenkin syrjäyttivät hevosen jo hyvin laajalti.⁶² Oy Mikko Kaloisella hevoskuljetukset tulivat tiensä päähän vasta 1960-luvun alkupuolella.⁶³ Sahatavaran kuljetus kuorma-autoilla ja eri-

⁶¹ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 10–11, 290–292; SKSÄ: Niilo Mäkipää, Kimmo Kaloinen.

⁶² Pakkanen & Leikola 2011A; Jensen-Eriksen 2008, s. 34; Sierilä 2008, s. 233.

tyisesti maataloustraktoreiden käyttö tukkien siirtämisessä tehostivat ja nopeuttivat kuljetustyötä.

Etenkin sotien jälkeen kuorma-autojen määrä kasvoi Suomessa merkittävästi. Välittömästi sodan jälkeen, vuonna 1945, kotimaan kuljetuskapasiteettitilanne koheni merkittävästi, kun armeijan käytössä olleet kuorma-autot palautuivat siviilikäyttöön, erityisesti puutavarakuljetuksiin. Vuonna 1948 kuorma-autoja oli maassa käytössä viidesosa enemmän kuin ennen sotia. Sotien jälkeisen Suomen voimakas autoistuminen vaikutti myös Oy Mikko Kaloisen toimintaan. Vuonna 1955 Suomeen tuotiin ennätysmäärä kuorma-autoja, 9 000 kappaletta, ja kaksi vuotta myöhemmin kuorma-autojen tuonti vapautettiin kokonaan.⁶⁴ Oy Mikko Kaloisella kuorma-autojen käyttö oli melko vaatimatonta vielä sodan jälkeen. Vuodesta 1956 alkaen sahalle hankittiin kuitenkin ensimmäisiä suurempia diesel-autoja, joilla sahatavaraa pystyttiin kuljettamaan suoraan Etelä-Suomen suurempiin satamiin, etenkin Helsingin Sörnäisten satamaan.⁶⁵ Yhtiö lisäsiikin kuljetuskapasiteettiaan verrattain lyhyessä ajassa.⁶⁶

Tekniikan kehitys tehosti kuormien lastausta ja purkua ja kasvatti kuormien kokoa huomattavasti. Esimerkiksi vuosien 1955 ja 1985 välillä kantavuus kolminkertaistui.⁶⁷ Kuorma-autojen määrä ja kantavuus eivät olleet ainoita tekijöitä, jotka mullistivat kuljetustoimintaa. Vaijerikuormauksen korvautuminen hydraulisilla järjestelmillä 1960-luvulta lähtien ja järjestelmien halpeneminen seuraavalla vuosikymmenellä helpottivat erityisesti pinotavaran kuormausta.⁶⁸ Tämä tehosti ja helpotti lastausta myös Kettulassa.

1970-luvulla kuorma-autot vaihtuivat rekoiksi, joissa käytettiin irtoperiä. Teknisen kehityksen ansiosta voitiin sahatavarakuljetuksia tarvittaessa toimittaa nyt myös ulkomaisille asiakkaille suoraan Oy Mikko Kaloisen sahalta. Monen keskieurooppalaisen ostajan näkökulmasta suuret laivauserät sitoivat liaksi pääomaa, kun taas pienemmissä erissä toimitukset olivat joustavampia.⁶⁹

⁶⁴ Pakkanen & Leikola 2011B, s. 313–314.

⁶⁵ Lehtonen, s. 35.

⁶⁶ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Vuosikatsaukset.

⁶⁷ Lehtonen.

⁶⁸ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 328–331.

⁶⁹ Keijo Mäkipään haastattelu.

Ennen hydraulisia nostimia tukkikuormat tehtiin vaijerinostureilla ja lihasvoimalla. Kuvassa ollaan metsäosaston laanilla. Oikealla työtä seuraamassa Aimo Kaloinen.

Sahan ohella kuljetusliiketoiminta työllisti merkittävän määrän tuuloslaisia. Etenkin alkuaikoina saha työllisti paikkakuntalaisia suoraan, sillä yritys omisti itse kuljetuskalustonsa. Myöhemmin Oy Mikko Kaloinen kuitenkin siirtyi järjestämään kuljetuksensa alihankinnan kautta. Sahaustoiminnan kasvaessa kuljetusmäärät lisääntyivät, ja sahan siirtyessä Yhtyneille Paperitehtaille kuljetusyrittäjien toimenkuva laajeni huomattavasti. Tukin ja sahatavaran lisäksi rekkoihin lastattiin nyt myös paperia ja sellua.⁷⁰ Sahan lopettamisen aikoihin liikennemäärät Tuuloksessa olivat valtavia: sahalle saapui vuosittain tukkikuormia 19 000 ja sahatavaraa ajettiin 5 714 kuorma-autollista.⁷¹

Nopeammin ja enemmän

Puunjalostusteollisuus on ala, joka on ollut historiansa aikana jatkuvassa murroksessa ja muutosprosessissa. Tähän nähden sahateollisuuden tuotantoprosessi, toisin kuin esimerkiksi kemiallisessa puunjalostuksessa, on muuttunut hämmästyttävän vähän. Sen sijaan sahateollisuuden työn luonne muuttui voimakkaasti.

⁶⁸ Pakkanen & Leikola 2011A, s. 328–331.

⁶⁹ Keijo Mäkipään haastattelu.

Kuorma-autojen kehittyminen tehosti kuljetusta merkittävästi. Kuvassa lastataan höylätavaraa uudenkarheaan rekkaan.

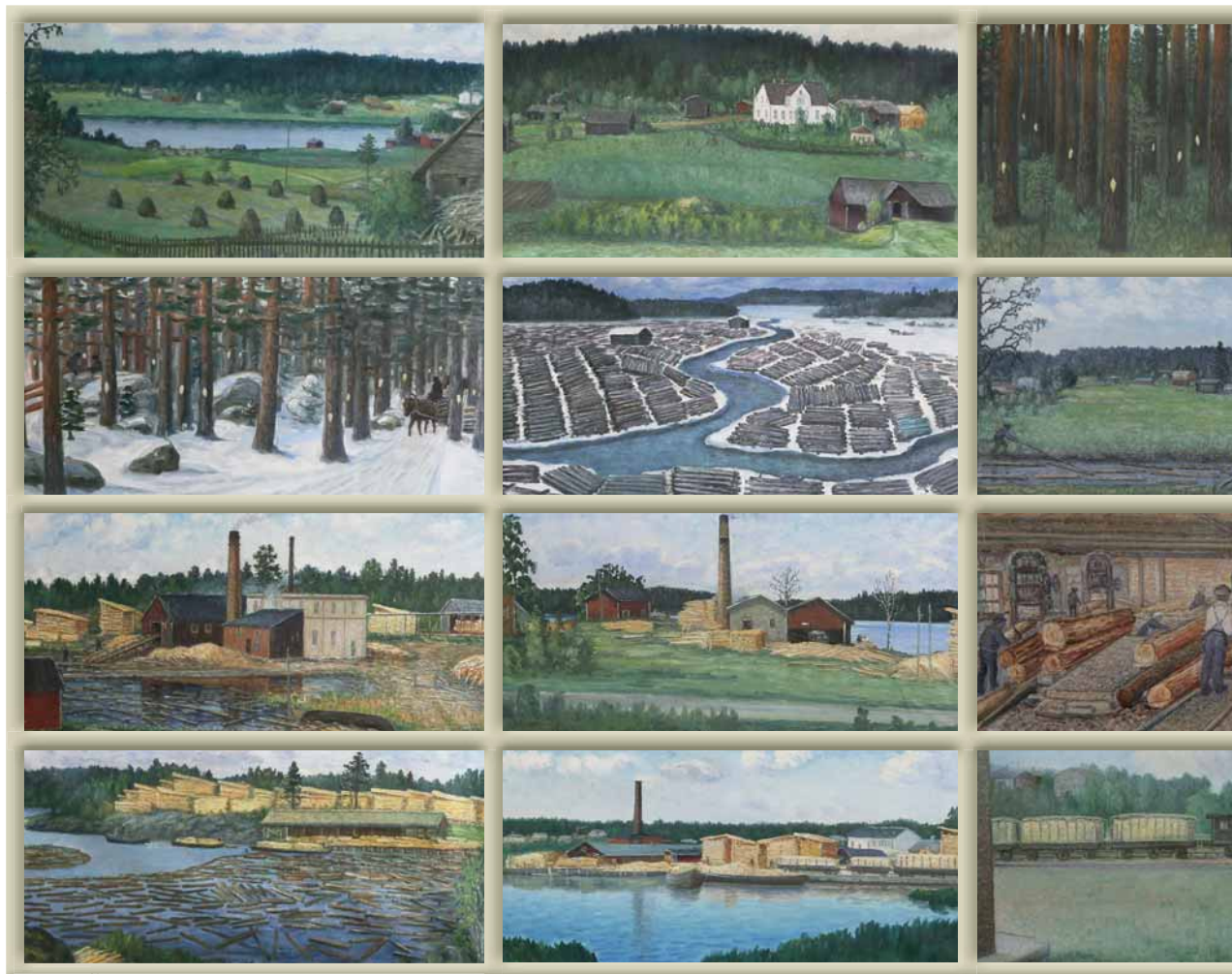
Sahatyön suurimmat muutokset liittyivät työvaiheiden teknistymiseen ja tuotantonopeuteen. Työvaiheet säilyivät hyvin pitkälti samoina, mutta uudet koneet ja automaatio korvasivat vähitellen ihmisten fyysisesti tekemän työn. Metsätöissä tämä kehitys näkyi käsikäyttöisten justeerij- ja pokasahojen korvautumisena moottorisahoilla. Sahalla työntekijöiden fyysistä työtä tarvittiin alkuaikoina tukkien kuljettamiseen koko sahausprosessin läpi. Myöhemmin tekniikan kehittyessä tukki siirtyi saman prosessin läpi automaattisesti. Tämä tarkoitti sitä, että pienemmällä työntekijämäärällä voitiin tuottaa lyhyemmässä ajassa enemmän sahatavaraa kuin ennen.

Samat periaatteet pätevät pitkälti myös sahan logistiikka- puoleen. Kuljetustoiminnan pääpiirteet olivat säilyneet hyvin samanlaisina sahan perustamisesta 1950-luvun puolelle asti. Tukki kuljetettiin metsästä hevosin tai purouitolla veden ääreen ja sieltä uittamalla sahalle. Kettulasta valmis sahatavara kuljetettiin puolestaan proomukuljetuksin Hämeenlinnaan, josta sahatavaran matka jatkui suurempiin satamiin rautateitse. Vasta 1950- ja 1960-luvuilla nämä prosessit alkoivat muuttua mekaanisempaan suuntaan. Kirveet ja hevoset korvautuivat metsäkoneilla sekä uitto ja proomukuljetus maantiekuljetuksin.

⁷¹ Reijo Saksan haastattelu.

Tämä murros oli sahateollisuuden kannalta merkittävä, sillä koneistuminen ja renkaistuminen kasvattivat toisaalta sahan tuotantoa ja vähensivät osaltaan logistiikkakustannuksia. Ennen kaikkea tämä murros vähensi alan riippuvuutta fyysisen työpanoksen rajoitteista, mikä osaltaan hillitsi työvoimakustannuksia ja toisaalta mahdollisti tuotannollisen kasvun. Sahateollisuuden tuotannon toimintalogiikka muuttui koneellistumisesta huolimatta kuitenkin verrattain vähän. Työ ja tuotanto tehostuivat koneellistumisen myötä, mutta prosessi itsessään säilyi samankaltaisena. Voima, tehokkuus ja volyyymi kasvoivat, mutta tukin matka metsästä sahalle ja sahalla maailmalle säilyi Kettulassa vajaan vuosisadan hyvin samanlaisena.

Puun tie metsästä lautatavaraksi ja satamaan.

*Kuvasarjan on maalannut taiteilija O. Eklund 1930-luvulla.
Sijoituspaiikka Mikko Kaloisen kotikonttori
Rapoon talossa Tuuloksessa.*

Kasvua, läpimurtoja ja kriisejä

Suomalaisen sahateollisuuden perinteet ovat erittäin pitkät. Ruotsin vallan aikaan 1700-luvulla metsäteollisuuden tuotteiden, tervan ja puutavaran vienti Suomesta tapahtui pääasiassa keskitetysti Tukholman kautta, ja jo tuolloin tärkeimmät markkina-alueet olivat – samoin kuin Mikko Kaloisella – sen aikaiset merenkulkumahdit Britannia, Hollanti ja Ranska. Pääosa suomalaisen sahatavaran tuotannosta oli vielä pitkään 1800-luvulle käsisahausta, eivätkä koko Suomen tuotantomäärät olleet myöhempään aikaan suhteutettuna suuria. Esimerkiksi Oy Mikko Kaloisen sahan tuotanto 1970-luvun puolivälissä vastasi koko Suomen sahatavaranvientiä 200 vuotta aiemmin.¹

Artikkelin ensimmäinen osio tarkastelee Kaloisen sahaustoiminnan kasvua. Samalla Oy Mikko Kaloisen toimintaa verrataan suomalaisen sahateollisuuden yleiseen kehitykseen ja alalla vaikuttaneisiin suhdanteisiin. Sahausliiketoiminnalle raaka-aineen hankinta ja sahatavaran myynti sekä näiden hinnoittelu muodostavat ”raamit”, joiden puitteissa tuotannollinen liiketoiminta pyörii. Tätä siirrytään käsittelemään toisessa osiossa, joka tarkastelee puun hankintaa ja sahatavaran myyntiä. Tuotantomäärien kasvaminen ei ollut ainoa sahausteollisuudessa ja Kaloisella näkynyt piirre 1900-luvun aikana. Viimeisessä kappaleessa arvioidaankin tuotannollisen toiminnan tehostumista ja investointeja, mutta tarkastellaan myös Oy Mikko Kaloisen liiketoiminnan kannattavuutta.

Suhdanteet siivittivät sahausta

Suomalaista sahateollisuutta vauhditti 1800-luvun lopulla Euroopan ripeä kaupungistuminen ja teollistuminen. Tuolloin sahateollisuus oli maamme nopeimmin kasvava ala ja lautojen ja lankkujen vienti ulkomaille kytki köyhän ja syrjäisen Suomen taloudellisesti vankasti Länsi-Eurooppaan.² Metsien omistus

¹ Ahvenainen 1984, s. 435; Liitetäulu IV. Tuotantomäärät: Lehtonen, s. 38–39; ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö.

² Suomalaista sahateollisuutta käsittelevät teokset, kuten Ahvenainen, Jorma (1984), Suomen sahateollisuuden historia sekä Kuisma, Markku (2011) Saha, paneutuvat erityisesti vanhempaan sahateollisuuden historiaan. 1900-luvun sahateollisuutta käsitellään enemmän esim. sarjassa, Metsäteollisuuden maa 1–5, toim. Markku Kuisma (1993, 2006–2008).

oli Suomessa, toisin kuin monessa muussa Euroopan maassa, jakautunut melko tasaisesti, jolloin lukuisat talonpojat pystyivät hankkimaan lisätuloja metsätöistä sekä perustamalla pieniä sahoja.³ Vaikka 1800-luvun lopulla Suomen metsävarat houkuttelivat ulkomaalaisia yrittäjiä (esim. Gutzeit Norjasta), oli suurin osa sahojen perustajista suomalaisia. Mikko Kaloisen ensimmäisen sahan perustaminen vuonna 1907 ja myös hänen isänsä aiemmin aloittama sahaustoiminta, edustivatkin tyypillistä suomalaista talonpoikaissaahausta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, kuten kirjan alkupuolelta olemme lukeneet.

Verrattuna moneen muuhun teollisuudenalaan, ei sahaustoiminta vaatinut ylitseväsemätöntä teknistä tietämystä tai ulkomaisia osaajia.⁴ Kaloinen aloitti sahaustoiminnan hyvään aikaan, sillä Euroopan taloudessa vaikuttanut korkeasuhdanne jatkui aina maailmansodan syttymiseen saakka 1914. Saha-tavaran vienti Suomesta kasvoi ja vientihinnat olivat tuolloin hyvät. Ensimmäisen maailmansodan syttyessä Suomen vienti länteen tyrehtyi lähes täysin, mikä näkyi myös Kaloisen liiketoiminnassa. Venäjän lisääntynyt sotatarvikekysyntä avasi kuitenkin markkinat myös Kaloiselle ja sai hänet käynnistämään ammuslaatikkotuotannon Hämeenlinnassa.⁵

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen vuonna 1914 ja saksalaisten julistama kauppasaarto pysäyttivät puutavaran kuljetukset Suomesta länsimarkkinoille täysin.⁶ Myös Mikko Kaloiselle tämä ehti hetkeksi aiheuttaa huolia sahaustoiminnan sopeuttamisesta. Keravan Puuteollisuus Oy:ltä tullut tilaus kuitenkin muutti tilanteen. Venäjällä maailmansota aiheutti kysyntää sotatarvikkeista, ja Kaloinen pääsi mukaan tuottoisaan ammuslaatikkoliiketoimintaan, mikä jatkui aina vuoteen 1917 asti. Ammuslaatikoista saatu hinta oli hyvä, minkä lisäksi yhtiö kävi maailmansodan aikana tuottoisaa halkokauppaa Hämeenlinnaan. Vaikka tuotantokustannukset nousivat sodan aikana, yrityksen velkaisuus väheni selvästi.⁷

Sodan siirtyminen Suomeen aiheutti kuitenkin talouteemme

³ Häggman 2006, s. 62.

⁴ Ahvenainen 1984, s. 434.

⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994.

⁶ Ahvenainen 1984, s. 309.

⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994.

huomattavan shokin: sisällissodan, nälän, valtaisan inflaation ja suurtyöttömyyden. Sahaustoiminta lakkasi täysin myös Tuuloksessa. Kaloisen toiminta kuitenkin vakiintui ja kasvoi selvästi 1920-luvun nousukauden aikana.

Merkittävimmin Suomen sahateollisuutta koetteli sotien välisenä aikana 1930-luvun alussa pula-aika. Kaloisenkin sahaustoimintaa vähennettiin huomattavasti, mutta kuten sahalla tuolloin työskennellyt Kalle Peltonen muistelee, Kaloinen teki huomattavia metsähankintoja viimeisimpinä pulavuosina 1933–1934.⁸ Laskukauden jälkeen ulkomainen hinta nousi selvästi ja sahaustoiminta jatkui hyvänä 1930-luvun aikana.⁹ Vaikka vuosien 1927 ja 1933 välillä sahojen määrä Suomessa väheni neljänneksellä ja Neuvostoliiton voimakas mukaantulo sahata-varamarkkinoille 1930-luvulla lisäsi kilpailua, selvisivät Mikko Kaloisen sahat tästä ajasta hyvin.¹⁰

Kuten suomalaisen sahatavaran vienti yleisesti, suuntautui myös Mikko Kaloisen harjoittama ulkomaanvienti toisen maailmansodan aikana erityisesti Saksaan.¹¹ Sodan jälkeisten alue-luovutusten seurauksena Suomi menetti noin kymmenen prosenttia vientisahakapasiteetistaan.¹² Lisäksi sodan aikainen ja jälkeinen tiukka säännöstely vaikeutti investointeja myös Mikko Kaloisen sahoilla. 1940-luvun lopulla Suomen sahateollisuuden vientiä nopeutti aktiivinen valuuttakurssipolitiikka, mikä näkyi useina markan devalvoineina sotaa seuranneina vuosina. Devalvoineita seurasi melko säännöllisesti uudestaan jälleen 1957 ja 1967.¹³ Tuolloin valuuttakurssipolitiikka heijastui, Kimmo Kaloisen kuvaamalla tavalla erityisesti ulkomaanviennistä perillä olleen yrityksen johtohenkilön Aimo Kaloisen ajatuksiin:

*”Kun radiosta kuulu, että Suomen Pankki lupaa devalvoida, niin isän kasvoille levis sellanen leveä hymy.”*¹⁴

Sahaustoiminta Suomessa on ollut aina erittäin syklistä, ”hurjaa vuoristorataa”.¹⁵ Kysynnän suurista vaihteluista johtuen eri-

⁸ SKSÄ: Kalle Peltonen.

⁹ SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

¹⁰ Ahvenainen 1984, s. 435.

¹¹ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö. Asiakirja: 11.1.1944 Mikko Kaloinen.

¹² Ahvenainen 1984.

¹³ Devalvoineista ja metsäteollisuuden suhtautumisesta niihin, ks. Jensen-Eriksen 2007, s. 76–86.

¹⁴ Kimmo Kaloisen haastattelu.

¹⁵ Sama.

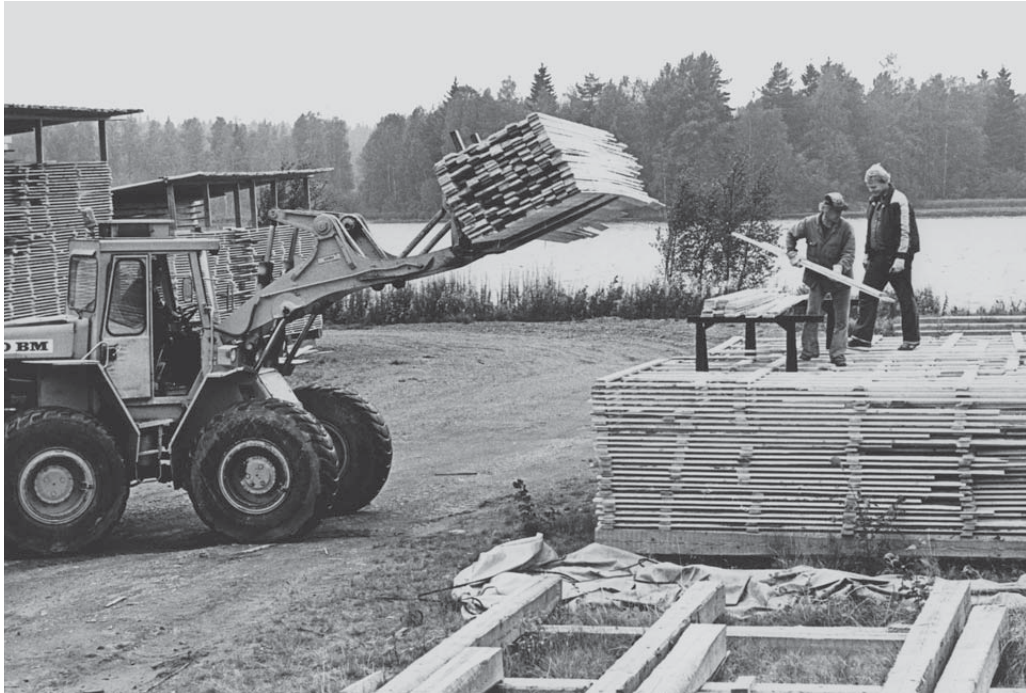

Kettulan sahan höyläämö ja kamarikuivaamot. Aikaisemmin rakennuksessa oli toiminut lämpövoimala. 1960-luvulla puutavaraa kuivattiin monin eri tavoin: kamarikuivaamoissa, tapuleissa sekä sahojen laivauksen yhteiskuivaamolla Paraisilla.

tyisesti puun ostot, tuotantomäärät, erilaiset investoinnit sekä rekrytoinnit sahallä tuli pyrkiä ajoittamaan oikein. Vaikuttaa siltä, että Mikko Kaloisella oli hyvää kaukonäköisyyttä kysynnän ennakkointiin ja tuotantomäärien sopeuttamiseen. Myös sahanhoitajana toiminut Keijo Mäkipää kuvaa sahausliiketoiminnan olleen jatkuvasti tarkkaa tasapainottelua, mikä vaati toiminnan ja tuotantomäärien ennakkointia. Hyvien suhdanteiden aikaan saha saattoi määrittää myyntiehtoja ja hintoja ja sahallä pyrittiin tuottamaan sahatavaralaatuja, joista yritys sai parhaan katteen. Heikompien suhdanteiden aikana asiakkaat puolestaan pääsivät vaikuttamaan tarkasti, millaista laatua he ostivat.¹⁶

Merkittävin sotien jälkeinen sahteollisuuden käänne koettiin Suomessa Korean suhdanteena 1950-luvun alussa. Suhdannousun taustalla oli pelko Korean niemimaalla käydyn sodan leviämisestä kolmanneksi maailmansodaksi. Spekulointi johti siihen, että metsäteollisuus luonnollisesti halusi turvata maailmanlaajuisesti raaka-aineiden riittävyyden, mikä puolestaan nosti puun hinnan lyhyessä ajassa moninkertaiseksi myös Suomessa. Erityisesti nousi kuitupuun hinta, mutta vaikutukset

¹⁶ Keijo Mäkipään haastattelu.

Oy Mikko Kaloinen perusti uuden sahan Teurojärven rantaan vuonna 1946. Sen rakentamisesta vastasi sahanhoitaja Otto Mäkipää. Sahan tuotanto oli merkittävää 1950-luvun lopulle saakka. Sahan koneet joutuivat seisomaan lähes tyystin 1960-luvulla heikon kysynnän vuoksi. Viennin lähtiessä todelliseen nousuun vuonna 1973 alettiin Teurolla sahata pikkutukkeja ja tapulit kasvoivat jälleen.

näkyivät myös tukkien ja sahatavaran hinnan nousuna. Metsäteollisuuden piristysruiske näkyi välittömästi Oy Mikko Kaloinen toiminnassa. Tuotantomäärät kasvoivat vuonna 1950 huipulukemiin. Tilanne kuitenkin normalisoitui pian, ja vastaavat tuotantomäärät saavutettiin seuraavan kerran vasta vuosikymmenen lopulla. Korean suhdanne näkyi laajemminkin sahojen toiminnassa: palkat nousivat ja pankit alkoivat myöntää lainoista helpommin.¹⁷

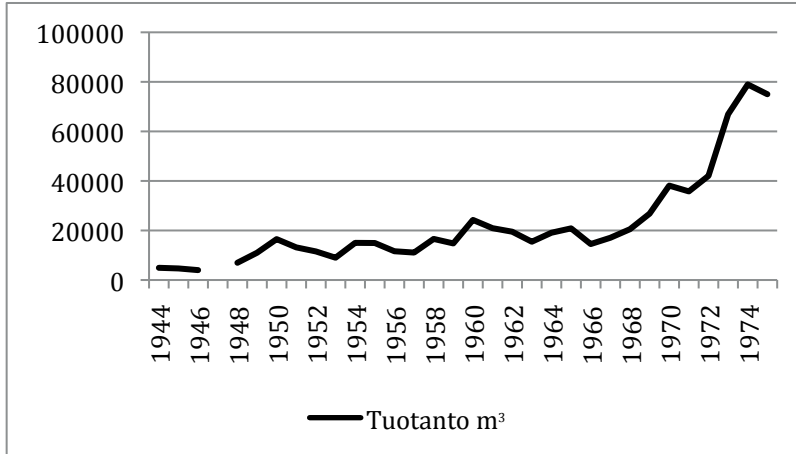
Kaloisten sahoilla suhdanteiden muutoksia seurattiin jatkuvasti ja toimintaa pyrittiin aina sopeuttamaan tilanteen vaatimalla tavalla.¹⁸ Esimerkiksi 30.8.1973 sahalla todettiin vuoden olleen ”läpimurtovuosi ja kuinka tuotantokäyrä oli noussut vuo-

¹⁷ Ahvenainen 1984, s. 407–409.

¹⁸ Keijo Mäkipään haastattelu; UPM-ark., Mikko Kaloinen Oy:n arkisto. Oy Mikko Kaloinen yleiskatsaukset 1961–1973.

KUVIO 1. Tuotantomäärät Kettulan sahalla 1944–1975

Lähde: Lehtonen, s. 38–39; ELKA, Vuositilastot.

desta 1966 lähtien lähes suoraan ylöspäin”. Yrityksessä arvioitiin jopa, että ”suhdannehuippu on saavutettu”, kuten Kari Kaloinen mainitsi Hämeen Sanomille.¹⁹ Vuotta 1973 olivat kuitenkin edeltäneet huomattavasti vaikeammat vaiheet 1960-luvun aikana. Kari Kaloinen mukaan sahan myymistä harkittiin jopa vuonna 1966, sillä kysyntä oli ollut monena peräkkäisenä vuonna selvästi laskevaa.²⁰ Tästä kerrotaan lisää kirjan loppupuolella.

Mikko Kaloinen ensimmäisellä sahalla tuotantomäärät olivat pieniä. Alkuvuosina sahausmäärät ylsivät vuodessa 100–200 standartiin, nousten noin 600–700 standartiin vuonna 1915.²¹ Tuotantomäärät kasvoivat valtavasti 1920-luvulla, jolloin ne lähes nelinkertaistuivat. Seuraavalla vuosikymmenellä, 1933–34 Kettulan vuotuinen sahausmäärä oli miljoona kuutiojalkaa, ja 1970-luvun puolivälissä määrä oli kasvanut noin kolmeen miljoonaan kuutiojalkaan (n. 85 000 kiintokuutiometriä).²²

Ennen sotaa ja sodan jälkeen (1917 ja 1922) Kettulan sahalle ostettiin vuodessa noin 6 000–8 000 runkoa tukkeja ja vuonna 1925 määrä oli kasvanut jo yli 15 000 runkoon vuodessa.²³ Vuonna 1927 Mikko Kaloinen kirjoitti tilikirjaansa, kuinka yh-

¹⁹ HäSa 30.8.1973.

²⁰ Kari Kaloinen haastattelu.

²¹ Kaloinen Mikko, *Muistikirjan muistelmat*. HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Arvoisa juhlayleisö 1958.

²² SKSÄ: Kalle Peltonen.

²³ HMA, MKA. Pääkirja 1917–1927.

teensä saha käytti 28 782 runkoa, eli 293 978 kuutiojalkaa, mikä teki 1069 standarttia.²⁴ Kolmekymmentä vuotta myöhemmin, vuoden 1957 aikana, tukkeja kulki sahan läpi 105 400 kappaletta.²⁵ Tuotantomäärien kasvua sekä tuotannon tehostumista havainnollistaa hyvin myös se, kuinka esimerkiksi vuonna 1962 sahan kuorimon kone suunniteltiin uudistettavaksi sellaiseksi, että sen läpi kulkisi kahdeksan tunnin vuoron aikana 1200–1400 tukkia.

Sotien jälkeen tuotannon kasvu hidastui selvästi koko sahateollisuudessa. Metsäteollisuudessa sotien jälkeiset vuosikymmenet eivät olleet sahateollisuuden, vaan massa- ja paperiteollisuuden nousukautta. Tätä kuvaa hyvin koko Suomen sahateollisuuden kapasiteetin erittäin maltillinen kasvu 1930-luvun lopun noin 7,5 miljoonasta kuutiometrillä vuoden 1970 hieinan yli 9 miljoonaan kuutiometriin.²⁶ Tuotantomäärien kasvua kuitenkin tapahtui Oy Mikko Kaloisella, erityisesti 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuolella, jolloin ulkomaanvienti alkoi jälleen vetää paremmin. Tuolloin sahausmääriä pystyttiin lisäämään monilla teknisillä uudistuksilla, mutta myös siirtymällä pysyvästi kaksivuorotyöhön vuonna 1969.²⁷

Tuotantomäärien kasvu oli Mikko Kaloisen sahoilla pitkäaikainen prosessi. Sahojen tekniikkaan tehtyjen parannusten myötä kapasiteettia ja tuotantomääriä pystyttiin kasvattamaan edellisiin vuosiin verrattuna muutamia kymmeniä prosentteja.²⁸ Tuotantomääriä tarkasteltaessa on hyvä muistaa tuotantokapasiteetin ja todellisen tuotannon ero. Esimerkiksi vuonna 1946 Oy Mikko Kaloisen tuotantokapasiteetiksi arvioitiin 3 000 standarttia, mutta saman vuoden alussa arvioitiin, että vuoden aikana tullaan tuottamaan 1 150 standarttia.²⁹

Paikallinen raaka-aine määrittä sahattavat puulajit. Mikko Kaloisen sahojen tuotanto oli pääasiallisesti havupuuta, eikä esimerkiksi koivua sahattu vuosittain 1940-luvun lopulla ollen-

²⁴ Sama.

²⁵ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö. Asiakirja: Ilmoitus sahateollisuuden tilaa vuoden vaihteessa 1957/1958 koskevaa tilastoa varten, Oy Mikko Kaloinen.

²⁶ Ahvenainen 1984, s. 404.

²⁷ Lehtonen, s. 45, 95–96.

²⁸ Keijo Mäkipään haastattelu.

²⁹ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö. Asiakirja: Ilmoitus sahateollisuuden tilaa vuoden vaihteessa 1945/1946 koskevaa tilastoa varten, Oy Mikko Kaloinen.

kaan.³⁰ Sahojen tuotannossa pyrittiin erikoistumaan siten, että vuonna 1963 havupuiden sahaus suoritettiin yksinomaan Kettulan sahalla ja Teurolla sahattiin koivut.³¹ Erot sahojen raameissa olivat myös seuraavina vuosina vaikuttamassa siihen, että Kettulan toiminta keskittyi kuuseen ja mäntyyn, kun taas Teurolla sahattiin erityisesti koivua, mutta myös leppää ja pikkutukkia.³²

Oy Mikko Kaloisen tuotannossa pyrittiin kehittymään teknisesti sekä kehittämään innovaatioita, kuten esimerkiksi kuorihumus, kuten kirjan alkupuolella on kerrottu. Sahatavarantuotannossa jatkuvuus näkyi myös erittäin vahvasti. Esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan aikana aloitettu laatikkojen ja laatikkolautojen tuotanto tuli esiin vielä vuonna 1963, jolloin merkittävä osa kotimaan myyntiin päätyneestä sahatavarasta kului yhä laatikkojen raaka-aineena.³³

Puun osto ja myynti

*"Silloha aidosti vielä kilpailtiin hinnoilla, ja [...] sillä, min-kälaisena yhtiötä pidettiin"*³⁴

Vaikka tämä toteamus liittyi raaka-aineen hankintaan Oy Mikko Kaloisella, koskivat täysin samat tekijät myös valmiin sahatavaran myyntiä. Esimerkiksi Mikko Kaloinen mainitsi lyhyesti muistikirjassaan, kuinka puutavaran hintoihin Euroopassa vaikuttavat: *"laatu, kunto ja tavaramerkki"*. Sahateollisuuden myytävät tuotteet ovat hyvin perinteisiä, eivätkä ole vuosien mittaan muuttuneet suuresti. Tällöin kannattavuutta ei ole sahatateollisuudessa voitu suuremmin kasvattaa esimerkiksi jatkojalostuksen avulla. Liiketoiminnallisesti puun ostohinnat ja sahatavaran myyntihinnat – jotka molemmat ovat erittäin kilpailtuja – määrittävät suuresti toimialaa.³⁵ Vaikka itse kuljetus- ja sahausprosessit vaativat työvoima- ja pääomakustannuksia, joita saadaan

³⁰ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö. Asiakirja: Ilmoitus sahatateollisuuden tilaa vuoden vaihteessa 1945/1946 koskevaa tilastoa varten, Oy Mikko Kaloinen. Myös HMA, MKA. Kansio: Tilastolomakkeita. Vuotuisesta sahausesta koivua oli 1950-luvulta 1980-luvulle yleensä vain noin yksi, kaksi prosenttia. Yksittäisinä vuosina, kuten 1953 ja 1957, koivun sahaus saattoi olla jopa 8–10 prosenttia vuotuisesta sahausmäärästä.

³¹ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316 / Asiakirja: Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta 1963.

³² UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973; Pertti, Saaren, Kalle Ilosen ja Kauko Mäkipään haastattelu; SKSÄ: Lauri Laine.

³³ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316. Asiakirja: Kotimaanmyynti v. 1963; Lehtonen, s. 38–39.

³⁴ Pertti Saaren haastattelu.

³⁵ Kari Kaloisen ja Keijo Mäkipään haastattelu; Kunnas 1981, s. 67.

pienennettyä tuotantomääriä kasvatettaessa, muodostavat raaka-ainekulut noin kaksi kolmannesta lopputuotteen hinnasta.³⁶

Oy Mikko Kaloisen sahojen liiketoiminnalle ja kilpailukyvyille puusta maksettava hinta sekä raaka-aineen saatavuus olivat erittäin ratkaisevia tekijöitä. Tukit hankittiin sahalle noin 50 kilometrin säteeltä; puun osto oli hyvin organisoitua ja paikalliset ostomiehet tunsivat kokemuksesta alueen puunlaadun sekä puunmyyjät.³⁷

Mikko Kaloisen aloittaessa sahaustoimintaa hän pystyi hyödyntämään aluksi hieman Ylöskartanon metsien vuosilohkoja, mutta suurin osa puusta oli silti ostettava muilta.³⁸ Kaloisen yhtiön harjoittama puun osto oli pitkään, ainakin vielä 1960-luvulle saakka, runkokauppaa.³⁹ Tällä tavalla puutavaraa ostettaessa sovitun alarajan täyttävät puut luettiin tietyltä alueelta, minkä jälkeen päätettiin tietty hinta runkoa kohden. Voidaan väittää, ja myös kuvaukset Kaloisen harjoittamasta puukaupasta erityisesti yrityksen alkuaikoina kertovat siitä, että metsän ostaja oli kaupassa vahvempana osapuolena. Kaupanteossa Kaloisella oli käytettävissä lukuisia keinoja, kuten talon emännän kehuminen tai vaikkapa keskustelu tilan karjasta, joilla pyrittiin pääsemään sopiviin väleihin myyjän kanssa. Yksittäinen, vain ajoittain puuta myyvä viljelijä ei ollut samassa määrin perillä puukaupan kulloisestakin tilanteesta ja hintatasosta kuin ammattimaiset puun ostajat.⁴⁰ Mistään epärehellisyydestä ei kuitenkaan ollut kyse.⁴¹ Mikko Kaloinen sekä myöhemmät piirimiehet tulivat hyvin toimeen ihmisten kanssa, ja heidän hankintataitonsa olivat kohdallaan.⁴²

Ajoittain puuta hankittiin Kaloiselle myös hankintakauppana, jossa isäntä vastasi tukkien sahauksesta ja kuljetuksesta sahalle asti. Esimerkiksi tukkeja Kettulan sahalle elo- ja syyskuussa vuonna 1920 ajaneet Kustaa Laurila ja Felix Alhainen saivat maksua 25 markkaa (n. 10,10 euroa) tukilta. Kaato- ja ajokulut muodostivat kuitenkin merkittävän osan sahalle tuodun puun hinnasta. Esimerkiksi seuraavana vuonna 1921 runkokaupalla ostetun tukin

³⁶ Keijo Mäkipään haastattelu.

³⁷ Pertti, Saaren, Kalle Ilosen ja Kauko Mäkipään haastattelu; SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

³⁸ Kimmo Kaloisen haastattelu.

³⁹ Kalle Ilosen haastattelu.

⁴⁰ Kaloinen & Kaloinen 1994. Aihetta analysoi Pakkanen & Leikola 2010, s. 72–77.

⁴¹ HMA, MKA. Pääkirja 1917–1927.

⁴² Kaloinen & Kaloinen 1994. Pertti, Saaren, Kalle Ilosen ja Kauko Mäkipään haastattelu.

hinta oli kohonnut 30 markkaan kappaleelta, minkä päälle Mikko Kaloinen joutui yleensä laskemaan kaato- ja kuljetuskuluja noin 10 markkaa tukilta, riippuen mm. leimikon etäisyydestä sahalle (40 mk vastasi noin 13,20 euroa).⁴³ Vielä 1960-luvun alussa hankitusta puusta lähes 20 prosenttia ostettiin hankintakauppana, jolloin puun myyjä vastasi runkojen toimituksesta tienvarteen.⁴⁴

Toki hintakilpailua myös eri ostajien välillä löytyi, vaikka mainitaan, että jotkut isännät möivät puuta ainoastaan Kaloiselle. Tukkien ostossa oli pitkään kyse ennen kaikkea neuvottelutaidoista, sekä ostajan että myyjän kohdalla. Harvemmin lyötiin kauppahintaa lukkoon ensimmäisellä tapaamisella, vaan kaupantekotilanteissa kului aikaa. Joskus tunteja kestävässä neuvotteluissa oli puunmyyjän lisäksi ostajia jopa kolmesta eri yhtiöstä. Ostomiehillä oli valtuudet käyttää omaa harkintaa ostotilanteessa, ja oikein hinnoitelluilla ostoilla oli erittäin tärkeä merkitys yrityksen toiminnalle.⁴⁵

Koska raakapuun hankinta oli eräs tärkeimmistä kilpailutekijöistä eri sahojen välillä, kilpailu puun hankinnasta välillä oli kovaa, ja monet laitokset pyrkivät hankkimaan lähestulkoon alueellisia monopoleja liittyen puun ostoalueisiin. Jo Mikko Kaloinen joutui kokemaan kilpailun vaikutuksen, ja Yhtyneiden Paperitehtaiden yritysosto 1970-luvulla liittyi myös oleellisesti puun ostoalueen kasvattamiseen, kilpailijan ostamiseen pois ensisijaisesti puunostomarkkinoilta.⁴⁶ Koska yritys ei joutunut suuremmin kärsimään raaka-aineen puutteesta, vaikuttaa siltä, että Oy Mikko Kaloisen sahoilla raaka-aineen hankinta oli onnistunutta.⁴⁷

Suurin osa puutavarasta hankittiin yksityisiltä metsänomistajilta, mutta hankintoja tehtiin myös valtion metsistä. Merkittävä osa valtion puunmyynnistä hoidettiin vuosittain Hämeenlinnassa hotelli Aulangolla järjestetyissä puuhuutokaupoissa. Vuoteen 1966 asti järjestetyissä huutokaupoissa myytiin harkittavaksi erityisesti sahatavaraksi kelpaavaa järeää puutava-

⁴³ HMA, MKA. Pääkirja 1917–1927.

⁴⁴ HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Metsänostotilanne 28.11.1960.

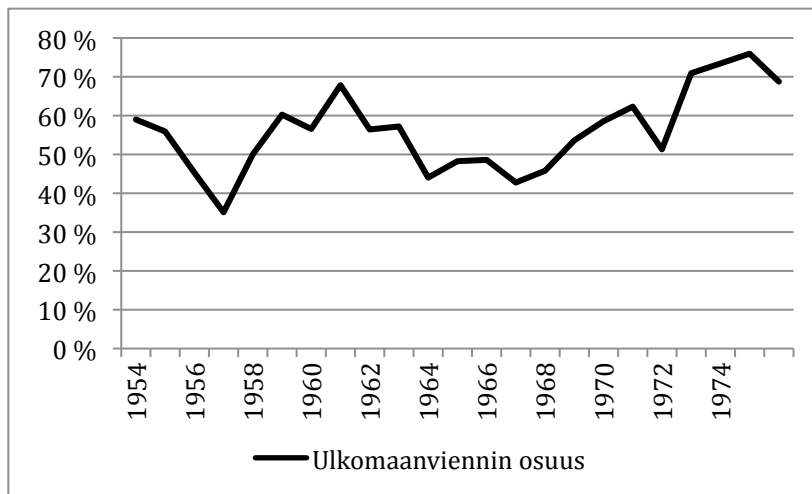
⁴⁵ Pertti, Saaren, Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Keijo Mäkipään haastattelu.

⁴⁶ Kari Kaloisen ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁴⁷ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973.

KUVIO 2. Ulkomaanviennin osuus Oy Mikko Kaloisen vuotuisesta myynnistä ⁵²

Lähde: ELKA, Vuositilastot.

raa koskevia alueita. Syksyllä tapahtunut puuhuutokauppa oli perinteikäs ja merkittävä tilaisuus tavata saha- ja metsämiehiä ympäri Suomea ja saada käsitys tulevan vuoden hintatasosta.⁴⁸ Oy Mikko Kaloiselta Aulangolle lähti koko johtoryhmä, ja erityisesti tärkeässä asemassa olivat puun hankinnasta vastanneet piirimiehet. He olivat käyneet lukemassa kiinnostavien osualueiden puut etukäteen, arvioineet laadun ja puiden arvon.⁴⁹

Raaka-aineen hintakehityksen lisäksi sahalla seurattiin jatkuvasti ulkomaisen kysynnän kehittymistä ja sen perusteella annettiin omia ehdotuksia hinnoista.⁵⁰ Hinnat ja kysytyt puutaralaadut vaihtelivat vuosittain kussakin maassa, mutta varmintä oli se, että korkeimman hinnan tarjonnan kanssa päädyttiin kauppaan. *"Kun viennissä oli kova kysyntä, niin kotimaa jäi ilman. Aina nää vähän vinoilikin nää kotimaan ostajat, että 'joo joo tietenkin kaikki kunnon tavarat menee vientiin'"*, kuten Keijo Mäkipää kuvaa korkeasuhdanteen aikaista hintakilpailua.⁵¹ Toisaalta on tärkeä muistaa, että kotimaanmarkkinoilla vallitsi

⁴⁸ Aulangon puuhuutokaupasta ks. Pakkanen & Leikola 2010, s. 68–71. Aulangon puuhuutokauppa hinnan "aloittajana": Keijo Mäkipään haastattelu; UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973.

⁴⁹ Keijo Mäkipään haastattelu.

⁵⁰ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973.

⁵¹ Keijo Mäkipään haastattelu.

⁵² Osuutta rahamääräisestä myynnistä ei ole saatu selvitettyä. Mittayksikkönä on käytetty määriä, tässä tapauksessa standarteja. Sahojen valvontayhteisölle Oy Mikko Kaloinen raportoi puutavaran käytöstä myös "oman käytön ja jalostuksen"; jota ei ole tässä huomioitu kotimaanmyyntinä. Mikäli "oma käyttö ja jalostus" laskettaisiin kotimaanmyyntiksi, laskisi viennin osuus muutamia prosentteja.

pitkään hintasäännöstely, mikä rajoitti kilpailua kotimaassa.⁵³ Vuonna 1965 yrityksessä kiiteltiin kotimaan kiinteää myyntihintaa siitä, että vuoden tulos säilyi juuri ja juuri positiivisena.⁵⁴

Oy Mikko Kaloisen tuotanto suuntautui melko tasaisesti sekä ulkomaille että kotimaahan 1950-luvulta 1970-luvulle. Vaikka muutokset kotimaan ja ulkomaan kysynnässä ajoittuvat yleensä samoihin vuosiin, auttoi myynnin jakautuminen tasaisesti sekä kotimaan että ulkomaisten välillä vähentämään sahaustoimintaan liittyviä suhdanneriskejä.⁵⁵ Esimerkiksi 1920-luvun alkupuolella yrityksen myynti nojasi merkittävässä määrin yksittäiseen ostajaan, Keravan Puuteollisuuteen. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana riippuvuus yhdestä asiakkaasta ei enää ollut samalla tavoin keskeinen yhtiön toiminnalle.⁵⁶ Kuten toisen maailmansodan jälkeiset myyntiosuudet osoittavat, oli kotimaanmyynnin merkitys Oy Mikko Kaloiselle melko suurta verrattuna moniin muihin sahoihin. Voidaan nähdä, että 1960-luvun heikkoa ulkomaanmyyntiä korvasivat suuri kotimaanmyynnin osuus sekä vakaampi hintataso kotimaassa.

Kilpailu vientisopimuksista oli tiukkaa sahojen välillä. Sopimuksiin ja myyntiin ei kuitenkaan vaikuttanut ainoastaan tuotteiden hinta, vaan myös hyvät suhteet ostajiin. Molempipuolinen luottamus ja toimitusvarmuus olivat erittäin tärkeitä vientitoiminnassa. Sahan johdon tuli tuntea ostajat, ja useat agentit olivat pitkäaikaisessa liikesuhteessa Oy Mikko Kaloiseen.⁵⁷ Esimerkiksi Aimo Kaloisen aikana myyntitoiminta oli organisoitu erikseen kotimaan ja ulkomaan myyntiin, joista ensin mainitusta vastasi Erkki Taipale, jälkimmäisestä Aimo Kaloinen.

Tarkkaa ajankohtaa, jolloin Oy Mikko Kaloisen ulkomaanvientitapahtui jo ennen ensimmäistä maailmansotaa esimerkiksi Keravan Puuteollisuuden kautta.⁵⁸ Ensimmäisen kerran Kaloi-

⁵³ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973. Asiakirja: *Katsaus Oy Mikko Kaloisen vuoden 1969 toimintaan.*

⁵⁴ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973. Asiakirja: *Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta 1965.*

⁵⁵ *Kotimaan ja ulkomaankysynnän samanaikaisuudesta*, Kunnas, Heikki, *Suomen sahateollisuus (1965–1981)*, s. 51.

⁵⁶ HMA, MKA. *Pääkirja 1917–1927*. UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973. Asiakirja: *Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta 1965.*

⁵⁷ *Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu.*

⁵⁸ SKSÄ: *Kimmo Kaloinen.*

Vienti Keski-Eurooppaan oli tärkeää Oy Mikko Kaloisen liike-toiminnalle. Agentteja nähtiin usein sahan konttorissa neuvottelemassa tilauksista. Kuvassa saksalainen ostaja J. H. Garrels rouvineen. Vakiintuneet suhteet ostajiin olivat tärkeitä erityisesti vaikeina vuosina.

nen möi puutavaraa omaa merkkiään käyttäen mahdollisesti jo vuonna 1920.⁵⁹ Kaloisen pitämä tilikirja, joka Kettulan osalta alkaa vuodesta 1920, kertoo, kuinka yritys oli jo 1920-luvulla erittäin riippuvainen ulkomaanviennistä. Esimerkiksi vuosina 1920–1923 myynnistä 77 prosenttia koostui ulkomaanviennistä, jota tapahtui esimerkiksi Englantiin. Liikevaihto vaihteli esimerkiksi 1920-luvun alussa peräkkäisinäkin vuosina melko runsaasti, sen mukaan kuinka suuri vientisopimus saatiin kulloinkin solmittua.⁶⁰

Länsi-Eurooppa oli tärkein markkina-alue Oy Mikko Kaloiselle. Puutavaraa vietiin erityisesti Iso-Britanniaan, Saksaan, Hollantiin, Belgiaan, Ranskaan, Ruotsiin sekä Tanskaan. Eteläisen Euroopan maista puolestaan esimerkiksi Kreikkaan ja Israeliin kohdistui ajoittain vientiä.⁶¹ Sahatavaraa päätyi jo 1950-luvulla maailman ääriin, Argentiinaan, Etelä-Afrikkaan sekä Australiaan Oy Mikko Kaloisen laivausmerkillä varustettuna.⁶² Oleellisimmat läntisen Euroopan kohdemaat säilyivät vuosikymmenten mittaan kuitenkin pitkälti samoina. Puutavaran vienti Euroopan markkinoille hoitui agenttien välityksellä ja välittäjinä toimi sekä suomalaisia että ulkomaalaisia.⁶³ Sen sijaan kaukomaihin, Lähi-itään, Egyptiin tai Irakiin kauppaa tehtiin suomalaisten kauppahuoneiden kautta.

⁵⁹ Kaloinen, Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁶⁰ HMA, MKA. *Pääkirja 1917–1927*.

⁶¹ HMA, MKA. *Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: OY PIHTA AB*.

⁶² HMA, MKA. *Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Arvoisa juhlayleisö 1958*.

⁶³ Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu; HMA, MKA. *Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Patentti ja rekisterihallitukselle 1964*.

Viennin edistäminen oli oleellinen osa ulkomaankauppaa. Irlantiin Oy Mikko Kaloisen vei runsaasti kuusta. Kuva Irlannin liikematkalta: toinen vasemmalta monivuotinen agentti Jack Hilary, oikealla Hämeenlinnan myyntikonttorin johtaja Hugo Lapojärvi, keskellä ostaja, vasemmalla Michael Hilary.

Agentit vierailivat Kettulan sahalla useasti. He tutustuivat puutavaraan ja neuvottelivat hinnoista. Joskus agentteja tai heidän lapsiaan saattoi lomaillla Tuuloksessa. Sahan myynnin jälkeen vuonna 1975 Aimo Kaloisen oli tärkeää tutustuttaa Yhtyneet Paperitehtaat esimerkiksi agentteihin ja ostajiin, jotta toiminta olisi jatkunut luontevasti ja suhteet ostajiin olisivat jatkuneet hyvinä.

Myyntityö vaati tiimityöskentelyä, sillä myyntierät saattoivat olla suuria, kokonaisia laivakuljetuksia. Sahan johdon tuli ilmoittaa myyntipäälliköille, mitä laatuja ja dimensioita sahan on mahdollista tarjota, tuottaa ja myydä.⁶⁴ Erityisin esimerkki tiimityöskentelystä, viennin nopeudesta sekä tuotannon tehokkuudesta on Mikko Kaloisen kertomus ”nopeimmasta toimituksesta laivaan”. Alkuvuodesta 1939 saha oli saanut sovittua lukuisia kauppoja. Tavaraa oli sahattu, höylätty ja kuivattu, mutta yllättäen Kaloisen sai sähkösanoman, jossa ilmoitettiin Englan-

⁶⁴ Keijo Mäkipään haastattelu.

Kettulan saha sai uuden konttorirakennuksen vuonna 1973. Konttorista käsin hoidettiin muun muassa ulkomaanvientiin liittyviä asioita. Kari Kaloinen puhumassa uuden toimiston avajaisjuhlassa.

nista saapuvan laivan tulevan kahdeksan vuorokauden kuluttua; kuukautta aikaisemmin kuin oli sovittu. Ilmeni, ettei yrityksellä riitä varastoissa toivottua tavaraa, eikä tukkejakaan löytynyt riittävästi sahaukseen. Mikon ollessa sairaalassa päättyi hänen poikansa Jouko Kaloinen hoitamaan toimitusta. Tukit saatiin kaadettua tien varresta ja ajettua autoilla sahalle ja sahaus valmistui muutamassa vuorokaudessa. Tätä seurasi höyläys ja kuivaus, ja lopulta kahdeksantena päivänä sahattu ja höylätty puutavara oli kulkenut rautateitse Sörnäisiin ja saapui ajallaan laivaan.⁶⁵

Ulkomaanvienti hoidettiin pitkään agenttien välityksellä, mutta erityisesti Aimo Kaloisen aikana kaupallisten suhteiden ylläpitoa suoraan eurooppalaisiin ostajamaihin lisättiin, ja sitä helpotti Aimo Kaloisen hyvä kielitaito. Kimmo Kaloisen mukaan Aimo kävi *”täydestä sydämestä kauppaa saksaksi ja hollanniksi sekä englanniksi ja pystyi sanomaan kohteliaisuuksia ranskaksi ja flaamiksi.”*⁶⁶ Sahatavara-agenttien vahvuutena oli valmis verkosto ostajiin.

Yrityksen kaupankäynnin jatkuvuudelle hyvien liikesuhteiden ylläpito itsenäisesti toimivien agenttien sekä lopullisten asiak-

⁶⁵ Kaloinen, Mikko, *Muistikirjan muistelmat*.

⁶⁶ Kimmo Kaloisen haastattelu.

kaiden kanssa oli hyvin tärkeää. Kirjeenvaihto kertoo muun muassa pienten liikelahjojen lähettamisestä agentille WM. Brands (Timber) Ltd:lle, joka puolestaan erittäin kohteliain sanoin toivotti menestystä Kaloisten liiketoimille.⁶⁷ Suhteiden ylläpidossa oli tärkeää agenttien tapaaminen henkilökohtaisesti. Kettulassa saksalaisagentit saattoivat päästä muun muassa kalastamaan ja saunomaan, ja liikesuhteet olivat joskus huomattavan pitkiä.⁶⁸

Myöhemmin tärkeä muutos, joka koski ulkomaanvientiä, tapahtui 1970-luvun alussa, jolloin ulkomaisia agentteja vähennettiin. Keijo ja Marja-Liisa Mäkipään mukaan tämä oli seurausta muun muassa kielitaidon parantumisesta sekä uudesta teknologiasta, telex-yhteyden saamisesta sahalle.⁶⁹ Sahan tietoliikenneyhteydet olivat 1970-luvun alussa hyvin ajanmukaiset, sillä vuonna 1973 sahan konttorissa oli käytössä *”ulko-maisten ostajien kanssa päivittäin yhteyttä välittävä telex-laite”* sekä puhelinkeskus, joka oli varustettu *”viidellä sisääntulolinjalla ja kolmellakymmenelläviidellä alanumerolla”*.⁷⁰ Mahdollisesti agenttien vähentämisen seurauksena myyntiprovisioiden osuus liikevaihdosta oli vain alle 0,2 prosenttia vuonna 1974.⁷¹

Kilpailu oli kovaa

Kaloisen aloittaessa sahaustoimintaa sahalle jouduttiin tekemään runsaasti investointeja ja hankintoja. Alkuvuosina esimerkiksi koneita uusittiin useaan otteeseen.⁷² Merkittäviä tuotantokapasiteettia lisääviä uudistuksia sahalla ei suoritettu 1920-luvun aikana. Mikko Kaloisen tilikirjat kertovatkin, kuinka sekä Kettulan että Kyläjoen sahojen laskennallinen arvo laski tasaisesti aina vuoden 1928 lopulle saakka. Seuraava merkittävä uudistus sahalla tehtiin vuosina 1929–1930, jolloin saha rakennettiin täysin uudestaan. Tuolloin sahan käyttöön hankitut uudet koneet ja laitteet, muun muassa kolme höyrykonetta sekä 4-raaminen saha olivat käytössä seuraavien noin 20 vuoden ajan.⁷³

⁶⁷ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316. Asiakirja: G.W. Mackie. J.P.

⁶⁸ Keijo Mäkipään haastattelu.

⁶⁹ Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu; UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973. Asiakirja: Oy Mikko Kaloinen yleiskatsaus 1973.

⁷⁰ HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Torstaipalaveri 24. 1. 1974.

⁷¹ HMA, MKA. Inventaari- ja tasekirja 1946–1956; UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Inventaari- ja tasekirja 1956–1974.

⁷² HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Arvoisa juhlayleisö; Pääkirja 1917–1927.

⁷³ Sama.

Työn tuottavuus suomalaisilla sahoilla nousi 1930-luvulta 1970-luvulle jatkuvasti. Kun 1930-luvun lopulla yksi suomalainen sahatyöntekijä tuotti keskimäärin 160 m³ valmista tavaraa, oli määrä vuonna 1970 kaksinkertaistunut 320 m³:iin. Myös Oy Mikko Kaloisella tuotannon kasvattamiseen panostettiin, mikä vaati sotien jälkeen ennen kaikkea koneellistamista.

On kuitenkin huomattava, että vielä 1950-luvulla Kettulan sahaustoiminta ei ollut täysin ympärivuotista. Sahaustoiminnan keskeytyessä saattoivat työntekijät siirtyä esimerkiksi peltoihin tai tukkimetsiin. Suursahoihin verrattuna joustava työvoiman tarjonta oli Oy Mikko Kaloisella tärkeä kilpailuvaltti. Tuuloksesta ja lähialueilta väkeä riitti tukkimetsiin ja sahalle, työvoima oli työmoraaliltaan tunnollista ja ahkeraa.⁷⁴ Tuuloslaisille saha tarjosi lisätuloja, ja työntekijät ymmärsivät hyvin toiminnan epävarmuudesta johtuvan kausiluontoisuuden sekä syklisyyden Keijo Mäkipään arvioimalla tavalla:

"Sahaustuotantomäärät oli sen verran pieniä 1950- ja 1960-luvulla, et suurin osa näistä työntekijöistä oli tämmösiä pienen maapaikan omistajia, et ne niin kun oli asennoitunu siihen, että kun ne katto ikkunasta ulos ja näki kun siihen aikaan säilytettiin järven lahdella tukkeja, 'ahaa no elokuussa näyttää tukit loppuvan' ne arvioi itse noin karkeesti sitä, 'no sitten kerkiää talon töihin'. Eli ei siinä ollu niin kun mitään, se oli normaalia, ei niitä mitenkään lomautettu, ne sitten vaan jäi pois. Sovittiin, että sitten kun marraskuussa tai joskus kun ruvetaan sahaamaan, saadaan uusia tukkeja, niin tottahan sä tulet töihin. Niin vastaus oli, et 'juu' ja se oli siinä."

Koska sahausmäärät kasvoivat ja koneellistuivat 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, työ ammattimaistui huomattavasti, eikä sahaustyö toiminut enää samalla tavoin sivunelinkeinona tuuloslaisille kuin aiemmin. Työvoimapulan vallitessa kyettiin työntekijöitä sahalle kuitenkin houkuttelemaan aina Kainuun kehitysalueita myöten.⁷⁵ On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi ATK-järjestelmiä hankittaessa sahatyö oli kasvanut huomattavasti pääomavaltaisemmaksi kuin aiemmin, jolloin ympärivuotinen toiminta oli elinehto.

⁷⁴ Esim. Kuisma (2009) painottaa "luterilaista työmoraalia" ja hyvää koulutusta.

⁷⁵ Keijo Mäkipään haastattelu.

Kettulan sahaustoiminta vilkastui ja sahalle investoitiin merkittävästi 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Kuvassa sahanhoitajana Kettulassa vuonna 1969 aloittanut nuori Keijo Mäkipää, taustalla "Mikon männyt".

Uuteen sahausteknologiaan pyrittiin Mikko Kaloisella investoimaan jatkuvasti. Toisen maailmansodan aikana saha rappeutui. Vaikka saha oli käynnissä sodan aikana, *"ei juuri vuosikorjauksia voinut tehdä, koska ei ollut miehiä riittävästi, eikä myöskään tarveaineita ollut saatavissa"*.⁷⁶ Jo sotien aikana 1943–1944 tilattiin Oy Mikko Kaloiselle Karhulan 24-tuumaiset kehysahat. Kuitenkin lopulta tilauksen jo viivästyttäneen⁷⁷ varasi sotakorvausteollisuuden valtuuskunta kyseisen tilauksen sotakorvaustoimitukseen 22.3.1945.⁷⁸ Yritys kuitenkin suunnitteli uuden sahan, joka valmistui 1950. Rakennusvuosien aikana vanhaa sahaa käytettiin yksiraamiseksi supistettuna ympäri vuodet.⁷⁹

Merkittävä sodanjälkeinen investointi Kettulassa olivat vuoden 1959 lopulla suoritettut laajat korjaustyöt sahalla. Tuolloin

⁷⁶ HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Arvoisa juhlayleisö.

⁷⁷ HMA, MKA. Kansio: 315 Tilat ja Rakennukset, Asiakirja: Kirjeenvaihtoa Karhula Oy:n sahoista 1938–1944.

⁷⁸ HMA, MKA. Kansio: 315 Tilat ja Rakennukset, Asiakirja: Sahan konepaperit 1944; SKSÄ: Kimmo Kaloinen.

⁷⁹ HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Arvoisa juhlayleisö.

sahalle hankittiin uudet Karhulan koneet ja samalla sahalla laadittiin monia pienempiä korjauksia. Raamien uusiminen ei onnistunut aivan ongelmitta, sillä kun uudet koneet olivat käyneet jo jonkin aikaa, sattui molempiin koneisiin suuri konerikko, jossa kiertokanget katkesivat rikkoen samalla muun muassa raamin peruslaatan.⁸⁰ Teuron sahan avulla pystyttiin jonkin verran korvaamaan Kettulan tuotantoa korjaustöiden aikana, mutta vaikka Teuron sahaa käytettiin kahdessa vuorossa, ei tavaraa kyetty tuottamaan yhtä paljon kuin mitä myyntisopimukset velvoittivat. Tällaisessa tilanteessa yritys joutui hankkimaan täydentäviä eriä Rengossa sijainneelta Kuittilan sahalta.⁸¹ Vaikeassa tilanteessa osa tavarasta jouduttiin jopa laivaamaan liian koreana, mikä tietysti aiheutti myöhemmin reklamaatioita.⁸²

Korjaustöiden tullessa lopullisesti päätökseen näkyivät investoinnit välittömästi, sillä tuotantomäärät kohosivat ennätysellisiksi, kuten Aimo Kaloinen mainitsi vuoden 1960 kesäjuhlilla:

”Ei jäädä tänä vuonna 3 000-4 000 standardin vuosisahaukseen, vaan sahauskauden tuotanto alkaa lähennellä kuuttatuhatta standardtia”.

Tuolloin Kettulan sahalla laadituilla muutostöillä oli myös pitkäaikaisempi vaikutus yhtiön toimintaan. Ennen investointia Teuron sahan vuosittainen tuotanto oli ollut samalla tasolla Kettulan sahan kanssa.⁸³ Kun sahatavaran kysyntä väheni 1960-luvun ”sahasurman” aikana,⁸⁴ jouduttiin tuotantoa vähentämään myös Tuuloksessa. Kettulan sahan ollessa kahdesta sahasta modernimpi päädyttiin Teuron sahausmäärä vähentämään vuonna 1961 ainoastaan 21 vuorokauteen.⁸⁵ Vaikka tuotanto Teurolla oli aina vuoteen 1973 saakka lähes pysähtynyttä, on kuitenkin nähtävä, että useampi saha toi liiketoimintaan joustavuutta.⁸⁶ Kun ennätysmäisen hinnannousun seurauksena tuotannon volyyymiä haluttiin kasvattaa mahdollisimman no-

⁸⁰ HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirjat: Oy Mikko Kaloinen toimintaan haitallisesti vaikuttaneita tekijöitä 1961; Hyvät kesäjuhlavieraat.

⁸¹ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316 Asiakirja: Kauppakirja, Myyjä: Kuittilan Saha Oy.

⁸² HMA, MKA. Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Oy Mikko Kaloinen toimintaan haitallisesti vaikuttaneita tekijöitä 1961; Keijo Mäkipään haastattelu.

⁸³ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö.

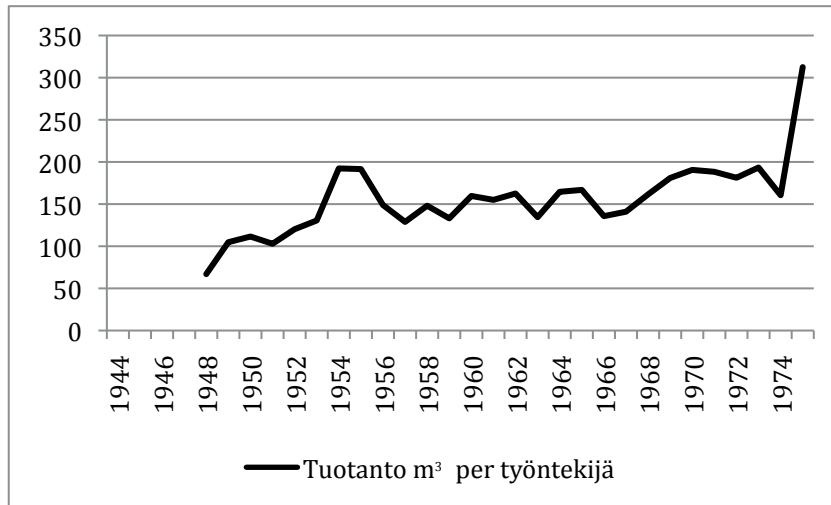
⁸⁴ Ahvenainen 1984.

⁸⁵ UPM-ark., Oy Mikko Kaloinen arkisto. Oy Mikko Kaloinen yleiskatsaukset 1961–1973, Asiakirjat: Tietoja Oy Mikko Kaloinen toiminnasta 1962–1963.

⁸⁶ ELKA, Saapuneet vuositilastot. Sahojen Valvontayhteisö.

KUVIO 3. Tuotannon tehostuminen Kettulan sahalla 1944–1975

Lähde: Lehtonen, s. 38–39.

peasti, päädyttiin – osittain Kettulan vanhan kaluston avulla – Teuron sahauksen uudelleen käynnistämiseen vuosien 1973 ja 1974 aikana.⁸⁷

Tuottavuuden kehittäminen sahalla oli välttämätöntä kilpailukyvyn ylläpitämiseksi. Tuotannon tehostumista sahoilla voidaan tarkastella muun muassa kahdesta näkökulmasta. Tuotantomäärä työntekijää kohti kuvaa sitä, paljonko valmista sahatavaraa syntyi vuodessa yhtä työntekijää kohden. Pääomaintensiteetti puolestaan kertoo paljonko koneita ja laitteita sahalla oli yhtä työntekijää kohden. Tuotantomääriä sekä käyttöomaisuutta (koneita ja laitteita) koskevat luvut ovat luotettavia, mutta työntekijöiden määrän mittaamiseen liittyy merkittävää epävarmuutta.⁸⁸ Tämän vuoksi toiminnan tehostumista kuvaavia lukuja tulee tarkastella ainoastaan suuntaa antavasti.

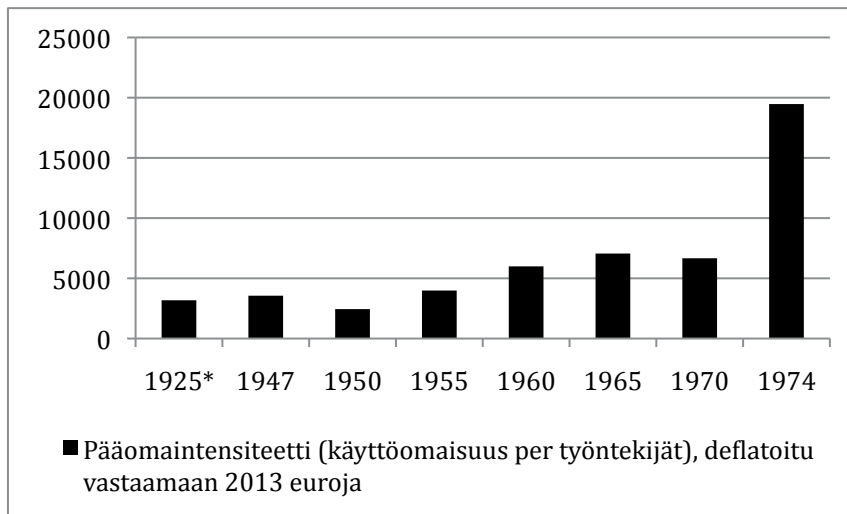
Aina 1960-luvun lopulle saakka Oy Mikko Kaloisen tuotannon tehostuminen oli hidasta. Vaikka tehostumisen kasvu noudattaa melko hyvin yleistä sahateollisuuden tuottavuuskehitystä, näyttää siltä, että sahan tuottavuus on ollut keskimääräistä selvästi

⁸⁷ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973, Asiakirjat: Oy Mikko Kaloinen yleiskatsaus 1973.

⁸⁸ Tuotantomääriä Oy Mikko Kaloisen raportoi 1940-luvulta alkaen Sahojen Valvontayhteisölle. Käyttöomaisuudesta puolestaan pidettiin kirjaa osakeyhtiön tilinpäätöksissä. Luvut työntekijöiden määrästä on saatu Lehtoselta. Koska työntekijöiden määrä saattoi kuukausittain vaihdella melko paljon, sahausvuoroja saatettiin lisätä ja vähentää, tulee työntekijämäärät nähdä ainoastaan suuntaa antavina. Sen takia sahan tehokkuus ei vuosina 1970–1974 varmasti kasvanut aivan yhtä voimakkaasti kuin yllä olevat diagrammit näyttävät.

KUVIO 4. Tuotannon tehostuminen Kettulan sahalla 1920-luvulta 1970-luvulle ⁸⁹

Lähde: Oy Mikko Kaloisen inventaari ja tasekirjat 1946–1974.

heikompaa kuin suomalaisessa sahateollisuudessa keskimäärin, mikäli mittarina käytetään tuotannon määrää työntekijää kohti.

Vaikka Suomen sahateollisuudessa on aina tapahtunut tuotannon kehittämistä ja tehostamista, merkittävimmin prosessin uudistuminen ja uudenlainen ajattelutapa näkyivät 1960- ja 1970-luvulla. Tämä näkyi erityisesti toiminnan rationalisointina sekä teknistymisenä.⁹⁰ Sama kehitys on nähtävissä myös Kettulassa, jossa koko sahan historian suurimmat muutokset suoritettiin vuosikymmenen vaihteessa.⁹¹ Merkillepantavaa on kuitenkin se, että sahan uudistustyöt ajoittuivat tuolloin sopivaan aikaan; pahimmat sahasurman vuodet olivat jo takana. Toisaalta huomionarvoista on myös uudistustöiden nopeus. Mikäli muutostöiden laajuutta tarkastellaan esimerkiksi pääomaintensiteetin kautta (koneita ja laitteita per työntekijä), havaitaan, kuinka pääomaintensiteetti lähestulkoon kolminkertaistui 1970-luvun alkuvuosina.

Merkittävimpiä uudistuksia Kettulassa olivat tuolloin saha-alueen logistiikan parantaminen maansiirtotöillä ja asfaltoinnil-

⁸⁹ Vuoden 1925 arvio on ainoastaan karkeasti suuntaa antava ja perustuu seuraaviin lukuihin. Sahan arvo oli 1920-luvun alkupuolella noin 200 000 markkaa. (Pääkirja 1917–1927). Tuolloin sahalla työskenteli noin 20 työntekijää (Lehtonen). Näiden perusteella saatu arvo on deflatoitu käyttäen vuotta 1925. HMA / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1946–1956. UPM-ark. / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1956–1974.

⁹⁰ Ahvenainen 1984.

⁹¹ Lehtonen; UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen yleiskatsaukset 1961–1973.

Tuoretta sahatavaraa odottaa siirtämistä kuivaamoon. Vuonna 1974 valmistunut kuivaamo tehosti sahan toimintaa selvästi. Sahatavara on koottu nippuihin, joita voitiin kuljettaa trukeilla kuivaamoon ja sieltä rekkoihin.

la, sahalaitoksen parannustyöt sekä kuorimon ja tukkien lajitte-
lulaitoksen rakentaminen. Kaikki tehostamistoimenpiteet eivät
kuitenkaan vaatineet pääomaa. Esimerkiksi 1970-luvun alussa
noin kymmenen vuotta aiemmin hankitut Otso-700-raamisahat
nähtiin Kettulassa moderneina. Sahan koneista pyrittiin saa-
maan kuitenkin enemmän irti pienillä teknisillä parannuksilla.
Sahaustoiminnan tehokkuutta pyrittiin kasvattamaan myös jär-
keistämällä tuotantoa.⁹² Esimerkiksi vuonna 1973 päätettiin tuk-
kivaraston toimintaa rationalisoida suunnittelemalla se uudel-
leen siten, että mänty ja kuusi ovat selvästi erillään toisistaan.⁹³

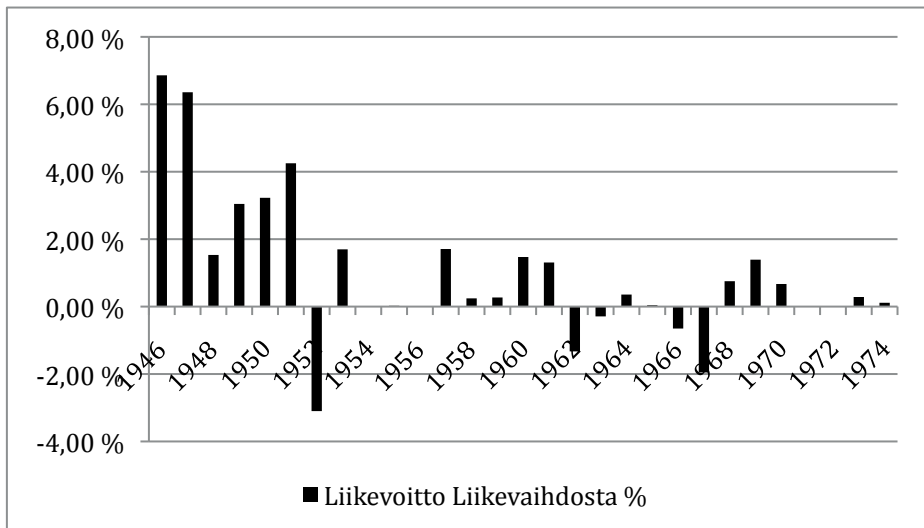
Merkillepantavaa liiketoiminnassa on erityisesti se, kuinka
sahan liikevoittoprosentti pysyi aina 1950-luvulta 1970-luvul-
le erittäin alhaisena. 1940-luvun lopulla säännöstelyn ollessa
vielä voimissaan keskimääräinen liikevoittoprosentti oli 4,2.
1950-luvulta vuoteen 1974 saakka keskimääräinen liikevoitto-

⁹² Keijo Mäkipään haastattelu.

⁹³ HMA, MKA.Kansio: Mikko Kaloinen Oy. Vuosijuhla, vanhoja papereita, ym. 1956–1974. Asiakirja: Maanantaipalaveri 10.7.1973.

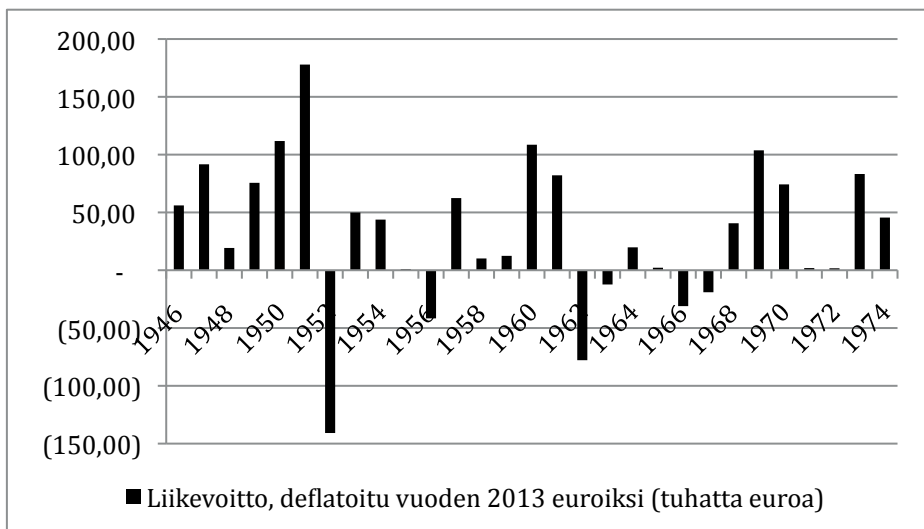
KUVIO 5. Oy Mikko Kaloisen liikevoittoprosentin kehittyminen 1946–1974⁹⁴

Lähde: Oy Mikko Kaloisen inventaari ja tasekirjat 1946–1974.

KUVIO 6. Oy Mikko Kaloisen liikevoiton kehittyminen 1946–1974⁹⁵

Lähde: Oy Mikko Kaloisen inventaari ja tasekirjat 1946–1974.

⁹⁴ HMA / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1946–1956. UPM-ark. / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1956–1974. Vuosien 1954 ja 1956 arvot puuttuvat.

⁹⁵ HMA / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1946–1956. UPM-ark. / Oy Mikko Kaloisen arkisto / Inventaari- ja tasekirja 1956–1974.

Kuvassa näkyy Kettulan saha-alue vuonna 1974. Sahaa oli modernisoitu runsaasti edeltävinä vuosina ja vuonna 1974 Oy Mikko Kaloisen sahojen tuotantomäärä kohosi yli 75 000 m³:iin. Järvelle ja maalle onkin varastoitu runsaasti tukkeja, jotka siirtyivät vuosina 1971–1972 valmistuneen automatisoidun tukinkäsittelylaitoksen kautta sahattavaksi. Lahdella näkyy lajitteluun liittyvä 40 lokeron vesilajittelija.

prosentti oli vain 0,5. Tätä tarkastellessa on suoranaan ihme, että yrityksen toiminta ja omistus säilyivät erityisesti vaikean 1960-luvun läpi. Kuvaavaa on, että taloudellisesti vaikeimpina vuosina toimitusjohtajana ollut Aimo Kaloinen ei ottanut omaa palkkaansa.⁹⁶ Kaikkein pahin vaihe yrityksessä koettiin vuosina 1962–1967. Tuolloin useat peräkkäiset tappiolliset vuodet vaikeuttivat yrityksen toimintaa ja velkaisuus kasvoi. Tilanne kääntyi kuitenkin 1960-luvun lopulla huomattavasti paremmaksi, ja esimerkiksi vuosia 1973–1974 muistellaan huippuaikana. Toki esimerkiksi liikevoitto kasvoi tuolloin runsaasti, mutta vaikuttaa siltä, että sahateollisuus oli edelleen niin kilpailtu ala, ettei Oy Mikko Kaloinen yltänyt vastaavaan tulokseen kuten 1950-luvun alkuvuosina.

⁹⁶ *Kyllikki Kaloisen ja Kimmo Kaloisen haastattelu.*

Perhe yrityksen takana

Artikkelissa kerrotaan tarkemmin Mikko Kaloisen suvusta ja sen elämästä Oy Mikko Kaloisen parissa. Tarkastelen sukua lähinnä sellaisten henkilöiden kannalta, jotka olivat Oy Mikko Kaloisen toiminnassa jollain tasolla mukana. Artikkelin loppupuolella pohdin Kaloisen sukua yrittäjäyshengen kannalta. Se osio tarkastelee Kaloisen sukua ja siihen liittyen yrittäjäyshenkeä perinnöllisenä aatteena tai ideana. Artikkelissa sivutaan myös niitä asioita, joita käsitellään tarkemmin kirjassa myöhemmin eri artikkeleissa, nimittäin yrityksen perintöä, työntekijöitä, Oy Mikko Kaloisen myymistä ja Mikko Kaloisen Säätiotä.

Oy Mikko Kaloinen Jouko Kaloisen johdettavana

Kuten kirjan alussa on kerrottu, Mikko Kaloinen syntyi vuonna 1885 Rengossa. Hän teki elämäntyönsä saha- ja yritystoiminnan parissa. Hän oli maanviljelijä ja sahayrittäjä, joka oli kiinnostunut myös muusta, monialaisesta yritystoiminnasta. Kaloisen elämäntyö yritystoiminnan parissa päättyi hänen kuollessaan vuonna 1949, mutta hänen perintöään olivat jatkamassa lapset.¹

Mikko Kaloisella oli neljä lasta: Kauko, Hellä, Jouko ja Aimo. Jouko ja Aimo Kaloinen tekivät pitkän elämäntyön Oy Mikko Kaloisessa. He olivat osaltaan jatkamassa ja vaalimassa Mikko Kaloisen perintöä. Jouko ja Aimo Kaloinen olivat molemmat hyvin tärkeässä osassa Oy Mikko Kaloisen toiminnassa, joten artikkelissa perehdytään tarkemmin heidän elämäänsä. Kauko kuoli nuorella iällä, ja Hellä Kaloinen, myöhemmin suvultaan Häppölä, ei puolestaan ollut mukana Oy Mikko Kaloisen toiminnassa.²

Jouko Kaloinen syntyi 8.1.1913.³ Hän oli Mikon ja Hiljan toinen poika. Jouko aloitti koulunkäynnin Hämeenlinnan lyseossa.⁴ Hän asui viikot Hämeenlinnassa ja pääsi joka sunnuntai käymään kotonaan Rapoossa, ja pikkuhiljaa koulunkäynti alkoi

¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 5.

² Kyllikki Kaloisen haastattelu; Kaloinen & Kaloinen 1994, kuvateksti s. 262 ja 263 välissä.

³ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 8. Saapunut kirje Suomen Paperi- ja Puutavaralehti Oy:ltä.

⁴ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 307; Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksi.

Kunniakäynti Mikko Kaloisen haudalla Oy Mikko Kaloisen 50-vuotisjuhlien aikaan elokuussa 1958.

Vasemmalta: Aimo ja Kyllikki Kaloinen, Helvi Kaloinen, Sylvi ja Johannes Kaloinen sekä Jouko Kaloinen.

sujua paremmin sitä mukaa, kun kouluvuodet etenivät. Koulunkäynnin ohella Jouko kävi myös partiassa. Keskikoulun jälkeen hän opiskeli vielä kansanopistossa.⁵

Jo lapsena Jouko Kaloinen osoitti merkkejä kiinnostuksesta koneisiin, ja Mikko-isä huomasi tämän varhain. Esimerkkinä tästä Jouko oli jo koululaisena purkanut ja perusteellisesti puhdistanut veneen moottorin. Mikko oli huomannut tämän ja tuli siihen tulokseen, että poika ei jatkaisi enää opintojaan. Mikko koki myös tarvitsevansa auttajaa yrityksen hoitamisessa ja työnsä jatkajaa jo elinaikanaan. Hilja-äitikin katsoi, että Rapoon tilalle tarvittaisiin heidän jälkeensä uusi isäntä. Jouko soveltuisi hyvin tähän tehtävään, joten tästä syystä hän ei enää käynyt varsinaisesti kouluja, vaikka Joukon laittamista sahateollisuuskouluun harkittiinkin. Jouko itse olisi halunnut lähteä Ruotsiin sahateollisuuskouluun, mutta isä kielsi tämän.

Vuonna 1929 Jouko oli vasta rippikoulun käynyt nuori poika-

⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 309; Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.

⁶ Piironen 1977, s. 6.

nen, kun hän tuli isänsä yrityksen toimintaan mukaan.⁶ Hän sai oppia kotona ja töiden parissa, koska Mikko itse ryhtyi opettajaksi pojalleen. Yhden talven Jouko tosin vietti Oriveden opiston kansankorkeakoulussa. Siellä hän kävi muun muassa kirjantutkimukseen liittyvän kurssin, mutta muuten Jouko oppi käytännön työssä kaikki oleelliset taidot. Esimerkiksi hän oppi muuramaan ja tarkkailemaan metsätyötä. Hänen piti muun muassa oppia tarkastelemaan laatua: mikä oli laadukasta työtä ja mikä ei. Hän teki töitä pellolla ja sahalla. Jouko kävi isänsä kanssa hoitamassa esimerkiksi Helsingissä asioita ja päättämässä kaupoista ulkomaille, minkä lisäksi Joukon piti hoitaa tukkien uitto keväisin Kettulan sahalle Pohjoisten suolta.⁷

Varusmiespalvelu katkaisi Joukon koulutuksen ja työn yrityksen parissa. Hän joutui armeijan harmaisiin Korialla sijaitsevaan varuskuntaan. Siellä Jouko meni Pioneeripataljoonaan, jossa hän menestyi hyvin ja pääsi myöhemmin Reserviupseerikouluun. Armeijassa vietetty aika venyi hänellä sotien takia. Armeijassa Jouko pärjäsi hyvin ensinnäkin siitä syystä, että hän oli siviilissä saanut pätevän johtajakoulutuksen Mikon alaisuudessa. Toisekseen Jouko tuli hyvin toimeen alaisten kanssa. Hän koki kuuluvansa samaan porukkaan heidän kanssaan. Tämä ominaisuus Joukossa pysyi niin sodan kuin rauhankin aikana, ja hän yleni sodan aikana nopeasti. Talvisodan alussa hänet nimitettiin komppanianpäällikön varamieheksi ja jatkosodan alkaessa hän toimi jo Syvärin suunnalla pioneerikomppaniassa päällikkönä. Hetkellisesti hän oli pataljoonan komentajana, mutta tämä toimenkuva oli vain tilapäinen. Jatkosodasta päästyään Jouko oli ylennyt kapteeniksi, ja jotkut jopa puhuivat, että Jouko olisi voinut yletä aina majuriksi asti, mikäli hän olisi jäänyt armeijan palvelukseen.⁸ Tämä osaltaan kuvaa Jouko Kaloista etevänä, osaavana ja toimeliaana miehenä.⁹

Sodan jälkeen Jouko jatkoi töitä isänsä omistaman T:mi Kaloisen parissa. Tällöin hän vastasi esimerkiksi tilausten ja kauppojen hoidosta.¹⁰ Mikon jättäytyessä pois työelämästä Jouko

⁶ Piironen 1977, s. 6.

⁷ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 308–310.

⁸ Kari Kaloisen haastattelu.

⁹ Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 311–312.

¹⁰ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941–1964. Dokumentit T:mi Kaloisen höyläämön ja laatikkotehtaan ja Lapin Huolinta Oy:n välillä käydyistä kirjeenvaihdosta vuodelta 1945.

alkoi vuonna 1946 hoitaa uuden yrityksen, Oy Mikko Kaloisen, toimitusjohtajan tehtäviä. Samalla yrityksen muoto muutettiin osakeyhtiöksi. Osakeyhtiötä oli perustamassa Joukon lisäksi Mikon nuorin poika Aimo. Veljekset olivat yhtiössä osakkaina vanhemman Joukon kantaessa toimitusjohtajana päävastuun yrityksestä. Tärkeät päätökset tehtiin kuitenkin yhdessä.¹¹ Mikko Kaloinen oli jättänyt molemmille pojilleen omat sahat siten, että Jouko sai perinnöksi Akkijärven ja Aimo Kettulan sahan. Sahojen omistajina veljekset päättivät yhdistää tuotantolaitokset uuden Oy Mikko Kaloisen nimen alle.¹²

Toimitusjohtajana Joukon toimenkuvaan kuului monenlaisia asioita. Ensinnäkin hänen työmääränsä kasvoi huomattavasti, eikä hänelle jäänyt vapaa-aikaa juuri lainkaan, koska yrityksen toiminta vaati jatkuvaa työntekoa. Jouko muun muassa joutui johtajana hoitamaan kaikenlaisia asioita liittyen sahojen kunnostamiseen, tavaroiden hankkimiseen sekä suhteiden hoitamiseen yhteistyökumppaneiden ja muiden yritysten kanssa.

Sahojen kunnostamiseen liittyvät työt kuuluivat myös toimitusjohtajan toimenkuvaan. Hänen täytyi pitää huolta siitä, että sahaustoiminta ylipäätään pysyi käynnissä. Tähän liittyivät oleellisesti sellaiset asiat kuin puutavaran ostaminen ja myyminen sekä erilaisten koneiden ja kuljetusvälineiden ylläpitoon liittyvien asioiden hoitaminen. Hänen tuli olla perillä muun muassa varastotilanteesta, siitä, paljonko tavaraa oli myytävänä, ja paljonko sitä piti ostaa tai hankkia, koska tämä oli hyvin oleellista toiminnan ylläpitämiseksi. Raakapuutavaran loppuesä ei sahatavaraa tietenkään olisi pystytty tuottamaan tai myymään. Sahatoiminnan ylläpitämiseksi oleellista on myös pitää itse huolta sahoista ja niiden tarvitsemista osista, ja tästäkin Joukon piti vastata. Esimerkiksi vuonna 1959 Jouko Kaloinen oli hankkinut sahalle Otso 700 -merkkiset suuritehoiset kehäsahat kaikkine lisälaitteineen.¹³

Toinen asia, mikä yrityksen johtajana Joukon piti ottaa huomioon, oli lainsäädäntö. Hänen täytyi pitää huolta siitä, että

¹¹ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

¹² *Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 394–395.*

¹³ *HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941–1964. Mm. Dokumentti: Oy Mikko Kaloisen anomus työneuvostolle.*

lainsäädännölliset asetukset ja velvoitteet tulevat täytetyiksi, vaikka joku toinen henkilö hoitaisikin käytännön työt. Tästä oli hyvänä esimerkkinä veroja koskeva lainsäädäntö. Esimerkiksi vuonna 1950 säädetty liikevaihtoverolaki määritteli yritystoimintaa siten, että se määräsi liiketoiminnasta ja tavaroiden myymisestä maksettavaksi veroa valtiolle.¹⁴

Kokoukset ja erilaiset velvoitteet olivat myös olennainen osa toimitusjohtajan työtä. Jouko kävi aktiivisesti edustamassa Oy Mikko Kaloista Suomen Sahanomistajayhdistyksen kokouksissa. Yhdistys tiedotti jäsenyrityksilleen kaikista uutisista ja muutoksista. Toisen maailmansodan jälkeen, esimerkiksi vuonna 1948, Suomen Sahanomistajayhdistys velvoitti jäseniään osallistumaan Sotakorvausteollisuuden valtuuskunnan tekemän päätöksen mukaisesti sotakorvausten täyttämiseen. Neuvostoliittoon vietiin puukuunareita ja proomuja, joiden tekemiseksi yritysten täytyi valmistaa sahatavaraa.¹⁵ Suomen Sahanomistajayhdistys tiedotti kiertokirjeessään myös vuonna 1950 tehdystä työehtosopimuksesta, joka käytännössä määritteli työntekijöiden oikeuksia.¹⁶

Edellä mainittujen asioiden lisäksi Jouko piti huolen siitä, että myynti- ja ostotoiminta onnistui ilman häiriötekijöitä. Tämä käytännössä tarkoitti myös laskutuspuolen asioiden hoitamista. Esimerkiksi vuonna 1960 hän piti huolen, että Rakennustoimisto V. A. Sarénin kautta Oy Mikko Kaloinen sai perittyä vanhoja laskujaan Oskar Sahlstenilta.¹⁷ Tämä oli vain yksi tapaus niistä kaikista laskutuspuolen asioista, joita toimitusjohtajan täytyi hoitaa. Lisäksi kaupankäynnissä tietenkin tarvittiin monien osapuolien yhteistyötä ja erilaisia osapuolten välisiä agentteja, jotka olivat mukana hoitamassa kauppvoja. Oy Mikko Kaloisellakin oli yhteistyökumppaneita, jotka raportoivat Joukolle tilanteista ja suhdanteista ulkomailla. Esimerkiksi Oy Pihta Ab toimi yhteistyössä Oy Mikko Kaloisen kanssa monen vuoden ajan, ja heidän kanssaan Jouko Kaloinen kävi kirjeenvaihtoa ulkomaisten, esimerkiksi Iso-Britannian, markkinoiden ti-

¹⁴ HMA: Oy Mikko Kaloisen arkisto. Kansio: Kirjeenvaihto 1941-1964. Dokumentit Liikevaihtoverolaista.

¹⁵ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941-1964. Dokumentti: Laivapuiden sahausmaksut.

¹⁶ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941-1964. Dokumentti: Suomen Sahanomistajayhdistyksen kiertokirje työehtosopimuksesta.

¹⁷ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941-1964. Dokumentti: Oy Mikko Kaloisen ja Rakennustoimisto V. A. Sarénin välinen kirje.

lanteesta ja mahdollisista vientituotteista ja kohteista.¹⁸ Tämän lisäksi agentteja tuli myös Suomeen vierailulle, jolloin sovittiin tärkeistä kaupoista ja muista yhteistyökuvioista.¹⁹ Vierailuilla emäntänä toimi usein edustava toimitusjohtajan rouva Helvi.²⁰

Toimitusjohtaja oli siis viimekädessä vastuussa suhteista yhteistyökumppaneihin ja sidosryhmiin. Jouko Kaloinen osallistui itse aktiivisesti näihin neuvotteluihin. Kaupoista neuvoteltaessa oli aina hyvin tärkeää sopia kauppojen toimitustavoista ja maksuehdoista. Ne vaihtelivat tietenkin jokaisen kaupanteon yhteydessä. Esimerkiksi vuonna 1960 solmitussa kaupassa, jossa Jouko Kaloinen osti Kuittilan Saha ja Mylly Oy:ltä kuusta ja mäntyä, sovittiin, että puutavara tuodaan Helsinkiin kesä-elo-kuulla vuonna 1961. Maksuehdoista todettiin, että ostaja maksaa kyseisen tavarahan heti, kun saa tilityksen ulkomaalaiselta.²¹

Jouko Kaloisen uraa Oy Mikko Kaloisen parissa määritteli pitkälti hänen kiinnostuksensa koneisiin ja tekniikkaan.²² Tietynlainen tarkkuus ja työn kunnollinen hoitaminen kuuluivat hänen periaatteisiinsa. Hän antoi hyvin täsmällisiä ohjeita Oy Mikko Kaloisen työntekijöille kaupantekoon ja lähetettävään materiaaliin liittyen. Esimerkiksi vuonna 1961 Saksaan lähetettävästä lastista hän varoitteli työntekijöitä, että puutavara ei saa olla liian leveää, vaan sen piti olla tarpeeksi kapeaa, mutta 2”x 4”-mittaista kuusta ei kuitenkaan saanut sahata liikaa.²³ Joukolla oli myös perustavanlaatuinen yleisohje, jota hän noudatti itse tehdessään töitä, ja vaati samaa työntekijöiltään. Ohje oli lyhyt ja ytimekäs: *”Hoitakaa liikettä tarmokkaasti, mutta älkää unoh- tako ihmisyyden vaatimuksia”*.²⁴

Jouko Kaloinen työskenteli Oy Mikko Kaloisen toimitusjohtajana 14 vuotta aina kuolemaansa saakka. Hän sairastui vuonna 1961 ja hieman myöhemmin vuonna 1963 hän menehtyi sydäninfarktiin, minkä jälkeen yrityksen uudeksi toimitusjohtajaksi nousi Joukon nuorempi veli Aimo Kaloinen. Jouko Kaloisen

¹⁸ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 1941–1964. Dokumentti: Oy Pihta Ab:lle lähetetty kirje.

¹⁹ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

²⁰ Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.

²¹ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316. Dokumentti: Kauppakirja Oy Mikko Kaloisen ja Kuittilan Saha ja Mylly Oy:n välillä.

²² Kyllikki Kaloisen haastattelu.

²³ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316. Dokumentti: Tietoja toimitusjohtajalta 7.4.1961.

²⁴ HMA, MKA. Kansio: Muuta 316. Dokumentti: Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1963.

Toimitusjohtaja Jouko Kaloinen (1913–1963) pitämässä puhetta ansiomerkkien jakotilaisuudessa.

kuolema sattui sikälikin huonoon kohtaan, että Oy Mikko Kaloisella oli juuri aloitettu investoinnit.²⁵ Tämä merkitsi Aimo-veljelle valtavaa työtaakan lisäystä ja vastuun kantamista yrityksestä.

Aimo Kaloinen vetovastuuseen perheyriykestä

Vanhempaa veljeään seitsemän vuotta nuorempi Aimo Kaloinen syntyi 6.2.1920.²⁶ Aimon lapsuus oli hyvin erilainen kuin Joukolla koulunkäynnin suhteen, sillä hänen ei tarvinnut työskennellä saamalla samalla tavalla kuin vanhemman veljensä. Sahaustoimintaan liittyvä kasvatus oli molemmilla pojilla ollut varsin samanlaista, mutta Joukosta Mikko Kaloinen oli saanut työnsä jatkajan, joten Aimo pystyi sen sijaan opiskelemaan ja käymään koulua. Tähän Aimon lapsuus ja nuoruus hyvin vahvasti painottuikin. Aimo asui arkipäivinä koulukodissa Hämeenlinnassa ja viikonloput kotona. Koulukoti hieman vaikeutti hänen koulunkäyntiään, koska kavereiden ja pelien kanssa vietetty aika meni koulunkäynnin edelle. Tästä huolimatta hänellä oli jo nuoresta asti taipumus kielten oppimiseen, ja hän opiskelikin kou-

²⁵ *Kari Kalaisen haastattelu.*

²⁶ *Kaloinen & Kaloinen 1994.*

lun ohella harrastuksenaan italiaa ja ranskaa, minkä lisäksi hän kävi myös opintokerhoissa, joissa harjoiteltiin vieraita kieliä.²⁷

Aimo Kaloinen sai mahdollisuuden mennä lukioon, millaista mahdollisuutta Jouko Kaloiselle ei ollut suotu. Lukion kesälomien aikana hän kävi pari kertaa ulkomailla opiskelijavaihdossa 1930-luvulla, mikä oli varsin epätavallista tuolloin. Hänen ensimmäinen matkansa suuntautui nykyisen Puolan Sleesian läänissä sijaitsevaan Breslaun kaupunkiin. Tuolloin alue kuului kuitenkin Saksaan. Tämän jälkeen Aimon toinen opiskelijavaihto suuntautui Unkariin erään yliopistoprofessorin innoittamana.²⁸

Aimon palattua sotilaskoulutuksesta kouluun abiturientiksi välirauhan aikana nuori mies tapasi tulevan vaimonsa. Liikemies nai vastavalmistuneen ekonomin Kyllikki Häkämiehen kuitenkin vasta jatkosodan loputtua. Tätä ennen Aimo oli suorittanut asevelvollisuuttaan pioneerialiupseerikoulussa talvisodan aikana ja liittynyt välirauhan aikana vapaaehtoisten SS-miesten ”panttipataljoonaan”.²⁹ Suomeen palattuaan hän joutui puolustamaan Karjalankannasta. Tali-lhantalan taistelun jälkeen hänet komennettiin Reserviupseerikouluun. Vasta sotien jälkeen hän pääsi keskittymään yritystoimintaan.³⁰

Lapsuudesta ja nuoruudesta asti perua ollut kieliharrastus ja ulkomailla vietetty aika takasivat Aimo Kaloiselle loistavan kielitaidon. Aimo puhuikin sujuvasti monia kieliä. Saksan kielen taidon hän oli oppinut ollessaan oppilasvaihdossa ja palvelutaan SS-miehenä. Tämän lisäksi hän puhui englantia sujuvasti sekä hollantia, ranskaa ja flaamiakin hieman.³¹ Kielitaito olikin Aimolle hyödyksi siinä vaiheessa, kun hän alkoi hoitaa yrityksen asioita toimitusjohtajana, ja tietysti kielitaidosta oli ollut aiemminkin hyötyä kaupankäynnissä, kun osapuolet ymmärsivät paremmin toisiaan. Kielitaidon voidaan nähdä olleen Aimon vahvuus yritystoiminnassa, kun taas Jouko Kaloisen vahvuus oli ollut teknisessä tiedossa ja osaamisessa.³² Veljesten kyvyt ikään kuin täydensivät toisiaan. Siinä missä Jouko osasi hal-

²⁷ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

²⁸ *Kaloinen & Kaloinen 1994, s. 355, 380; Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

²⁹ *Jokipii 1996, s. 853.*

³⁰ *Kyllikki Kaloisen haastattelu; Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.*

³¹ *Kyllikki Kaloisen ja Kimmo Kaloisen haastattelu.*

³² *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

Kyllikki Kaloinen keskustelemassa pitkäaikaisen hollantilaisen Ender-nimisen agentin kanssa.

linnoida puutavaravarastoa erinomaisesti, Aimo sen sijaan oli erityisen etevä ulkomaankaupan ja puutavaran viennin hoidossa.³³ Veljekset tapasivat päivittäin, joten tästä syystä yhteistyötäkin oli varsin helppo tehdä.³⁴

Vuonna 1945 Aimo ja Kyllikki Kaloinen aloittivat yhteisen elämänsä muutettuaan omakotitaloon, joka oli rakennettu lähelle sahaa. Samalla Aimo aloitti työt sahall metsäpäällikön tittelillä. Aimon tultua yrityksen toimintaan mukaan uudessa kodissa vieraili ulkomaalaisia ostajia ja agentteja, jotka hoitivat Kaloisten ja ulkomaisten asiakkaiden asioita. Käytännössä agentit sopivat tilauksista ja osto- ja myyntisopimuksista. Agentit siis saattoivat hoitaa Kaloisten luona näitä sopimusasioita tai he saattoivat olla vierailemassa ja tutustumassa sahan toimintaan ja paikalliseen miljööseen. Agenteista saattoi jopa muodostua Kaloisille ystäviä, ja ennen kaikkea he olivat tietenkin tärkeitä yhteyksiä ulkomaankauppoja tehdessä. Eräänkin irlantilaisen agentin poika oli vierailemassa Kaloisten luona pari kuukautta 1950-luvun lopulla, mikä osoittaa agenttien ja Kaloisten läheistä suhdetta.³⁵ Myös Aimo Kaloisen kielitaidolla on varmasti ol-

³³ Kimmo Kaloisen haastattelu.

³⁴ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

³⁵ Kyllikki Kaloisen ja Kimmo Kaloisen haastattelu.

lut osuutta Kaloisten ja ulkomaisten agenttien välisessä hyvässä suhteessa. Tässä yhteydessä mainittakoon myös, että Aimo Kaloinen suoritti alemman korkeakoulututkinnon (humanististen tieteiden kandidaatti, historia) aikuisopiskelijana aloittaen vuonna 1956 yhdessä vaimonsa Kyllikin kanssa. Molemmat saivat tutkintonsa valmiiksi talvella 1960.³⁶

Yrityksen toimintaan Aimo Kaloinen tuli mukaan toisen maailmansodan jälkeen päästyään armeijasta.³⁷ Aluksi hän toimi ikään kuin oppipoikana Mikon ja Joukon opastuksessa, mutta alun oppimisjakson jälkeen hän oli tärkeässä asemassa Oy Mikko Kaloisen toiminnassa.³⁸ Aimo oli saanut isältään oman sahan ja oli yhdessä veljensä kanssa perustamassa Oy Mikko Kaloista. Alkuun toimitusjohtajana toimi Aimon vanhempi veli Jouko, joka viimekädessä oli vastuussa tärkeistä päätöksistä, joskin kaikki isot ratkaisut sovittiin yhdessä veljesten kesken, kuten aiemmin on kerrottu. Muutos tuossa asetelmassa tapahtui Joukon kuollessa vuonna 1963.³⁹ Tällöin Aimo Kaloisesta tuli Oy Mikko Kaloisen toimitusjohtaja ja hän työskentelikin yrityksen viimeisenä toimitusjohtajana 14 vuotta aina firman myymiseen asti.⁴⁰

Toimitusjohtajana ollessaan Aimon vastuu yrityksen päätöksistä kasvoi näkyvästi. Siinä missä Jouko Kaloinen oli aiemmin vastannut yritystä koskevasta lopullisesta päätöksenteosta, nyt sama vastuu siirtyi Aimolle. Aimo osallistui esimerkiksi Oy Mikko Kaloisen johtoryhmän palavereihin sekä joka torstai järjestettyyn isompaan neuvonpitoon. Kokouksissa käsiteltiin yleisesti yritysmaailmaan ja yrityksen toimintaan kuuluvia asioita, kuten palkkatasoa, tuotteiden hintoja, myynnin ja markkinoiden tilannetta tai laitteiston ja tilojen uusimista.⁴¹ Aivan yksin Aimo ei kuitenkaan tehnyt päätöksiä, vaan hän sai ohjeita ja neuvoja myös yrityksen muilta tärkeiltä henkilöiltä. Esimerkiksi Oy Mikko Kaloisen loppuaikoina osa yrityksen päätöksistä tehtiin aina jokaviikkoisissa palaverieissa, joissa olivat mukana muun muassa Keijo ja Otto Mäkipää ja Jouko-veljen poika Kari Kaloinen.⁴²

³⁶ Kaloinen 2003, s. 262, 264.

³⁷ Piironen 1977, s. 6.

³⁸ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

³⁹ Kari Kaloisen haastattelu.

⁴⁰ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

⁴¹ HMA, MKA. Kansio: Vuosijuhla, "Vanhoja papereita" Ym. 1956–1974. Mm. dokumentti: Torstaipalaveri 21.2.1974.

⁴² Sama

Keijo Mäkipää (vas.), Kari Kaloinen ja Antti Lehtonen osallistumassa vuonna 1974 järjestettyyn koulutustapahtumaan Hotelli Ellivuoressa.

Toimitusjohtajana työskennellessään Aimo hoiti erityisellä innoilla ulkomaan kauppoja ja agenttien tapaamisia. Myös Aimo vieraili ulkomailla ostajien luona.⁴³ Agentteja työllistettiin aina sen mukaan, mihin maahan oltiin puutavarakauppoja tekemässä. Oy Mikko Kaloinen käytti kauppoja tehdessään vakituista edustusta muun muassa Iso-Britanniassa. Sen ja Irlannin kauppoja solmittaessa Aimo käytti muun muassa Oy Pihta Ab:ta ja Oy Arbor Ab:ta agentteina, joiden lisäksi muita agentteja olivat esimerkiksi Nino Lincoln & Co. Ranskassa ja J. Marttila & Co. Saksassa. Alankomaissa agenttina oli Altius & Co.⁴⁴ Erityisen hyvin Oy Mikko Kaloisen kanssa kauppaa tekevien yritysten johtajien ja agenttien ja Kaloisten välisiä lämpimiä suhteita kuvasi myös se, että Aimo Kaloinen lähetti vuosittain joululahjoja tärkeille kauppakumppaneilleen. Muistamiset saattoivat olla esimerkiksi puuastioita tai kynttilöitä.⁴⁵

Aimo Kaloinen oli merkittävässä asemassa ulkomaille tehdyissä kaupoissa jo Joukon ollessa toimitusjohtajana.⁴⁶ Hän oli solmimassa tärkeitä sopimuksia ja vastasi säännöllises-

⁴³ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

⁴⁴ *HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 8. Mm. dokumentit lähetetyistä kirjeistä Sahojen Laivaus Oy:lle.*

⁴⁵ *HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 12. Dokumentit lähetetyistä joululahjoista; Kansio: Muuta 316. Dokumentti: Saapunut kirje G. W. Mackie J. P:ltä.*

⁴⁶ *Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksi.*

ti ulkomailta tullesiin kirjeisiin ja tilauksiin.⁴⁷ Välillä tosin kävi sillä tavalla, että kauppoja ei yksinkertaisesti voitu sopia, vaikka kiinnostusta molemmin puolin olisikin ollut.⁴⁸ Tämä saattoi johtua esimerkiksi siitä yksinkertaisesta syystä, että tuotteita ei välttämättä ollut myytäväksi. Esimerkiksi vuonna 1971 hän joutui toteamaan ranskalaisille ostajille, että puutavaraa ei ollut mahdollista myydä, koska tuolloin suurin osa siitä oli jo myyty Alankomaihin ja Iso-Britanniaan.⁴⁹ Lisäksi ulkomaan suhteita ylläpitäessään Aimo joutui vastaamaan erilaisiin kyselyihin puutavaran hinnasta, kaupanteosta ja ylipäättäen seuraamaan ulkomaan markkinoita ja hintoja, vaikka hänellä tässä tehtävässä olikin apunaan agentteja eri maissa, kuten edellä on kerrottu.⁵⁰

Resurssien puute rajoitti osin kauppoja, mutta joka tapauksessa Aimo Kaloinen toi oman osaamisensa yrityksen ulkomaan kauppohen tekoon, ja hänen toimitusjohtajakaudellaan puutavaraa vietiinkin useisiin maihin. Ajoittain Aimo joutui kuitenkin myös huolehtimaan yllättävistä ja vaikeista kaupantekoon liittyvistä tilanteista. Esimerkiksi puutavaran heikko laatu saattoi herättää kiihvasta keskustelua ja korvausvaatimuksia puutavaran hintaan. Puutavara saattoi olla "sinistä" eli heikkolaatuista, jolloin alkupe- räisestä hinnasta jouduttiin antamaan alennusta. Tästäkin Aimo oli aina viime kädessä vastuussa, ja tärkeintä olikin, että puutavaran laadusta pidettiin huolta, ettei vastaavia tilanteita syntyisi. Reklamaatioita tapahtui harvoin, mutta niiden sattuessa hänen oli aina käytävä tarkistamassa tilanne "sinistyneiden" puiden osalta. Tämä siis käytännössä tarkoitti matkustamista jopa ulkomaille.⁵¹ Heikkolaatuisen puun lisäksi sahatavaran valmistusvirheet aiheuttivat lisääntyvää työtaakkaa. Suurin osa sahatusta puutavarasta oli tietenkin laadukasta, koska laadunvalvonnasta pidettiin huolta, mutta välillä inhimillisen virheen johdosta sattui niin, että valmistettiin vääränlaista tai väärin mitoin tehtyä puutavaraa. Esimerkiksi vuonna 1962 Aimo joutui pahoittelemaan ja korvaamaan Alankomaihin tehdyn tilauksen, koska tilaajille oli lähetetty vääränlaista puutavaraa.⁵²

⁴⁷ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 12. Mm. Dokumentti: Saapunut kirje Sivers & Neame s.a:lta.

⁴⁸ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 12. Mm. Dokumentti: Oy Mikko Kalosen vastaus Al-Fahran trading industrylle.

⁴⁹ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 12. Dokumentti: Oy Mikko Kalosen vastaus Falchero D. SA:lle.

⁵⁰ HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 8. Mm. dokumentit kirjeenvaihdosta Altius & Co.:n ja Oy Mikko Kalosen välillä.

⁵¹ Kyllikki Kalosen haastattelu.

⁵² HMA, MKA. Kansio: Kirjeenvaihto 8. Dokumentit kirjeenvaihdosta Aimo Kalosen ja Altius & Co:n välillä.

Aimo Kaloinen kävelemässä Kettulan sahan tukkien syöttösillalla. Kuva on otettu 1960-luvun alkupuolella Aimo Kaloisen ollessa jo Oy Mikko Kaloisen toimitusjohtaja.

Agenttien tapaamisen ja ulkomaankaupan lisäksi Aimo joutui käytännössä hoitamaan täsmälleen samanlaisia asioita kuin veljensä aiemmin. Oy Mikko Kaloisen sisäisten kokousten lisäksi hän oli mukana monissa muissakin kokouksissa, jotka eivät suoranaisesti olleet Oy Mikko Kaloisen sisäisiä kokouksia, vaikka liittyivätkin läheisesti sen toimintaan. Aimo, kuten veljensä ennen häntä, joutui ottamaan myös huomioon erilaiset kiertokirjeet, jotka määrittivät tiettyjä sääntöjä tai ohjeita sahaustoiminnassa, kaupankäynnissä tai muissa asioissa kuten sahaustoiminnasta syntyvistä sivutuotteista. Tällaisia ohjeita määritteli muun muassa Sahateollisuuden sivutuoteyhdistys ry., jonka jäseneksi Oy Mikko Kaloinen liittyi tammikuussa vuonna 1965. Yhdistys ohjasi jäsentensä sahaustoiminnasta syntyvien sivutuotteiden käyttöä sellaiseen suuntaan, että markkinoille saataisiin enemmän puuteollisuuden raaka-ainetta ja niitä käytettäisiin tehokkaammin. Yhdistys toimi lähinnä ohjaten ja neuvoja antaen. Aimo toimi yhdistyksen hallituksessa ja oli siten myös mukana yleisesti sahauteollisuuden kehittämisessä.⁵³

⁵³ HMA, MKA. Kansio: Järjestöt 308. Dokumentit Sahateollisuuden Sivutuoteyhdistykseltä.

*Mieskuoro esiintymässä ansiomitalien jakojuhlassa.
Aimo Kaloinen (vasemmalta katsottuna ensimmäisenä)
harrasti vapaa-ajallaan myös kuorolaulua.*

Oy Mikko Kaloisen ja Sahateollisuuden sivutuoteyhdistyksen lisäksi Aimo hoiti myös muihin yrityksiin ja Tuulokseen liittyneitä asioita. Hän toimi muun muassa Tuuloksen kunnanvaltuustossa.⁵⁴ Pitkän elämäntyön Oy Mikko Kaloisen ja muiden yritysasioiden parissa tehtyään Aimo Kaloinen kuoli vuonna 1991.⁵⁵

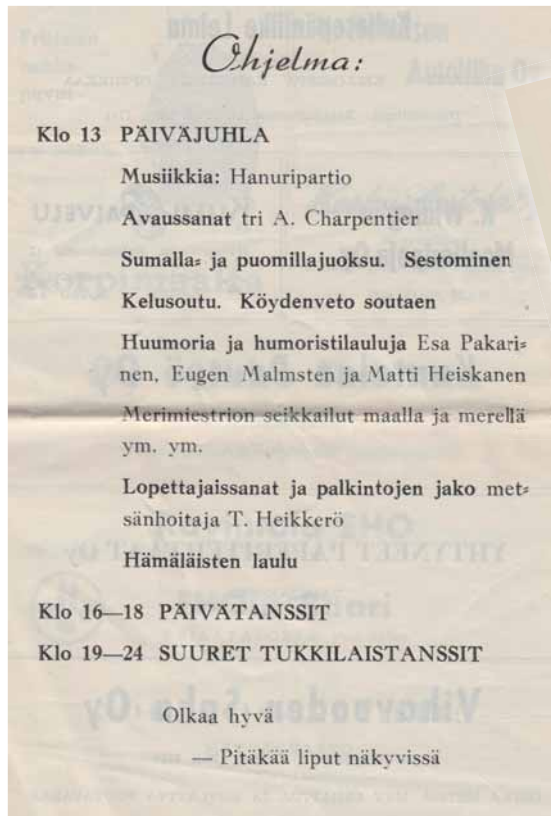
Kaloiset, ympäröivä yhteisö ja perheyrittäjien myyminen

Seuraavassa, Kiti Luoma-ahon artikkelissa kerrotaan lähemmin työyhteisöstä. Tässä yhteydessä voi kertoa, että Oy Mikko Kaloinen työllisti yksistään Kettulan sahalla vuosittain keskimäärin 146 työntekijää.⁵⁶ Voisi helposti kuvitella, että näin suurista henkilömääristä puhuttaessa niin sanotut henkilökemiat eivät aina täsmäisi. Kaloisten ja työntekijöiden välejä voi kaiken kaikkiaan kuvailla kuitenkin hyvin läheisiksi ja positiivisiksi eikä työnantajasuvun ja työntekijöiden välillä ollut mitään suurempia ongelmia missään vaiheessa. Nämä hyvät suhteet juonsivat juurensa jo niille ajoille, kun Mikko Kaloinen oli yrityksen

⁵⁴ HMA, MKA. Kansio: Vuosijuhla, "Vanhoja papereita" Ym. 1956–1974. Mm. dokumentti: Tuuloksen kunnalliskertomus vuodelta: 1958.

⁵⁵ Kaloinen & Kaloinen 1994, kansilehden yhteydessä olevaa tietoa Aimo Kaloisesta.

⁵⁶ Lehtonen, s. 38–39. Taulukosta laskettu vuosittainen keskimääräinen työntekijöiden määrä aikavälillä 1947–1975.

Kaloiset järjestivät vuosittain kesäjuhlat yrityksen työntekijöille ja heidän perheilleen. Kesäjuhlien ohjelma vuodelta 1955.

johdossa. Lakkojakaan ei juuri ollut.⁵⁷ Tietenkin työnantajan ja työntekijöiden välillä ajoittain saattoi olla jotain palkkaan liittyviä ongelmatilanteita, mutta ne pyrittiin aina hoitamaan hienotunteisesti, jottei lakkoja tai työnseisauksia pääsisi syntymään.⁵⁸

Kaloisten ja työntekijöiden hyvistä väleistä kertoo myös se, että Kaloiset osallistuivat Tuuloksen yhteiskuntaelämään aktiivisesti. Kaloiset asuivat Tuuloksessa. Tuulos oli tuolloin noin parin tuhannen asukkaan kunta, ja näin ollen suuri osa paikkakunnan asukkaista oli jollain tavalla tekemisissä Oy Mikko Kaloisen ja Kaloisten kanssa.⁵⁹ Esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen Kaloiset palkkasivat töihin nuoria miehiä, jotka muuttivat Tuulokseen perheineen. Kaloiset osaltaan auttoivat näitä perheitä ja osallistuivat yhteistoimintaan näiden kanssa. Kaloiset olivat esimerkiksi auttamassa näitä perheitä perunoiden nostossa perunamailta, ja tämä tapahtui täysin talkoovoimin.⁶⁰

⁵⁷ Reijo K. Virtasen haastattelu.

⁵⁸ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

⁵⁹ Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.

⁶⁰ Kyllikki Kaloisen ja Vesa Kaloisen haastattelu.

Seuraavassa artikkelissa viitataan tarkemmin yrityksen vuosittain järjestämiin kesäjuhliin. Se, että niitä käsitellään osittain tässäkin, kertoo kuitenkin siitä, miten tärkeitä kesäjuhlat olivat niin Kaloisille kuin Kaloisten työntekijöille ja heidän perheilleen. Tapa oli oletettavasti perua jo vuodelta 1946, jolloin yritystä oli tiin vasta muuttamassa osakeyhtiöksi.⁶¹ Tapahtumaa kutsuttiinkin Kaloisten kesäjuhliksi, ja niillä tarjoiltiin ruokaa ja juomaa, minkä lisäksi juhlilla järjestettiin myös erilaisia tapahtumia, ohjelmanumeroita ja kilpailuja. Kesäjuhlilla vieraili parhaimmillaan jopa noin 400 henkilöä, mikä käytännössä tarkoitti varsin suurta osuutta tuuloslaisista.⁶²

Kaloisten ja tuuloslaisten hyviä välejä kuvaa myös se, että Oy Mikko Kaloisen loppuaikoina otettiin kesätöihin kaikki halukkaat tuuloslaiset nuoret.⁶³ Tämän lisäksi myös Mikko Kaloinen oli pojilleen painottanut sitä, että työntekijöistä tuli pitää hyvää huolta. Tämä oli näkynyt Joukon ja Aimon kasvatuksessa ja myöhemmin heidän käytöksessään Oy Mikko Kaloisen johdossa. Ylimielisyyttä ei missään vaiheessa ollut havaittavissa heidän käytöksessään, vaan päinvastoin veljeksistä sai sellaisen kuvan, että heillä oli jalat tukevasti maan pinnalla. Se näkyi myös työntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa.⁶⁴

Kirjan loppupuolella Zachris Haaparinne kertoo artikkelissaan lähemmin, kuinka Oy Mikko Kaloinen myytiin vuonna 1975 Yhtyneille Paperitehtaille. Se käytännössä tarkoitti sitä, että Kaloisten ja työntekijöiden työsuhde katkesi, mutta tämä kauppa ei kuitenkaan pilannut Kaloisten ja tuuloslaisten välejä. Tietenkin huhuja ja pelkoa esiintyi, mutta tuuloslaiset ja entiset työntekijät kuitenkin suhtautuivat Kaloisiin ymmärtävästi. Ihmiset saattoivat jopa tiedustella sitä, pärjäisivätkö Kaloiset rahallisesti kaupan jälkeen, koska ilmeisesti osalla tuuloslaisista oli sellainen käsitys yrityksen myynnistä, että yritys myytiin huonoon hintaan. Kyllikki Kaloinen kuvasi asiaa hyvin osuvasti näin:

"Niin sitten, kun oli firma myyty nehän (työntekijät) eivät alkuun tienneet, että miten se meni, huonosti vai hyvin

⁶¹ Kaloinen & Kaloinen 1994, kuvateksti sivujen 262–265 välissä.

⁶² Kyllikki Kaloisen haastattelu.

⁶³ Sama.

⁶⁴ Esko Ojansuun ja Veikko Mökkälän haastattelu.

se kauppa. Se meni sanoisin kohtalaisen hyvin. Eihän se nyt mikään hirveen huippu ollut, mutta kuitenkin. Ei sitä oltu silloin (mietitty), ku se (yritys) toimi, niin sen rahallista arvoa, että mikä tän firman arvo vois olla. Sanotaan, että se oli suurempi kuin osattiin odottaa, ja kun se kahdelle sukuhäärälle meni, niin ei se mikään hirveä (summa) loppujen lopuksi ollut, mutta ihmiset, eivätkä työntekijät tienneet tuosta, niin monesta paikasta tuli niinkuin osanotto-sävysisiä kannanottoja taikka tulivat siis kertomaan, että miten te nyt jaksatte, ja meneekö hyvin, ja eräs Hämeenlinnan tuttavakin kysyi, että jäiks teille edes metsät. Se oletti ilman muuta, että se (yritys) on hirveän huonoon hintaan myyty... ..Mutta me saatiin kauheasti myötätuntoa työntekijöiltä. Se oli kauhean kiva siis, kun he ymmärsivät senkin, että Alimolle on kauhean raskasta luopua tästä.”⁶⁵

Oy Mikko Kaloisen myyminen vaikutti monella tapaa myös Kaloisten sukuun. Perheyrietyksen myymisestä oli keskusteltu jo ennen vuotta 1975 ja jo vuonna 1966 oli ollut puhetta siitä, olisiko kannattavaa myydä yritys, koska silloin Oy Mikko Kaloisella ei taloudellisesti sujunut kovin hyvin lähinnä huonojen vuosien takia. Yritystä ei tällöin kuitenkaan myyty, vaan sen sijaan kehitettiin liiketoimintaa eteenpäin. Vuonna 1968 tilanne muuttui ja yrityksellä, kuten koko sahateollisuudella, meni yleisestikin hyvin, ja hyvää aikaa jatkui vuoteen 1974 asti. Tuolla aikavälillä Kaloiset laajensivat yritystoimintaa, mutta lopulta vuonna 1974 he kuitenkin päätyivät uudestaan miettimään yrityksen myymistä.⁶⁶

Yrityksen viimeisinä vuosina Kaloiset päätyivät investoimaan voimakkaasti ja saivat yrityksen tuotannon kasvatettua noin viisinkertaiseksi.⁶⁷ Markkinoiden tilannetta seurattiin tarkasti. Vuoden 1975 osalta sahatavaran hinta näytti olevan laskussa, ja samalla, kun Kaloisilla oli paljon raaka-aineita hankittuna, he lopulta päättivät, että parhain ratkaisu tulevaisuuden kannalta on myydä yritys. Päätös oli tietenkin heille siihen aikaan kova paikka.⁶⁸ Päätös Oy Mikko Kaloisen myymisestä syntyi noin puolen vuoden

⁶⁵ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

⁶⁶ *Kari Kaloisen haastattelu.*

⁶⁷ *Sama.*

⁶⁸ *Sama.*

aikana.⁶⁹ Tuona aikana Kaloiset kävivät keskusteluja myymisen eduista ja haitoista, ja varsinkaan Aimo Kaloinen ei olisi halunnut myydä yritystä, koska Oy Mikko Kaloinen oli kuitenkin Aimon isän Mikon perintöä, ja tämän lisäksi hän ajatteli myös suvun parasta.⁷⁰

Oy Mikko Kaloisen myyntineuvotteluihin osallistuivat Aimo ja Jouko-veljen poika Kari. He neuvottelivat kaupoista Valkeakoskella, ja todennäköisesti neuvotteluja helpotti se, että Kari Kaloinen tunsu Yhtyneiden Paperitehtaiden sahojen johtajan, koska tämä oli opiskellut Karin kanssa samassa koulussa.⁷¹ Kaupanteko kesti useita tunteja, ja alkuun Aimosta tuntui siltä, että kauppoja tuskin tulisikaan. Hän soitti tästä vaimolleen, mutta vain hieman puhelinsoiton jälkeen kaupat saatiin kuitenkin tehtyä.⁷² Kaupanteon jälkeen kaikki osakkaat, joihin kuuluivat siis Aimon ja Kyllikin lisäksi myös heidän kolme lastaan Kimmo Kaloinen, Satu Kakkonen ja Mika Kaloinen sekä Joukon lapset Kari ja Vesa, joutuivat allekirjoittamaan kirjalliset kauppakirjat, mikä viimein tarkoitti sitä, että yritys oli myyty.

Kaloisille kaupat tarkoittivat sekä hyviä että ikävämpiä asioita. Hyvänä asiana Kaloisille voitaneen pitää sitä, että Oy Mikko Kaloinen myytiin oikeaan aikaan, mikä tarkoitti sitä, että Kaloiset saivat kilpailukykyisen kauppahinnan. Toisaalta Aimo Kaloista harmitti edelleen se seikka, että hän joutui luopumaan isänsä jättämästä perinnöstä. Toisaalta, kuten kirjan päätäntöartikkelissa painotetaan, Oy Mikko Kaloisen myyminen voidaan nähdä myös uuden alkuna. Kaupoista saadut rahat voitiin taas sijoittaa uudestaan, ja Aimo perustikin Oy Mikko Kaloisen myymisen jälkeen pienen sijoitusyhtiön, ManTo Oy:n, joka rakennutti muun muassa Lahteen vuokrattavan teollisuushallin.⁷³ Lisäksi hän halusi vaalia isänsä perintöä perustamalla säätiön, joka kantoi Mikko Kaloisen nimeä.⁷⁴ Myös suvun toinen haara, Joukon pojat, perusti kaupoista saaduilla rahoilla rakennuspalvelualan yrityksen, ja näin yrittäjäyys jatkui edelleen sukua määrittävänä tekijänä.

⁶⁹ *Vesa Kaloisen haastattelu.*

⁷⁰ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

⁷¹ *Kari Kaloisen haastattelu.*

⁷² *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

⁷³ *Kimmo Kaloisen haastattelu.*

⁷⁴ *Kyllikki Kaloisen haastattelu.*

Kari Kaloinen (oik.) ja hollantilainen agentti Caes de Groot keskustelemassa Kettulan sahallä.

Yrittäjyysshenki ja perinnön jatkuminen

Yrittäjyysshengen voidaan sanoa periytyneen sukupolvelta toiselle. Mikko Kaloinen aloitti yrittäjänä, ja hänen poikansa jatkoivat niin ikään yrittäjinä Oy Mikko Kaloisen parissa. Samoin myös Jouko Kaloisen pojat Kari ja Vesa Kaloinen jatkoivat yrittäjinä.

Kari Kaloinen syntyi vuonna 1943. Hän valmistui ylioppilaaksi Hämeenlinnassa, minkä jälkeen hän opiskeli metsänhoitajaksi Helsingin yliopistossa. Jouko Kaloisen kuoltua vuonna 1963 Kari peri oman osuutensa Oy Mikko Kaloisesta. Varsinaisesti Kari alkoi työskennellä yrityksen parissa heti valmistuttuaan yliopistosta vuonna 1968, kun hän sai paikan yrityksestä metsäpäällikkönä. Käytännössä hän suunnitteli budjetit ja seurasi kustannuslaskentaa. Hänellä oli varsin vapaa, mutta kiireinen työpäivä. Hän vastasi käytännössä siitä, että raakapuuta saatiin riittävästi, jotta yrityksen toiminta ei lakkaisi. Tosin tämän vapaan työpäivän mallin myötä hän kuitenkin joutui kokonaisvaltaisesti työskentelemään erilaisten yritystoimintaan kuuluvien asioiden parissa, eikä vapaa-aikaa ja työaikaa pystynyt erottamaan toisistaan. Tämä kokonaisvaltainen työnteko johtui lähinnä siitä, että Karin oli vastattava osaltaan yrityksen lainoista, koska hän oli yksi osakas Oy Mikko Kaloisessa, ja tämä oli aina motivoivana voimana työntöön takana, minkä takia ei vapaa-aikaa juuri jäänyt.⁷⁵

⁷⁵ Kari Kaloisen haastattelu.

Oy Mikko Kaloisen loppuvuosina Kari oli Aimo Kaloisen mukana päättämässä yrityksen asioista ja hän oli mukana hoitamassa yrityksen myymistä Yhtyneille Paperitehtaille. Vuodesta 1975 lähtien, kun yritys oli myyty, Kari Kaloinen jatkoi pari vuotta Yhtyneiden Paperitehtaiden eteläisen alueen sahojen johtajana. Parin vuoden aikana työnteko muuttui suuresti verrattuna Oy Mikko Kaloisen toimintatapoihin, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että Yhtyneiden Paperitehtaiden toiminta oli paljon byrokraattisempaa kuin Oy Mikko Kaloisen toiminta. Parin uuden työnantajan palveluksessa vietetyn työvuoden jälkeen Kari Kaloinen perusti veljensä Vesa kanssa Hämeenlinnaan Kaloisen Rakennuspalvelu Oy:n. He ostivat sen liiketoiminnan takaisin itselleen Yhtyneiltä Paperitehtailta vuonna 1978 ja alkoivat kehittää yritystään. Kaloisen Rakennuspalvelu Oy oli aluksi pieni puutavaraliike, mutta Kaloiset investoivat uuteen halliin ja kehittivät yritystään, jolloin siitä tuli Hämeenlinnan monipuolisin rakennustarvikeliike. Yrityksessä työskenteli parhaimmillaan noin 25 henkilöä.⁷⁶

Jouko Kaloisen nuorempi poika Vesa Kaloinen syntyi vuonna 1951. Hänkin valmistui myöhemmin metsänhoitajaksi ja ehti lyhyen aikaa työskennellä Oy Mikko Kaloisessa aivan yrityksen viimeisinä vuosina. Vesa työskenteli Kettulan sahalla erilaisissa tehtävissä, mutta mittavan työpanoksen hän antoi veljensä kanssa vasta heidän perustamassaan uudessa yrityksessä.⁷⁷

Mahtaneeko johtua kasvatuksesta ja yrittäjäperheen taustasta, molemmissa sukuhaaroissa on yrittäjyys jatkunut eri aloilla. Aimo Kaloisen lapset jatkoivat suvun perintöä ollen mukana Mikko Kaloisen Säätiön toiminnassa. Yhdessä isänsä ja äitinsä kanssa he lahjoittivat peruspääoman Säätiölle ja ovat olleet alusta lähtien mukana Säätiön hallituksessa.⁷⁹

Mikko Kaloisen Säätiö perustettiin vuonna 1976.⁸⁰ Säätiön arvot perustuvat Mikko Kaloisen toimintaan, koska Mikko pyrki aina auttamaan työntekijöitään sekä tuuloslaisia monissa asioissa. Sen lisäksi hän opetti pojilleen jo pienestä pitäen

⁷⁶ Sama.

⁷⁷ Vesa Kaloisen haastattelu.

⁷⁸ Kari Kaloisen ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁷⁹ Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksi.

⁸⁰ https://virre.prh.fi/novus/foundationSearch?_flowExecutionKey=_c905EFB6E-B5C4-646E-2D8B-5B3A3C88181B_k2233F501-8E06-F67B-944B-CA6B6399680D. Viitattu 2.10.

sellaisia arvoja, että kaikkia, varsinkin työntekijöitä, piti kohdella hyvin ja kunnioittavasti. Tästä syystä Kaloiset halusivat perustaa Mikko Kaloisen Säätiön kunnioittamaan Mikko Kaloisen muistoa. Säätiön perustaminen oli Aimo Kaloisen ajatus, ja sen tarkoituksena on ollut auttaa Oy Mikko Kaloisen entisiä työntekijöitä ja myöhemmin monia tuuloslaisia. Säätiö on muun muassa tukenut opiskelijoita ja valmistanut muistolaatan Mikko Kaloiselle.⁸¹ Mikko Kaloisen Säätiön nimeksi Kyllikki Kaloinen ehdotti aluksi Aimo Kaloisen Säätiötä, mutta Aimo halusi nimenomaan kunnioittaa isänsä muistoa ja perintöä, joten tästä syystä säätiön nimeksi tuli Mikko Kaloisen Säätiö. Aimo toimi Säätiön johdossa aina kuolemaansa saakka, minkä jälkeen säätiöstä jäivät vastaamaan Kyllikki Kaloisen ohella heidän lapsensa perheineen. Tällä tavoin Aimo Kaloisen lapsetkin kantoivat osaltaan kortensa kekon suvun perinnön jatkumisessa.⁸²

Aimon kuoltua Kyllikki Kaloinen hoiti lastensa Kimmon, Saldun ja Mikan kanssa Säätiön asioita. Samoin Aimo Kaloisen vävy Pentti Kakkonen on ollut mukana Säätiön hallituksessa. Nykyisin myös seuraavan sukupolven edustajat Kari Kakkonen, Minttu Kaloinen ja Jussi Kaloinen kuuluvat Säätiön hallitukseen. Vuonna 2002 Säätiölle valittiin sivutoiminen asiamies, jona on toiminut Pentti Kakkonen. Säätiön tehtävät kuvataan säädekirjassa seuraavasti: *”Säätiön tarkoituksena on tukea kulttuuritoimintoja ja harjoittaa sosiaalista avustustoimintaa, tukea metsätieteellistä ja sahateollisuuden historian tutkimustyötä sekä lähetystyötä.”*⁸³

Sääntöuudistuksen jälkeen vuonna 2001 Säätiön toimialat ovat muotoutuneet seuraaviksi: opiskelustipendit tuuloslaisille opiskelijoille, musiikkistipendit tuuloslaisille lapsille ja nuorille, Tuuloksen kulttuuripalkinto, Kanta-Hämeen metsäpalkinto, metsätieteen tutkimusstipendit (Helsingin yliopistossa opiskelevalle kehitysmaan metsäopiskelijalle sekä Hämeen Ammattikorkeakoulun Evon osaston metsäopiskelijalle), lähetystyön tukeminen Suomen Lähetysseuran kautta ja katastrofiavustukset

⁸¹ <http://www.hameensanomat.fi/uutiset/kotimaa/164820-mikko-kaloisen-saatio-tuki-kenialaista-metsatutkimusta>. Viitattu 2.10.2014; Kyllikki Kaloisen haastattelu.

⁸² Kyllikki Kaloisen ja Kimmo Kaloisen haastattelu.

⁸³ Kimmo Kaloisen haastattelu; Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.

*Mikko Kaloisen Säätio kutsui vuonna 2011 kunniapuheenjoh-
tajakseen pitkäaikaisen puheenjohtajansa Kyllikki Kaloisen
(1921–2014). Vasemmalta: Minttu Kaloinen, Jussi Kaloinen,
Satu Kakkonen, Kimmo Kaloinen, Pentti Kakkonen, Mika Ka-
loinen ja Kari Kakkonen.*

Kirkon Ulkomaanavun kautta. Säätio antaa myös hautausavus-
tuksia liikkeen entisten työntekijöiden omaisille.⁸⁴

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Kaloisen suku on ollut hyvin tärkeässä osassa Oy Mikko Kaloisen historiassa. Sen lisäksi suku on omalta osaltaan jatkanut perinnettä ja tietynlais-
ta yrittäjyyshenkeä, joka periytyi Mikko Kaloiselta ja hänen aja-
tuksistaan ja suhtautumisestaan elämään. Tämän lisäksi suku
on toiminut Mikko Kaloisen Säätiön avulla muiden hyväksi aut-
taen Tuulosta ja tuuloslaisia sekä muitakin – kuten tämänkin
kirjan tekijöitä.

⁸⁴ Pentti Kakkosen haastattelu; Pentti Kakkosen ja Kimmo Kaloisen tiedoksianto.

Oy Mikko Kaloisen työyhteisö

Oy Mikko Kaloisen puutavaraliike ja sen työyhteisö ovat kiinnostava esimerkki työnantajan ja työntekijöiden välisestä pitkäaikaisesta suhteesta. Kyseessä oli paitsi alueensa merkittävinkin työllistäjä¹ myös ilmeisen rauhallinen ja vakaa työpaikka. Työtaisteluiden määrä oli sekä Mikko Kaloisen toiminimen että Oy Mikko Kaloisen aikana vähäinen.² Työnantajan tai työyhteisön merkitys ei tarkoittanut ainoastaan alueellista työllistämisaikutusta, vaan myös työnantajan ja työntekijöiden välistä suhdetta, joka näkyi molemminpuolisena luottamuksena ja yhteistyönä. Oy Mikko Kaloiseen yhdistettiin vakaus ja eräänlainen patruunahenki.³ Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää Mikko Kaloisen perustaman sahaliikkeen ympärille syntyneen yhteisön merkitystä ja muutosta, jonka se koki liikkeen miltei 90-vuotisen historian aikana.

Oy Mikko Kaloisen työntekijät

Mikko Kaloisen perustaman sahaliikkeen toiminta oli 1900-luvun alussa pienimuotoista, joten työyhteisökin oli tuolloin kooltaan vielä vaatimaton. 1920-luvulla työntekijöitä oli Kettulan sahallakaan ainoastaan hieman yli kaksikymmentä, eikä työtahtikaan ollut kuin 250 tukkia kymmenessä tunnissa, muisteli paikkakuntalainen Elsa Lehtovaara Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tekemässä haastattelussa.⁴ Ennen sahan toiminnan muuttumista ympärivuotiseksi oli tavallista, että sahantyöntekijät olivat pientilallisia, jotka pystyivät sovittamaan elämänsä ja toimeentulonsa sahan vuotuisen rytmiin. Kun tukkeja ei ollut saatavilla eikä sahausta siten voitu harjoittaa, saattoivat sahantyöntekijät siirtyä oman maapalstansa tai -tilansa töihin.⁵ Sahan työvoimantarpeen vaihtelu ja sahauksen väliaikainen loppuminen olivat varsin tavalaisia ilmiöitä suomalaisessa sahateollisuudessa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Saha oli tyypillisesti osa-aikainen työllistäjä.⁶

¹ KH 175. 1995.

² Esim. Atte Suovasen haastattelu; Lehtonen, s. 58–60.

³ Tuuloksen Joulu 1996; Tuula Suovasen haastattelu.

⁴ SKSÄ: Elsa Lehtovaara.

⁵ Keijo Mäkipään haastattelu.

⁶ Ahvenainen 1984, s. 304–305.

Sahaus muuttui Kettulassa 1950- ja 1960-lukujen aikana ympärivuotiseksi ja tukkien puutteen aiheuttamat tuotannon seisokit vähenivät.⁷ Samaan aikaan sahan luonne työllistäjänä muuttui. Sahateollisuudessa tarvittiin perinteisesti runsaasti työvoimaa 1960- ja 1970-luvuille asti, jonka jälkeen työntekijöiden lukumäärä alkoi laskea koneistumisen seurauksena. Toisaalta samaan aikaan työvoiman tarve ei enää heilahdellut vaan asettui vakaalle tasolle. Tämä tarkoitti sitä, että työpai-
kat olivat yhä useammin vakituisia, vaikka niitä ei ollut enää tarjolla yhtä paljon kuin menneinä vuosikymmeninä.⁸ Kettulan sahan toiminnan vakiintuessa myös työntekijöiden lukumäärä alkoi vakiintua noin sataan henkilöön 1940-luvun lopulta alkaen. Työntekijöiden määrä kuitenkin vaihteli edelleen, kuten alla olevasta kuviosta voidaan huomata. Sahateollisuudessa erityisesti suhdannevaihtelut vaikuttivat työvoiman tarpeeseen.⁹

Työntekijöiden määrä kääntyi nousuun 1960-luvun loppupuoliskolla. Huippu saavutettiin vuonna 1974, jolloin Kettulassa oli noin viisisataa työntekijää (kuvio 1). Teuron saha oli Kettulan sahaa pienempi, ja siellä oli työntekijöitä samana vuonna noin neljäkymmentä.¹⁰ Kun otetaan huomioon sahatyöläisten lisäksi Oy Mikko Kaloisen työllistämät työntekijät metsä- ja kuljetus-
töissä sekä erilaisissa toimihenkilö- ja johtotehtävissä, työntekijöiden lukumäärä vaihteli vuosien 1950–1973 aikana noin kahdestasadasta jopa hieman yli seitsemäänsataan.¹¹

Kuviosta erottuu vuosi 1974. Syynä työntekijöiden määrän rajuun kasvuun olivat mittavat investoinnit, joita Kettulan sahalle tehtiin samaan aikaan. Tuotanto kasvoi samalla huomattavasti (kuten Lauri Karvosen artikkelissa edellä on kerrottu), mikä vaati luonnollisesti enemmän työntekijöitä. Uutta ammattitaitoista henkilökuntaa palkattiin muun muassa hoitamaan uusittuja laitteita. Sahalle tarvittiin uudistusten vuoksi erityisesti teknikkoja huolehtimaan koneiden kunnossapidosta ja

⁷ Lehtonen, s. 37.

⁸ Ahvenainen 1984, s. 416–419.

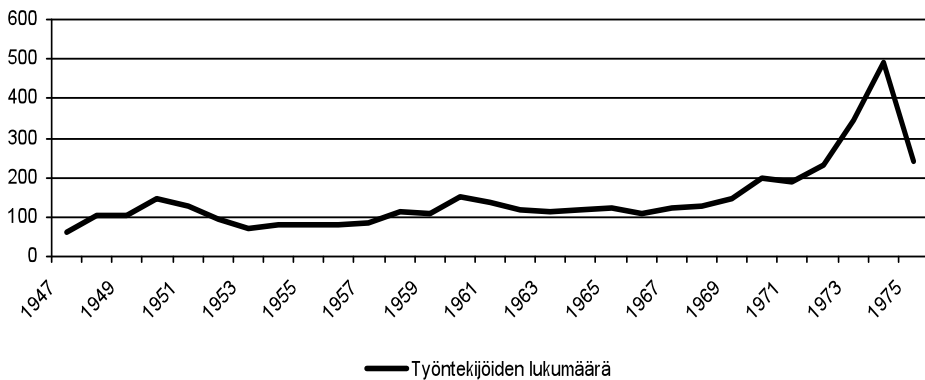
⁹ Katso suhdannevaihtelut yrityksessä Lauri Karvosen artikkelissa.

¹⁰ KH 24. 1. 1974.

¹¹ HMA, MKA. Kirjeenvaihto, Kotelot 3–8; Luettelot Oy Mikko Kaloisen suorittamista veronpidätyksistä ja työnantaja osuuksista 1950–1963; UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Tilastolomakkeita, Tapaturmavakuutuksen palkkailmoitukset 1972–1973. Työntekijöiden lukumäärä on jouduttu arvioimaan eri lähteistä, jotka eivät sisällä johdonmukaisesti kaikkia vuosia, joten tiedot ovat suuntaa-antavia. Yhtenäisin työntekijöiden lukumäärää havainnollistava sarja on Lehtosen käsikirjoituksen Kettulan sahan työntekijät, mutta siinä on vain yhden yksikön työntekijät.

Kuvio 1. Työntekijöiden lukumäärän kehitys Kettulan sahalla vuosina 1947–1975

Lähde: Lehtonen, s. 38–39.

sähkötekniikasta. Työn määrä lisääntyi tuotannon kasvaessa 1970-luvun alkupuolella, ja vuonna 1969 oli otettu vakituiseen käyttöön Kettulan sahalla kaksi työvuoroa.¹²

Työvoiman tarve saha- ja metsäteollisuudessa nähtiin kuitenkin työntekijöiden keskuudessa 1960-luvulta alkaen laskevana automaation ja koneellistumisen vuoksi.¹³ Kun koneita oli vähän, eivätkä ne voineet vielä korvata ihmisen tekemää työtä, oli työpaikoista sahateollisuudessa harvoin pulaa. Työvoimaa tarvittiin muun muassa kaadettujen puiden mittaamiseen ja laskemiseen sekä sahatavaran leimaamiseen. Myöhemmin nämä työvaiheet koneellistettiin.¹⁴ Työvoiman ja tuotannon tehostamisesta tehtiin Kettulan sahalla selvitys vuonna 1962. Selvityksessä käytiin läpi eri työvaiheita ja pohdittiin niiden ongelmakohtia työn tehostamiseksi. Tehokkuutta pyrittiin lisäämään muun muassa tehokkaammilla koneilla ja vähentämällä tarpeettomia työvaiheita. Eräs tällainen työvaihe oli esimerkiksi puun mittaaminen, joka haluttiin siirtää erillisiltä mittamiehiltä metsätyöntekijöiden hoidettavaksi puunkaatumisen yhteydessä.¹⁵ Metsätyöntekijät olivatkin työntekijäryhmä, joka kärsi koneellistumisesta. Monitoimikoneiden yleistyessä 1970-luvun aikana metsureita ei tarvittu enää samassa määrin kuin aiemmin. Niinpä liikkeen myynnin jälkeen erityisesti metsureiden työpaikat katosivat.¹⁶

¹² Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu; Lehtonen, s. 45.

¹³ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

¹⁴ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu; Ahvenainen 1984, s. 414.

¹⁵ HMA, MKA. Yhteenveto havainnoista Kettulan sahalla 5.–10.2.1962.

¹⁶ Kalle Ilosen haastattelu.

Vuonna 1975 työntekijöiden lukumäärä romahti. Vaikka koneistuminen ja automaatio alensivat työntekijämäärää, se ei riittä selittämään näin äkillistä romahdusta. Syynä tähän oli sen sijaan lamakausi, jonka vuoksi sahausmäärät pienenivät ja työvoiman tarve aleni. Samalla toinen työvuoro jouduttiin lopettamaan. Työvuoron lopettaminen merkitsi noin 70–80 työntekijän vähentämistä. Tämän lisäksi turvaututtiin lomautuksiin. Monissa perheissä molemmat vanhemmat työskentelivät tällöin Yhtyneitten Paperitehtaitten omistukseen siirtyneellä sahalla. Tällaisissa tapauksissa pyrittiin turvaamaan edes toisen perheenjäsenen työpaikka.¹⁷

Työntekijöiden määrän vähenemisestä huolimatta työyhteisön merkitys oli paikkakunnalle suuri läpi liikkeen historian. Työntekijät olivat suurimmaksi osaksi paikkakuntalaisia tai kotoisin ainakin lähiseuduilta. Paikkakuntakeskeisyydelle oli usein käytännön syyt. Esimerkiksi paikkakuntien välisten tieyhteyksien kunto tai kuntien yhteistyö viranomaisahoilla saattoivat vaikeuttaa työssä käyntiä pidemmän matkan päästä. Toisaalta metsätöitä tehtiin paljon hevosvoimin, joten metsätyöläiset eivät voineet tulla töihin kovin kaukaa omalta hankinta-alueeltaan. Koska metsätyöläiset olivat pääsääntöisesti kotoaan käsin töissä käyviä paikkakuntalaisia, ei tilapäismajoitusta tarvinnut järjestää kovin paljon. Tukkipämppeä oli kuitenkin käytössä myös Oy Mikko Kaloisella, sillä toimitusjohtaja Aimo Kaloisen vaimo Kyllikki Kaloinen kertoo käyneensä tervehdyskäynnillä kälynsä Helvi Kaloisen kanssa tukkipämpällä ja vieneensä samalla metsätyöläisille pullakahvit.¹⁸

Ulkopaikkakuntalaiset työntekijät eivät olleet paikkakuntakeskeisyydestä huolimatta täysin harvinaisia. Oy Mikko Kaloisella oli selvästi vetovoimaa myös Hämeen ulkopuolella, sillä esimerkiksi erään kokonaisen suvun kerrottiin muuttaneen Tuulokseen ja tulleen Kaloisen sahalle töihin Kuusamosta asti. Sahan pääluottamusmiehenä toiminut Atte Suovanen puolestaan muutti Alastarolta ja työskenteli liikkeen palveluksessa eläkeikänsä asti, viimeiset vuodet Yhtyneiden palveluksessa.¹⁹

¹⁷ Keijo Mäkipään ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu; KH 24.7.1975 ja 20.11.1975.

¹⁸ Kalle Ilosen haastattelu; Kyllikki Kaloisen tiedonanto; Lehtonen, s.16, 40–42.

¹⁹ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Keijo Mäkipään, Marja-Liisa Mäkipään ja Atte Suovasen haastattelu.

Oy Mikko Kaloisen työyhteisö oli miesvaltainen, mikä oli varsin tavallista sahateollisuudessa. Tyypillisesti sahojen työntekijöistä vain noin kymmenen prosenttia oli naisia. Kettulan sahalla naisten osuus työntekijöistä oli alimmillaan vuonna 1960 kahdeksan prosenttia ja ylimmillään vuonna 1952 kolmekymmentä prosenttia.²⁰ Sukupuoli vaikutti työnjakoon, mikä oli tyypillistä vielä erityisesti 1900-luvun alussa. Miehet vastasivat tavallisesti varsinaisista sahaustöistä, kun taas naiset työskentelivät useimmin luonteeltaan avustavissa tehtävissä kuten lajittelussa, pakkaamisessa ja siivouksessa.²¹ Naiset olivat mukana sahan toiminnassa jo alkuajoista lähtien, joskin heidän määränsä oli melko pieni. Naiset tekivät tavallisesti kevyitä töitä, mutta osallistuivat myös fyysisesti raskaisiin työvaiheisiin, kuten tapulin rakentamiseen. Perinteisesti naiset työskentelivät rimojen parissa ”ripanaisina” tai hoitivat apulaisen tai siivoojan tehtäviä. Vielä 1900-luvun aikana oli tavallista, että miehet saivat naisia parempaa palkkaa, vaikka he olisivat tehneet samaa työtä ja nainen olisi ollut miestä kovempi työntekijä. Sahan perinnetietojen keruun yhteydessä kerrottiin tarina naisesta ja miehestä, jotka olivat yhdessä töissä tukkimetsässä. Nainen oli huomattavasti miestä vahvempi työntekijä ja ”... homman hoiteli ja käänteli ne tukit”. Kaikesta huolimatta mies sai paremmat ansiot.²²

Oy Mikko Kaloisen työntekijöiden lukumäärä vakiintui 1940-luvun jälkeisinä vuosikymmeninä. Sahan työyhteisö oli hyvin vahvasti paikkakuntalaisvoittoinen ja miesvaltainen. Oy Mikko Kaloisen ei kuitenkaan vaikuttanut ainoastaan työntekijöidensä elämään, vaan liikkeellä oli suuri merkitys myös näiden perheiden elämässä. Niinpä onkin siirryttävä tarkastelemaan pelkän työyhteisön sijasta kokonaista sahayhteisöä suuremmassa laajuudessa.

”Samassa veneessä” – työnantajan, työntekijöiden ja perheiden sahayhteisö

Mikko Kaloisen aloittaessa sahaustoimintansa 1900-luvun alussa oli tavallista, että teollisuuspaikkakunnilla tehtaan ympärille kehittyi oma yhteisö, jonka elämä rakentui tehtaan ja

²⁰ Ahvenainen 1984, s. 302–303; Lehtonen, s. 38–39.

²¹ Lehtonen, s. 38.

²² SKSÄ: Elsa Lehtovaara, Kustaa Nurminen, Iita Nurminen, Hilma Östman; Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

Yhteiskuvassa Kettulan sahan työvuoro 1970-luvulla.

sen toiminnan ympärille. Tehtaan omistaja nousi yhteisössä merkittävään asemaan, varsinkin mikäli paikkakunnalla ei ollut muita työnantajia. Puunjalostusteollisuutta on pidetty erityisen hyvänä esimerkkinä niin sanotusta tehdaspatalernalismista eli tehtaanomistajan isälliseen huolenpitoon ja järjestykseen perustuvasta hierarkkisesta järjestelmästä, sillä se sijoittui usein maaseudulle, jossa valmiita palveluita ei usein ollut.²³ Tämä järjestelmä alkoi vähitellen menettää merkitystään, kun työntekijöiden järjestäytyminen, kansalaisyhteiskunnan muodostuminen sekä käsitys työn ja yksityiselämän erillisyydestä antoivat työntekijöille mahdollisuuden nousta vastustamaan työnantajaa. Kuitenkin työnantajan huolenpito jatkui vielä 1900-luvun aikana, hieman muotoaan muuttaneena. Etenkin maaseudulla työnantaja pyrki luomaan hyvinvoivan yhteisön, joka teki yhteistyötä työnantajansa kanssa. Aiempi valtaan ja vastuuseen sekä alistumiseen ja tottelemiseen perustunut hierarkia alkoi vähitellen muistuttaa modernia henkilöstöhallintoa.²⁴

Puunjalostusteollisuuteen muodostui usein kiinteitä työyhteisöjä, sillä puun jalostaminen vaati tavallisesti useita toisiinsa limittyneitä työvaiheita. Työvaiheista syntyi ketju, jossa kaikki

²³ Koivuniemi 2000, s. 25, 28; Häggman 2006, s. 189, 192.

²⁴ Heikkinen 1997, s. 27–28; Koivuniemi 2000, s. 98–99; Häggman 2006, s. 189–190.

olivat riippuvaisia toistensa työpanoksesta. Tämänkaltainen järjestelmä mahdollisti yhtenäisen työyhteisön ja -kulttuurin syntymisen. Tästä syystä työyhteisö oli varsin vakaa, eikä se ollut alttiina työtaisteluille.²⁵

Sahateollisuuteen muodostui kuitenkin työn luonteen perusteella erilaisia työvaiheita ja -yhteisöjä. Metsätyö oli esimerkiksi luonteeltaan itsenäisempää. Kullakin metsätyöntekijällä oli oma työmaansa, jossa työtä sai tehdä omaan tahtiin. Tämän vuoksi metsätyöläisten työyhteisöä ei kuvattu erityisen yhtenäiseksi. Täysin omilla tahoillaan metsätyöntekijät eivät sentään työskennelleet, sillä toisinaan nämä saattoivat ryhtyä hakkuukilpailuun, johon suhtauduttiin niinkin vakavasti, että hitaammat työntekijät hakivat tasoitusta aloittamalla työt jo edellisenä päivänä.²⁶ Metsätyöt erosivat sahatyöstä myös siinä, että työskentelyalue oli varsin laaja. Puut hankittiin nimittäin noin viidenkymmenen kilometrin säteeltä.²⁷ Vaikka metsätyöläisten keskuudessa ilmeisesti esiintyi toisinaan kiistoja esimerkiksi palkoista²⁸, myös metsäpuolella oltiin työnantajaan tyytyväisiä, eikä työn sujuvuutta voida pitää heikompana kuin sahalla.²⁹

Erilaisten työtehtävien ja laajan työskentelyalueen vuoksi Oy Mikko Kaloisen sisälle syntyi erilaisia työkuultuureja ja pienempiä, tiettyyn työtehtävään keskittyneitä työyhteisöjä. Pääluottamusmiehenä toimineen Atte Suovasen mukaan esimerkiksi sahatyöntekijät olivat metsäosaston työntekijöiden kanssa hyvin vähän tekemisissä, sillä puut vain tuotiin sahalle ilman mitään erityisempää kanssakäymistä.³⁰ Oy Mikko Kaloisen oli tekijä, joka yhdisti nämä omilla tahoillaan työskentelevät työntekijät yhdeksi suureksi työyhteisöksi, jossa oli vahva yhteishenki. Työnantajan, työntekijöiden ja näiden perheiden välille syntyi yhteisö, joka oli sahan ympäristössä kasvaneen Tuula Suovasen mukaan ”samassa veneessä”.³¹

Eräs Oy Mikko Kaloisen erityispiirteistä on, että siellä ei ole esiintynyt juurikaan laajamittaisia työtaisteluja työntekijöiden

²⁵ Koivuniemi 2000, s. 47, 155–156; Häggman 2006, s. 190; Lehtonen, s. 20–27.

²⁶ Lehtonen, s. 15–16.

²⁷ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

²⁸ Lehtonen, s. 17.

²⁹ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

³⁰ Atte Suovasen haastattelu.

³¹ Tuula Suovasen haastattelu.

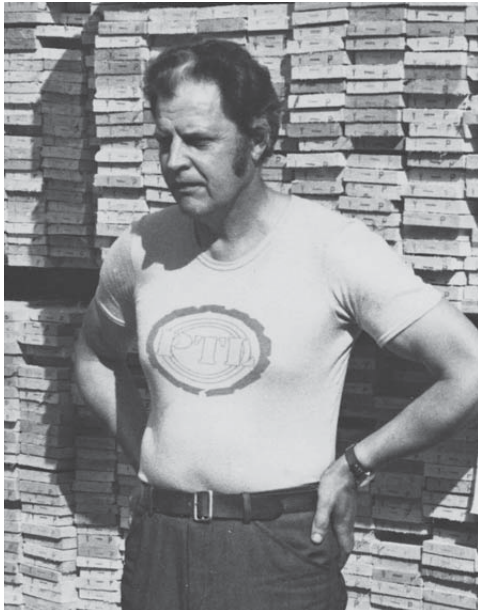
Metsäosaston työnjohtajia eli "mettäpomoja" tukkilaanilla. Kuvassa keskellä takana silloinen metsäpäällikkö Aimo Kaloinen.

ja työnantajan välillä. Oy Mikko Kaloisella luotettiin pitkään paikallisiin neuvotteluihin. Tämä näkyi erityisesti osapuolten järjestäytymisessä ja tavassa ratkoa erimielisyyksiä. Pienet erimielisyydet, kuten esimerkiksi palkkakiistat, selviteltiin suoraan työntekijöiden ja työnjohtajien välillä.³² Varsinaiseen ammattiyhdistystoimintaan Oy Mikko Kaloisen työntekijät lähtivät mukaan vasta vuonna 1965, kun perustettiin Tuuloksen Puutyöväen Ammattiosasto ry. Luottamusmiehenä oli tuolloin Heimo Kuisma ja varaluottamusmiehenä toimi Paavo Aliska. Myöhemmin pääluottamusmieheksi valittiin Atte Suovanen.³³

Oy Mikko Kaloisen työntekijöiden järjestäytymisajankohdaksi voidaan pitää varsin myöhäisenä, sillä valtakunnallisesti ammattiyhdistysliike saavutti varsinaisen jäsenryntäyksen jo 1940-luvun puolivälissä. Vaikka perinteisesti puunjalostusteollisuuden työntekijöiden järjestäytymisaste oli ollut varsin matala, saatiin ensimmäinen koko teollisuuden alaa koskenut työehtosopimus aikaan juuri puunjalostusteollisuudessa.³⁴ Vaikka Oy Mikko Kaloisen työntekijät eivät olleet järjestäytyneet, vai-

³² Esim. Kari Kaloisen ja Kauko Mäkipään haastattelu.

³³ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Sopimuksia, kirjeistö, yhtiöjärjestys, tavaramerkki ym., Tieto- ja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1965; Atte Suovanen haastattelu.

Tuuloksen Puutyövään Ammattiosasto ry:n pitkäaikainen pääluottamusmies Atte Suovanen.

laisten työasioiden järjestelyä. Esimerkiksi palkanmaksun koettiin helpottuneen järjestäytymisen tuloksena.³⁶ Oy Mikko Kaloisen työntekijät suhtautuivat työtaisteluihin melko kielteisesti eivätkä mielellään liittyneet niihin. Työntekijät osallistuivat tietävästi Kaloisten omistusaikana ainoastaan vuoden 1956 yleislakkoon ja erääseen valtakunnalliseen Puutyövään liiton lakkoon, ja näihinkin suhtautuminen oli ilmeisesti varsin vastahakoista. Työtaisteluja ei esiintynyt erityisen paljon Yhtyneitten Paperitehtaitten alaisuudessa, vaikka tyytymättömyys kasvoikin ilmeisesti hieman. Yhtyneitten aikana lakkoilu ei todennäköisesti houkuttanut, sillä Kettulan ja Teuron sahat olivat suuryrityksen näkökulmasta vain pieniä sahoja, jotka se saattoi tuotannollisista syistä lakkauttaa helposti.³⁷ Toisaalta myös työntekijöiden mielikuva Yhtyneistä Paperitehtaista työnantajana oli varsin positiivinen. Tähän palataan tuonnempana.

kutti sahateollisuuden yleinen kehitys ja ammattiyhdistysliikkeessä tehdyt ratkaisut myös heidän elämäänsä. Esimerkiksi 1950- ja 1960-luvuilla liikkeen palkkauskäytäntöjä yhtenäistettiin muun sahateollisuuden kanssa.³⁵

Ammattiosastoon liittyminen ei aiheuttanut suuria jännitteitä Kaloisten sahayrityksessä eikä johtanut lisääntyneisiin työtaisteluihin. Työnantaja suhtautui työntekijöiden järjestäytymiseen positiivisesti. Liikkeen johdon mukaan järjestäytyminen ei aiheuttanut ongelmia, vaan päinvastoin jopa helpotti eri-

³⁴ Valkonen 1987, s. 422–423; Häggman 2006, s. 207–210.

³⁵ Esim. HMA, MKA. Kotelo 316, Palkkaperusteet Kettulan sahalla 1.6.1955 alkaen, Urakkaperusteet Kettulan sahalla 16.3.1961 lähtien.

³⁶ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Sopimuksia, kirjeistö, yhtiöjärjestys, tavaramerkki ym., Tieto- ja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1965; Atte Suovasen haastattelu; Lehtonen, s. 59.

³⁷ Reijo K. Virtasen haastattelu; Lehtonen, s. 59–60.

Oy Mikko Kaloinen ei työntekijöiden järjestäytymisestä huomimatta katsonut aiheelliseksi liittyä työnantajaliittoon.³⁸ Tämä ratkaisu antoi Oy Mikko Kaloiselle vapauksia, joita järjestyneillä työnantajilla ei ollut. Liikkeelle oli mahdollista muun muassa ilmoittaa työpaikoista ja määritellä palkkoja huomattavasti muita työnantajia avoimemmin, esimerkiksi sanomalehdissä. Palkka ei kuitenkaan ollut se tekijä, jonka avulla työntekijöitä houkuteltiin töihin Oy Mikko Kaloiselle. Palkkataso oli itse asiassa hyvin lähellä sahateollisuuden keskiarvoa. Palkankorotukset olivat kuitenkin mahdollisia: mikäli lähialueen muut sahateollisuuden työnantajat vetivät puoleensa paremmalla palkalla työntekijöitä, oltiin Oy Mikko Kaloisella valmiita neuvottelemaan palkasta ja palkankorotuksista, jotta lähtöaikeissa olevat työntekijät olisi saatu jäämään talon palvelukseen.³⁹

Vaikka sahayhteisöstä välittyikin hyvin sopuisa ja yhtenäinen kuva, ei ihmisten välisissä suhteissa voitu välttää täysin erimielisyyksiä ja epäsopua. Kaloisten liikkeen ollessa työnantajana työntekijöiden ja työnantajan väliset kiistat vaikuttivat haastattelujen perusteella olleen melko vähäisiä. Sen sijaan työntekijöiden välillä oli toisinaan erilaisia kiistoja. Erimielisyydet kytkeytyivät usein kateuteen, joka saattoi liittyä työntekijän sahalli työskentelevien sukulaissuhteisiin tai palkkaan. Ajateltiin esimerkiksi, että sahalli ylemmissä asemissa työskentelevien lapset pääsivät helpommin kesätöihin tai että sukulaissuhteilla järjestyi paremmin töitä. Myös palkkaerot herättivät toisinaan närkästystä, vaikka korkeamman palkan maksamiseen olisi-kin ollut perusteet. Oli nimittäin mahdollista, että työntekijälle maksettiin niin sanottua ”hyvän miehen lisää”, jos tämä tuli aiemmin töihin ja teki toimenpiteitä, joita sahan käynnistämiseen ja yleensä toiminnan turvaamiseen tarvittiin.⁴⁰

Työvoiman hankkiminen pysyi melko yksinkertaisena vielä 1950- ja 1960-luvuille asti. Koulutus ei ollut kovin tärkeä rekrytointiperuste, vaan tärkeintä oli halu tehdä töitä ja oppia uutta. Monia sahan pitkäaikaisia työntekijöitä on kuvattu ”pitkänlinjan miehiksi” ja itseoppineiksi. Työntekijän maine kantautui

³⁸ UPM-ark., Oy Mikko Kaloisen arkisto. Oy Mikko Kaloisen arkisto, Sopimuksia, kirjeistö, yhtiöjärjestys, tavaramerkki ym., Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1965.

³⁹ Kari Kaloisen ja Keijo Mäkipään haastattelu.

⁴⁰ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Keijo Mäkipään haastattelu.

paikallisyhteisössä pitkälle: töihin otettiin ja pyydettiin usein niitä, jotka olivat ahkerassa ja hyvässä maineessa. Työ opittiin käytännössä kokeneempien työntekijöiden opastuksella, mutta koulutuksenkin hankkiminen oli mahdollista. Työntekijät aloitivat usein helpoista ja yksinkertaisista tehtävistä, mutta etenivät urallaan myöhemmin vaativampiin tehtäviin.⁴¹

Työntekijöiden rekrytointi muuttui 1970-luvulla, sillä koneistuminen ja tekniikan kehitys muuttivat sahaustyön luonnetta, ja sahan toiminta muuttui ympärivuotiseksi. Työntekijöiden rekrytointi oli kuitenkin aiempaa haastavampaa, sillä 1970-luvulla koettiin puutetta työvoimasta. Sahan sijaintikin oli josain määrin ongelmallinen, sillä sinne oli vaikea päästä ilman autoa. Niinpä Oy Mikko Kaloisella päädyttiin omaperäiseen ratkaisuun: työnantaja järjesti työntekijöille ilmaisen bussikuljetuksen lähialueilta sahalle. Lisäksi alueelle rakennettiin uusia asuintaloja, jotta uusiin tehtäviin tarvittavia työntekijöitä olisi saatavilla töihin aina. Työvoimaa pyrittiin hankkimaan myös koulutuksen avulla. Liikkeen sahan työnjohtajilla oli suuri rooli sahatyölinjan perustamisessa Hämeenlinnan ammattikouluun 1970-luvun alussa. Uusi tekniikka ja sen hallitseminen edellyttivät nimittäin entistä enemmän koulutusta.⁴²

Vaikeat taloudelliset ajat koettelivat silloin tällöin Oy Mikko Kaloista, ja työntekijöitä jouduttiin toisinaan vähentämään. Tasapuolisiin työaikojen lyhennyksiin ei liikkeessä ryhdytty.⁴³ Vaikeissa tilanteissa työn vähentyessä työntekijöillä oli mahdollisuus työskennellä väliaikaisesti toisissa yrityksissä. Esimerkiksi työnjohtajana toiminut Kalle Ilonen oli yhden kuukauden töissä Rauma-Repolalla, kun Oy Mikko Kaloisella elettiin vaikeita aikoja. Häntä houkuteltiin isomman yrityksen palvelukseen, mutta Oy Mikko Kaloinen vei voiton, ja Ilonen palasi Kaloisten liikkeen palvelukseen tilanteen helpotuttua:

*"Sanottiin, että älä mee enää sinne Kaloisille pikkufirmaan, jää tänne meille, iso firma tämä Rauma-Repola, kyllä me tässä mukavasti pärjätään, älä mee sinne. Minä sanoin, että kyllä menen."*⁴⁴

⁴¹ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Pertti Saaren ja Atte Suovasen haastattelu.

⁴² Keijo Mäkipään ja Kauko Mäkipään haastattelu; Ahvenainen 1984, s. 419.

⁴³ Marja-Liisa Mäkipään ja Keijo Mäkipään haastattelu.

⁴⁴ Kalle Ilosen haastattelu.

Sahatyön haasteisiin liittyi myös työturvallisuus, sillä sahoilla oli paljon sekä vaarallisia työvaiheita että -paikkoja. Onnettomuuksia sattui toisinaan, ja osa niistä johti jopa kuolemaan. Onnettomuuden riskit liittyivät usein tapuilta putoamiseen, sahatavaran myrkyttämiseen tai painavan kuorman alle jäämiseen. Sahateollisuudelle tyypilliset koneet, kuten esimerkiksi sirkkelit ja erilaiset hakkurit, olivat vaarallisia etenkin sellaisena aikana, jolloin työtä ei ollut automatisoitu. Nekin aiheuttivat joitakin kuolemaan johtaneita onnettomuuksia.⁴⁵ Oli aivan eri asia syöttää tukkia käsivoimin raamisahaan kuin valvoa sahan toimintaa monitorihuoneesta.

Oli varsin tyypillistä, että työturvallisuudesta huolehtiminen oli aluksi hyvin pitkälle työntekijän oman huolellisuuden ja varovaisuuden varassa. 1960-luvun lopulla turvallisuuteen alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota ja Oy Mikko Kaloisellekin perustettiin sekä turvallisuuspäällikön tehtävä että työturvallisuustoimikunta. Sahatyössä turvallisuuden takaaminen ei kuitenkaan ollut aina kovin helppoa, sillä tiettyjen työvaiheiden vaarattomaksi tekeminen oli hyvin vaikeaa. Tällainen työvaihe oli esimerkiksi tapulin rakentaminen. 1960-luvun lopulla turvallisuuspäällikkönä toiminut Keijo Mäkipää joutui kerran vastaamaan työsuojelutarkastajan vaatimukseen asentaa tapuliin kaiteet. Mäkipään mukaan kaiteet olivat kuitenkin yksinkertaisesti mahdottomuus, sillä tapulia korotettiin ja purettiin tarpeen mukaan, ja työmiesten oli päästävä liikkumaan siellä.⁴⁶

Oy Mikko Kaloista pidettiin pääsääntöisesti hyvänä ja työntekijät huomioivana työnantajana, jonka pienet huomionosoitukset toivat arkeen juhlan tuntua. Esimerkiksi palkanmaksu oli tapahtumana melko arkinen, mutta siihen liittyi monia muistoja ja tarinoita. Palkka maksettiin pitkään työntekijöille henkilökohtaisesti tilipusseissa eli ruskeissa kirjekuorissa, joihin oli merkitty palkkalaskelma. Rahapalkan saaminen oli merkityksellistä etenkin sota-ajan jälkeen, jolloin rahaa ei ollut käytettävänä paljon. Tilipussien jakoon liittyi myös työnantajan kohtaaminen. Oy Mikko Kaloisella oli palkanmaksun yhteydessä tapana antaa työntekijöilleen tupakkaa tai makeisia. Tämä pie-

⁴⁵ SKSÄ: Hilma Östman, Kalle Tallinen, Aino Urpanen; Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Pertti Saaren ja Atte Suovasen haastattelu.

⁴⁶ Kauko Mäkipään ja Keijo Mäkipään haastattelu; Lehtonen, s. 53–54.

Pitkästä ja merkittävästä työurasta myönnettyjen kunniamerkkien jako. Niilo Järvenpää saa ansiomitalinsa toimitusjohtajan rouva Kyllikki Kaloiselta. Muut mitalien saajat vasemmalta alkaen: Häyrynen, Sulin, Koski, Konsta Tallinen ja Janne Lapojärvi.

ni ele *"pisti pikkusen hymyä huuleen"*.⁴⁷ Makeisten ansiosta palkkapäivä oli myös lapsille mieluinen. Myöhemmin kun palkat alettiin maksaa suoraan pankkiin, palkanmaksusta katosi juhlan tuntu, karamellit ja henkilökohtaisuus. Uusi käytäntö aiheutti myös ongelmia. Yksinäiselle työntekijälle pankkiin pääsy oli vaikeaa, jos tällä ei ollut ketään, joka olisi voinut hakea palkan pankista tämän puolesta.⁴⁸

Työntekijöitä muistettiin myös juhlapyhinä ja henkilökohtaisina merkkipäivinä. Jouluna työntekijöitä oli tapana muistaa pienillä joulupaketeilla, jotka sisälsivät makeisia ja kahvia. Lisäksi jouluna saatettiin työntekijöille sekä eläkeläisille ja leskille maksaa erillistä joulurahaa. Tämä tapa jatkui myös Yhtyneitten Paperitehtaitten aikana. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon, että Oy Mikko Kaloisen aikana eräänä hyvänä vuonna maksettiin vakituisille työntekijöille ikään kuin *"osinkona"* puolen kuukauden ylimääräinen palkka. Yritys tilasi 1950- ja 1960-luvuilla työntekijöilleen joululahjana myös Valitut Palat -lukemistoa. Työntekijöi-

⁴⁷ Reijo K. Virtasen haastattelu.

⁴⁸ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Pertti Saaren, Reijo K. Virtasen ja Tuula Suovasen haastattelu.

Vuonna 1954 Tuuloksen Pirtillä järjestetyissä Oy Mikko Kaloisen kesäjuhlissa kilpailtiin muun muassa pyöräilyssä. Kilpailua seuraamassa vasemmalla Veikko Mökkälä ja Esko Ojansuu.

den pitkät työurat oli myös tapana huomioida anomalla kunniamerkkejä ansioituneille työntekijöille Keskuskauppakamarilta.⁴⁹

Yhdeksi tärkeimmistä työnantajan kaikille työntekijöilleen osoittamista huomionosoituksista koettiin Oy Mikko Kaloisen kesäjuhlat. Ensimmäinen kesäjuhla järjestettiin jo vuonna 1946, kun Mikko Kaloinen ja hänen poikansa, Jouko ja Aimo, olivat yrityksen sukupolvenvaihdoksen kynnyksellä päättäneet järjestää työntekijöille juhlat eräänlaiseksi virkistystauoksi. Alusta asti oli selvä, että juhlat koskivat myös työntekijöiden perheitä.⁵⁰ Kesäjuhlista muodostui jokavuotinen perinne. Niissä tarjottiin ruokaa ja kisailtiin erilaisissa peleissä kuten esimerkiksi tikan- ja renkaanheitossa. Urheilullisille oli tarjolla myös juoksua, pyöräilyä ja soutamista, joissa saatettiin kilpailla muita sahoja tai työosastoja vastaan. Juhliin järjestettiin kilpailujen lisäksi monenlaista ohjelmaa, kuten musiikkia ja erilaisia esityksiä. Esimerkiksi vuonna 1957 Hämeenlinnan kaupunginteatteri esitti näytelmän ”Tulipunaiset kukat”, ja Tauno Palokin

⁴⁹ HMA, MKA. Kotelo 316, Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1963; Oy Mikko Kaloisen järjestämätön arkisto Rapoossa, Vuosijuhla, ”Vanhoja papereita” ym. 1956, 1974; Lista joulurahoista Kettulan ja Teuron sahalla jouluna 1957; Oy Mikko Kaloisen kirje Keskuskauppakamarin ansiomerkkilautakuntaan 15.7.1958; Lehtonen 86–87. Puolen kuukauden ylimääräisestä palkasta ja Valituista Paloista joululahjana: Kimmo Kaloisen tiedonanto.

⁵⁰ Kaloinen 1992, s. 395–396.

Kesäjuhlissa oli monenlaista ohjelmaa, kuten tanssia, musiikkia ja esityksiä. Vuonna 1958 Oy Mikko Kaloisen juhlissa esiintyi tunnettu näyttelijä Tauno Palo.

vieraili kerran Kaloisen kesäjuhlissa. Jouko Kaloisen kuoleman johdosta kesäjuhlat jätettiin järjestämättä vuonna 1963.⁵¹

Kesäjuhlat oli hyvin merkityksellinen tapahtuma työntekijöille, sillä juhlat koettiin työnantajan työntekijöille osoittamana kiitoksena ja huomionosoituksena. Kiitos tulikin esiin juhlapuheissa. Esimerkiksi vuonna 1960 Oy Mikko Kaloinen kiitteli työntekijöitä: *”On annettava koko liikkeen henkilökunnalle vilpitön - sydämestä tuleva tunnustus ...”*. Kesäjuhlat olivat myös tapahtuma, joka kokosi koko laajan työyhteisön yhteen. Juhlaan osallistui tavallisesti parisataa työntekijää ja heidän perheenjäsentään.⁵² Kesäjuhlat eivät olleet siis ainoastaan työyhteisön, vaan koko sahayhteisön yhteinen juhlahetki. Kuitenkin 1960- ja 1970-lukujen muuttunut ilmapiiri vaikutti myös kesäjuhliin. Oy Mikko Kaloisen kesäjuhlien rinnalle alkoi syntyä muita tapahtumia, jotka kilpailivat työntekijöiden huomiosta. Lisäksi uudet työntekijät eivät enää tunteneet kesäjuhlien alkuperäistä merki-

⁵¹ *Esim. HMA, MKA. Kotelo 316, Kutsu 25.8.1957; Tietoja Oy Mikko Kaloisen toiminnasta vuonna 1963; Kalle Ilosen, Kimmo Kaloisen, Kyllikki Kaloisen, Kauko Mäkipään, Keijo Mäkipään, Veikko Mökälän, Esko Ojasuun, Pertti Saaren, Atte Suovasen ja Tuula Suovasen haastattelu.*

⁵² *HMA, MKA. Kotelo 316, Kesäjuhlapuhe 21.8.1960; Atte Suovasen, Kimmo Kaloisen ja Pertti Saaren haastattelu; Kaloinen 1992, s. 396.*

Tukkilaiskisojen ohjelma-lehtisen kansi vuodelta 1959. Oy Mikko Kaloisen kesäjuhlien lisäksi Kanta-Hämeen kesän merkittäviin tapahtumiin kuului myös Hauhon Vitsiälässä järjestetyt tukkilaiskisat, joista vastasivat Etelä-Hämeen metsäalan toimijat. Tukkilaiskisoissa ohjelmassa oli tanssia, ruokailuja ja kisailua eri yritysten työntekijöiden välillä. Oy Mikko Kaloisen työntekijät osallistuivat muun muassa suotukilpailuihin. Juhlien järjestäminen loppui 1960-luvun aikana, kun tukinuitto alkoi vähentyä.

tystä, ja juhlien osanottajamäärä väheni. Niinpä juhlien järjestäminen lopetettiin 1970-luvulla.⁵³

Molemminpuolinen kiitollisuus ja kunnioitus säilyivät kuitenkin kauan. Kaloisten suvussa oli ollut jo Mikko Kaloisen ajoista alkaen periaatteena tuntea työntekijät ja työvaiheet hyvin sekä säilyttää välimatka työntekijöihin pienenä. Pitkän uran tehneelle johtaja Hugo Lapojärvelle toimitusjohtaja Aimo Kaloinen sanoi tämän läksiäisjuhlissa: "Olet todella vuosikymmenien aikana kiinnittynyt tähän perheyhtiön muodostamaan perheeseen." Moni työntekijä vietti koko työuransa tässä yhteisössä, ja työnantaja palkitsi pitkän työuran tehneitä työntekijöitään suorilla huomionosoituksilla, kuten kunniamerkeillä.⁵⁴ Työnantajan osoittama huomio ja kiitollisuus näkyivät työmoraalisena ja siinä, että työ koettiin merkityksellisenä ja palkitsevana. Työntekijät tunsivat alueen ja tiesivät esimerkiksi, mistä kan-

⁵³ Lehtonen, s. 85.

⁵⁴ HMA, MKA. Puhe johtaja Hugo Lapojärven läksiäisjuhlissa Aulangolla 31.1.1969; Atte Suovasen haastattelu; Lehtonen s. 58–59.

Vuonna 1955 firman kesäjuhlilla eri sahat ottivat mittaa toisistaan muun muassa soutamisessa ja juoksemisessa. Juoksukilpailua olivat seuraamassa vasemmalta alkaen: Veikko Lavasto, Kimmo Kaloinen, Keijo Mäkipää, Kari Kaloinen ja Vesa Kaloinen.

natti hankkia puuta, jotta sen laatu olisi paras mahdollinen.⁵⁵ Positiivinen asenne työtä kohtaan tulee hyvin ilmi metsäteknikko Pertti Saaren kommentista:

... palkitsevampia muistan ite oli semmoset että taloon mentäessä talon väki on pikkusen negatiivisesti suhtautuu tai ei oo varmas esimerkiksi Mikko Kaloisen toimintatavoista tai on ollu joku pieni joka on jäänyt hampaankoloon ... Semmosesta talosta kykenet lähteen metsäkauppa salkussa pois,

⁵⁵ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Pertti Saaren haastattelu.

Kesäjuhlien tapaan myös tukkilaiskisoissa vieraili julkisuudesta tunnettuja henkilöitä. Kuvassa Miss Suomi Ester Toivonen ja kamassa tukkilaiskisojen palkintoja. Omaansa saamassa Jouko Ilonen.

niin sillo sä oot tehny mun mielestä työnantajalle hyvän palveluksen ja saanu sen vanhan asian joko oikastua tai ollaan keskusteltu se auki ja saatu uus alku aikaseks, niin se on muutamissa kohteissa itellä tuntu aika hyvältä.”⁵⁶

Sahatyö näkyi myös työntekijöiden perheiden arjessa vahvasti, sillä koko perhe saattoi työskennellä ainakin ajoittain sahalla.⁵⁷ Kuten moni muukin työnantaja Oy Mikko Kaloinen tarjosi työntekijöilleen myös asuntoja. Ne olivat haluttuja ja edullisia, mutta eivät erityisen mukavia, sillä ne olivat ahtaita ja talvisin varsin kylmiä. Ylemmillä työntekijöillä oli omat, hie-man paremmat asuintalonsa. Sahan asuntojen asukkaiden arki oli työntäyteistä, sillä vesi oli haettava kaivosta ja talot lämmitettiin puulla. Sahan asuntojen asuinyhteisö oli melko tiivis, ja naapurit kyläilivät paljon toistensa luona. Tiiviin paikallisyhteisön varjopuolena oli kuitenkin se, että ulkopaikkakuntalaisen ei ollut helppo liittyä yhteisöön, sillä heitä kohtaan esiintyi epäluuloa pitkään.⁵⁸

⁵⁶ Pertti Saaren haastattelu.

⁵⁷ Alli Suovasen, Atte Suovasen ja Tuula Suovasen haastattelu.

⁵⁸ Sama.

Salskeita sahojen välisten tukkilaiskisojen mitalisteja vuonna 1954. Vasemmalta lukien Niilo Järvenpää, Aimo Järvenpää ja Atte Suovanen.

Sahasta muodostui tärkeä osa myös lasten elämää niin konkreettisenä paikkana kuin asuinyhteisönä. Lapset hahmottivat saha-alueen ja paikallisyhteisön eri tavalla kuin heidän vanhempansa. Vanhempien työpaikan lisäksi se oli lapsille houkutteleva joskin kielletty leikkipaikka. Kun työntekijät lähtivät kotiin, oli lasten vuoro seikkailla sahalla. Vaaroja oli paljon, mutta useimmiten vakavia onnettomuuksia ei tapahtunut, ja suurin huoli oli kiinnijääminen. Saha oli sen alueella elävillä lapsille aivan oma maailma, johon ei ollut muilla lapsilla pääsyä, mikä herätti näissä toisinaan hieman kateutta. Lapselle saha oli vakaa ja turvallinen ympäristö. Sahaa kohtaavat uhat tiedostettiin jo nuorena: lapset oppivat pelkäämään sahaa uhkaavaa tulipaloa, joka olisi ollut todellinen tuho. Ukkonen tuntui tämän vuoksi pelottavalta: salamahan olisi voinut sytyttää sahan palamaan.⁵⁹

Sahan vuotuiseen työrytmiin kuului, että kesällä työntekijöitä tarvittiin enemmän kuin muina vuodenaikoina. Kesätyöntekijöitä tarvittiin erityisesti aikana, jolloin puu kuivattiin tapuleissa. Kesätyöntekijöiden määrä oli suuri: nuoria palkattiin kymmeniä tai jopa lähemmäs sata auttamaan sahalla työn varsinaise-

⁵⁹ Tuula Suovasen haastattelu; Lehtonen s. 72–78.

Kettulan sahan varhaisia työväen "mäkitaloiksi" kutsuttuja asuintaloja, jotka rakennettiin vuonna 1946. Yhdessä talossa oli aluksi neljä asuntoa, mutta myöhemmin talon ylä- ja alakerta oli kerrallaan ainoastaan yhden perheen käytössä. Asumismukavuus ei ollut erityisen suuri, sillä taloihin saatiin viemäröinti vasta 1970-luvulla, mutta senkään jälkeen ei ollut vielä käytössä sisävesiä tai lämmintä vettä. Sähköt olivat kuitenkin käytössä talojen valmistumisesta lähtien.

na sesonkiaikana eli kesällä, jolloin sahatavara oli kuivunut ja työvoimaa tarvittiin tapulien purkamiseen.⁶⁰ Kesätöihin otettiin sekä poikia että tyttöjä. Monet olivat ensikertaa töissä 13–14 vuoden iässä. Kesätyö oli luonteeltaan melko yksinkertaista ja sahatyötä avustavaa toimintaa pääasiassa lautatarhassa. Varsinaiseen sahatyöhön kesätyöntekijöitä otettiin melko vähän. Sahalla työskenteleminen edellytti täysi-ikäisyyttä erityisesti silloin, kun sahalle tehtiin töitä kahdessa vuorossa. Sahatyössä oli myös selkeät vaaransa, joten kesätyöntekijöitä ei voitu päästää vaikeimpiin työvaiheisiin.⁶¹

Tyypillinen nuoren kesätyöntekijän työtehtävä oli sahatavaran leimaaminen, jossa piti merkitä sahatavara Oy Mikko Ka-

⁶⁰ Vesa Kaloisen ja Reijo Saksan haastattelu.

⁶¹ Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Pertti Saaren ja Tuula Suovasen haastattelu.

Asunto Oy Mikonmänty. Oy Mikko Kaloinen osallistui asuntotuotantoon Tuuloksen seudulla.

loisen MK-kruunu-leimalla. Kesätyöntekijöitä työskenteli myös ylösottajina, joiden tehtävänä oli tapulia purettaessa kirjata puutavaroiden mitat. Niiden avulla laskettiin puutavaran määrä. Muita aloittelevan työntekijän työtehtäviä oli sahatavaran suojaamiseen, laskemiseen ja erotteluun liittyvät tehtävät. Yksinkertaisista tehtävistä huolimatta kesätyö oli mielekästä ja saha toivottu työnantaja. Tuula Suovanen kertoo, että aiempaan työhönsä juurikasmaalla verrattuna sahatyötä saattoi pitää "luksuksena", ja palkka tuntui suorastaan ylellisyydeltä. Kesätyöntekijöitä kohdeltiin sahalla Suovasen mukaan hyvin. Hän ei itse tehnyt työuraansa sahalla, mutta palasi vielä opiskeluaikoinaan kesätöihin sahalle.⁶²

Oy Mikko Kaloinen ympärille syntyi laaja sahayhteisö, jonka työ ja arki yhdistivät. Työnantaja oli työntekijöille läheinen henkilökohtaisella tasolla, ja pienet huomionosoitukset toivat arkeen hienoista juhlantuntua. Työnantajan ja työntekijöiden välillä ei ollut ainoastaan riippuvuussuhdetta, vaan kyseessä oli molemminpuolinen luottamus ja arvostus. Työntekijöitä yhdisti sekä kaikkien työntekijöiden yhteisiä ponnistuksia vaativa työketju että yhteenkuuluvuuden tunne. Muutoksen merkit olivat kuitenkin väistämättömiä, mutta ne eivät kaikki olleet

⁶² Vesa Kaloinen, Pertti Saaren, Atte Suovasen ja Tuula Suovasen haastattelu.

ainoastaan negatiivisia. Oy Mikko Kaloisella sopeuduttiin teollisuuden ja yhteiskunnan uusiin vaatimuksiin, ja toiminnan jatkuvuus kyettiin turvaamaan.

Työyhteisöstä työpaikaksi – sahayhteisö muuttuvassa maailmassa

Oy Mikko Kaloisen työyhteisö joutui kohtaamaan historian­sa aikana monia muutoksia, joista merkittävimmät olivat sahan myyminen Yhtyneille Paperitehtaille vuonna 1975 ja sahan toiminnan lopettaminen vuonna 1996. Muutoksia oli kuitenkin havaittavissa jo Oy Mikko Kaloisen aikoina. Entinen tiiviiksi koettu yhteisö alkoi hajaantua, kun saha laajeni ja työntekijöiden määrä kasvoi. Sahaa alettiin modernisoida ja laajentaa huomattavasti 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Kasvu tarkoitti isompaa työyhteisöä, johon tuli uusia ennestään tuntemattomia ihmisiä yhä enemmän myös ulkopaikkakunnilta. Samaan aikaan pitkän työuran tehneet työntekijät alkoivat jäädä eläkkeelle. Työyhteisöstä alkoi tulla niin suuri, että perinteinen yhteisöllisyys alkoi väistyä. Tuula Suovasen mukaan työyhteisöstä tuli yhä enemmän pelkkä työpaikka.⁶³

Olosuhteiden muutos johti lopulta Kaloisten sahayrityksen omistajanvaihdokseen. Toimitusjohtajana myymishetkellä toimineelle Aimo Kaloiselle yrityksen myyminen oli raskasta, sillä hän koki luopuvansa yrityksen myydessään sukunsa perinteistä. Häntä painoi myös vastuu työntekijöistä, sillä Kaloisten suvussa oli voimakkaasti korostettu työntekijöiden merkitystä sekä positiivista ja joustavaa suhtautumista näihin. Tämän vuoksi Aimo Kaloinen halusi sijoittaa osan yrityksen myynnistä saaduista rahoista säätiöön, jonka tarkoituksena oli auttaa lähialueen ihmisiä ja entisiä työntekijöitä. Työpaikkojen turvaaminen oli Kaloisten tavoite, ja myyminen palveli pitkällä tähtäimellä myös tätä tavoitetta. Yhtyneiden Paperitehtaiden paperintuotanto nimittäin turvasi sahan aseman, sillä sahajäte oli paperitehtaalle selluloosan raaka-aine.⁶⁴ Omistajanvaihdoksen lähestyminen ei tästä syystä aiheuttanut työntekijöiden keskuudessa kovinkaan

⁶³ Tuula Suovasen haastattelu.

⁶⁴ Kyllikki Kaloisen ja Kari Kaloisen haastattelu.

Toimitusjohtaja Aimo Kaloisen (1920–1991) 50-vuotissyntymäpäiväkuva. Kaloisten suvulla oli perinteisesti läheiset suhteet työntekijöihin. Myös saha-alueen lapsille jäi paljon mukavia muistoja suvusta. Aimo Kaloisen hienoa autoa ihasteltiin, ja Jouko Kaloiselle vietiin marjoja. Joskus hän antoi lapsille taskurahaa.

suurta kuohuntaa. Työ jatkui samalla tavalla kuin aiemminkin, ja työntekijät siirtyivät vain uuden työnantajan palvelukseen. Yhtyneitä Paperitehtaita pidettiin menestyvänä yhtiönä. Pelkoa työpaikkojen puolesta ei havaittu huomattavasti, vaan päinvastoin työn jatkumisesta oltiin iloisia.⁶⁵

Vaikka saha toimi myynnin jälkeen kuten ennenkin, muutokset olivat väistämättömiä. Monet työntekijät kokivat, että Yhtyneiden Paperitehtaiden aikana ilmapiiri muuttui byrokraattisemmaksi ja jäykemmäksi. Sahalla ei valinnut enää samanlainen yhteishenki kuin ennen, ja järjestelmän koettiin muuttuneen kiireämmäksi. Vaikuttaminen sahan toimintaan ja siellä tehtäviin päätöksiin koettiin vaikeaksi. Yhtyneitten Paperitehtaitten palveluksessa yrityksen myynnin jälkeen jatkaneen Jouko Kaloisen pojan Kari Kaloisen mukaan työstä tuli rutiinisuurittamista, sillä suuryrityksessä olivat erikoistuneet ammattilaiset niin kirjanpidon kuin tekniikan ja markkinoinnin hoitamiseen. Pienes-

⁶⁵ Kari Kaloisen, Vesa Kaloisen, Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään ja Atte Suovasen haastattelu.

sä yrityksessä yhden johtavassa asemassa olevan työntekijän tuli hallita eri osa-alueiden työt laaja-alaisesti ja mahdollisuus osallistua päätöksentekoon oli aivan toista. Yrittäjätaustaiselle työntekijälle Yhtyneet Paperitehtaat ei ollut siis ihanteellinen työpaikka. Yhtyneitä Paperitehtaita pidettiin kuitenkin varsin hyvänä ja reiluna, joskin tiukkana työnantajana. Kaloisten aika nähtiin positiivisempänä kuin Yhtyneitten aika.⁶⁶ Tähän vaikuttivat varmasti sahan johdon ja työntekijöiden perinteisesti läheiset suhteet.

Viimeinen mullistus oli Kettulan sahan lopettaminen syksyllä 1996, mikä oli kuin ”maailmanloppu” monelle työntekijälle.⁶⁷ Tieto sahan lakkauttamisesta tuli yllätyksenä työntekijöille, vaikka pahinta olikin jo ehditty aavistella. Työntekijöille sahan toiminnan loppuminen merkitsi työn ja toimeentulon päättymistä. ”Kyllä tämä kova isku on”, totesi pääluottamusmiehenä toiminut Juhani Mäkelä vuonna 1996. Työntekijöitä sahalla oli sen loppuaikana 124. Huoli oli suuri etenkin niistä perheistä, joiden molemmat vanhemmat saivat elantonsa sahalta. Lisäksi arki koettiin uhatuksi, sillä samalla pohdittiin, kuinka elämä ja asuminen Tuuloksessa voisi jatkua, kun sen toimeentulon perusta otettiin pois. Sahan lopettamispäätöstä perusteltiin sahan kannattamattomuudella ja vanhanaikaisuudella. Sahan toiminnan loppumisessa ajatuksia herättikin aikojen ja tapojen muuttuminen. Sanomalehti Keski-Hämeen pakinassa todettiin, että ”yksikään sisko ei enää koskaan Tuuloksessa pääse sahalle töihin. Monella on hyvä pitkäaikaisen kokemuksen terästävä ammattitaito, mutta ehkä tämmöistä ammattia ei enää nykymaailmassa olekaan”.⁶⁸ Entinen runsaaseen työvoimaan ja fyysiseen työhön perustunut työkulttuuri joutui tekemään tietä tekniikkaan, tehokkuuteen ja automaatioon perustuvalla uudella sahatyöllä.⁶⁹

Yhteisöllisyyden merkitys työntekijöille alkoi varmasti muuttua jo Oy Mikko Kaloisen aikana. Entistä suurempi saha ja uuden sukupolven työntekijät merkitsivät väistämättä uusia asenteita. Maailman muuttuessa entinen patruunahenki sai väistyä.

⁶⁶ Kalle Ilosen, Kari Kaloisen, Keijo Mäkipään ja Reijo K. Virtasen haastattelu.

⁶⁷ Alli Suovasen haastattelu.

⁶⁸ KH 17.5.1996 ja 24.10.1996.

⁶⁹ Ahvenainen 1984, s. 413–419.

Kuitenkin myös työnantajan vaihtumisella on varmasti ollut vaikutuksensa yhteisön ilmapiiriin, sillä suuryritys oli työnantajana täysin erilainen kuin suku, joka oli asunut ja vaikuttanut seudulla jo kauan ja jonka jäsenet tunnettiin henkilökohtaisesti. Kaloisten perheyritystä muisteltiinkin lämmöllä vielä Kettulan sahan lopettamisen yhteydessä.⁷⁰ Vaikka vanha sai väistyä uuden tieltä, jäi Kaloisten perintö elämään myös työntekijöiden keskuudessa.

⁷⁰ KH 17.5.1996 ja 24.10.1996.

Yrityksen perintö

Tässä luvussa käsittelen Oy Mikko Kaloisen merkitystä ja laajempaa vaikutusta sitä ympäröivään yhteiskuntaan. Lähestyn aihetta peilaamalla yrityksen ja etenkin Kettulan sahan roolia ja merkitystä kahden keskeisen merkkipaalun kautta. Ensimmäinen näistä tapahtumista on Oy Mikko Kaloisen myynti Yhtyneille Paperitehtaille vuonna 1975. Vaikka omistajanvaihdos olikin muodollisesti päätös perheomisteiselle sahausyritykselle, jatkoi Kaloisten sahausperintö elämänsä vielä pitkään. Tästä syystä toinen tarkastelemistani tapahtumista onkin vuoden 1996 Kettulan sahan lakkautus. Kettulan sahan lopettaminen Yhtyneiden Paperitehtaiden toimesta voidaan nähdä selkeämmin eräänlaisena henkisenä päätepisteenä sahalle ja sen rakentajalle. Viime kädessä Yhtyneet operoivat sahaa vuosina 1975–1996 kuitenkin Mikko Kaloisen rakentamassa toimintaympäristössä.

Yrityksen ja sahauksen perintö konkretisoituvat selvimmin näiden kahden tapahtuman kautta. Onhan usein niin, että suuret murrokset saavat ihmiset tekemään näkyviksi juuri ne seikat, joita pidetään niin selvinä, ettei niiden toteamista koeta tarpeelliseksi. Tällaiset seikat ovat asianomaisille sanomattakin selviä, osa paikallista kulttuuria ja identiteettiä. Näin suuret muutokset tarjoavat ennen kaikkea muille mahdollisuuden tutustua siihen sielunmaisemaan, ympäristöön ja erilaisiin sisäisiin merkityssuhteisiin.

Käsittelen luvussa myös yleisesti niin Oy Mikko Kaloisen kuin Kettulan sahan loppuvaiheita konkreettisen tapahtumahistorian kautta. Yritys oli osa paikallisyhteisöä, mutta enenevissä määrin myös osa kansainvälistä yhteisöä. Olenkin pyrkinyt sitomaan sahan ja sen toimijoiden kehityksen kansainväliseen kontekstiin. Vaikka Tuuloksessa oltiinkin syyttömiä Lähi-idän kriisien laukaisemaan öljykriisiin ja Neuvostoliiton romahtamisen seurauksena syventyneeseen lamaan, vaikuttivat ne silti auttamatta yrityksen ja sahan toimintaan.

Yritys myydään

*'Et jos me ei oltais myyty, niin piruko tietää kuinka olis käynyt'*¹

Vuonna 1968 aloitettiin yrityksen ja etenkin Kettulan sahan mittava modernisointiurakka, jonka seurauksena yrityksen tuotanto lopulta lähes viisinkertaistui. Vuosina 1969–1970 Hämeenlinnan höyläämö siirrettiin Tuulokseen ja höyläämön rakentamisen yhteydessä myös sen koneisto uusittiin perusteellisesti.² Samoihin aikoihin sahalle hankittiin moderni särmäyssaha, rakennettiin uusi kuorimo ja automaattinen lajitte-
lija, joka mahdollisti tukkikuormien koneellisen purkamisen ja siirtämisen kuorimoon. Investointi automatisoi ja tehosti sahan toimintaa selvästi, mitä varten myös kuivavarastoa ja tukkivarastoa laajennettiin. Laajentuvan tuotannon johdosta yritys osti muutamaa vuotta myöhemmin Hauhon Eteläisissä sijainneet tehdashallit varastotiloiksi.³ Vuonna 1974 valmistui vielä kolmi-kanavainen sahatavaran kuivaamo, jonka kapasiteetti oli noin 70 000 kuutiometriä.⁴

Osin ensimmäisen öljykriisin seurauksena vuonna 1974 Kettulaan rakennettiin uusi lämpökeskus, joka toimi sahan omalla, aiemmin vailla hyötykäyttöä olleella kuorijätteellä. Lämpökeskuksen energiantuotannon pohjautuminen pääosin paikalliseen kuorijätteeseen säästikin merkittäviä summia. Olisihan lämpökeskus kuluttanut arviolta noin 10 000 litraa öljyä vuorokaudessa, mikäli laitos olisi perustunut tyystin öljynpoltoon. Raa'an polttoöljyn hintaa oli nostettu valtion säätelytoimien kautta 4,5-kertaiseksi suhteessa edellisvuoden alun hintaan.⁵ Uuden kuivaamon ja rimoituslaitoksen ansiosta suuri osa töistä siirtyi katettuun halliin, ja uuden lämpökeskuksen ansiosta sahan sisätilat saatiin lämpimiksi.⁶

Jo vuonna 1969 oli sahan työsykli alkanut tasaantua ja vakiintua eri vuodenaikojen välillä sahan modernisoinnin seurauksena. Sahalla siirryttiin kahteen vuoroon ja työntekijöiden määrä

¹ Vesa Kaloisen haastattelu.

² Kari Kaloisen ja Keijo Mäkipään haastattelu; KH 21.6.1971 ja 26.6.1971.

³ KH 21.6.1971, 26.6.1971 ja 5.12.1973; Keijo Mäkipään haastattelu.

⁴ Keijo Mäkipään haastattelu; KH 12.12.1974.

⁵ KH 24.1.1974, 12.12.1974 ja 20.11.1975; Jensen 2008A, s. 34–35.

⁶ KH 12.12.1974.

Kuvassa Kettulaan rakennettu höyläämö ja kamarikuivaamot. Höyläämön siirtäminen Hämeenlinnasta Kettulaan keskitti tuotantoa yhä selvemmin sahan välittömään läheisyyteen.

alkoi vakiintua.⁷ Toisaalta investointien seurauksena työntekijämäärä kasvoi tasaisesti 1970-luvun alussa. Kun Kaloisella työskenteli vuonna 1973 noin 160 henkeä Kettulassa ja 40 henkeä Teurolla, työllisti yritys vuoden 1975 kaupan aikoihin suoraan vajaat 250 henkeä. Modernisoidulle sahalle palkattiin muun muassa laivauspäällikkö, lautatarhan hoitaja sekä erilaisia sähkö- ja koneteknikkoja, minkä lisäksi myös alihankintana tehty kuljetus- ja metsätyö kasvoi tuotannon kasvun myötä.⁸ Saha-tavaran menekki olikin erinomaista vielä vuonna 1974, jolloin Tuuloksessa sahattiin puita kahdessa vuorossa ja seisokissa ollut Teuron sahakin otettiin uudestaan tuotantokäyttöön.⁹

Mittavista investoinneista huolimatta Oy Mikko Kaloinen oli 1970-luvun puoliväliin tultaessa tienhaarassa. Vaikka sahan jälkipääkäsittelyyn olikin vastikään tehty mittavia kunnostuksia, olisi kilpailukyvyn säilyttäminen itsenäisenä yrityksenä vaatinut lisää perustavanlaatuisia investointeja. Toinen vaihtoehto oli myydä yritys. Mittavat miljoonainvestoinnit aikana, jolloin sahatavaran hinta heilahteli merkittävästi ja öljykriisi loi varjon-

⁷ Keijo Mäkipään haastattelu.

⁸ KH 24.1.1974 ja 27.3.1975; Kari Kaloisen haastattelu.

⁹ KH 24.1.1974.

sa vientiin, koettiin liian suureksi riskiksi.¹⁰ Hetken mielijohde yrityksen myyminen ei suinkaan ollut, vaan mahdollisuutta oli pohdittu periaatetasolla jo pidempään, kuten jo aiemmassa artikkelissa on kerrottu. Myyntiä oli harkittu jo vuonna 1966 pitkän laskusuhdanteen jälkeen. Tuolloin oli kuitenkin päädytty ratkaisuun modernisoida saha.¹¹ Päätös osoittautui sittemmin oikeaksi, sillä vuonna 1968 alkoi sahatavaran nousukausi, jota kesti aina vuoteen 1974 asti, jolloin myyntipäätös syntyi.¹² Vuosi 1973 oli jopa yksi siihenastisen saha historian parhaista vuosista. Pitkän noususuhdanteen ansiosta yritys oli hyvässä kunnossa, ja sen takia myös yrityksen myyntiarvo oli huipussaan.¹³

Tilanne vuonna 1974 oli monessakin mielessä erilainen kuin vuonna 1966. Vaikka vaihtoehdot olivatkin nimellisesti samat, investoi tai myy, olivat ulkoiset olot hyvin erilaiset. 1960-luvun puolivälissä taustalla oli pitkä puu- ja sahatavaran laskusuhdanne, kun taas vajaa kymmenen vuotta myöhemmin tilanne oli päinvastainen. Lopullinen päätös yrityksen myymisestä syntyikin, kun alkoi näyttää siltä, että sahatavaran hinnat laskisivat vuonna 1975. Öljykriisistä johtunut lama oli perimmäiseltä luonteeltaan kansainvälinen, sillä esimerkiksi OECD-maiden kokonaistuotanto kutistui vuonna 1975 noin kaksi prosenttia. Kettulan tuotannosta merkittävä osuus, jopa puolet, meni vientiin, joten Kaloisten huoli öljykriisin seurauksista oli aiheellinen. Olihan öljykriisi vienyt useita alan yrityksiä jo perikatoon.¹⁴

Päätös myydä yritys oli monitahoinen ja vaikea. Asiaa pohditiinkin useasta eri näkökulmasta. Alan suhdanneherkkyys ja näköpiirissä siintävä laskusuhdanne tekivät tulevaisuudesta epävarman ja riskialttiin, mutta toisaalta Mikko Kaloisen perinnön jatkaminen koettiin velvollisuudeksi. Perusteellisen pohdinnan jälkeen Kaloiset päättivät ryhtyä neuvottelemaan Yhtyneiden kanssa 4.3.1975. Neuvotteluissa päästiin lopulta yksimielisyyteen kaupan ehdoista ja 14.3.1975 yrityksen osakekanta siirrettiin Yhtyneille.¹⁵

¹⁰ Vesa Kaloisen ja Keijo Mäkipään haastattelu.

¹¹ Kari Kaloisen ja Vesa Kaloisen haastattelu.

¹² Kari Kaloisen haastattelu.

¹³ Vesa Kaloisen ja Kari Kaloisen haastattelu.

¹⁴ Vesa Kaloisen ja Kari Kaloisen haastattelu; Jensen-Eriksen 2008A, s. 49; KH 20.11.1975; Sajasalo & Ojala & Lamberg 2001, s. 156.

¹⁵ Kyllikki Kaloisen, Kari Kaloisen ja Vesa Kaloisen haastattelu; Kaloinen 2003, s. 156–158

Kaloisten ajoitus oli erinomainen. Esimerkiksi vain kuukausia yrityskaupan jälkeen Keski-Häme uutisoi, että ”länsimaita koskeva laskusuhdanne” ja sen seurauksena hyytynyt ulkomaankauppa oli pysäyttänyt puutavarakuljetuksen lähes kokonaan. Yksin Tuuloksessa seisojien kymmenisen puunkuljetusautoa vailla käyttöä. Myös toinen Kettulan työvuoroista lakkautettiin huonon kansainvälisen kysynnän vuoksi, minkä lisäksi syyskuussa lomautettiin vielä 32 työntekijää lisää.¹⁶ Kaiken kaikkiaan Kaloiset onnistuivatkin luovimaan taitavasti talouden ja sen suhdanteiden heilahteluiden ristiaallokossa. Vuoden 1968 päätös investoida myymisen sijaan oli osoittautunut oikeaksi ja toisaalta päätös myydä yritys vuonna 1975 oli kannattava ja hyvin ajoitettu.

Oy Mikko Kaloisesta kiinnostuneita ostajaehdokkaita oli loppujen lopuksi kaksi. Sekä Metsäliitto että Yhtyneet Paperitehtaat olivat valmiita ostamaan yrityksen Kaloisten ehdottamaan kauppahintaan, mutta lopulliseksi ostajaksi valikoitui lopulta yrityksistä jälkimmäinen. Yritys oli tehnyt jo aiemmin onnistunutta yhteistyötä Yhtyneiden kanssa ja toisaalta sen koettiin turvaamaan parhaiten sahan ja sen työntekijöiden tulevaisuuden, sillä Yhtyneiden Valkeakosken selluloosatehtaan nähtiin tarjoavan Kaloisten sahoille turvatun tulevaisuuden. Selluloosatehdas kun vaati aina rinnalleen sahan jalostamaan järeämpää tukkimateriaalia, jota puukauppojen yhteydessä väistämättä päätyi tehtaalle. Tätä puuta ei kannattanut jalostaa selluksi, sillä sahatavaran hinta oli yleisesti ottaen korkeampi kuin sellun vastaava.¹⁷ Kaupan myötä Yhtyneiden omistukseen siirtyi Kettulan sahan lisäksi myös Teuron saha, Eteläisten teollisuushallit Hauholla ja työntekijöiden rivitalot Tuuloksen Ylöskartanonmäellä.¹⁸

Valkeakosken sellutehtaan sahaustarpeen lisäksi Yhtyneillä oli useita syitä yrityksen oston. Yhtiö oli ollut valmis ostamaan Oy Mikko Kaloisen jo 1966, kun myyntiä oli edellisen kerran harkittu Tuuloksessa. Syynä tälle oli etenkin Kaloisten mittava ja laajentuva metsänostoaalue, joka aiheutti päänvaivaa Yhtyneille. Kaloisten yritysten hyvän maineen ja vahvan paikallisuuden ansiosta moni lähialueen metsänomistaja möi sahalle puuta yksinoikeudella. Yrityskaupan ansiosta Yhtyneet saivat sahauskapasiteetin

¹⁶ KH 24.7.1975 ja 20.11.1975.

¹⁷ Kaloinen 2003, s. 157–158; Vesa Kaloisen, Kari Kaloisen ja Kimmo Kaloisen haastattelu.

¹⁸ KH 27.3.1975.

lisäksi myös ostettua kilpailijan pois metsänostomarkkinoilta. Omistihan Yhtyneet entuudestaan hyvin vähän metsää, mikä vaikeutti yleisestikin sen asemaa puunostomarkkinoilla.¹⁹

Yhtyneillä oli myös suuria suunnitelmia Kettulan varalle. Yhtiö aloitti välittömästi suursahan suunnittelun Kettulaan yrityksen huomattavasti laajemman puunhankinta-alueen turvin. Yhtiö halusi laajentaa 79 000 m³ sahan jopa 200 000 m³ suursahaksi. Hankkeen hinnaksi arvioitiin sata miljoonaa markkaa (noin 90 milj. euroa).²⁰ Juuri suursahan on arveltu olleen ensisijainen syy Yhtyneiden ostopäätöksen taustalla, sillä yritys tahtoi perustaa suursahan Keski-Hämeeseen, ja Kettulaan tehdyt mittavat investoinnit tekivät sahasta houkuttelevan ja kannattavan laajennuskohteen.²¹

Kauppa voidaan nähdä pitkälti puhtaana omistajanvaihdoksena, sillä sahaustoiminta jatkui entiseen tapaan Yhtyneiden omistuksessa. Vaikka esimerkiksi Aimo Kaloinen jäi pois kaupan myötä, nimitettiin Kari Kaloinen Yhtyneiden Kettulan metsänhoitajaksi ja myöhemmin Eteläisen alueen sahojen johtajaksi. Myös Kettulan sahanhoitajana jatkoi Keijo Mäkipää.²² Voidaan jopa perustellusti väittää, että Yhtyneet vankisti Tuuloksen sahauksen asemaa, sillä suureen vakaaseen yhtiöön luotettiin laajalti.²³ Kaupan jälkeen luottamus tulevaisuuteen nähtiin myös kunnassa yleisesti valoisana. Kunnansihteerä Niilo Anttila totesikin katsauksessaan, että "kokonaisuudessaan Tuuloksen kehitysnäkymät ovat varsin hyvät, ja tuuloslaiset voivat katsoa toiveikkaasti tulevaisuuteen". Usko Yhtyneiden Paperitehtaiden haluun kehittää sahaa olikin vahva ja toisaalta myös perusteltu. Olihan yritys tuohon aikaan Suomen kuudenneksi suurin teollisuusyritys, ja siten sen nähtiin kykenevän vastaamaan kovenevaan kilpailuun.²⁴

Aiheellisesta tulevaisuudenuskosta huolimatta horisontti alkoi täyttyä tummista pilvistä. Vielä alkuvuodesta 1974 metsäteollisuuden tilanne vaikutti niinkin hyvältä, että hallitus päätti

¹⁹ Kari Kaloinen, Vesa Kaloinen ja Kalle Ilosen haastattelu; Tuuri 1999, s. 433; Ojala 2008, s. 200; Ojala 2001A, s. 71–72, 77, 88, 90; Lamberg & Ojala 2001, s. 144; Kaloinen 2003, s. 157.

²⁰ KH 27.3.1975, 17.4.1975, 20.11.1975 ja 27.11.1975.

²¹ KH 20.11.1975.

²² KH 27.3.1975; Kari Kaloinen haastattelu.

²³ Vesa Kaloinen haastattelu.

²⁴ KH 27.3.1975 ja 17.4.1975.

asettaa metsäteollisuudelle 300 miljoonan markan (noin 250 milj. euroa) vientimaksun. Maailmanlaajuisesti vuonna 1973 alkanut öljykriisi rantautui kuitenkin Suomeen vuoden 1974 loppupuolella alkaen painaa teollisuustuotantoa syöksykierteiseen lamaan. Suomessa lama iski kaikkein kovimmin juuri metsäteollisuuteen, jonka tappiot vuosina 1976–1977 olivat huimat, 17–18 prosenttia liikevaihdosta.²⁵ Metsäteollisuuden sisällä pahiten lamasta kärsinyt ala oli juuri sahateollisuus, jonka tilauskanta ja tuotanto romahtivat dramaattisesti vuoden 1975 aikana. Kun sahateollisuus tuotti vuonna 1973 noin 7,9 milj. m³ ja vei 5,3 milj. m³, vuonna 1975 tuotanto oli enää alle viisi miljoonaa ja vienti alle kolme miljoonaa kuutiometriä. Synkimmissä arvioissa koko metsäteollisuutta kuvattiin jopa konkurssikypsäksi.²⁶

Yhtyneet Paperitehtaat oli takonut hyviä vuosituloksia 1970, 1973 ja 1974, mutta yritys ajautui merkittäviin vaikeuksiin, kun paperin hinta alkoi kansainvälisesti laskea vuonna 1974. Laman seurauksena yritys teki merkittäviä tappiota aina vuoteen 1977 asti, mikä pakotti sen rankalle menokuurille.²⁷ Myös Yhtyneiden Kettulan suursahanhanke joutui hankaluuksiin laman takia, vaikka yritys olikin jo saanut hankkeelleen investointiluvan Metsäteollisuuden Keskusliitolta ja Suomen Pankilta. Vuoden 1975 marraskuussa Keski-Häme uutisoi Suomen 25 suurimman yrityksen jäädyttäneen investointihankkeita yli kolmen miljardin markan (noin 2,5 miljardia euroa) edestä, joista Yhtyneiden osuus oli yli 800 miljoonaa markkaa (650 milj. euroa). Kettulan suursahainvestoinnin lisäksi Yhtyneet jäädyttivät toistaiseksi myös investoinnit Jämsän Kaipolan paperikoneeseen, Simpeleen kartonkikoneeseen ja Sotkamon kalkkikaivokseen. Lehti kuitenkin arvioi, että ”ilmeisesti Yhtyneiden sahan laajennus Tuuloksessa alkaa lamakauden hellittäessä otettaan”.²⁸ Toisin kävi.

Sahateollisuus nousi muun metsäteollisuuden tavoin vuosien 1977–1978 kolmen devalvaation myötä syvästä lamasta, ja vuonna 1979 ala teki uuden vientiennätyksen.²⁹ Huolimatta devalvoinnin edesauttamasta kasvusta alan rakenteelliset ongelmat säilyivät kuitenkin ennallaan. Sahateollisuus pysyi aiem-

²⁵ TK; Jensen-Eriksen 2008A, s. 31–33, 46–50.

²⁶ Jensen-Eriksen 2008B, s. 79–81, 88–89.

²⁷ Tuuri 1999, s. 432–433.

²⁸ KH 20.11.1975 ja 27.11.1975.

²⁹ Jensen-Eriksen 2008B, s. 79–83, 87–89; Sajasalo & Ojala & Lamberg 2001, s. 160.

paan tapaan erittäin suhdanneherkkänä alana. Hyvät suhdanteet synnyttivät niin sanottuja suhdannesahoja, joiden seurauksena tukin hinta nousi rajusti ja sahauksen kannattavuus laski.³⁰ Vastaavasti viennin operoiminen maahantuojien kautta oli omiaan voimistamaan suhdannevaihteluita. Kansainväliset maahantuojat ostivat varastoihin kysyntähuipun aikana liian suuria määriä sahatavaraa. Kysynnän laskiessa maahantuojien ulosmyynti laski ja varastojen tyhjennys merkitsi sisäänostojen rajua laskua.³¹ Sahateollisuus kriisiytyikin uudestaan jo vuonna 1982.³²

Vaikka suursahan kariutuminen lamaan vuonna 1975 olikin keskeinen syy tragediaan vuonna 1996, olisi Kettulan sahalle ja siten Tuulokselle voinut käydä selvästi huonomminkin. Esimerkiksi 1980-luvulle tultaessa metsäteollisuuden suuryritykset alkoivat ostaa sahoja vain saadakseen niiden tuotantolaitoskohtaiset raakapuukiintiöt. Suuryritykset ostivat pieniä ja keskisuuria itsenäisiä sahoja, joiden kautta yhtiöt pystyivät lisäämään omia tukkiikiintiöitään vain ajaakseen ostamansa sahat sittemmin alas.³³

Olisiko Kaloisten sahayrityksellä sitten ollut edellytyksiä jatkaa kannattavana itsenäisenä yrityksenä? Tuskin. Kehityssuunta oli yhä enenevässä määrin pääomavaltaistuvaa. 1960-luvulla Yhdysvalloista alkanut ja Eurooppaan 1970–1980-luvuilla rantautunut metsäteollisuuden toinen suuri fuusioaalto perustui suurilta osin juuri investointimäärien mittavaan rakenteelliseen kasvuun. Samaan aikaan kun metsäteollisuuden suuryritykset alkoivat tietoisesti kasvattaa markkinaosuuksiaan fuusioilla ja yritysostoilla, alkoi vaadittava investointitaso osoittautua pk-yrityksille liian suureksi taakaksi.³⁴

Metsäteollisuudella oli erityinen asema suomalaisessa elinkeinoelämässä ja politiikassa, mutta metsäteollisuuden vaikutusvaltaa käyttivät käytännössä vain suuret metsäjätit. 1970- ja 1980-luvuilla finanssikapitalistisessa ja kansalliskapitalistisessa³⁵ Suomessa talouteen vaikuttivat pääasiallisesti suuret paperiyhtiöt pankkileireineen. Tämänkaltaiset yritykset olivat

³⁰ *Jensen-Eriksen 2008C*, s. 133–135.

³¹ *KH 20.11.1975*.

³² *Jensen-Eriksen 2008B*, s. 103–105.

³³ *Ojala 2008*, s. 200–202.

³⁴ *Ojala 2008*, s. 211–212; *Lamberg & Ojala 2001*, s. 133; *Sajasalo & Ojala & Lamberg 2001*, s. 156; *Kaloinen 2003*, s. 156–159.

³⁵ Käsitteillä viitataan yhteiskuntamalleihin, joissa pankeilla ja valtiolla oli keskeinen vaikutus talouteen.

Kettulan saha kesällä 1975.

*Saha on siirtynyt vain kuukausia aiemmin Kaloisten suvulta
Yhtyneiden Paperitehtaiden omistukseen.*

liian suuria, jotta valtio olisi voinut antaa niiden kaatua.³⁶ Sen sijaan pienten ja keskisuurten itsenäisten sahayritysten kohdalla tilanne oli tyystin erilainen. Oy Mikko Kaloisen myynti Yhtyneille Paperitehtaille oli monessakin mielessä ajoitukseltaan harvinaislaatuinen onnistunut. Yritys myytiin ennen kaikkea tarpeeksi myöhään optimaalisen myyntihinnan saamiseksi ja toisaalta tarpeeksi ajoissa Tuuloksen sahatöiden jatkumisen kannalta.

Sahatoiminta loppuu

'No sehän oli, ku maailmanloppu monelle' ³⁷

Vuorineuvos Lars Mikander on osuvasti kuvannut 1970-lukua metsäteollisuuden "kadotetuksi vuosikymmeneksi".³⁸ Kun metsäteollisuus alkoi yleisesti elpyä jo 1970-luvun viimeisinä vuosina, jatkui sahatöiden ahdinko läpi 1980-luvun aina 1990-luvulle asti. Alan kannattavuutta söivät etenkin synkät markkinanäkymät ja tukkien korkea markkinahinta. Kilpailu puutavarasta kiristyi entisestään, ja näin paperiteollisuus alkoi nostaa rakenteellisesti tukkihintoja. Kun vuonna 1960 sahatava-

³⁶ Ojala 2008, s. 194–196; Sajasalo & Ojala & Lamberg 2001, s. 160.

³⁷ Alli Suovasen haastattelu.

³⁸ Jensen-Eriksen 2008A, s. 29.

Höyläämön ylityönjohtaja Reijo K. Virtanen tarkastamassa valmistua höylätavaraa sahan viimeisenä täytenä toimintavuonna 1995. Tuotanto päättyi syksyllä 1996.

ran osuus viennistä oli 29 %, kymmenen vuotta myöhemmin se oli enää 17 % ja vuonna 1995 enää 13 %. Vastaavasti myös saha-teollisuuden osuus metsäteollisuuden viennistä laski tasaisesti 1960-luvun 20 %:sta 1990-luvun 12 %:iin.³⁹

Sahateollisuudesta pyrittiin karsimaan etenkin rakenteellista ylituotantoa pois 1980- ja 1990-luvulla. Kilpailukyvyn parantaminen ja tuotannon keskittäminen tarkoitti kuitenkin käytännössä niin metsäjätien omien pk-sahojen kuin itsenäisten piensahojenkin lakkauttamista. Kun sahoja oli ollut 1960-luvun puolivälissä noin 14 500, oli niitä 1980-luvun lopulla enää 6 000. Yksin 1980- ja 1990-luvuilla lakkautettiin yli sata teollisuussahaa ja tuhansia piensahoja, mikä tarkoitti myös tuhansien alan työpaikkojen katoamista. Niistä 174 itsenäisestä pk-sahasta, jotka olivat olemassa 1970-luvun alussa, jäljellä oli 1990-luvun lopussa enää 68. Kun vuonna 1979 kuusi suurinta sahaa olivat tuottaneet noin kolmanneksen maan sahatuotannosta, osuus oli vuonna 1989 jo 60 %.⁴⁰

³⁹ Jensen-Eriksen 2008C, s. 128, 133; Ojala 2008, s. 200–203; Vesa Kaloisen haastattelu.

⁴⁰ Jensen-Eriksen 2008C, s. 132–135; Sierilä 2008, s. 230–231.

"Kadotettu vuosikymmen" jatkui sahateollisuudessa vielä pitkään 1970-luvun jälkeenkin. 1980-luvulla sahateollisuus ajautui yleisemminkin poikkiteloin muun metsäteollisuuden kanssa. Itsenäiset sahat kävivät suuria selluyhtiöitä vastaan so-
taa hakkeen hinnasta⁴¹, kun taas metsäjättien sahat kamppailivat keskittämiskehitystä ja siten lakkauttamispäätöksiä vastaan laajemminkin. Sahateollisuus koki tulleen syrjityksi, ja etenkin sahatavaralle asetettu vientitalletusten säätäminen vuonna 1984 herätti alalla suoranaista raivoa.⁴²

Sahateollisuuden yleinen kehitys heijastui vääjäämättömästi Tuulokseen. Yhtyneet Sahat Oy:n toimitusjohtaja Kari Anttilaisen mukaan vuosi 1993 oli ollut kohtalainen sahateollisuudelle ja seuraava vuosi jopa tulokseltaan Suomen sahan historian paras. Euroopan laajuinen yltarjonta kuitenkin painoi vuoden 1995 tuloksen pahasti miinukselle, ja alkuvuodesta 1996 sahatavaran hinta laski keskimäärin jopa 30 %.⁴³ Kettulan sahan lakkautuksesta oli huhuiltu Hämeessä jo 1990-luvun alkupuolella, mutta siitä huolimatta Yhtyneet Sahat Oy:n ilmoitus Kettulan lakkauttamisesta 14.5.1996 tuli, ellei täytenä shokkina, niin ainakin yllätyksenä.⁴⁴ Vielä toukokuun lopussa eläteltiin kunnassa toivoa mahdollisuudesta, että Kettulan saha jatkaisi pienemmällä ja erikoistuneemmalla volyymilla. Pääluottamusmies Juhani Mäkelä esimerkiksi viestitti YT-neuvotteluista Hämeen Sanomille, että *"ei se ihan niin ollutkaan, että kaikki on loppu"*.⁴⁵ Työntekijöiden mukaan *"oli tulos mikä tahansa, se halutaan äkkiä. Kaikista pahinta on epävarmuus."* Ponnistelusta huolimatta tavoite erikoistua vain järeän tukin sahaamisen kuitenkin kaatui lopulta.⁴⁶ Kettulan sahaustoiminta pysähtyi lopullisesti 31.10.1996 kello 14:22.⁴⁷

Yhtyneet perusteli sahan lakkauttamista tuotannollisilla ja taloudellisilla syillä, sillä saha oli tuottanut merkittäviä tappiota edellisvuodesta lähtien. Toimitusjohtaja Kari Anttilaisen mukaan toiminnan jatkaminen olisi edellyttänyt *"kymmenien miljoonien markkojen investointeja"*, eikä sahatavaran markkinatilanne mahdollistanut sitä. *"Vanhanaikainen saha, nykyaikaiset*

⁴¹ Jensen-Eriksen 2008C, s. 135–136.

⁴² Jensen-Eriksen 2008C, s. 132–133.

⁴³ HäSa 15.5.1996; KH 17.5.1996.

⁴⁴ KH 17.5.1996; Reijo Saksan ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁴⁵ HäSa 22.5.1996; KH 23.5.1996.

⁴⁶ HäSa 31.5.1996; KH 17.5.1996, 6.6.1996 ja 11.7.1996.

⁴⁷ KH 7.11.1996.

kilpailijat, korkeat muuttuvat kustannukset, sahateollisuuden yleinen heikko kannattavuus”, summasi puolestaan Hämeen Sanomat osuvasti lakkautuspäätöksen syiksi. Kansainvälisten markkinoiden edellyttämän kilpailukyvyn saavuttaminen olisi vaatinut yksinkertaisesti liian suuria ja riskialttiita investointeja.⁴⁸ Tietyssä mielessä tilanne muistutti vuoden 1975 yrityskaupan tilannetta, mutta sillä erotuksella, ettei sahalle enää löytynyt omistajaa, jolla olisivat olleet vieläkin suuremmat hartiat.

Hämeen Sanomien mukaan *”Tuulos on elänyt epäilemättä liikaa yhden yrityksen kartuttaman hyvinvoinnin varassa*”. Lehti kuitenkin muistutti, että kunnallispäättäjien osoittelu *”olisi kuitenkin kohtuutonta, sillä Tuuloksessa on ponnisteltu uusien työpaikkojen luomiseksi*”. Kunnalla ei yksinkertaisesti ollut keinoja estää sahan lakkautusta.⁴⁹ Sekä Hämeen Sanomat että Keski-Häme osoittivatkin syyttävällä sormella UPM-Kymmenen ja Enso Timberin kaltaisia metsäjättejä, joiden halukkuus investoida sahoihin oli ollut jo pitkään olematonta.⁵⁰ Toisaalta on ymmärrettävä, että sahakapasiteettia oli laajennettu liikaa jo 1970-luvulla ja etenkin 1980-luvun alussa. Laajennukset toivat mittavia velkoja yhtiöille, eivätkä laajennukset toisaalta vastanneet kysynnällistä tarvetta tai käytettävissä olevia metsävaroja.⁵¹ Esimerkiksi Suomen Pankki hillitsi sahateollisuuden lisäkapasiteettia ja investointeja kieltämällä 1980-luvun alussa laajennukset KTR-luotoilla ja epäämällä ulkomaisen luoton käyttöluvat.⁵²

Tietyssä mielessä Kettula oli tyypillinen tapaus, sillä sahalle ei ollut tehty mittavia investointeja vuoden 1980 jälkeen, jolloin rakennettiin uusi tasaamo. Saha oli päässyt vanhentumaan auttamattomasti, ja siltä vaadittava tuottavuuden kaksinkertaistamisen olisi edellyttänyt useita kymmeniä miljoonia markkoja vaatineita investointeja. Kun suurellakaan metsäyhtiöllä ei ollut halua tai hartioita tähän, ei ollut yllätys sinänsä, ettei Yhtyneet löytänyt uusia omistajia sahalle.⁵³ Investointien puute näkyi myös Kettulan sahan tuotannossa. Kun saha oli tuottanut vuonna 1975 noin 79 000 m³ sahatavaraa, oli tuotanto

⁴⁸ HäSa 15.5.1996 ja 19.5.1996; KH 17.5.1996.

⁴⁹ HäSa 19.5.1996; Reijo Saksan ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁵⁰ KH 12.12.1996; HäSa 31.5.1996.

⁵¹ Jensen-Eriksen 2008C, s. 124–126, 130.

⁵² Ojala 2008, s. 201.

⁵³ KH 17.5.1996, 23.5.1996 ja 26.9.1996.

1990-luvulla vuosittain noin 75 000 m³ sahatavaraa ja 25 000 m³ höylätavaraa. Yhtyneiden laskelmien mukaan sahan tuotanto olisi pitänyt kaksinkertaistaa, jotta se olisi kannattanut. Olisiko tilanne voinut olla 1990-luvulla erilainen, mikäli Yhtyneet olisi alkuperäisen suunnitelmansa mukaan rakennuttanut Kettulaan 200 000 m³:n suursahan? Tässä mielessä Yhtyneiden ratkaisut jättävät varaa jossittelulle.⁵⁴

Kettulan lopettamispäätös heijastaakin lukuisten muiden vastaavien tapausten tapaan sahateollisuuden aseman muutosta metsäteollisuuden sisällä. Metsäjäteille sahauksesta tuli yhä selvemmin toissijaista toimintaa ja painopiste siirtyi yhä enemmän paperiin ja kartonkiin. Metsäteollisuus pyrkikin näin yleisesti keskittämään sahaustoimintaansa pienistä ja keskisuurista yksiköistä suursahoille.⁵⁵ Tämä kehitys voidaan nähdä osana kiristynyttä markkina- ja kilpailutilannetta. Yhtyneet Paperitehtaat alkoi tietoisesti karsia 1980- ja 1990-luvuilla tuotannollista monialaistumista ja virtaviivaistaa tuotantoaan entisestään. Useita tehdasyksiköitä ja kokonaisia tuotantoaloja lakkautettiin tai mahdollisuuksien rajoissa myytiin.⁵⁶ Joulukuussa 1996 myös esimerkiksi Enson Hämeenkosken saha ilmoitti irtisanovansa puolet henkilöstöstään pitkälti samoin perustein kuin Yhtyneet. Tämä kuvastanee osuvasti alan nopeutuvaa keskittymiskehitystä.⁵⁷

Tuuloksen ja sen asukkaiden kannalta sahan lakkautus oli katastrofi. Lakkauttamispäätöksen aikoihin sahalla työskenteli 124 työntekijää ja saha oli Tuuloksen selvästi suurin työllistäjä. Työntekijöistä kaiken kaikkiaan 70 maksoi kunnallisveronsa Tuulokseen ja 40 Lammille.⁵⁸ Silloinen Tuuloksen kunnanjohtaja kuvailikin lopettamispäätöstä pettymykseksi ja yllätykseksi, *”vaikka sahan riskeistä on puhuttu vuosikymmenet”*. Työttömyyden arveltiin nousevan 16 prosentista jopa 25 prosenttiin, minkä lisäksi päätös tiesi verotuloihin noin miljoonan markan vuosittaista lovea.⁵⁹ Taloudellisesti pahimpaan ahdinkoon joutuivat ne perheet, joissa molemmat työskentelivät sahalla.

⁵⁴ KH 27.3.1975, 17.4.1975, 20.11.1975, 27.11.1975 ja 17.5.1996.

⁵⁵ Jensen-Eriksen 2008C, s. 133–135; Jensen-Eriksen 2008D, s. 186; Sierilä 2008, s. 241–242; Vesa Kaloisen

haastattelu; Lamberg & Ojala 2001, s. 134; Sajasalo & Ojala & Lamberg 2001, s. 156.

⁵⁶ Ojala 2001, s. 87–88; Sajasalo 2001, s. 122–126.

⁵⁷ KH 12.12.1996 ja 27.12.1996; Lamberg & Ojala 2001, s. 133.

⁵⁸ HäSa 15.5.1996, 19.5.1996 ja HäSa 31.5.1996; KH 17.5.1996.

⁵⁹ HäSa 15.5.1996 ja 19.5.1996; KH 17.5.1996; Reijo Saksan haastattelu.

Erityisen kova isku lopettamispäätös oli myös pitkäaikaisille työntekijöille ja niille, *”jotka muistavat ajan, jolloin sahan omisti Kaloisten perhe”*. Lakkautuspäätös saikin monen työntekijän muistelemaan Kaloisten aikaa. *”Koko ajan on kiristynyt. Kyllä Kaloisten aikaan työmies oli paremmassa huudossa”*, totesi esimerkiksi hinaajan kuljettaja Reino Tuominen.⁶⁰ Keski-Häme kuvailikin tätä inhimillistä tragediaa seuraavin sanankääntein:

*”Mutta kuvitelkaamme tilanne, kun viimeinen pölli hurauttaa Kettulan raamista läpi, ja väki poistuu viimeisen kerran tältä varmana ja turvallisena pidetyltä työpaikalta, ja moni pitkäänkin jatkunut työsuhde lopullisesti katkeaa.”*⁶¹

Hämeen Sanomien mukaan saattaa *”Tuuloksen olemassaolo itsenäisenä kuntana joutuu vaakalaudalle, mikäli kuntaan ei synny varsin ripeään tahtiin korvaavia työpaikkoja”*.⁶² Kunnalle lopettamispäätös loikin suuria paineita, sillä korvaavia työpaikkoja oli löydettävä ja nopeasti, vaikka Tuuloksen talous olikin muutoin kunnossa ja puskurirahastoja oli kerrytetty pahan päivän varalle. Jo vuoden 1996 toukokuussa kunnan, Hämeen liiton, Kauppa- ja teollisuusministeriön, työvoimaviranomaisten, maaseutuelinkeinopiirin ja ympäristökeskuksen muodostama viranomaisryhmä alkoikin selvittää Kettulan jatkokäyttömahdollisuuksia. Vastaavasti myös kuntaan vastikään palkattu elinkeinosihteeriksi keskittyi pitkälti juuri Kettulaan.⁶³ Heinä- ja elokuun taitteessa tehtiin kunnassa päätös anoa rakennemuutosalueen asemaa, sillä kuntaa uhkasi jopa 30 prosentin työttömyys.⁶⁴ Lopulta kaiken kaikkiaan 15 työntekijää pääsi eläkeputkeen ja kymmenkunta sai työpaikan Yhtyneiden muilta tuotantolaitoksilta.⁶⁵

Varsinaiseen asukasmäärään sahaustoiminnan loppuminen ei dramaattisesti vaikuttanut, vaikka Kettulan saha olikin hidastanut jo pitkään Tuuloksen negatiivista väestökehitystä. Kunta alkoi kuitenkin hiljetä, kun alueelle ei enää virrannut entiseen tapaan työntekijöitä muualta Suomesta. Olihan paikkakunnalle muuttanut sahalle töihin perheitä aina Kuusamosta, Oulusta ja Porista asti. Kuntapäätäjiä kuitenkin huoletti etenkin nuorten

⁶¹ KH 24. 10. 1996.

⁶² HäSa 19.5.1996; Reijo Saksan haastattelu.

⁶³ Reijo Saksan haastattelu; HäSa 31.5.1996; KH 17.5.1996, 23.5.1996, 6.6.1996, 20.6.1996 ja 4.7.1997.

⁶⁴ KH 1.8.1996 ja 15.8.1996.

⁶⁵ KH 19.9.1996.

karkaaminen muualle synkistyneiden näkymien ja mahdollisuuksien kaventumisen myötä.⁶⁶

Toisaalta jokaisessa kriisissä piilee aina mahdollisuus, mikä ymmärrettiin myös Tuuloksessa. Lopettamispäätöksen aiheuttamat vaikeudet pakottivat kunnan ja kuntalaiset etsimään toissaan uusia ratkaisuja. Sahan lopettamisen luoma ”yhteinen murhe yhdisti” pientä kuntaa. Reijo Saksan mukaan ”meillä oli kolme puoluetta valtuustossa, mutta käytännössä meillä oli yksi puolue – se oli Tuulos-puolue”. Vesa Kaloisen mukaan sahausen lopettamisen myötä ”löydettiin se yhteinen siima ja alettiin toimia järkevästi”.⁶⁷ Tuuloksessa 2000-luku olikin voimakkaan kehittämisen aikaa, ja lopulta korvaavien työpaikkojen määrä ylittikin menetettyjen määrän. Tuuloksen työllisyystilanne saatiinkin kuntoon verrattain, jopa yllättävän nopeasti.⁶⁸

Saha ja ympäröivä yhteisö

Mikko Kaloisen sahan merkitystä ympäröivälle yhteiskunnalle niin Tuuloksessa kuin laajemminkin Keski-Hämeessä on vaikea liioitella. Saha vaikutti ympäristöönsä kokonaisvaltaisesti, eikä kaikkein vähiten juuri työllistämisaikutustensa kautta. Esimerkiksi 1970-luvulla sahan myynnin aikoihin Tuuloksen 1 500–2 000 asukkaasta ja tuhannesta työkäisestä Kaloisella työskenteli suoraan jopa lähes 300 ihmistä. Alihankintaketjun kautta yritys toi leivän pöytään todellisuudessa vielä huomattavasti suuremmalle joukolle esimerkiksi puun hankintakaupan ja logistiikan kautta.⁶⁹ Yrityskaupan aikoihin kunta oli tilastollisesti Suomen 19. teollistunein kunta juuri sahan ansiosta. Tuuloksessa asuikin jopa 189 teollisuustyöntekijää 1 000 asukasta kohden.⁷⁰

Nämä työntekijät eivät suinkaan olleet kaikki Tuuloksesta, vaan laajemmin Keski-Hämeestä ja ympäröivistä kunnista. Etenkin Lammilta, Hauholta, Luopioisista ja Hämeenlinnasta tuli merkittävästi työntekijöitä sahalle. Tästä johtuen yhtiö järjestikin säännöllisiä linja-autokuljetuksia Lammilta ja Hauholta sahalle. Linja-autohankintojen myötä sahalle saatiin houkutel-

⁶⁶ KH 15.8.1996; Reijo Saksan ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁶⁷ Reijo Saksan ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁶⁸ Sama.

⁶⁹ Reijo Saksan, Vesa Kaloisen, Keijo Mäkipään, Atte Suovasen ja Marja-Liisa Mäkipään haastattelu.

⁷⁰ KH 20.2.1975 ja 17.4.1975.

Oy Mikko Kaloinen rakennutti Tuulokseen useita toimisto- ja asuinrakennuksia. Kuvassa uuden konttorirakennuksen esittelytilaisuus 30.8.1973.

tua riittävästi työvoimaa 1970-luvun vaikeina työvoimapulan vuosina. Tuolloin vielä hyvin maaseutuvaltaisessa Tuuloksessa julkiset kulkuneuvot olivat harvinaisuuksia, ja ihmiset kokivatkin kyydit *"valtavan hienona asia[na]"*.⁷¹

Lisäksi saha antoi kesäisin töitä monelle nuorelle, joita oli parhaimmillaan toista sataa. Kesätyöntekijät leimasivat lankkuja ja talven aikana ilmakuivattua puuta ja työskentelivät lautatarhalta mittatöissä. Käytännössä kaikki tuuloslaiset saivat kesätöitä halutessaan sahalta, ja naapurikuntalaisillekin oli usein tilaa. *"Et se oli ihan loistavaa aikaa verrattuna nykynuorten tilanteeseen"*, kiteytti Reijo Saksa osuvasti asian. Kesätöitä pidettiin mielekkäinä, sillä *"kesätyöntekijöitä kohdeltiin hyvin, palkka oli suorastaan yllleistä ja sahatyö oli luksusta"* sekä työyhteisö positiivinen. Työtä kuvailtiin yleisesti erilaiseksi kuin nykyään: *"siellä puhallettiin yhteen hiileen"*.⁷²

Yritys vaikutti työllistävyyden lisäksi myös kunnan infrastruktuurin kehittämiseen, kuten kunnan sähköistämiseen ja teiden

⁷¹ Vesa Kaloisen, Reijo Saksan ja Keijo Mäkipään haastattelu.

⁷² Reijo Saksan, Vesa Kaloisen, Keijo Mäkipään ja Tuula Suovasen haastattelu.

PYYDÄMME TEITÄ YSTÄVÄLLISESTI SAAPUMAAN
LIIKKEEMME

50-vuotisjuhlaan

TUULOKSEN PIRTILLE SUNNUNTAINA ELOKUUN
10 PÄIVÄNÄ 1958 KLO 17.

Päiväohjelmassa perinteelliset urheilukilpailut ja varuskuntasoihtokunnan
musiikkiesityksiä.

Juhlailtamassa mm. 50-vuotishistoriikki, H:linnan Kauppakamarin edustajan
suorittama ansiomitalien jako, mieskuorolaulua, Kansallisteatterin näyt-
telijän Tauno Palon esittämää huumoria ja katkelma näytelmästä
"Nummisuutarit".

Tervetuloa!

OY MIKKO KALOINEN

Kutsu Oy Mikko Kaloisen 50-vuotisjuhlaan vuonna 1958.

päällystämiseen. Esimerkiksi Teuron kylä sähköistettiin Teuron sahan rakentamisen myötä 1940-luvulla. Työmatkakuljetusten lisäksi sahalla oli oma palokunta, joka hoiti myös sahan ulkopuolisia hälytyksiä tarpeen vaatiessa.⁷³ Lisäksi saha osallistui perusinfrastruktuurin suunnittelun ja toteutuksen lisäksi asuinrakentamiseen. Yhtiö rakennutti muun muassa rivitaloja ja muita asuintaloja henkilökunnalleen. Yrityksen taloihin kehittyikin tiivis yhteisö, jonka arkea saha yhdisti. *"Oltiin samassa veneessä"*, kuten Tuula Suovanen asian tiivistä.⁷⁴ Yhteisöllisyyttä ylläpidettiin myös työntekijöille järjestetyillä vuosittaisilla juhlilla. Esimerkiksi vuonna 1974 sahaväen juhlaan osallistui melkein 600 henkeä. Aiempina vuosina juhlissa oli esiintynyt muun muassa Tauno Palo, ja vuonna 1974 juhlan päätähtenä toimi koomikko Simo Salminen. Kesäjuhla olikin eräänlainen kiitosjuhla työntekijöille, sillä yhteisöllisyys koettiin tärkeäksi, ja sillä työntekijöistä haluttiin pitää huolta.⁷⁵

⁷³ KH 20.11.1975; Reijo Saksan, Kalle Ilosen ja Vesa Kaloisen haastattelu.

⁷⁴ Vesa Kaloisen, Reijo Saksan, Tuula Suovasen, Atte Suovasen, Alli Suovasen ja Keijo Mäkipään haastattelu; KH 24.1.1974.

⁷⁵ KH 4.7.1974; Kimmo Kaloisen, Kalle Ilosen, Kauko Mäkipään, Pertti Saaren ja Kyllikki Kaloisen haastattelu.

Saha vaikutti merkittävästi myös alueen muuhun tuotantoon. Saha vaati jatkuvaa huoltoa ja lisäsi tätä kautta konepajatoimintaa. Hämeenlinnaan perustettiin 1970-luvulla ammattikoulun yhteyteen myös sahapuolen linja, jota sahalla toiminut Keijo Mäkipää oli vetämässä.⁷⁶ Toisaalta saha toi myös Tuulokseen ja Kanta-Hämeeseen merkittävän määrän valuuttatuloja, kun suuri osa yrityksen tuotannosta meni vientiin. *”Vaikutti vähän koko elämänsektoriin”*, kuten Vesa Kaloinen osuvasti tiivistä yrityksen merkityksen ympäröivään yhteisöön.⁷⁷

Vaikka Tuuloksen sahaustoiminnan loppumisesta onkin jo lähes 20 vuotta ja Oy Mikko Kaloisen lopettamisesta lähes 40 vuotta aikaa, elävät muistot alueella vielä vahvoina. Monet kerat on erilaisissa tapaamisissa ja kahvikeskusteluissa muisteltu aikoja sahalla. Vain vuosi yrityksen myynnin jälkeen 12.4.1976 Aimo Kaloisen perhekunta perusti Mikko Kaloisen Säätiön vaalimaan yrityksen, Kettulan ja Mikko Kaloisen perintöä.⁷⁸ Alkuaikoina säätiö keskittyi avustamaan etenkin entisiä työntekijöitä ja työntekijöiden lapsia. Säätiössä pidettiin tarkkaa lukua *”että kukaan ei jää ilman avustuksia”*. Pian avustustoiminta laajeni koskemaan myös muita tuuloslaisia nuoria.⁷⁹

Säätiö perustettiin ennen kaikkea vaalimaan sitä henkeä, joka oli vallinnut Kaloisten sahoilla työnantajien ja työntekijöiden välillä. Mikko Kaloisen filosofiaan ja hänen perintöönsä oli erottamattomasti kuulunut työntekijöistä huolehtiminen kokonaisvaltaisesti. Työntekijöitä ei mielletty vain työpanoksen tuottajina, vaan kiinteänä osana työyhteisöä. Yhteisön jäsenenä ei oltu ainoastaan työaikana, vaan myös sen ulkopuolella.⁸⁰

⁷⁶ Marja-Liisa Mäkipään ja Keijo Mäkipään haastattelu.

⁷⁷ Vesa Kaloisen haastattelu.

⁷⁸ Kimmo Kaloisen, Vesa Kaloisen ja Reijo Saksan haastattelu.

⁷⁹ Kyllikki Kaloisen haastattelu.

⁸⁰ Kyllikki Kaloisen haastattelu; Kaloinen 2003, s. 159–160. Katso myös Ossi Latvalan artikkelista Kaloisten perheyriksen henkilöstöpolitiikasta ja johtamisesta.

Jorma Wilmi

Oy Mikko Kaloinen perheyrittäjien elinkaaritutkimuksen näkökulmasta

Mikko Kaloisen perustama yritystoiminta ja sen jatkuminen osakeyhtiönä poikien Joukon ja Aimon aikana kattoivat 1900-luvusta kolme neljänestä. Alku oli Mikon Tuulokseen muuton jälkeen pienen sirkkelisahan ostossa vuonna 1907; pääte oli osakeyhtiömuotoisen yrityksen myynnissä vuonna 1975. Sen jälkeenkin Kaloisten yrittäjyys jatkui 1990-luvulle asti Aimon perustamana sijoitusyhtiö Man-To Oy:nä. Joukon poikien Karin ja Vesan Kaloisen Rakennuspalvelu Oy Hämeenlinnassa jatkoi toimintaansa myös 1990-luvulle asti.

Yrityksen elinkaari

Mikko Kaloisen ja poikien perheyrittäjien elinkaarta 1900-luvun alusta vuoteen 1975 voidaan tarkastella useista näkökulmista ja suurten muutosten kautta.

Seuraavaan aikajanaan on otettu tarkastelukulmista viisi:

- 1) yrityksen toimintaympäristö,
- 2) perheen tapahtumat ja ratkaisut,
- 3) liiketoiminnan ratkaisut,
- 4) yritystoiminnan vaiheet ja
- 5) keskeiset piirteet, jotka korostuivat kunakin yritystoiminnan kehitysvaiheen aikana.

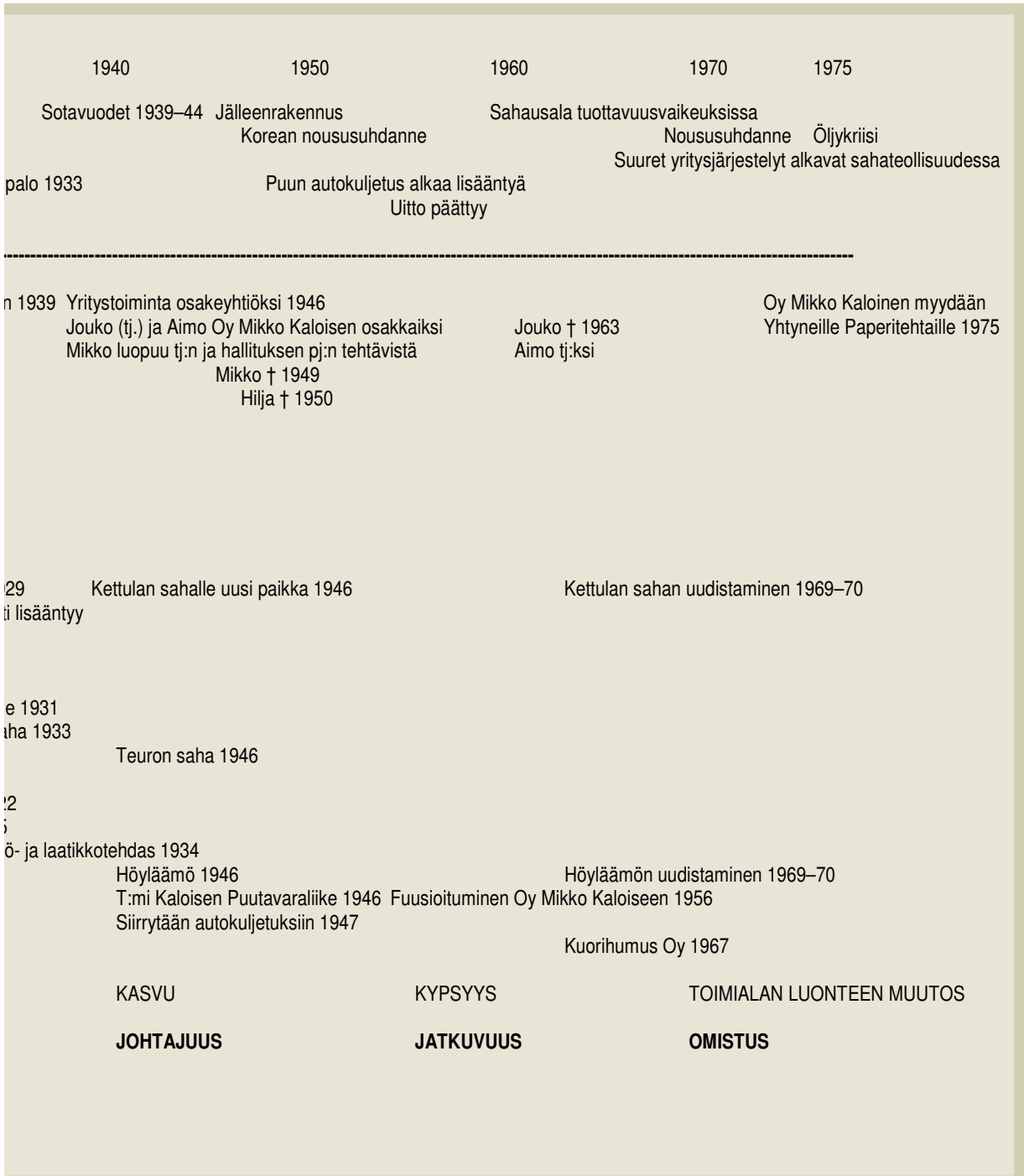
Yrityksen toimintaympäristö oli suppeimmin ajateltuna lähiympäristö, Tuulos. Perusteluna on päätoimialan puunsahaoksen keskittyminen Kettulan sahalle. Yritystoiminta eli vuorovaikutuksessa kuitenkin laajemmin Hämeenlinnan ja sen ympäristökuntien kanssa. Vaikutukset ulottuivat ainakin niin etäälle, miltä alueelta raakapuuta hankittiin.

Yritystoiminta hengitti toimialasyklin suhdanteiden ja teknisten uudistusten tahdissa. Sodan ja taloudelliset kriisit, jos kohta noususuhdanteetkin, näkyivät yrityksen arjessa. Puunsahaus toimialana oli ensimmäisiä alasimia suhdannevaihtelu-

Oy Mikko Kaloisen aikajana 1900 – 1975

	1900	1910	1920	1930	Sot
Yrityksen toimintaympäristö	Maatalouden ja pienimuotoisen puunsahauksen yhdistelmä		Kansalaissota 1918 Kettulan sahan palo 1922 Ulkomainen painostus tulitikkuteollisuudessa	Talouspula Akkijärven sahan palo 193	
Perheen ratkaisut	Mikko Tuulokseen 1906 Mikko ∞ Hilja 1908			Sahat poikien Joukon ja Aimon omistukseen 1939	
Liiketoiminnan ratkaisut					
-Sahaus:	(sirkkeli)saha 1907	Höyrysahaksi 1909 Vähän vientiä	Lopettaa 1916 Uittamon höyrysaha 1915 Siirto Tuulokseen 1915	Jatkaa Kettulan sahana Uusi saha 1923 Neliraamiseksi 1929 Vienti lisäänt	
-Sivutoimialat:			Kyläjoen saha ja mylly 1916 Sähköntuotantoa Osto toisen kerran 1922	Toiminta loppuu 1929 Akkijärven saha Hauholle 1931 Palon jälkeen uusi saha 193	
			Hämeenlinnan Lastu-, vanu- ja tulitikkutehdas 1922 Lopettaa ruotsalaisen tulitikkustrustin takia 1925	Hämeenlinnan Höyläämö- ja laa	
		Keravan Puuteollisuus Oy 1909			
Yritystoiminnan vaiheet	ALOITTAMINEN		HENKIINJÄÄMINEN	LAAJENEMINEN	
Korostuvat piirteet	YRITTÄJÄN PERSOONA		YRITTÄJYYS	RISKINOTTO	

	Lähde. Yritystoiminnan vaiheet mukaellen teosta: Paasio – Heinonen 1993, s. 69.				

Kaksi sahanhoitajaa ja myyntipäällikkö. Vasemmalla Keijo Mäkipää, joka vastasi Kettulan sahasta, oikealla Teuron sahanhoitaja Otto Mäkipää. Keskellä kotimaan myynnistä vastannut Erkki Taipale.

sa. Maamme itsenäistyminen ja sitä seurannut veljessota ei jättänyt Tuulosta koskemattomaksi. Mikko Kaloisen ja poikien perheyritys joutui siis kosketuksiin myös koti-Tuulosta laajempiin sekä kansallisiin että kansainvälisiin suhteisiin ja oloilojen muutoksiin.

Yrittämistä voidaan pitää jatkuvana ongelmien ratkaisemisen prosessina. Kaloisten yritys löysi aina ratkaisunsa, olivatpa ne isoja tai pieniä, onnistuneita tai vähemmän onnistuneita. Tämän olemme saaneet lukea edellä erityisesti Ossi Latvalan artikkelista. Keskeistä oli jatkuvuuden turvaaminen, vaikka sitä ei aina tarvinnut sanoa ääneen. Se näkyi selvimmin Mikko Kaloisen voimien ehtyessä ja siitä seuranneissa järjestelyissä. Nopea ratkaisu oli löydettävä silloinkin, kun osakeyhtiömuotoisen yrityksen toimitusjohtaja Jouko Kaloinen yllättäen menehtyi.

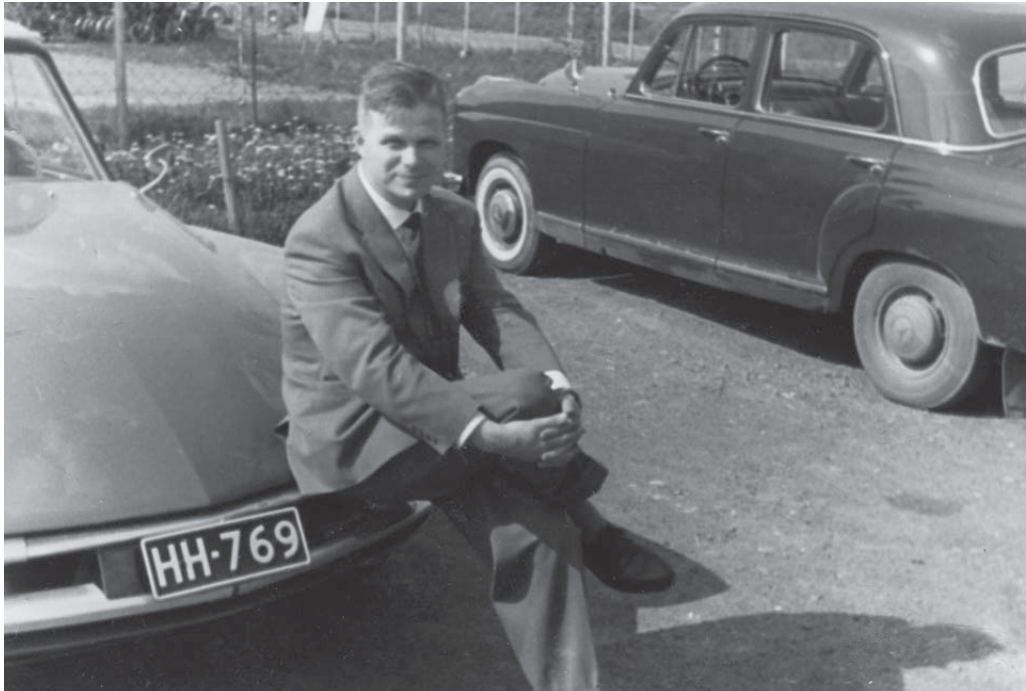
Aimo-veli seuraajana voidaan nähdä luontevana ratkaisuna, olihan hän ollut yhtä lailla mukana yritystoiminnassa. Mutta, entäpä jos Aimo ei olisi halunnutkaan?

Yrityksestä ei olisi kirjoitettavaa historiaa, ellei sillä olisi ollut kykyä onnistuneisiin liiketoiminnan ratkaisuihin. Niiden esittelemisen ja arvioiminen on yrityshistorian kirjoittamisen ydintä, kuten edellä nähdään Kiti Luoma-ahon, Lauri Karvosen ja Zachris Haaparinteen yhteisartikkelissa sekä Lauri Karvosen erillisessä.

Yritystoiminnan vaiheita on löydettävissä toinen toistaan täydentävistä muistakin artikkeleista. Alkuvaiheessa korostuivat yrittäjän, Mikko Kaloisen, henkilökohtaiset yrittäjän ominaisuudet, kuten kirjan alussa Anna Kantasen artikkelista ilmenee. Ensimmäinen kriisivaihe monelle pienyritykselle oli ennen – kuten on tänäänkin – selviytyminen alkuajan lainavetoisista investoinneista, vaistonvaraisesti tehdyistä päätöksistä ja vähäisistä kassavirroista. Olemaan jäävät yritykset, joissa yrittäjyyden siukkuus ja usko punnitaan. Mikko Kaloisen kohdalla tätä elettiin 1910-luvulla ja vielä seuraavan vuosikymmenen alussa.

Mikko Kaloisen yritystoiminnan laajenemishakuisuus 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla perustui yrittäjän riskinottoon. Sahausten laajentaminen ja höyläämiseen suuntaaminen olivat onnistunut riskinotto, tulitikkutehtailijan ura ei. Tultaessa 1930-luvun loppuun puunsahaukseen nojaava yritystoiminta oli kasvanut ja vientiin meni säännöllisesti yli puolet tuotannosta. Yrittäjä oli osoittanut johtajuutta. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus näkyi 1940-luvun puolivälissä teollisuusneuvoksen arvonimen myöntämisenä.

Osakeyhtiön aikaan perheyritys saavutti kypsyytensä. Aikaa luonnehti jatkuvuuden näkökulma. Yrityksen palveluksessa oli paljon niitä, jotka edustivat työntekijöinä jo toista tai kolmatta sukupolvea tuuloslaisia. Tämä käy ilmi Kiti Luoma-ahon työyhteisöä käsittelevässä artikkelissa. Työpaikat oli yksi seikka, joka painoi Kaloisten suvun päätöksessä myydä yritys sellaiselle, joka varmisti jatkuvuuden, kuten kirjan loppupuolella Kiti Luoma-ahon ja Zachris Haaparinteen artikkeleissa kerrotaan.

Millainen johtaja, sellainen auto. Aimo Kaloinen istuu ranskalaisen "Sitikan" Citroën ID:n etupuskurilla. Jouko-veli ajoi takana näkyvällä saksalaisella "Mersulla".

Sahauksen luonne toimialana oli muuttunut: keskeistä oli puun hankinta-alueiden laajentaminen ja niiden hallinta. Kustannustehokkuutta lisättiin ja päällekkäisyyksiä poistettiin. Sahaus alkoi keskittyä muutamiin suursahoihin: Oy Mikko Kaloinen myytiin Yhtyneille Paperitehtaille. Toimialan muutokset jatkuivat ja sahaus päättyi Tuuloksen Kettulassa lopulta 1990-luvun puolivälissä. Samaan aikaan Yhtyneet Paperitehtaat Oy sulautui osana Repola Oy -konsernia Kymmene Oy:n kanssa UPM-Kymmene Oy:ksi, joka on nykyään yksi maailman suurimmista metsäteollisuusyhtiöistä.

Edellä olemme purkaneet Oy Mikko Kaloisen ja oikeammin siis jo toiminimimuotoisen Mikko Kaloisen yritystoimintaa muutamasta näkökulmasta. Niiden käännteitä on löydettävissä lisääkin, samoin muitakin näkökulmia. Olennaista kuitenkin on, miten tarkastelukulmien tapahtumat ja ratkaisut soveltuivat yhteen. Ilman yhteismitallisuutta yrityksen elinkaari olisi jäänyt lyhyeksi, jos olisi päässyt edes alkua pitemmälle. Osa tapahtumista, sattumuksista ja toisaalta vakaasti harkituista toimijoi-

Yhtiön kesäjuhlilla Tuuloksen Pirtin maisemissa vuonna 1953.

den, lähinnä aikoinaan Mikko Kaloisen ja myöhemmin poikien Joukon ja Aimon, päätöksistä osoittautuivat toisia merkittävämmiksi. Voidaan puhua tässä yhteydessä "avaintapahtumien ohjaamasta tulevaisuudesta", joka kantaa yli sukupolvien.¹

Perheyrietykset yritysvarantomme perustana

Aikana, jolloin Kaloisten yritystoiminnan elinkaareissa elettiin Mikko Kaloisen aikaa, ei korostettu perheyrietyttä nuoren itsenäisyyden Suomessa. Viime sotien jälkeenkin, Mikon poikien Joukon ja Aimon aikana, julkinen mielenkiinto suuntautui suuryrietyksiin, joiden taustalla oli usein valtiovalta. Valtionyrietysten merkitys oli korostunut aikana, jolloin maamme maksoi sotakorvauksiaan raskaan teollisuuden tuotteina. Pienyrietyttä ja keskikokoinenkin oli 1960- ja 1970-luvun yhteiskunnassamme vaiettu, jopa vähätelty asia. Asenne- ja ilmapii-

¹ *Termi: Törmäkangas 2005, s. 139.*

Firman kesäjuhlilla 1950-luvulla. Naiset ja tytöt kokeilevat tarkkuuttaan tikanheitossa.

rimuutosta oli aistittavissa vasta 1980-luvun jälkipuoliskolta lähtien aikana, jolloin Oy Mikko Kaloinen oli osa suurempaa kokonaisuutta, ja Kaloisten suvun yrittäjyyttä veivät eteenpäin Joukon pojat Kari ja Vesa.

Pienyrittäjyys oli usein perheyrittäjyyttä ja se nousi merkityksessään 1990-luvulla. Yrittäjyyttä yhteiskuntamme moottorina alettiin korostaa 1990-luvun lama-Suomessa: uusien yritysten perustamista ja sittemmin myös entisten sukupolvenvaihdoksia tuettiin yhteiskunnan toimin purkamalla byrokraattisia esteitä, kouluttamalla ja tukemalla uusyrityksen alkutaivalta myös taloudellisesti. Alettiin luoda yrittäjyydelle edellytykset, kokonainen infrastruktuuri, joka saavutti varsin pian kansainvälisestikin tunnustetun aseman. Vaikka yrittäjyyden ulkoiset edellytykset saavuttivat monin mittarein korkean tason, yhteiskunnan panostuksin ei ole kuitenkaan onnistuttu saavuttamaan toivottuja tuloksia odotuksiin nähden läheskään täysimääräisesti. Asenteet ovat osoittautuneet kovin hitaasti muuttuviksi ja yrittäjyyden henkiset kynnykset verkkaan madaltuviksi.²

² Yrittäjyysilmapiiiristä: esim. Yrittäjyyskatsaus 2012, Työ- ja elinkeinoministeriö; GEM 2013.

*Kettulan kalliolla.
Johtajan rouva
Kyllikki Kaloinen
ja kaksi sahan
työntekijää.*

Edellä on viitattu, kuinka perheyritykset ovat maassamme usein myös pienyrityksiä, jopa alle kymmenen hengen mikroyrityksiä. Ne toimivat tutuilla lähimarkkinoilla ja täyttävät arvokkaan tehtävänsä. Perheyrityksestä puhuttaessa toisaalta unohdetaan, että omistusrakenteeltaan globalisoituneessa Suomessa 2000-luvulla jopa neljännes suurimmista yrityksistämme (TOP 500) ovat olleet perheyrityksiä.³

Perheyrittäjyys: jatkuvuuden turvaamista

Perheyrittäjyydessä, kuten Kaloisilla, yksi olennaisimmista näkökohdista oli jatkuvuuden turvaaminen. Tätä konkreettista, taloudellispohjaista tavoitetta syvällisempi piirre oli perinteen siirto sukupolvelta toiselle. Se oli henkisen pääoman siirtämistä, mihin kuului oppimisen prosesseja. Työ, perheen ja suvun elämäkokemukset, ratkaisut – onnistuneiden ohella myös epäonnekkaiksi osoittautuneet – kerryttivät henkistä pääomaa.

Perheet ovat käyttäneet ja kehittäneet ajattelutapaa, joka rakentuu yrittäjyyteen liittyvistä taidoista ja kyvyistä. Tämä henkinen pääoma on välittynyt sukupolvelta toiselle tuoden taloudellista ja sosiaalista lisäarvoa. Tämä lisäarvo on mahdol-

³ Yrittäjyyskatsaus 2005, Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Yrityksen jatkuvuuden kannalta oli tärkeää, että nuori johtajapolvi pääsi mukaan liikematkoille. Kari Kaloinen (vasemmalla) juttelee paikallisten agenttien ja ostajien kanssa.

listanut yritystoiminnan uusiutumista, kuten investointeja. Lisäarvon kasvusta on hyötynyt perheyrityksen lisäksi lähiseutu: Kaloisten yhteydessä erityisesti Tuulos, mutta myös Hämeenlinna ja sen muu ympäristö.

Perheyrityksen myynti ulkopuoliselle on suuri päätös. Se vaatii huolellista harkintaa ja asioiden merkittävyyksien punnitsemista. Oy Mikko Kaloisen yritystoiminnan myyntiprosessi 1970-luvun puolivälissä ei tehnyt poikkeusta. Perheyrityksen toimijat ja muu lähipiiri pohti: mitä yrityskauppa tulee merkitsemään kaikessa laajuudessaan? Tällöin ei mietitty vain Kaloisten näkökulmasta, vaan päätöksessä painoivat työpaikat ja yrityksen maine työnantajana.

Perheyrityksen omistuksen luovutus ulkopuolisille ja osaksi suurempaa kokonaisuutta merkitsi juuri pohdintaa siitä, miten jatkuvuuden näkökulma toteutuu uudessa tilanteessa, joka oli luonteeltaan erilainen kuin yritystoiminnan siirto samassa suvussa jatkajalle. Kettulan sahan toiminnan jatkuvuuden ja siten sen työpaikkojen turvaaminen oli yksi tärkeimmistä tekijöistä, jotka kallistivat vaa'an yrityksen myynnin suuntaan. Perheyrit-

täijyyden jatkuvuuteenkin sillä oli merkityksensä. Oy Mikko Kaloisen myynnin ansiosta mahdollistui Kaloisten suvun yrittäjyyden uusiutuminen.⁴ Kun sisäsyntyisen yrittäjän mielenkiinto ei tunnetusti rajoitu yhteen liikeideaan, puhutaanhan sekä sarjayrittäjistä että portfolioyrittäjistä: edelliset perustavat uusia yrityksiä luovuttuaan edellisistä; jälkimmäiset harjoittavat samanaikaisesti useaa liiketoimintaa. Aimo Kaloinen ja veljensä Joukon pojat Kari ja Vesa siirsivät Mikko Kaloisen perintöä eteenpäin uudenlaisessa yrittäjätoiminnassaan.

Taloustieteellisessä kielenkäytössä puhutaan inhimillisistä resursseista tai human capitalista viitaten aineettomiin yrittämisen voimavaroihin.⁵ Sukupolvenvaihdoksessa 1940-luvun puolivälissä Kaloisten perheen human capitalin siirto oli vielä vahvasti yksilöjen voimavarojen siirtoa isä-Mikolta pojille Joukolle ja Aimolle. Kolme vuosikymmentä myöhemmin, 1970-luvun puolivälissä, yrityksen omistusjärjestelyissä oli jo mukana laajempaa sosiaalisen pääoman välittämistä. Siinä oli kyse jopa koko yrityskulttuurin siirrosta. Asiaa havainnollistaa osuvasti Kaloisten suvun halu tallentaa muistitietoa perinnekeräyksiin juuri tällöin. Kaloisten yrittäjyyden human capital tallentui tarinoihin, joihin tässä kirjassakin on voitu tukeutua. Uutta, aiemmin tallentamatonta muistitietoa on saatu kirjan valmistumisen aikana vuosina 2013 ja 2014. Tarinat ja muistot kertovat kunkin ajan ja paikan elämismaailmasta ja sen muutoksista. Human capitalin siirto näkyi mitä syvällisimmässä merkityksessään Mikko Kaloisen Säätiönä, joka perustettiin yritysmyyntin jälkeen 1970-luvun puolivälissä. Säätiö otti tehtäväkseen perinteen tallentamisen ja siirron. Tämä kirja edustaa perinteen jatkumoa.

⁴ *Perheyrittäjien omistamisen muuttuvista merkityksistä: esim. Patja 2011, s. 98–99.*

⁵ *Human capital -käsitteestä esim. Steier 2001, s. 259–276.*

**Kutsumme Teidät ja perheenne
kesäjuhlaan Hauhon Vitsiälän laavalle
sunnuntaina 30. 6. 1973**

Ohjelma:

- 17.00 Tervetullaissanat (Metsänhoitaja Kari Kaloinen)
17.10 Tervetuliaiskahvi
17.45 Torvisoitto (Lahden Varuskuntasoihtokunta)
18.00 Juhlapuhe (Toimitusjohtaja Aimo Kaloinen)
18.30 Kansankomedia "Emännätön talo"
Kirj. Tauno Peltomäki, ohj. Pauli Mahlamäki
Henkilöt: Aino Lehtimäki, Simo Salminen, Ritva
Vepsä, Pauli Mahlamäki
Musiikki: Reino Bäckström, hanuri
19.30 Köydenveto Saha—Metsäosasto
Kenttäpelit: Tikan- ja renkaanheitto, naulanlyönti-
kilpailu
19.45 Sekaviesti: juoksu — pyöräily — juoksu — soutu,
joukkueet: Kettula, Teuro, Metsäosasto
20.15 Ruokailu
20.30 Tanssit (Handen Humppa)
21.30 Palkintojen jako (Vesa Kaloinen)
Tanssit jatkuvat
24.00 Tanssit päättyvät

Tervetuloa

OY MIKKO KALOINEN

Kutsu Oy Mikko Kaloisen kesäjuhlaan Hauholle vuonna 1973. Kuten tapana oli, yhteisöllisyyttä korostanut ohjelma oli monipuolinen tarjoten aineellista ja henkistä ravintoa, liikunnan iloa unohtamatta.

*Kesäjuhlakutsun
kääntöpuolelta ilmeni
linja-autokuljetusten
reitit.*

KULJETUS

Kalkki linja-autot lähtevät klo 16.00.

- Reitti 1: Lammi kk — Pohjoinen — Teuron saha — Metsätien haara — Eteläinen — Hauho kk — Vitsiälä. Auton esimies Martti Salonen.
Reitti 2: Lammi kk — Sankola — Pohjoinen — Tuulos kk — Hauho kk — Vitsiälä
Auton esimies Paavo Lahtinen
Reitti 3: Lammi kk — Tuulos kk — Hauho kk — Vitsiälä
Auton esimies Urho Lindholm
Reitti 4: Tuulos kk — Sorakuopat — Laurinkuja — Rivitalo — Juttilan koulu — Mustila — Pyhälampi — Lehdesmäki — Hauho kk — Vitsiälä
Auton esimies Pentti Salminen
Reitti 5: Hämeenlinna — Eteläinen — Hauho kk — Vitsiälä. Auton esimies Veikko Mökkälä
Reitti 6: Kettulan saha — Mustila — Lehdesmäki — Hauho kk — Vitsiälä
Reitti 7: VW-Kleinbussi: Lieso — Kuohijoki — Sappee — Mustila — Hauho kk — Vitsiälä

Klo 24.00 linja-autot lähtevät takaisin samoja reittejä.

Tarvitseville voidaan järjestää paluukuljetus aikaisemmin.

Kirjassa esiintyvät lyhenteet:

ELKA	= Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto
GEM	= Global Entrepreneurship Monitor (vuodesta 1999 lähtien toimiva kansainvälinen yrittäjyystutkimuksen ja -raportoinnin järjestelmä)
HMA	= Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HäSa	= sanomalehti Hämeen Sanomat
KH	= sanomalehti Keski-Häme
MKA	= Oy Mikko Kaloisen arkisto (HMA:ssa)
PRH	= Patentti- ja rekisterihallitus
ptk.	= pöytäkirja
SKS	= Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SKSÄ	= SKS:n Kansanrunousarkiston äänitearkisto
SSY	= Suomen Sahanomistajayhdistys
TK	= Tilastokeskus
TuKa	= Tuuloksen kunnanarkisto (HMA:ssa)
UPM-ark.	= metsäteollisuusyhtiö UPM-Kymmene Oyj:n arkisto
VIRRE	= PRH:n kaupparekisterin tietokanta

Lähteet

Arkistot

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA), Hämeenlinna

Oy Mikko Kaloisen arkisto

- Toimintakertomukset
- Metsäkaupakirjat
- Mittauskirjat
- Kirjeenvaihto, muistiinpanot
- Pääkirja, tiliasiakirjat ja tililiitteet
- Henkilökortit
- Kettulan sahan asiakirjat
- Muut yhtiöt
- Puutavaran kuljetus
- Laivat, laivaus
- Koneet
- Tilat ja rakennukset
- Järjestöt
- Kaloisten henkilökohtaiset asiakirjat
- "Vanhoja papereita"
- Muut asiakirjat

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Valtioneuvoston kanslian arkisto

- Asiakirjat vuodelta 1945 teollisuusneuvoksen arvonimen hakemisperusteiksi Mikko Kaloiselle

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH), Helsinki

Kaupparekisteri

- VIRRE-tietokanta: www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/tieto/palvelut/virre.html, viitattu 3.9.2014, 26.9.2014, 2.10.2014.

Rapoo, Tuulos

Oy Mikko Kaloisen arkisto

- Mikko Kaloisen ja Oy Mikko Kaloisen yritystoimintaan liittyvää aineistoa

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (ELKA), Mikkeli

Sahojen Valvontayhteisön arkisto

- Vuositilastot 1943–1985

Tuuloksen kunnanarkisto (TuKa), Hämeenlinna

Kunnanvaltuuston ptk:t 1938–1949

UPM–Kymmene Oyj:n arkisto (UPM-ark.), Valkeakoski

Oy Mikko Kaloisen arkisto

- Vuosikatsaukset
- Sopimuksia, kirjeistöä, yhtiöjärjestys, tavaramerkki, muu aineisto

Lähde- ja virallisjulkaisut

Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2013.

Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet, Tilastokeskus, www.stat.fi/tup/suomi90/, viitattu 12.8.2014.

Yrittäjyyskatsaus 2005, Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Yrittäjyyskatsaus 2012, Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kirjallisuus

Ahvenainen, Jorma (1984)

Suomen sahateollisuuden historia. Helsinki: WSOY.

- Asunmaa, Martti (1998A)
Jokirannan sahan perustaminen ja toiminta.
– Teoksessa: *Uusinoka, Tapani (toim.), Muistojen saha.*
A. Santaholman Oy Jokirannan saha 1915–1968.
Haukipudas: Haukipudas-Seura.
- Asunmaa, Martti (1998B)
Työpaikalta toiseen.
– Teoksessa: *Uusinoka, Tapani (toim.), Muistojen saha.*
A. Santaholman Oy Jokirannan saha 1915–1968.
Haukipudas: Haukipudas-Seura.
- Aunesluoma, Juhana (2007)
Metsäteollisuuden maa 3. Paperipatruunat:
metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakentamisessa
1939–1950. Helsinki: SKS.
- Gerber, Jurg & Jensen, Eric L. & Kubena, Jiletta L. (2007)
Encyclopedia of white-collar crime. Westport.
Conn.: Greenwood Press.
- Heikkinen, Sakari (1997)
Labour and the market: workers, wages and living
standards in Finland, 1850–1913.
Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters.
- Hoppu, Tuomas (2009)
Valkoisten voitto. – Teoksessa:
Sisällissodan Pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY.
- Häggman, Kai (2006)
Metsäteollisuuden maa 2. Metsän tasavalta:
Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden
ristiaallokossa 1920–1939. Helsinki: SKS.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2007)
Metsäteollisuuden maa 4. Läpimurto: Metsäteollisuus
kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa
1950–1973. Helsinki: SKS.

- Jensen-Eriksen, Niklas (2008A)
Kasvu, muutos ja kulutusjuhla. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008. Helsinki: SKS.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2008B)
Kriisi ja kapina. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008. Helsinki: SKS.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2008C)
Lama ja uusi nousu. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008. Helsinki: SKS.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2008D)
Luova tuho. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008. Helsinki: SKS.
- Jokipii, Mauno (1996)
Panttipataljoona. Suomalaisen SS-pataljoonan historia. (3. painos). Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.
- Kaloinen, Aimo & Kaloinen, Kyllikki (toim.) (1994)
Ajat ja otteet. Elämäkertaromaani teollisuusneuvos Mikko Kaloisen vaiheista. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Kaloinen, Kyllikki (1987)
Syrjäntaan taistelu 1918. Hämeenlinna: Lions-club Tuulos.
- Kaloinen, Kyllikki (1998)
On aika kertoa. Tuuloksen suojeluskunnan ja Lottien toiminta vuosina 1918–1944. Hämeenlinna: Karisto Oy.

- Kaloinen, Kyllikki (2003)
Ikkunoita elämäni. Helsinki: Mikko Kaloisen Säätiö.
- Karvonen, Lauri (2013)
Teollisuusneuvos Mikko Kaloinen (1885–1949). SKS, www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/, viitattu 20.9.2014.
- Koivuniemi, Jussi (2000)
Tehtaan pillin tahdissa: Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939. Helsinki: SKS.
- Kuisma, Markku (1993)
Metsäteollisuuden maa: Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920. Helsinki: SKS.
- Kuisma, Markku (2009)
Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000. Helsinki: Siltala.
- Kuisma, Markku (2011)
Saha. Tarina Suomen modernisaatiosta ja ihmisistä jotka sen tekivät. Helsinki: Siltala.
- Kunnas, Heikki (1981)
Suomen sahteollisuus: kehitys vuosina 1965–1981 sekä kehitysnäkymiä 1980- luvulla. Helsinki: Teollistamisrahasto.
- Könönen, Terho (1971)
Penttilän saha 1871–1971, 100 vuotta. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.
- Lamberg, Juha-Antti & Ojala, Jari (2001)
Samankaltaisia – mutta erilaisia: Metsäyhtiöiden ajallinen pitkittäisvertailu. – Teoksessa: Näsi, Juha – Lamberg, Juha-Antti – Ojala, Jari – Sajasalo, Pasi, Metsäteollisuusyritysten strategiset kehityspolut: Kilpailu, keskittyminen ja kasvu pitkällä aikavälillä. Helsinki: Metsäalan tutkimusohjelma Wood Wisdom.

Mäkipää, Leena (1982)

Lauritsalan sahan työväen työ- ja asunto-oloista 1916–1956. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja: 8. Lappeenranta: Lappeenrannan kaupunki.

Ojala, Jari (2001)

Haastajasta voittajaksi: Yhtyneet Paperitehtaat 1900-luvulla. – Teoksessa: Näsi, Juha – Lamberg, Juha-Antti – Ojala, Jari – Sajasalo, Pasi, Metsäteollisuusyritysten strategiset kehityspolut: Kilpailu, keskittyminen ja kasvu pitkällä aikavälillä. Helsinki: Metsäalan tutkimusohjelma Wood Wisdom.

Ojala, Jari (2008)

Pankkileireistä kansainvälisiin jättiyhtiöihin. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008. Helsinki: SKS.

Paasio, Antti & Heinonen, Jarna (1993)

Perheyrittäjyys Suomessa. Helsinki: Suomen Yrittäjien Keskusliitto ry.

Pakkanen, Esko & Leikola, Matti (2010)

Metsää, puuta ja kovaa työtä: Suomen metsien käytön historia I. Puukauppaa, puunkorjuuta sekä metsässä toimijoita. Helsinki: Metsäkustannus.

Pakkanen, Esko & Leikola, Matti (2011A)

Puut perille ja käyttöön: puun kuljetusta ja puun käyttöä: Suomen metsien käytön historiaa II. Helsinki: Metsäkustannus.

Pakkanen, Esko & Leikola, Matti (2011B)

Tervaa, lautaa ja paperia: Suomen metsien käytön historiaa III. Helsinki: Metsäkustannus.

Patja, Päivi (2011)

Perheiden omistamisen muuttuvat merkitykset: diskurssianalyttinen tutkimus perheiden omistamisen

merkityksellistymisestä Suomessa vuosina 1976–2005.
Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Business and Economics.

Sajasalo, Pasi (2001)

Suomalaisen metsäteollisuuden aikakaudet: Suuria linjoja ja yhtiöiden kehityksen vertailua. – Teoksessa: Näsi, Juha – Lamberg, Juha-Antti – Ojala, Jari – Sajasalo, Pasi, Metsäteollisuusyritysten strategiset kehityspolut: Kilpailu, keskittyminen ja kasvu pitkällä aikavälillä. Helsinki: Metsäalan tutkimusohjelma Wood Wisdom.

Sajasalo, Pasi & Ojala, Jari & Lamberg, Juha-Antti (2001)

Muutoksia suomalaisen metsäteollisuuden peliympäristöissä. – Teoksessa: Näsi, Juha, Lamberg, Juha-Antti, Ojala, Jari, Sajasalo, Pasi, Metsäteollisuusyritysten strategiset kehityspolut: Kilpailu, keskittyminen ja kasvu pitkällä aikavälillä. Helsinki: Metsäalan tutkimusohjelma Wood Wisdom.

Sierilä, Pentti (2008)

Metsäyritysten pysyvät ja muuttuvat strategiat. – Teoksessa: Kuisma, Markku (toim.), Metsäteollisuuden maa 5. Kriisi ja kumous: Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973– 2008. Helsinki: SKS.

Steier, Lloyd (2001)

Next-Generation Entrepreneurs and Succession. Family Business Review 14(3).

Kannel, T. K. & Lavonius, K. A. & Karikoski, V. A. M. (1951)

Suomen Teollisuus. Hämeenlinna: Kustannusosakeyhtiö Kivi.

Tuuri, Antti (1999)

UPM-Kymmene: Metsän jättiläisen synty. Helsinki: Otava.

Törmäkangas, Raili (2005)

Perheyrittäjyyden arjen kulttuuri. Kolmen sukupolven sahatoimintaa. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Business and Economics 43.

Valkonen, Marjaana (1987)

Yhdessä elämä turvalliseksi 2.

Suomen ammattiyhdistysten keskusliitto 1930–1947.

Helsinki: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö.

YVI-tukea ja materiaaleja yrittäjyyskasvatukseen.

www.yvi.fi/sanakirja/, viitattu 20.9.2014.

Painamattomat tutkimukset, tutkielmat ja selvitykset

Kaloinen, Mikko

Muistikirjan muistelmat.

Lehtonen, Jaana

Työ ja asuminen Kettulan sahalla Tuuloksessa noin vuosina 1955–1975. Pro gradu -tutkielman käsikirjoitus.

Turun yliopisto.

Piironen, Ulla-Maija (1977)

”Rengon Kaloisista tuli nuori mies...”. Liikemiehen sosiaalis-taloudellisen elämänkaaren tarkastelua.

Esitelmä professori Matti Kuusen johtamassa suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen seminaarissa 1.2.1977.

Sanomalehdet ja aikakausjulkaisut

Hämeen Sanomat (HäSa) 1975–1976, 2006, myös sähköisesti:

www.hameensanomat.fi/uutiset/kotimaa/

164820-mikko-kaloisen-saatio-tuki-kenialaista-metsa-tutkimusta/, viitattu 2.10.2014.

Keski-Häme (KH) 1974–1975, 1995–1996

Tuuloksen Joulu 1955–2013

Muistitieto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki

Kansanrunousarkiston äänitearkisto (SKSÄ)

Tuuloksessa v. 1976 tehdyt haastattelut:

SKSÄ 85:	<i>Östman, Hima, s. 1900 (25.5.1976)</i>
SKSÄ 88–89:	<i>Hietala, Arvo, s. 1909 (26.5. 1976)</i>
SKSÄ 88–89:	<i>Hietala, Olga, s. 1917 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 89:	<i>Tallinen, Kalle, s. 1895 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 89:	<i>Virtanen, Aino, s. 1901 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 89:	<i>Saarinen, Hellä, s. 1917 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 90:	<i>Urpanen, Aino, s. 1896 (27.5.1976)</i>
SKSÄ 91:	<i>Peltonen, Kalle, s. 1907 (27.5.1976)</i>
SKSÄ 92:	<i>Kaloinen, Kimmo, s. 1945 (18.5.1976)</i>
SKSÄ 93:	<i>Virtanen, Jalmari, s. 1898 (25.5.1976)</i>
SKSÄ 96:	<i>Lehtovaara, Elsa, s. 1915 (27.5.1976)</i>
SKSÄ 99:	<i>Laine, Lauri, s. 1920 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 100:	<i>Nurminen, Kustaa, s. 1896 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 100:	<i>Nurminen, Iita, s. 1901 (26.5.1976)</i>
SKSÄ 101:	<i>Järvenpää, Niilo, s. 1908 (27.5.1976)</i>

Tuuloksessa v. 1978 tehdyt haastattelut:

SKSÄ 236:	<i>Ranki, Saima, s. 1904 (27.9.1978)</i>
SKSÄ 219:	<i>Kaarenoja, Heikki, s. 1887 (27.9.1978)</i>
SKSÄ 273:	<i>Laine, Sulo, s. 1900 (26.9.1978)</i>
SKSÄ 273:	<i>Laine, Olga, s. 1909 (26.9.1978)</i>
SKSÄ 266:	<i>Heino, Erkki, s. 1907 (28.9.1978)</i>

Kirjoittajien tekemät haastattelut

Ilonen, Kalle, s. 1933 (19.2.2014)
Kaloinen, Kari, s. 1943 (19.2.2014)
Kaloinen, Kimmo, s. 1945 (13.3.2014)
Kaloinen, Kyllikki, s. 1921 (11.12.2013)
Kaloinen, Vesa, s. 1951 (19.2.2014)
Mäkipää, Kauko, s. 1938 (19.2.2014)

Mäkipää, Keijo, s. 1944 (19.2.2014)
Mäkipää, Kirsti, s. 1939 (19.2.2014)
Mäkipää, Marja-Liisa, s. 1942 (19.2.2014)
Mökkälä, Veikko, s. 1933 (19.2.2014)
Ojansuu, Esko, s. 1934 (19.2.2014)
Saari, Pertti, s. 1943 (19.2.2014)
Saksa, Reijo K., s. 1954 (19.2.2014)
Suovanen, Alli, s. 1930 (13.3.2014)
Suovanen, Atte, s. 1926 (13.3.2014)
Suovanen, Tuula, s. 1955 (puhelinhaastattelu 27.4.2014)
Virtanen, Reijo K., s. 1933 (19.2.2014)

Kirjoittajien käyttöön saama muu aineisto

Kimmo Kaloisen luovuttama asiakirja-,
kopio- ja tutkimusaineisto.

Kirjaprojektin ohjausryhmältä ja Kyllikki Kaloiselta
saadut lisätiedot.

Reijo K. Virtasen luovuttama Kettulan sahaa koskeva
lehtileike-, muistiinpano- ja muu aineisto.

Summary

This book is a historical review based on eight articles. It is published by a foundation called Mikko Kaloisen Säätiö and was compiled by a group of students on Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä. The book represents a case of the Finnish forestial industry from the 20th century, namely the sawmill industry. The focus is entrepreneurship of family Kaloinen in the province of Häme, in southern Finland. Indeed, it is a research of steps and epoques in a middle-sized business, but also a multifaceted perspective of family business and its position in the surroundings. The two key storylines are: overcoming the crises and carrying the family heritage. For its part, this book continues forwarding this heritage.

The content of the book is based on many sources of material. The main part of the archival sources consists of Oy Mikko Kaloinen's archives stored in The Provincial Archives of Hämeenlinna. Other important archives are The Central Archives for Finnish Business Records (in Mikkeli) and The UPM Group Archives in Valkeakoski.

As well, a lot of non-published sources have been used. They consist of interviews made on the late 1970's stored on The Folklore Archives, Finnish Literature Society, Helsinki. Additionally, the authors of the book interviewed in winter 2014 members of Kaloinen family as well as some employees of the firm.

In the first article (*by Anna Kantanen*) we throw light on the periods of Mikko Kaloinen's journey of entrepreneurship. Mikko Kaloinen was born in 1885 in a farming family in Renko (a parish 15 kilometers west of city Hämeenlinna). After moving to Tuulos (a parish 30 kilometers north-east of Hämeenlinna) he also worked as a farmer. Nevertheless, he had a keen interest in business. He founded the first small-scale sawmill soon after moving his residence. That was the origin of his expanding sawmill businesses. He then expanded with other sawmills and wood processing business, for example a planing mill and a match factory; the latter was only a temporary activity.

The young and energetic man got married with a daughter of the neighboring farm Rapoo . The couple – Mikko and his wife Hilja – settled on that farm. Mikko Kaloinen became a well-known entrepreneur and an outstanding influential figure, who gladly took part in community activities and projects. Naming only one, he was very keen on promoting electrification. At the end of the article we summarize a personal portrait of Mikko Kaloinen, who was in 1945 named an industrial councilor, an honor title granted by the President of Finland.

In the second article (*by Anna Kantanen and Ossi Latvala*), we will further explore Mikko Kaloinen's business activities and examine the structure of the company Oy Mikko Kaloinen. The company was established in 1946 after Mikko, mainly for health reasons retired from the business. We also will tell about the dispute concerning the firm's logo patent on the 1960's and how it was solved to the benefit of company. Apparently, obtaining the favorable legal ruling the long term business associate, the British Wm. Brandts (Timber) Ltd. , played an important role.

The third article (*by Zachris Haaparinne, Lauri Karvonen, Kiti Luoma-aho*) describes the process of log sawing. Also, this article describes the main features of forest work and the big changes that it experienced. A critical advance was the introduction of engine power, (after 1950's manual sawing was replaced by chainsaw and after late 1960's horsepower was taken over by forest tractor). Nevertheless, in a production unit the techniques still remained almost unchanged. An essential issue was increasing productivity. Sawn timber product was manufactured quicker and with fewer man hours. Sawn goods were transported by water and road; an important change was the use trucks after late 1940's.

In the fourth article (*by Lauri Karvonen*) we realize how the sawmill industry was one of the branches of industry where international economic cycles were first observed. Other interesting issues are buying raw stock and export. Even in Mikko Kaloinen's lifetime in 1920's, export played an important role (at its peak $\frac{3}{4}$ of Finland's output). In the period from 1950's to

early 1970's, the amount of export was on average about one half. The trend was rising: in early 1970's, the export level of 70 % was exceeded. The major export district was Western Europe (especially Great Britain, Germany, Netherlands, Belgium and France). Exports even went to The Middle East, Southern America and Australia. The competition was hard. In the article we show that firm Oy Mikko Kaloinen reduced prices in order to avoid layoffs.

The fifth article (*by Ossi Latvala*) shows what kind of a family business firm Oy Mikko Kaloinen was after Mikko Kaloinen's death (1949). The company was founded three years earlier. The first period, until early 1960's, was run by the elder son Jouko. He suddenly passed away in 1963 and the leadership became on hand of the younger brother, Aimo. The brothers were of very different character: Jouko represented technical talent of the family Kaloinen; in turn, Aimo was interested in humanities, for instance languages. That was the reason why Aimo became an outstanding figure dealing with international business contacts. In this article we also will browse the significance of the family firm Kaloinen. It concludes with the sale of the firm to a bigger corporation, Yhtyneet Paperitehtaat (1975). Nevertheless, it was not the end of Mikko Kaloinen's business heritage: it was continued both by Aimo's own firm and by sons of the late brother Jouko, Kari and Vesa. The heritage also continues to survive in form of the foundation called Mikko Kaloinen Säätiö.

The sixth article (*by Kiti Luoma-aho*) is dedicated to Mikko Kaloinen's work environment. In 1947–1975, the number of employees was approximately 150. In late 1960's a rise was seen: due to the considerable investments a second shift was necessary. The peak was achieved in summer 1974 (about 500 full-time workers). "Sitting in a boat" is the metaphor describing the relations between the employer and the employees. In rather many interviews the relations are described as warm. There was no tendency to strike. Because of general changes in sawmill industry, a change began to happen during the end of Oy Mikko Kaloinen's time and the trend deepened after selling the firm when a big and almost faceless corporation be-

came the owner. Close relations between the employer and the employees disappeared. Nevertheless, the new owner was still regarded as a good employer.

The seventh article (*by Zachris Haaparinne*) tells us about the legacy of the firm Kaloinen. Here we concentrate more on the process of selling the firm outside the family. Why was it sold? Large investments were executed. The firm was in a good shape, but, already in the near future, because of the oil crises, there was threat of collapsing prices and they were facing a global recession. It came about, and the selling was timely. Still, it was a hard decision for the family, especially for Aimo, the CEO. He was anxious to maintain jobs and was not sure if the new owner of the firm could fulfill the responsibilities the family Kaloinen valued. To some extent, we also cast a view on the new owner's performance. It came to the end in 1996 when production halted. That was a shock to the local small community.

Finally, the last and eighth article (*by Jorma Wilmi*) sums up the main points of the book. It is done in the context of the life history of a family firm. Several interesting questions arise:

-How did the family firm match with the common trends in Finland?

-What were the key leadership and business solutions for each time period?

-How was human capital utilized?

Revised by Chuck Suikki

Tuuloslainen perheyhtiö Oy Mikko Kaloinen perustettiin vuonna 1946. Se ei syntynyt kuitenkaan tyhjästä: sillä oli takanaan Mikko Kaloisen neljän vuosikymmenen mittainen elämäntyö sahayrittäjänä. Mikko Kaloinen oli opittu tuntemaan myös saha-alaa tukevien toimialojen rohkeana etsijänä ja maakunnan vaikuttajana.

Mikko Kaloisen perintö siirtyi osakeyhtiömuodossa pojille Joukolle ja Aimmolle. Veljekset täydensivät toisiaan: Jouko edusti Kaloisten suvun teknistä osaamista, Aimo kiinnostusta humanistisiin aloihin, kuten kieliin, joista oli hyötyä ulkomaankaupassa. Suvun kolmas polvi tuli mukaan, kun Joukon vanhempi poika Kari valmistui metsänhoitajaksi 1960-luvun jälkipuolella.

Puunsahaus edusti metsäteollisuudessa toimialaa, johon ensimmäisenä ja voimakkaimmin vaikuttivat toimintaympäristön muutokset suhdannevaihteluineen. Tämä näkyi keskikokoisen sahayhtiön arjessa. Pyrkimys keskittymiseen ja kookkaimpiin yrityksiin 1970-luvulla oli osa laajempaa sahayhtiöhistoriaa. Aikakauteen sisältyi päätös myydä vuosikymmenen puolivälissä sukuyhtiö Yhtyneet Paperitehtaat Oy:lle.

Kirjassa piirretään Mikko Kaloisen ja hänen jälkeensä jatkaneen osakeyhtiön elinkaari sekä perinnön jatkuminen perheyhtiön myynnin jälkeen. Kyse ei ollut pelkästään Kaloisten toimista, vaan työn ja toimeentulon ulottumisesta laajemmalti hämäläiseen paikallisyhteisöön.